

مۇندەرىجى

- ❖ «قۇرئان كەرىم»دىكى «ھەر قانداق بىر قەۋم ئۆزىنىڭ ئەھۋالىنى ئۆزگەرتىمىگچە ئاللاھ ئۇلارنىڭ ئەھۋالىنى ئۆزگەرتىپ قويمىدۇ» دېگەن ئايەت ھەققىدە ئابدۇراھمان جامال كاشغەرى 2
- ❖ «قۇرئان كەرىم»گە قانداق مۇئامىلە قىلىۋاتىمىز مۇھەممەد يۈسۈپ 7
- ❖ ھازىرقى ئىچكى كىشىنىڭ قېرىق كۈنگىچە نامىزى قوبۇل بولمايدۇ دوكتور ئابدۇلئەزىز رەھمەتۇللا 14
- ❖ ئىسلامدا ئوتتۇراھاللىق چۈشەنچىسى ئوبۇلقاسم ئەھمىدى 21
- ❖ جەمئىيىتىمىز دۇچ كېلىۋاتقان تەھدىتلەر ۋە ئۇلارنى ھەل قىلىش چارە - تەدبىرلىرى ئابدۇلئەھەد ھاپىز 29
- ❖ ھىجاب توغرىسىدا سىراجىدىن ئەزىزى 36
- ❖ پىكرى ئېقىمىلارغا نەزەر ئابدۇلئەھەد ئۇچقۇن 40
- ❖ دەۋەتچىلىرىمىزدە ئۈچ غەلەت ئابدۇللا مۇھەممەدئىمىن 45
- ❖ تىل ۋە تەرجىمىچىلىك توغرىسىدا ئابدۇسەمىي مۇھەممەدئىمىن 57
- ❖ ئابدۇللا روزى داموللا ھاجىمنىڭ قىسقىچە تەرجىمىھالى ئابدۇلئەھەد ئۇجات 71
- ❖ ھەزرىتى خەدىچە زامانىمىز ئاياللىرىغا نىپە دەيدۇ مۇيەسسەر ئابدۇلئەھەد خەندان 74
- ❖ رۇبائىيلار خالىد مۇھەممەدئىمىن 78
- ❖ مۇھىم بىلدۈرگۈ «مەرىپەت» ژۇرنىلى تەھرىر ھەيئىتى 79

دۇنيە ، ئىجتىمائىي
ئۇنىۋېرسال ژۇرنال
(پەسىللىك)

1 - سان
(ئومۇمىي 10 - سان)

ژۇرنال مەسئۇلى:
سىراجىدىن ئەزىزى

مەسئۇل مۇھەررىرى:
مۇھەممەد يۈسۈپ

تەھرىر ھەيئەتلىرى:

ئابدۇلئەھەد ئۇچقۇن
ئوبۇلقاسم ئەھمىدى
ئابدۇلئەھەد ئۇجات
ئابدۇلئەھەد ھاپىز
ياسىن ئابلىكىم

ئەسەر ئەۋەتىش
پىكىر - تەكلىپ بېرىش
ئېلخەت ئادرېسىمىز:
Merifetjournal@gmail.com

ژۇرنالىمىزنىڭ ئېلىكتىپ ئۇسۇلى
«مەرىپەت» مۇنبىرىدىن كۆرۈلەيسىز

مۇنبەر ئادرېسى:
WWW.Merifet.net

«قۇرئان كەرىم» دىكى

«ھەرقانداق بىر قەۋم ئۆزىنىڭ ئەھۋالىنى

ئۆزگەرتىمىگىچە ئاللاھ ئۇلارنىڭ ئەھۋالىنى

ئۆزگەرتىپ قويمايدۇ» دېگەن ئايەت ھەققىدە

ئابدۇراھمان جامال كاشىغەرى

ئۆزگەرتىمەيدۇ» دەيدۇ.²

«(ئۇلارغا) ئېيتتىم: پەرۋەردىگارىڭلاردىن مەغپىرەت تىلەڭلار، ئۇ ھەقىقەتەن مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر. ئۇ سىلەرگە مول يامغۇر ياغدۇرۇپ بېرىدۇ، سىلەرنىڭ ماللىرىڭلارنى ۋە ئوغۇللىرىڭلارنى كۆپەيتىپ بېرىدۇ، سىلەرگە باغلارنى، ئۆستەڭلەرنى ئاتا قىلىدۇ، نېمە ئۈچۈن سىلەر ئاللاھنىڭ بۈيۈكلۈكىدىن قورقمايسىلەر؟»³ دەيدۇ.

ئەگەر ئاللاھقا ئاللاھ ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرى كۆرسەتكەن رەۋىشتە ئىتائەت قىلىدىغان بولساق، ئۇ بىز ياخشى كۆرىدىغان نەرسىلەرنى بېرىدۇ ۋە بىز ياخشى كۆرمەيدىغان نەرسىلەرنى بىزدىن دەپتى قىلىدۇ. ئەگەر ئاللاھقا ئاسىيلىق قىلساق، ئاللاھ بىزگە ئاتا قىلغان نېمەتلىرىنى تارتىۋالىدۇ ۋە بىزنى بىز ياخشى كۆرمەيدىغان ئاقىۋەتلەرگە مۇپتىلا قىلىدۇ.

ئاللاھ تائالا بىر ھەدىس قۇدۇسىدا مۇنداق دېگەن: «مەن پادىشاھلارنىڭ پادىشاھى، پادىشاھلارنىڭ قەلبى مېنىڭ قۇلۇمدا. ئەگەر ئىنسانلار ئىتائەت قىلسا، پادىشاھ ۋە رەئىسلەرنىڭ

ئادەم ئۆزى ياشاۋاتقان مۇھىت ۋە شارائىتنىڭ تەسىرىدىن پۈتۈنلەي ساقلىنىپ قالالمايىن. گەرچە بۇ بىر مۇقەررەلىك بولسىمۇ، ئەمما ئىسلام دىنىمىز «ئىنسان بارچە مەۋجۇتلۇقنىڭ مەركىزى، ئىنسان تۈزەلسە ھەممە نەرسە تۈزۈلۈپ كېتىدۇ، ئىنسان بۇزۇلسا ھەممە نەرسە بۇزۇلىدۇ» دەپ كۆرسىتىش ئارقىلىق شۇ مۇھىتنىڭ يامان ئاسارەتلىرىدىن مۇمكىنقەدەر يىراق تۇرۇشنى، بار ئاماللارنى ئىشلىتىپ ئۆزىنى ئۆزگەرتىش، ساپلاشتۇرۇش، سۈزۈلدۈرۈش ئۈچۈن كۈچ چىقىرىشنى تەكىتلەپ كەلمەكتە. شۇنداقلا ئاللاھنىڭ پەزىلى - ئېھسانلىرىغا تۈزكۈرلۈك قىلمىغان ۋە ئاللاھنىڭ پەرمانىغا خىلاپلىق قىلمىغان كىشىلەرنىڭ ئۆزلۈكسىز شۇ پەزىلى - مەرھەمەتلىرىگە نائىل بولالايدىغانلىقىدىنمۇ خەۋەر بەرمەكتە. بۇ ھەقتە ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: «ئاللاھ تائالا بىر مىللەتكە نېمەت بەرگەن، ياخشىلىق ئاتا قىلغان بولسا، بۇلار ئاسىيلىق قىلىپ بۇ نېمەت ۋە ياخشىلىقنى يوقىتىپ قويىدىغان ئىشنى قىلمىسا، ئاللا بۇ نېمەتنى ئۇلاردىن تارتىۋالمايدۇ».¹

«ھەرقانداق بىر قەۋم ئۆزىنىڭ ئەھۋالىنى ئۆزگەرتىمىگىچە ئاللاھ ئۇلارنىڭ ئەھۋالىنى

² رەئد سۇرىسى 11 - ئايەت
³ نۇھ سۇرىسى 10 - 12 - ئايەتلەر

¹ ئەنفال سۇرىسى 53 - ئايەت

ئۆزگەرتىش ۋە شۇ ئارقىلىق ئاللاھنىڭ پەزىلىگە ئىرىشىشنى ئارزۇ قىلىدىغان كىشىلەر چوقۇم بار كۈچى بىلەن ئاللاھقا ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىگە ئىتائەت قىلىش ۋە شۇ يۆنىلىش بويىچە ئۆزىدىكى ئىللەتلەردىن قۇتۇلۇشقا كۈچىنى كېرەك. ئىمكانىيەتلەرنى توغرا بايقاپ، بار كۈچى بىلەن تېرىشچانلىق كۆرسىتىش خەۋپ ۋە خېرىسقا تاقابىل تۇرۇشنىڭ ئەڭ ياخشى چارىسى.

يۇقىرىقى مەزمۇنلارنى مۇنۇ ھەدىس ياخشى چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ: ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ رىۋايەت قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: «بىز پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ قېشىدا ئولتۇراتتۇق. ئۇ بىزگە: — ھەممىڭلارنىڭ جەننەتتىكى ۋە دوزاختىكى ئورنى پۈتۈلۈپ بولدى، — دېدى. بىز:

— ئى ئاللاھنىڭ رەسۇلى! ئۇنداق بولسا، بىز شۇنىڭغا تايانماق بولمامدۇ؟ — دېگەندۇق. ئۇ:

— ياق، ئەمەل — ئىبادەت قىلىڭلار. ھەر ئادەمنىڭ پىشانىسىگە پۈتۈلگىنى ئۇنىڭغا ئاسان قىلىنىدۇ، — دېدى. ئاندىن: ﴿پۇل — مېلىنى ئاللاھنىڭ رازىلىقى ئۈچۈن﴾ سەرپ قىلغان، تەقۋادارلىق قىلغان، (كەلىمە تەۋھىدىنى) تەستىق قىلغان ئادەمگە كەلسەك، ئۇنىڭغا بىز ياخشى يولنى مۇيەسسەر قىلىپ بېرىمىز. بېخىللىق قىلىپ (ئاللاھنىڭ ساۋابىدىن) ئۆزىنى بەھاجەت ھېسابلىغان، كەلىمە تەۋھىدىنى ئىنكار قىلغان ئادەمگە كەلسەك، بىز ئۇنىڭغا يامان يولنى مۇيەسسەر قىلىپ بېرىمىز» دېگەن ئايەتلەرنى ئوقۇدى.²

كۆنۈككەن بىر ئادەت ياكى مۇھىتتىن ئايرىلىش ئاسانغا چۈشەيدۇ. ھەر نەرسىنىڭ ئۆزىگە چۈشلۈك بەدىلى بولىدۇ. گۇناھ — مەئسىيەتلەردىن قول ئۇزۇش، ئۇنىڭدىن پۈتۈنلەي خالاس بولۇشۇمۇ ئېغىزدا ئېيتقاندا ئۈنچە ئاسان ئەمەس. ئەمما ئاللاھنىڭ پەزىلى — رەھىمىتى ۋە رازىلىقىنى كۆزلىگەن بىر مۇسۇلمان ئۈچۈن بۇ قىلغىلى بولمايدىغان ئىشىمۇ ئەمەس. ئەلۋەتتە ئۆزىمىزنى تۈزىتىش ئۈچۈن ياكى جاپا چېكىپ بەدەل تۆلەيمىز ياكى ئۆزىمىزنى

قەلبىنى ئۇلارغا مېھرىبانلىق قىلىشقا ئۆزگەرتىمەن. ئەگەر ئاسىيلىق قىلسا، پادىشاھلارنىڭ قەلبىنى ئۇلارنى يامان كۆرىدىغان ۋە ئازابلايدىغان قىلىپ قويىمەن. شۇڭا سىلەر پادىشاھلارنى تىلاپ ئۆزۈڭلەرنى ئاۋارە قىلماي، ئۇلارنىڭ ھىدايەت تېپىشىغا دۇئا قىلىڭلار، ئۇلارنىڭ ياخشى بولۇشى سىلەرنىڭ تۈزۈلۈپ توغرا يولدا مېڭىشىڭلارغا باغلىق»¹.

ئۆزۈڭنى تۈزەت، ھالىڭنى ئىسلاھ قىل. سەن ئۆزگەرمىگىچە ئاللاھ ئۆزگەرتىمەيدۇ. مەسىلەن: سەن خاتىرجەم ئەركىن تۇرمۇش ئىچىدە بەختلىك ياشاۋاتقىنىڭدا ناشايان ئىشلارنى قىلىپ نېمەتكە تۇرگۈزۈلۈپ قىلمىساڭ ئاللاھ سەندىن بۇ بەختنى تارتىۋالمايدۇ، بەختنىڭ داۋام ئېتىدۇ. شۇنىڭدەك سەن يامان بىر ھالەتتە بولساڭ شۇ ھالىڭنى تۈزەش ئۈچۈن ياكى ياخشى بىر ھالەتتە بولساڭ شۇ ھالىڭنى تېخىمۇ ياخشىلاش ياكى ئىزچىل ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن نەپسىڭ بىلەن كۆرەش قىلىشىڭ كېرەك. بىر ئادەم ئۆزى چۈشۈپ قالغان كىزىكلەردىن خالاس بولۇشى ئۈچۈن تەۋبە قىلىپ ھالىنى ئۆزگەرتىمەن ئاللاھ ئۇنىڭدىن خاپىلىقنى كۆتۈرۈۋەتمەيدۇ.

بىز يورۇتماقچى بولغان يۇقىرىقى ئايەتكە مۇنداق ئىككى خىل مەنە بېرىش مۇمكىن: بىرى، سەن ئۆزگەرمىگىچە ئاللاھ ئۆزگەرتىپ قويمايدۇ. ئىتائەتتىن گۇناھقا چەتنەپ كەتمىسەڭ، ھالىڭنى ياخشىلىقتىن يامانلىققا ئۆرۈپ قويمايدۇ. يەنە بىرى، گۇناھ ئىشلاردىن قول ئۇزۇپ ئىتائەت ئىشلارغا ئاتلانمىساڭ، ھالىڭنى يامانلىقتىن ياخشىلىققا ئۆزگەرتىپ قويمايدۇ.

سەن ئۆزگەرمىگىچە ئۆزگەرتىمەيدۇ. مەسىلىنىڭ نېگىزى يەنىلا سەن. سەن ئۆزگىرىش تەرىپىگە يۈزلەنسەڭلا ئاللاھ ئۆزگەرتىدۇ، ئۆزگىرىشى خالىمىساڭ ياكى ئۆزگىرىش تەرىپىگە يۈزلەنمىسەڭ ئاللاھ ئۆزگەرتىمەيدۇ.

ئىنساندا ھەرقانچە كۆپ ئېقىندار، ئىمكانىيەت ۋە قولاي شارائىتلا بولسىمۇ، يەنىلا ئاللاھنىڭ تەقدىر دائىرىسىدىن چىقىپ كېتەلمەيدۇ. ئۆزىنى

² بۇخارى رىۋايىتى 4947 - ھەدىس

¹ تەبەرانى رىۋايىتى

تۈزەتمىگە ئىلگىرىكى جازاسىنى تارتىمىز. بۇ ئېنىق مۇقەررەلىك.

ئۆزىنى تۈزىتىش ئۈچۈن ئىرادە قانچىلىك مۇھىم بولسا، توغرا ئاڭ تېخىمۇ مۇھىم. شۇنىسى ناھايىتى ئېنىقكى، بىز ئىرادە قىلغان نەرسىنىڭ ھەممىسىگە ئېرىشەلەيمىز. بەزىدە ئېرىشكەنلىرىمىزنىڭ ھەممىسى بىزنىڭ پايدىمىزغا بولمايمۇ قالدى. شۇڭا ئەڭ ئاۋۋال ئۆزىمىزدە مۇستەھكەم ئىرادە تۇرغۇزۇشىمىز، ئاندىن ئىشلارنىڭ ئەڭ توغرا ۋە شەرتىي يوللۇق بولۇشىغا كۆڭۈل بۆلۈشىمىز كېرەك. بۇنداق بولغاندا ناۋادا بىز ئىرادىمىز بويىچە كۈتكەن نەتىجىگە ئىرىشەلەيمىز قالغان تەقدىردىمۇ يەنىلا شەرىئەت تەرىپىگە يۈزلەنگەنلىكىمىزنىڭ ئەجرىگە ئىرىشەلەيمىز.

ئۆزىنى ئىسلاھ قىلىشتىكى بىر قانچە پىرىنسىپ:

1. ئۆزىنى ئىسلاھ قىلىشتا چىدامچانلىق روھى بولۇش كېرەك!

ماددىي ئىسلاھات مەنئۇي ئىسلاھاتتىن كۆپ ئاسان بولىدۇ. ئادەت، ئىستىل، چۈشەنچە ۋە ئىدىيىنى ئۆزگەرتىش زور سەۋرچانلىق ۋە چىدامچانلىققا ئېھتىياجلىق بولىدۇ.

2. مۇناسىپ پۇرسەت ئىزدەش ۋە قولغا كەلگەن پۇرسەتنى چىڭ تۇتۇش كېرەك!

كېچە ھەرقانچە قاراڭغۇ بولسىمۇ ھامان تاڭ ئاتىدۇ. شۇنداق، بەزىدە ئۆزىمىزنى ئىسلاھ قىلىشتا نۇرغۇنلىغان توسالغۇلارغا يولۇقىدىغان ئىشلار بولىدۇ. لېكىن ئۆزىمىزنى ئىسلاھ قىلىمىزلا دەيدىكەنمىز «شارائىت ھەر قانچە يامانلىشىپ، يوللار ھەر قانچە تارىيىپ كەتكەن بولسىمۇ، ئەقلى، جىسمانىي ۋە ئىجتىمائىي ساھەلەردە يۈكسىلىش پۇرسىتى ھامان تېپىلىدۇ» دەيدىغان ئىشەنچكە كېلىشىمىز لازىم.

ۋەزىيەت، شارائىت دائىم بىز كۈتكەندەك بولۇۋەرمەيدۇ. لېكىن چىن ئىرادە ۋە سەھمىي

قەلب بىلەن ئىسلاھات تەرىپىگە يۈزلىنىمەنلا دەيدىكەنمىز مۇناسىپ پۇرسەت تېپىلىپ تۇرىدۇ. ئەڭ مۇھىمى قېلچە باھانە تاپماسلىق، يوقلاڭ باھانە سەۋەبلەر بىلەن مەسئۇلىيەتتىن قاچماسلىقتۇر.

ئاللاھ تائالا «قۇرئان كەرىم» دە مۇنداق دەيدۇ: «ئاشۇ ئىشلاردا بەسلىشىدىغانلار بەسلىشىشۈن»¹. دېمەك، ياخشىلىق، ئالغا ئىلگىرىلەش ۋە ئۆزىنى ئىسلاھ قىلىش ساھەلىرى بەسلىشىش ۋە رىقابەتلىشىش مەيدانى بولۇشقا ئەڭ مۇناسىپ. بۇ ساھەدە ھەر بىر ئادەمگە ئۆزىگە يارىشا ئورۇن ۋە پۇرسەت بار.

3. دۇنيا - ئاخىرەتلىك بەخت - سائادەتنىڭ ئاچقۇچى ئۆزىنى ئىزچىل ئىسلاھ قىلىشتۇر

ئۆزىنى ئىسلاھ قىلىش ۋە تۈزىتىش مەسلىسى قىلىنىمۇ بولىدىغان، قىلمىسىمۇ بولىدىغان ئادەتتىكى بىر ئىش ئەمەس، بەلكى ئۇ، دۇنيا ۋە ئاخىرەتلىك بەخت - سائادەتكە، قەدەر - قىممەتكە مۇناسىۋەتلىك زور مەسىلە. مەسىلەن: بىر ئادەم ئىسراپخورلۇق سەۋەبىدىن ئېغىر قەرزدار بولۇپ قالغان بولسا، بۇ ئادەمنىڭ ئەڭ مۇناسىپ چىقىش يولى چىقىم قىلىشتىكى ئۇسۇلنى ئۆزگەرتىش، تىجەشلىك بولۇش. بۇنداق قىلغاندا شەرىئەتتە ھارام قىلىنغان ئىسراپچىلىققا چۈشۈپ قېلىشنىڭ ئالدىنى ئالالايدۇ، شۇنداقلا بۇ دۇنيادىكى قەدەر - قىممىتى ۋە ئىززىتىنىمۇ ياخشى قوغداپ قالالايدۇ. دېمەك، دۇنيا ۋە ئاخىرەتتىكى قەدەر - قىممەت، بۇ دۇنيادىكى غورۇر ۋە ئىززەتنىڭ بىردىنبىر ئاساسى ئىزچىل ئۆزىنى تەكشۈرۈپ تۇرۇش ۋە كۆرۈلگەن خاتالىقلارنى ۋاقتىدا ئىسلاھ قىلىپ تۇرۇشتۇر.

پەقەت ئۈمىدىسىز، قەدەر - قىممەتكە قىزىقمايدىغان، شەرەپ - نومۇس تۇيغۇسى يوق كىشىلەرلا ئۆزىنى تۈزىتىشكە ۋە ئۆزگەرتىشكە كۆڭۈل بۆلەيدۇ.

شەخس سۈپىتىدە ئۆزىنى ئىسلاھ قىلىش بىر پۈتۈن جەمئىيەتنى ئىسلاھ قىلىشنىڭ تۇنجى

¹ سۈرە مۇتەففىھىن 26 - ئايەت

مىسالىنى يازىدۇ:

بىلىمىزلىك نومۇستۇر بىشەك،

رازىدۇر ئۇنىڭغا پەقەتلا ئېشەك.

ئادەم قانچىكى كۆپ مەلۇماتقا ئىگە بولغانسېرى ئۇنىڭدا ئۆزگىرىش ۋە ئىسلاھاتقا شۇنچە كەڭ زېمىن ھازىرلانغان بولىدۇ. چۈنكى، كۆپ قىرلىق مەلۇمات ئادەمنىڭ دۇنيا قارىشى، كىشىلىك قىممەتقارىشى ۋە نەزەر دائىرىسىگە مۇئەييەن تەسىرلەرنى كۆرسىتىدۇ.

5. ئۆزىنى ئۆزگەرتىش ۋە ئىسلاھ قىلىشتا ئىنچىكە سەزگۈرلۈك بولۇشى كېرەك!

ناچار ئادەت ۋە غەيرىي ئىستىللار ھەرگىزمۇ ئۆزلىكىدىن پەيدا بولۇپ قالمايدۇ. ئۇنىڭ چوقۇم مەلۇم ئارقا كۆرۈنۈشى بولىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن بىز ئىسلاھات ۋە ئۆزگەرتىش مەسىلىسىدە ئەڭ ئاۋۋال مەسىلىنىڭ يىلتىزىنى تېپىپ چىقىشىمىز، ئۆزگەرتىشكە تېگىشلىك تەرىپى بىلەن، ساقلاپ قېلىشقا تېگىشلىك تەرىپىنى ئېنىق پەرقلىنىدۇرۇۋېلىشىمىز كېرەك. ناۋادا ئۆزگەرتىش ۋە ئىسلاھاتتىكى ئۇسۇلغا دىققەت قىلمىغاندا ئاسانلا ئىسلاھات قىلغۇچىلىق سالاھىيەتنى يوقىتىپ بۇزغۇنچى بولۇپ قالىدىغان گەپ. ئىنسان ناھايىتى مۇرەككەپ بىر مەۋجۇتلۇق. ئۇنىڭ بىز كۆرۈۋاتقان زاھىرى بىلەن ئىچكى دۇنياسى تامامەن ئوخشاش بولۇپ كېتىشى ناتايىن. بىز بەزىدە جەمئىيەتتىكى بىر قىسىم ئىللەتلەرنى ناھايىتى ئاسانلا ئۆزگەرتەلەيدىغاندەك، بىر قېتىم ياكى بىر قانچە قېتىملىق تەبلىغ، دەۋەتلەر ئارقىلىق تۈزۈۋەتكىلى بولىدىغاندەك ئويغا كېلىپ قالمىز. ئەمما كۆپىنچە ۋاقىتلاردا مەسىلە بۇنداق ئاددىي بولماي قالىدۇ.

يۇقىرىدا ئېيتىپ ئۆتكىنىمىزدەك مەلۇم بىر جەمئىيەتتىكى ھادىسىلەر بىر كۈندىلا پەيدا بولۇپ قالمايدۇ. ھەر ئىشنىڭ ئۆزىگە خاس سەۋەبى ۋە جەريانى بولىدۇ. ئىسلاھات ۋە ئۆزگەرتىش ئىشلىرىدا ئاۋانگارت بولماقچى بولغانلار ھەر بىر مەسىلىگە نىسبەتەن سەزگۈر ئىنكاستا بولۇپ،

قەدىمى ھېسابلىنىدۇ. دېمەك، ھەر ئادەم جەمئىيەتتىن ئىبارەت بۈيۈك ئىمارەتتىكى بىر كېسەكتۇر. ئىمارەتنىڭ كۆركەم، ھەيۋەتلىك، گۈزەل پۈتۈپ چىقىشىنى ئارزۇ قىلىدىغان ئادەم چوقۇمكى ھەر بىر تال كېسەكنى ياخشى تاللىشى لازىم.

4. ئىلىم-مەرىپەت ئۆزىنى ئۆزگەرتىش ۋە ئىسلاھ قىلىشقا تۈرتكە بولىدۇ

كىشىلەرنىڭ مەدەنىيەت سەۋىيىسى ۋە ئۇنىۋېرسال ساپاسى ئۇلارنى ئۆزگەرتىش ۋە ئىسلاھاتقا ئۈندەيدىغان ئەڭ كۈچلۈك ئامىللارنىڭ بىرى. قەشقەر ۋە بۇخارا مەدرىسىلىرىدە ئۇزاق مۇددەت ئىلىم تەھسىل قىلغان، ئىلىم بىلەن خەلقنى ئاقارتىش، ۋەتەننى قۇتقۇزۇش ئىستىكىدە بارلىق ئەقىل-پاراسىتى ۋە كۈچ-قۇدرىتىنى دىنىي، مىللىي ماڭارپىنى ئىسلاھ قىلىش، دىن بىلەن پەن بىر گەۋدە قىلىنغان يېڭىچە ماڭارپىنى گۈللەندۈرۈشكە سەرپ قىلغان مەشھۇر ئۆلىما، ئىسلاھاتچى ئابدۇقادىر داموللامنى خورايات ۋە نادانلىق ئەۋج ئالغان ئۇيغۇر جەمئىيىتىنى ئىسلاھ قىلىشتا ئاۋانگارت بولۇشقا ئۈندىگىنى، خەتلەرگە تەۋەككۈل قىلدۇرغىنى ئۇنىڭ كۈچلۈك ئېتىقادى، چىن مەنىدىكى مەسئۇلىيەت تۇيغۇسى، توغرا ھەزىم قىلىنغان ئىلىم-مەرىپىتى، مۇكەممەل يېتىلگەن ئادىمىيىتى ئىدى.

قايسى بىر جەمئىيەت كىشىلىرىنىڭ مەرىپەت ۋە ھەزىرىتىدە كۆرۈنەرلىك يۈكسىلىش بارلىققا كېلىدىكەن، چوقۇمكى شۇ جەمئىيەت كىشىلىرىدە نەتىجە يارىتىش، ئالغا ئىلگىرىلەش، تەرەققىيات ۋە يۈكسىلىشكە بولغان تەلپۈنۈشلەر كۈچىيىشكە باشلايدۇ. يۈكسىلىشكە ئىنتىلىش كىشىلەردە ئۆزىنى ئۆزگەرتىش سېغىنىشىنى پەيدا قىلىدۇ ۋە ئۆزگەرتىش يولىدىكى زور بەدەللەرنى خۇشاللىق بىلەن قوبۇل قىلالايدىغان ھالەتكە ئېلىپ كېلىدۇ.

ساۋاتسىزلىق، قالاچلىق ۋە نادانلىق ھەرقانچە خار-زەبۇنلۇققىمۇ غىڭ قىلماي تەسلىم بولىدىغان روھىي مەغلۇبىيەتچىلىككە زېمىن ھازىرلايدۇ.

بۇ ھەقتە ئابدۇقادىر داموللام مۇنداق

شەيغىلەرنىڭ زاھىرى تەرىپىدىن بەكرەك ماھىيىتى ۋە ئارقا كۆرۈنۈشىگە كۆڭۈل بۆلۈش لازىم.

6. ئىزچىللىق ۋە مۇستەھكەم ئىرادە ئۆزگەرتىش ۋە ئىسلاھاتنىڭ يادروسى

ئەگەر بىزدە ئىزچىللىق ۋە پولاتتەك ئىرادە بولمايدىكەن ھەر قانداق ياخشى مۇھىت ۋە ئەۋزەل شارائىتلارمۇ ھېچ ئىشقا يارىماي قالىدۇ.

نۇرغۇن ئاقكۆڭۈل قېرىنداشلار ئۆزىنى ۋە جەمئىيەتنى ئىسلاھ قىلىشقا شۇنچە كۆڭۈل بۆلىدۇ. كىچىك-كۈندۈز ئۆزىنى بۈيۈك ئىسلاھاتلارغا ساھىبخانلىق قىلسامكەن دەپ ئارزۇ قىلىدۇ. لېكىن ئەمەلىيەتتە ئۇلار ئۆزى ئارزۇ قىلىۋاتقان بۇ ئىشلارنىڭ ماھىيىتى ۋە خاراكتېرىنى چۈشەنمىگەچكە بەھۇدە بەدەل تۆلىگەننى ئاز دەپ ئۈمىدسىزلىك پاتقىقىغا پىتىپ قالىدۇ. بۇ خىل روھىي كىرىزىسقا چۈشۈپ قالماسلىق ئۈچۈن ئەڭ ئاۋۋال ئۆزىمىزنىڭ نىيەت ئىشلىرىمىزغا يارايدىغانلىقىمىزنى ئوبدان مۇئەييەنلەشتۈرۈۋېلىشىمىز، قولىمىزدىن كەلمەيدىغان ئىشلارنىڭ ھەۋىسىنى قىلىپلا يۈرگۈچە قولىمىزدىن كېلىدىغان ئىشلارنى توغرا نىيەت ۋە مۇستەھكەم ئىرادە بىلەن ئىزچىل داۋاملاشتۇرۇشىمىز كېرەك. مانا شۇ چاغدىلا ئۆزىمىزدە ئىشەنچ ۋە كۆتۈرەنگۈ روھ يېتىلدۈرگىلى بولىدۇ. ئىشەنچ ۋە كۆتۈرەنگۈ روھ بىلەن غايىمىز تەرىپىگە قاراپ ئىزچىل ئىلگىرىلىگەندىلا ھامان بىر كۈنى نەتىجىگە ئېرىشەلەيمىز.

7. «يەتتە ئۆلچەپ بىر كېسىش» لازىم

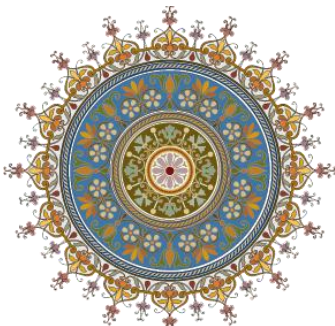
ھەر قانداق ئىشنىڭ باشلىنىشى ئادەمدە ھەرخىل ئىزتىراپ ۋە خەۋىپىرەش تۇيغۇسى پەيدا قىلىدۇ. بۇ چاغدا ئادەمدە ناھايىتى كۈچلۈك ئۆزۈڭ خاھىشى، ئۆزىگە بولغان ئىشەنچ ۋە مۇستەھكەم ئىرادە بولمىسىلا ئىش باشلىنىش باشلانماي مەغلۇبىيەتكە يۈز تۇتىدىغان گەپ. ئۆزىگە بولغان ئىشەنچى كەمچىل، ئۆزۈڭكى ئاجىز ئادەملەردە ئۆزگەرتىش ۋە ئىسلاھات ئۈچۈن

دەرھال ھەرىكەتكە ئۆتەلمەسلىك ئەھۋالى مەۋجۇت بولىدۇ. بۇ خىلدىكى ئادەملەر كۆپىنچە ئۆزىنى ئىپادىلەشكە جۈرئەت قىلالمايدۇ. بۇخىل ئەھۋالدا ئۇلار «سىڭگەن نېنىنى يېيىش» تەرەپدارى بولۇپ، ئىجتىمائىي مەسئۇلىيەتتىن ئۆزىنى قاچۇرىدۇ.

شۇنى بىلىش كېرەككى، نىشان، غايە قانچىكى بۈيۈك بولسا ئۇنىڭغا تۆلەيدىغان بەدەلمۇ شۇنچە زور بولىدۇ. غايىگە يېتىش يولىدا گائىگىراش، ئىزتىراپ چېكىش بىر بولسا مەنۇبىيەتنىڭ ئاجىزلىقىدىن، يەنە بىر بولسا غايىنىڭ ئەمەلىي رېئاللىققا ماسلاشمىغانلىقتىن بولىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۆزىنى ئۆزگەرتىش ۋە ئىسلاھات قىلىشتا ئالدى بىلەن ئۆزىنىڭ ئەۋزەللىكلىرىنى، يېتەرسىزلىكلىرىنى بىر قۇر تونۇۋېلىش؛ جەمئىيەتنى ئىسلاھ قىلىشتىمۇ شۇ جەمئىيەتتىكى ساقلانغان قىلىشقا تېگىشلىك ئالاھىدىلىكلەر بىلەن خاتىمە بېرىشكە تېگىشلىك ئىللەتلەرنى توغرا پەرقلەندۈرۈش ۋە ئۇلارنىڭ خاراكتېرى، ئىسلاھ قىلىش ۋە ساقلانغان يوللىرىنى ياخشى تەھلىل قىلىش لازىم. ئۆزىنى تۈزۈش ۋە ئىسلاھ قىلىش شەخسىي مەسىلە بولغان بىلەن جەمئىيەتنى ئىسلاھ قىلىش ۋە تۈزۈش بىر پۈتۈن خەلقنىڭ مەسىلىسى. بۇنداق چوڭ مەسىلىلەردە ھەر ئادەم ئۆزىنىڭ شەخسىي ھېسسىياتىغا تايىنىپلا ھەر مۇقامدا يورغىلىماستىن، ھەر ئىشتا كېڭەشلىك بولۇپ، تارىختىن دەرس ۋە ساۋاق ئېلىپ ئىشلارنىڭ ھازىرى ۋە كەلگۈسىنى تەڭ نەزەرگە ئېلىشى ۋە قىلماقچى بولغان ھەر ئىشىدا «يەتتە ئۆلچەپ بىر كېسىش» لازىم.

(ئاپتور مىسىر ئەزھەر ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ دوكتور

ئاسپىرانتى)

«قۇرئان كەرىم» گە قانداق مۇئامىلە قىلىۋاتىمىز؟
 مۇھەممەد يۈسۈپ

ئاللاھ تائالانىڭ رازىلىقىغا ئىرىشتۈرىدىغان تۈپتۈز يولنى ئىزدىگەن ئادەم «قۇرئان كەرىم» گە چىڭ تېشىلىشى شەرت. ئاللاھ تائالا بۇ ھەقىقەتنى ئېلان قىلىپ مۇنداق دېگەن: «ئۇ ئالەملەر ئۈچۈن، سىلەردىن توغرا يولدا يۈرۈشنى خالايدىغانلار ئۈچۈن بىر نەسەتتۇر.»⁴ «قۇرئان كەرىم» شۇنداق بىر نۇرلۇق مەشئەلكى، ئۇ ئەگەشكۈچىلىرىنىڭ يولىنى يورۇتدۇ، قەلبلەردىكى شەك - شۈبھىلەرنى ۋە قاراڭغۇلۇقلارنى يوقىتىدۇ. ئاللاھ تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دېگەن: «ھەقىقەتەن سىلەرگە ئاللاھتىن بىر نۇر ۋە روشەن بىر كىتاب كەلدى. ئاللاھ رازىلىقىنى ئىزدىگەنلەرنى ئۇنىڭ بىلەن نىجاتلىق يوللىرىغا ئېرىشتۈردى ۋە ئۇلارنى ئۆز ئىرادىسى بىلەن قاراڭغۇلۇقلاردىن يورۇقلۇققا چىقىردى ۋە توپتوغرا بىر يولغا باشلايدۇ.»⁵

ھەرقانداق ئادەم «قۇرئان كەرىم» ئارقىلىق ئاللاھ تائالاغا بارىدىغان يولنى تاپالايدۇ: «بۇ رەببىڭلاردىن كەلگەن، قەلب كۆزلىرىنى ئاچىدىغان بايانلاردۇر، مۇئمىنلەر ئۈچۈن ھىدايەت ۋە رەھمەتتۇر.»⁶

«قۇرئان كەرىم» نىڭ كۆرسەتمىسى بويىچە يۈرگەن ئادەم ئەڭ توغرا يولدا ماڭغان بولىدۇ: «ئى ئىنسانلار! شۈبھىسىزكى، سىلەرگە رەببىڭلاردىن كەسكىن بىر دەلىل كەلدى، سىلەرگە

«قۇرئان كەرىم» ئىسلام دىنىنىڭ روھى، ئىسلام ئۈمىتىنىڭ دەستۇرى ۋە پۈتۈن ئىنسانىيەتنىڭ ھىدايەت رەھبىرىدۇر. ئىسلام دىنىنىڭ ئەقىدە پىرىنسىپى، ئەخلاق ئۆلچىمى، شەرىئەت ئەھكاملىرى ۋە بارلىق مەسىلىلىرى «قۇرئان كەرىم» گە تايىنىدۇ. چۈنكى «قۇرئان كەرىم» بىردىنبىر ئىشەنچلىك ئىلاھىي كىتاب ۋە پاك مەنبەدۇر. ئۇنىڭدا ئىنسانىيەتنىڭ يول خەرىتىسى سىزىلغان، ئۇلارنىڭ ئىككى ئالەملىك بەخت - سائادىتى كاپالەتكە ئىگە قىلىنغان. بۇ سەۋەبتىن ئاللاھ تائالا ئىنسانلارنى «قۇرئان كەرىم» گە ئەگىشىشكە، ئۇنى دىن ۋە دۇنيالىق ئىشلىرىدا ئۆزلىرىگە دەستۇر قىلىشقا بۇيرۇغان. «رەببىڭلار تەرىپىدىن سىلەرگە چۈشۈرۈلگەنگە ئەگىشىڭلار، ئۇنى قوبۇل قىلىشقا دوستلارغا ئەگەشمەڭلار»¹ ئىسلام دىنى مۇسۇلمانلارنى «قۇرئان كەرىم» نىڭ ھۆكۈمىگە بويسۇنۇشقا ۋە ئۇنى بىردىنبىر قانۇن قىلىشقا بۇيرۇغان. ئاللاھ تائالا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا مۇنداق دېگەن: «سېنى كىشىلەرنىڭ ئارىسىدا ئاللاھنىڭ كۆرسەتكىنى بويىچە ھۆكۈم قىلسۇن دەپ، ساڭا ھەق كىتابنى چۈشۈردۈك»² «قۇرئان كەرىم» گە ئەگىشىش ئاللاھ تائالانىڭ رەھمىتىگە ئېرىشىشنىڭ يولىدۇر. «بۇ (قۇرئان) بىز چۈشۈرگەن مۇبارەك كىتابتۇر. ئاللاھنىڭ رەھمىتىگە ئېرىشىشىڭلار ئۈچۈن، ئۇنىڭغا ئەگىشىڭلار ۋە ئاللاھتىن قورقۇڭلار»³

⁴ تەكۋىر سۇرىسى 27 - 28 - ئايەتلەر

⁵ مائىدە سۇرىسى 15 - 16 - ئايەتلەر

⁶ ئەئزاق سۇرىسى 203 - ئايەت

¹ ئەئزاق سۇرىسى 3 - ئايەت

² نىسا سۇرىسى 105 - ئايەت

³ ئەنئام سۇرىسى 155 - ئايەت

ئوپىچۇق بىر نۇرنى چۈشۈردۇق.¹

شۇنداق، «قۇرئان كەرىم» ئەڭ ئىشەنچلىك ۋە ئەڭ ماھىر يولباشچى بولۇپ، ئەگەشكۈچىلىرىنى ئەڭ قىسقا ۋاقىت ئىچىدە، ئەڭ ئاز تىرىشچانلىق بىلەن ئاللاھ تائالاغا ئېلىپ بارىدۇ. «ئۇلارغا ئوقۇلۇۋاتقان كىتابنى ساڭا چۈشۈرگەنلىكىمىز ئۇلارغا يەتمىدىمۇ؟ ئەلۋەتتە ئىمان ئېيتقان قەۋم ئۈچۈن ئۇنىڭدا رەھىمەت ۋە ئىبرەت بار.»²

«قۇرئان كەرىم»نى قويۇپ باشقا يوللار بىلەن ئاللاھ تائالاغا يېقىنلىشىمىز دېگۈچىلەر ئەخمەقلىرىدۇر. چۈنكى ئاللاھ تائالاغا يېقىنلىشىشنىڭ پۈتۈن يوللىرى «قۇرئان كەرىم»دە ئېنىق كۆرسىتىلگەن.

«قۇرئان كەرىم» ئەمەل قىلىش ئۈچۈن نازىل قىلىنغان

ئاللاھ تائالا «قۇرئان كەرىم»نى تەجۋىد قائىدىسىگە رىئايە قىلغان ھالدا توغرا ئوقۇپ، مەنىسىنى توغرا چۈشىنىپ، مەقسەت ۋە غايىلىرىنى بىلىپ، تەلەپ قىلغىنى بويىچە ئەمەل قىلىش ئۈچۈن نازىل قىلغان. «ساڭا بۇ مۇبارەك كىتابنى ئايەتلىرىنى تەپەككۈر قىلسۇن ۋە ئەقىل ئىگىلىرى ۋەز-نەسىھەت ئالسىۇن دەپ چۈشۈردۇق.»³ ئەپسۇسكى، مۇسۇلمانلار «قۇرئان كەرىم»نى تەپەككۈر قىلىنمىغان، چۈشىنىلمىغان، ئەمەل قىلىنمىغان ئەمەس پەقەت تىلاۋەت قىلىنمىغانلا بىر كىتابقا ئايلاندۇرۇۋالغان.

ئىبنى مەسئۇد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دېگەن: «ئاللاھ قۇرئاننى ئۇنىڭ روھى بويىچە ئەمەل قىلىش ئۈچۈن چۈشۈرگەن تۇرسا، كىشىلەر ئۇنى تىلاۋەت قىلىشنى ئەمەل سانمىدى.» فۇزەيل ئىبن ئىياز مۇنداق دېگەن: «قۇرئان چوقۇم ئەمەل قىلىش ئۈچۈن چۈشكەن بولسىمۇ، كىشىلەر ئۇنى تىلاۋەت قىلىشنى ئەمەل دەۋالغان.» مۇسۇلمانلار قۇرئاننىڭ لەۋزى بىلەنلا مەشغۇل بولۇپ قېلىپ، ئۇنىڭ مەنىسىگە

ئەھمىيەت بەرمىگەنلىكتىن، ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ ئىززەت-ئابرويىنىڭ، كۈچ-قۇۋۋىتىنىڭ ۋە قەد كۆتۈرىشىنىڭ مەنبەيىدىن مەھرۇم قالغان. ئۇلار شۇنداق قىلىپ يولنى يورۇتىدىغان چىراقنى ئۆز قولى بىلەن ئۆچۈرۈپ قويغان. نەتىجىدە، باشقىلارنىڭ سايسىدا، ئۇلارنىڭ رەھىم-شەپقىتىگە تايىنىپ ھايات كەچۈرۈدىغان، قەدىر-قىممىتىنى ۋە ئېتىبارىنى يوقىتىپ قويغان بىر ئۆمەتكە ئايلىنىپ قالغان. ئۆتمۈشلەردە دۇنيانى سورىغان سەلتەنەتلىك مۇسۇلمانلار بۈگۈنكى كۈندە باشقىلارنىڭ سەلتەنەتلىكىگە يېقىنلىشىپ بولۇپ قالغان. ئۇلارنى ئەسلىدىكى سەلتەنەتلىكىگە ۋە ئىززەت-ئابرويىغا ئېرىشتۈرىدىغان قۇدرەتلىك كۈچ ئۇلارنىڭ قولىدا بار. ئەمما ئۇلار ئۇنىڭ لەۋزىنى تىلاۋەت قىلىشقا كۇپايە قىلىپ، مەنىسىگە ئەھمىيەت بەرمىگەنلىكتىن، ئۇنىڭ كۈچىدىن پايدىلىنالمىدى كەلەككە.

مۇسۇلمانلارنىڭ شان-شەرىپى «قۇرئان كەرىم» بىلەندۇر

«قۇرئان كەرىم» مۇسۇلمانلار ئۈچۈن بەخت-سائادەت مەنبەيى بولغاندەك يەنە ئۇلارنىڭ ئۇلارنىڭ شان-شەرىپى ۋە ئىززەت مەنبەيىدۇر. ئاللاھ تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: «شەكسىزكى، بىز سىلەرگە ئىچىدە سىلەرنىڭ شەرىپىڭلار بولغان بىر كىتابنى چۈشۈردۇق. تېخىچە چۈشەنمەيۋاتامسىلەر؟»⁴

ئاۋۋالقى مۇسۇلمانلار بارچە كۈچىنى «قۇرئان كەرىم»دىن ئالغان. ئۇلار «قۇرئان كەرىم»نىڭ نېمە مەقسەت بىلەن چۈشكەن كىتاب ئىكەنلىكىنى تونۇغان ۋە ئۇنىڭ روھى بويىچە ئەمەل قىلغان. شۇڭا ئۇلارنىڭ سەلتەنەتلىكى قىسقىغىنە ۋاقىت ئىچىدە ئەرەب يېرىم ئارىلىدىن ھالقىپ، ئۈچ قىتئەگە يۆتكەلگەن. ئۇلار دۇنيادا ئادالەت بىلەن ھەققانىيەتنى ئومۇملاشتۇرغان ئىدى.

ئەمما ئەپسۇسكى، ئىسلامنىڭ ئالتۇن دەۋرلىرىدىن كېيىنكى ۋە ھازىرقى مۇسۇلمانلاردا «قۇرئان كەرىم» ھازىر ۋە غائىب ھالەتتە بولۇپ قالغان. ھازىر دېگىنىمىز «قۇرئان كەرىم»نىڭ

¹ نىسا سۇرىسى 174-ئايەت

² ئەنكەبۇت سۇرىسى 51-ئايەت

³ ساد سۇرىسى 29-ئايەت

⁴ ئەنبىيا سۇرىسى 10-ئايەت

ھاياتقا باشلاش ئۈچۈن چۈشكەن كىتابتۇر. «سەلەرگە ئاللاھ تەرىپىدىن نۇر ۋە روشەن كىتاب كەلدى. ئاللاھ شۇ كىتاب ئارقىلىق رازىلىقىنى تىلگەنلەرنى سالامەتلىك يوللىرىغا يېتەكلەيدۇ، ئىرادىسى بويىچە ئۇلارنى (كۇفرنىڭ) قاراڭغۇلۇقىدىن (ئىماننىڭ) نۇرىغا چىقىرىدۇ ۋە ئۇلارنى توغرا يولغا ھىدايەت قىلىدۇ.»²

«ئاۋۋالقى مۇسۇلمانلار «قۇرئان كەرىم» نىڭ پەزىلىتىنى بىلگەن. شۇڭا ئۇلار ئۇنى ھاياتىنىڭ دەستۇرى ۋە قانۇن - تۈزۈملىرىنىڭ مەنبەسى، قەلبىنىڭ نۇرى، ئىبادەتلىرىنىڭ ئاساسى قىلغان. ئۇلار «قۇرئان كەرىم» نى چۈشىنىپ ئوقۇش ۋە مەنىسىگە ئەمەل قىلىش ئۈچۈن ئۇنىڭغا قەلبىنى ئاچقان، ئۇنىڭ پاك ئابھاياتلىرىدىن قانغۇچە ئىچكەن، شۇنىڭ بىلەن روھىنى سۇغارغان. شۇڭا ئاللاھ ئائىلا ئۇلارغا دۇنيانىڭ سەلتەنتىنى ئاتا قىلغان. ئاخىرەتتە بولسا ئۇلارغا يۇقىرى دەرىجىلىك جەننەتلەرنى ۋەدە قىلغان. ئەپسۇسكى، بىز ئۇلارغا ئوخشاش بولالمايدۇق، ئۇلارنىڭ ئىرادىسىگە ۋارىسلىق قىلالمايدۇق. بۇ سەۋەبتىن ھازىرقى ھالغا چۈشۈپ قالدۇق. دۇنيالىق ئىشلاردا ئاجىز، دىنىي ئىشلاردا زەئىپ بولۇپ قالدۇق.»³

ئىلگىرىكى مۇسۇلمانلارنىڭ «قۇرئان كەرىم» گە تۇتقان پوزىتسىيەسى

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ساھابىلىرى «قۇرئان كەرىم» گە ئىچ - ئىچىدىن بېرىلەتتى، ئۇنى چىن قەلبىدىن سۆيۈپ تىلاۋەت قىلاتتى ۋە ئۇنى ئاڭلىغاندا ئىمانى كۈچىيەتتى. ئۇلار مۇنۇ ئايەتلەردىكى ئىسىل سۈپەتلەرگە سازاۋەر كىشىلەر ئىدى: «مۇئمىنلەر پەقەت ئاللاھ ياد ئېتىلىسە يۈرەكلىرى تىترەيدىغان، ئاللاھنىڭ ئايەتلىرى تىلاۋەت قىلىنسا ئىمانى كۈچىيىدىغان، رەببىگە تايىنىپ ئىشەنچ باغلايدىغان كىشىلەردۇر»⁴

«مۇئمىنلەرگە كېلىدىغان بولساق، بۇ قۇرئان ئۇلارنىڭ ئىمانىنى كۈچەيتتى، ئۇلار خۇشال بولۇۋاتىدۇ»⁵

² مائىدە سۈرىسى 15 - 16 - ئايەتلەر

³ «نەزەرەت فى كىتابىللاھ» 34 - بەت

⁴ ئەنفال سۈرىسى 2 - ئايەت

⁵ تەۋبە سۈرىسى 124 - ئايەت

مۇسۇلمانلارنىڭ قولىدا، قارىيلارنىڭ دىلىدا بار ئىكەنلىكىنى، غائىب دېگىنىمىز «قۇرئان كەرىم» گە ئەمەل قىلىشنىڭ يوقالغانلىقىدىن ئۇنىڭ روھىنىڭ، مۆجىزىسىنىڭ ۋە ھاياتىنىڭ باشلامچىلىق رولىنىڭ بىزنىڭ ھاياتىمىزدا يوقالغانلىقىنى ئىپادىلەيدۇ. ئەمەلىيەتتە، بىز مۇسۇلمانلار «قۇرئان» ئوقۇپ ساۋاب تېپىشقا كۇپايە قىلىپ، ئۆزىمىزنى چوڭ ساۋابلىق ئىش قىلغانلار قاتارىدا ساناپ كېلىۋاتىمىز.

ئەللاھ مۇھەممەد غەززالىي مۇنداق دېگەن: «بىز قۇرئاننى ھاياتىمىزدا ھەرىكەتلىنىپ تۇرىدىغان ئىبىرگىيىگە ئايلاندۇرىشىمىز لازىم. ئەمما ئۇنى ئۆيلەردە، دۇكانلاردا ۋە ئىش ئورۇنلىرىدا ساقلاپ تەۋەررۈك قىلىشقا ياكى قۇرئاننى ئېچىپ بىر ياكى ئىككى ئايەت ئوقۇپلا يېپىپ قويۇشقا بولمايدۇ.»¹

توغرا، قۇرئاننى ئوقۇپ قويغان بىلەنلا ئىش پۈتمەيدۇ، مەسىلە ھەل بولمايدۇ ۋە مەقسەت ئادا بولمايدۇ. چۈنكى ئەرەب تىلىدىكى «تىلاۋەت» سۆزى «تلى، يىتلۇ» دېگەن سۆز يىلتىزىدىن چىققان بولۇپ، مەنىسى داۋاملاشتۇرۇش، ئارقىسىدىن يۈرۈش دېگەننى بىلدۈرىدۇ. ئەرەب تىلىدا، بىراۋ يەنە بىرىنىڭ ئارقىسىدىن ئەگىشىپ ماڭغاننى «يىتلۇ» دەيدۇ. دېمەك، قۇرئان تىلاۋەت قىلىش بىر قانچە ئايەت ياكى بىر قانچە سۈرىنى ئوقۇپ قويۇشلا ئەمەس، بەلكى ئوقۇغاننىڭ مەنىسىنى بىلىپ، روھىغا ئەمەل قىلىشنى داۋاملاشتۇرۇش، قۇرئاننىڭ كۆرسەتمىلىرى بويىچە ئىش كۆرۈشتىن توختاپ قالماسلىق دېگەننى ئىپادىلەيدۇ.

ئىمام ھەسەن بەننا مۇنداق دېگەن: «قۇرئان كەرىم» يۇقىرى ئۇپۇقتىن مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ قەلبىگە تۇمار قىلىپ ئېسىۋېلىش ياكى مازار بېشىدا ئوقۇش ياكى مۇسەبەتلەردە تىلاۋەت قىلىش ياكى قارىيلارنىڭ دىلىدا، ياكى كىتاب ھالىتىدە ساقلاش ياكى ئۆزىنى يادلاپ ئەھكاملىرىنى تاشلاپ قويۇش ئۈچۈن چۈشكەن كىتاب ئەمەس، بەلكى ئۇ ئىنسانىيەتنى بەختلىك

¹ «قۇرئانغا قانداق مۇئامىلە قىلىشىمىز كېرەك؟» ناملىق ئەسەر 59 - بەت

سەيپىد قۇتۇب مۇنداق دەيدۇ: «پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ زامانىدىكى مۇسۇلمانلار «قۇرئان كەرىم»نى مەلۇمات ھاسىل قىلىش ياكى بىلىم ئاشۇرۇش مەقسىتى بىلەن ئوقۇمايتتى. بەلكى ئوزۇقلىنىش، ئەمەل قىلىش ۋە ئىجرا قىلىش ئۈچۈن ئوقۇيتتى.

توغرا، ئۇلار «قۇرئان كەرىم»نىڭ ئايەتلىرىنى خۇددى جەڭ مەيدانىدىكى ئەسكەرلەر قومانداندىن بۇيرۇق تاپشۇرۇپ ئالغاندەك تاپشۇرۇپ ئالاتتى. شۇڭا ئۇلار كۈندىلىك ئالدىنقى تەلپىملىرىدە زىيادىنى خالىمايتتى. چۈنكى ئۇلار كۈندىلىك ئۆگىنىپ، ئۆگەنگەنلىرىنى تۇرمۇش ئىشلىرىدا ئەمەلىيلەشتۈرۈپ ۋە ئىجرا قىلىپ ماڭغانلىقتىن، ئۈستىلىرىگە كۆپ تەكلىپلەرنى ۋە مەسئۇلىيەتلەرنى يۈكلۈۋېلىپ ئەمەل قىلالماي قېلىشىدىن ئەنسىرەيتتى. شۇ سەۋەبتىن، ئۇلار-ئىبنى مەسئۇد رەزىيەللاھۇنىڭ رىۋايەت قىلغىنىدەك «ئىون ئايەتنى ياخشى ئۆگىنىپ ۋە يادقا ئېلىپ، ئۇنىڭ روھى بويىچە ئەمەل قىلىشنى ئۆگىنىپ بولۇپ، ئاندىن باشقىسىغا يۆتكىلەتتى»¹.

ئۇلارنىڭ «قۇرئان كەرىم» بۇيرۇقلىرىنى ئىجرا قىلىش مەقسىتى بىلەن قوبۇل قىلىشى ئۇلار ئۈچۈن نۇرغۇنلىغان ھالاۋەت ئۇپۇقلىرىنى ئېچىپ بېرەتتى. ئۇلار «قۇرئان كەرىم»نى ئىزدىنىش، مەلۇمات ئىگىلەش نىيىتى بىلەن ئوقۇغان بولسا، بۇنداق ھالاۋەت ئۇپۇقلىرى ئۇلار ئۈچۈن ئېچىلمىغان بولاتتى. قۇرئان ئۇلارنىڭ ھاياتىغا شۇنچىلىك چوڭقۇر سېڭىپ كەتكەنكى، ھەربىر ئىشىدا ئۇلارنىڭ ئەمەلىي دەستۇرىغا ئايلىنغانىدى. قىسقىسى «قۇرئان كەرىم» خۇددى ئۇلارنىڭ تومۇرلىرىدا ئاققان قانغا ئوخشاش ئۇلارنىڭ ھايات ساھەلىرىدە ئۆز رولىنى كۆرسەتكەن ئىدى. «قۇرئان كەرىم»نىڭ خەزىنىسىگە پەقەت ئۇنىڭغا تولۇپ تاشقان جەڭگىۋارلىق روھى بىلەن يۈزلەنگەن ئادەمگىلا بېرىلىدۇ.

چۈنكى «قۇرئان كەرىم» ئوقۇپ كۆڭۈلنى خوش قىلىش ئۈچۈن چۈشكەن كىتاب ئەمەس ياكى ئەدەبىيات ياكى تارىخ كىتابى ئەمەس.

بەلكى ئۇ ھاياتلىقنىڭ دەستۇرى بولۇش ئۈچۈن چۈشكەن كىتابتۇر.²

«قۇرئان كەرىم» ساھابىلارنىڭ ھاياتىدا ئۇلارنىڭ ئەقلىگە، ۋىجدانىغا ۋە ئەخلاقىغا ئەڭ زور تەسىر قىلىدىغان بىردىنبىر تەسىر مەنبەسى ئىدى. شۇڭا «قۇرئان كەرىم» ئۇلارنىڭ ئۆزىنى، ئەقىدىسىنى، ئەخلاقىنى ۋە بىر پۈتۈن ھاياتىنى ئۆزگەرتىۋەتكەن ئىدى. ئۇلار ھەر قېتىم پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇبارەك ئېغىزىدىن «قۇرئان كەرىم» ئايەتلىرىنى ئاڭلىغانلىرىدا، ئۇلاردا چوقۇم ئۆزگىرىشلەر بولاتتى، ۋىجدانى ھەرىكەتكە كېلەتتى، ئەقلى ئويغىنىشقا، ئەخلاقى ئۆزگىرىشكە باشلايتتى. شۇنداق قىلىپ ئۇلارنىڭ ئىمانى كۈچلەنىپ كېتەتتى. نۇرغۇن كىشىلەرنىڭ مۇسۇلمان بولغانلىق قىسسىسى «قۇرئان كەرىم» بىلەن مۇناسىۋەتلىك بولۇپ، ئۆمەر ئىبنى خەتتابقا ئوخشاش «قۇرئان كەرىم» ئايەتلىرىنى ئاڭلاپ مۇسۇلمان بولغانلىرى كۆپ ئىدى.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇسئەب ئىبنى ئۇمەيرنى مەدىنىگە ئىسلامنى تەبلىغ قىلىشقا ئەۋەتكەندە، ئۇنىڭ قىلىدىغان بىرىنچى ئىشى كىشىلەرگە «قۇرئان كەرىم»نى ئوقۇپ بېرىش بولغان ئىدى. مەدىنە ئەھلى مۇسئەبنىڭ تىلاۋىتى سايبىدا مۇسۇلمان بولغان ۋە ئىسلام پەيغەمبىرى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنى مەدىنىگە ئېلىپ بېرىش باغرىغا بېسىش ئارزۇسىدا ياشىغان.

ساھابىلارنىڭ، تابىئىنلارنىڭ ۋە ئىسلامنىڭ ئالتۇن دەۋرىدىكى مۇسۇلمانلارنىڭ ھاياتىدا «قۇرئان كەرىم»نىڭ تەسىرى ئىنتايىن چوڭ بولغان ئىدى. «قۇرئان كەرىم» ئۇلارنىڭ ئەقىدىسى بىلەن ئەخلاقىنى ئۆزگەرتكەننىڭ سىرتىدا، ئۇلارنىڭ تۇرمۇش تەرزىنىمۇ ئۆزگەرتكەن. بۇ ئۆزگىرىش ئۇلارنىڭ شەخسى ھاياتىدا، ئائىلىۋى ھاياتىدا، ئىجتىمائىي ھاياتىدا، ئىقتىسادىي ھاياتىدا، ئەدەبىي ھاياتىدا، سىياسىي ھاياتىدا ئۆز تەسىرىنى تولۇق كۆرسەتكەن. شۇنداق قىلىپ ئۇلار «قۇرئان ئۇمىتى» بولۇپ ئوتتۇرىغا چىققان. دۇنيا خەلقى ئۇلارغا قايىل

² «مەئالىم فىتئەرىق» 11-12 بەتلەر

¹ «تەپسىر ئىبنى كەسىر» مۇقەددىمىسى

بولساق، شۇنى ئېلىپ قالمىز، بولمىسا بىز چوقۇم زالىملاردىن بولۇپ قالمىز» دېدى¹ دېگەن ئايەتنى تىلاۋەت قىلغان. شۇنىڭ بىلەن ھەججە بۇ ئادەمنى قويۇپ بەرگەن.

«قۇرئان كەرىم» نى تولۇق يادلىۋالغان قارىيلار پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ۋاقتىدا ۋە ساھابىلارنىڭ دەۋرىدە ئەڭ ھۆرمەتلىك كىشىلەردىن سانىلاتتى. ئۇلار خەلىپىلەرنىڭ كېڭەشلىرىگە قاتنىشاتتى، جىھاد مەيدانلىرىدا ھەممىنىڭ ئالدىدا ئىدى. يەمەمە ئۇرۇشىدا شېھىت بولغانلارنىڭ كۆپ قىسمى قارىيلار ئىدى. قارىيلار «قۇرئان كەرىم» دىن ئىبارەت بۇ مۇقەددەس نۇرنى دىلىدا ساقلىغانلىقى سەۋەبلىك شۇنچىلىك ھۆرمەتكە سازاۋەردۇر. چۈنكى «قۇرئان كەرىم» ئۇلارنىڭ ئەقلىنى يورۇتىدىغان، يولنى كۆرسىتىدىغان، ھاياتنى پارلاق قىلىدىغان بىردىنبىر نۇر ئىدى. «ئاللاھقا، ئۇنىڭ پەيغەمبىرىگە ۋە بىز چۈشۈرگەن نۇرغا ئىمان كەلتۈرۈڭلار»² دېگەن ئايەتتىكى نۇر دەل «قۇرئان كەرىم» ئىدى.

ھازىرقى مۇسۇلمانلارنىڭ «قۇرئان كەرىم» گە تۇتقان پوزىتسىيىسى

ھازىرقى مۇسۇلمانلار «قۇرئان كەرىم» گە شەكلى ياكى زاھىرى تەرەپتىنلا كۆڭۈل بۆلمەكتە. ئۇلار «قۇرئان كەرىم» نىڭ تىلاۋىتىگە ۋە ئۇنى يادلاشقا ئەھمىيەت بەرگەندەك ئۇنىڭغا ئەمەل قىلىشقا ۋە ئۇنىڭ كۆرسەتمىلىرىنى ھاياتتا تەتبىقلاشقا ئەھمىيەت بەرمەيدۇ. ھازىرقى زاماندا يۈز مىڭلارچە مۇسۇلمان «قۇرئان كەرىم» نى تىلاۋەت قىلىدۇ، مىڭلارچە ياش «قۇرئان كەرىم» نى يادلىماقتا، يەنە نۇرغۇن كىشىلەر ئۆيلىرىنى، ئىشخانىلىرىنى ۋە ماشىنىلىرىنى قۇرئان ئايەتلىرى بىلەن زىننەتلىمەكتە. يەنە نۇرغۇنلىرى «قۇرئان كەرىم» نى ماشىنىسىدا ياكى يانچۇقىدا ساقلاش ئارقىلىق ئۇنى تەۋەرىك قىلماقتا. بەزى ئاۋاملار «قۇرئان كەرىم» ئايەتلىرىنى كېسەللىرىگە شىپالىق ئۈچۈن ئىشلەتمەكتە، ھەتتا سەئۇدى

بولغان، ھەممە ئۇلارنى ئۆزلىرىگە ئۇستاز تۇتقان. نەتىجىدە ئۇلار دۇنيانىڭ ئۈچ قىتىمىدە ھاكىمىيىتىنى يۈرگۈزگەن. چۈنكى ئۇلار «قۇرئان كەرىم» نىڭ جەۋھىرىي تەرىپىگە ئەھمىيەت بېرىپتە، يەنى ئۇلار قۇرئانغا شەكلى ياكى زاھىرىي جەھەتتىن ئەمەس، بەلكى جەۋھىرىي تەرەپتىن ئەگىشەتتى. ئۇلار «قۇرئان كەرىم» نىڭ ئەمىرلىرىنى ئىجرا قىلىش ئۈچۈن قوبۇل قىلاتتى، ئۇنىڭ ئەھكاملىرىنى تەتبىق قىلىش ئۈچۈن ئۆگىنەتتى، ئۆگەنگەن ئايەتلىرىنى تولۇق ھاياتلىققا ئەمەلىيلەشتۈرۈپ بولۇپ، ئاندىن باشقىسىنى ئۆگىنەتتى. ئىسلام خەلىپىلىرى ۋە يۇقىرى مەرتىۋىلىك قوماندانلارمۇ بىراۋ قۇرئان ئايەتلىرىنى دەلىل كەلتۈرۈپ ئۇنىڭغا قارشى چىققاندا سۈكۈت قىلاتتى ۋە ئەلۋەتتە ئۇنىڭغا بوي ئېگەتتى. بىر قېتىم ئىككىنچى خەلىپە ئۆمەر ئىبن خەتتابقا بىر سەھىرىلىك ئەدەپسىز گەپ قىلغاندا، ئۇنىڭ قاتتىق ئاچچىقى كەلگەن. شۇ ۋاقىتتا بۇ سەھىرىلىك ئەدەپنىڭ بىر ھەمراھى ئۆمەرگە «سەن ئەپچۈنلىك يولنى تۇتقىن، ياخشىلىققا بۇيرۇغىن، نادانلاردىن يۈز ئۆرۈگىن» دېگەن ئايەتنى تىلاۋەت قىلغاندىن كېيىن، ئۆمەر تەبەسسۇم قىلغان. يەنە بىر قېتىم ئۇ مەسجىدە ئاياللارنىڭ مەھرىنى ئۆرلىتىۋاتماسلىق توغرىلىق سۆزلەۋاتقاندا، بىر ئايال ئۇنىڭغا قارشى چىقىپ، ئاللاھ تائالانىڭ: «ئۇلارنىڭ بىرىگە (مەھرى قىلىپ) كۆپ مال بەرگەن بولساڭلارمۇ ئۇنىڭدىن ھېچ نەرسىنى قايتۇرۇۋالماڭلار» دېگەن سۆزىنى تىلاۋەت قىلغاندا، ئۆمەر «ئايال توغرىسىنى تاپتى، ئۆمەر خاتالاشتى» دېگەن مەشھۇر سۆزىنى ئېيتقان. ھەججە ئىبن يۈسۈپ زالىملىقى ۋە رەھىمسىزلىقى بىلەن تونۇلغان مۇسۇلمان قوماندان ئىدى. ئۇ بىر كۈنى بىر گۇناھسىز ئادەمنى باشقا بىرىنىڭ گۇناھى سەۋەبلىك قولغا ئالغان. بۇ ئادەم ئۆزىنىڭ گۇناھسىز ئىكەنلىكىنى ئېيتقاندا، ھەججە ئۇنىڭغا بىراۋنى تۇغقانلىرىنىڭ گۇناھى سەۋەبلىك جازالىسا بولىدۇ، دېگەننى ئىپادىلەيدىغان شېئىرلارنى ئوقۇپ ئۇنىڭ ئېغىزىنى تۇۋاقلىماقچى بولغان. بۇ ۋاقىتتا بۇ ئادەم «قۇرئان كەرىم» دىكى: «(يۈسۈپ): «ئاللاھ ساقلىسۇن! نەرسىمىزنى كىمىنىڭ يۈكىدىن تاپقان

¹ يۈسۈپ سۇرىسى 79-ئايەت
² تەغابۇن سۇرىسى 8-ئايەت

ئەرەبىستاندەك بەزى ئىسلام دۆلەتلىرىدە «ئايەت بىلەن داۋالاش مەركەزلىرى» ئېچىلماقتا. ئىسلام دۆلەتلىرىنىڭ رادىيو، تېلېۋىزىيە پروگراممىلىرى قۇرئان تىلاۋەت قىلىش بىلەن باشلىنىپ، يەنە قۇرئان تىلاۋەت قىلىش بىلەن ئاخىرلىشىدۇ. مىسىر، سەئۇدى ئەرەبىستان قاتارلىق دۆلەتلەردە مەخسۇس «قۇرئان كەرىم» رادىيوسىدا كېچە - كۈندۈز قۇرئان تىلاۋەت قىلىدۇ. دېمەك، «قۇرئان كەرىم» شۇنچىلىك كۆپ تىلاۋەت قىلىنىپ تۇرماقتا. ئەمما ئەپسۇسكى، ھازىرقى مۇسۇلمانلار «قۇرئان كەرىم» نىڭ ھەقىقىي ئادا قىلمىغان، ئۇنى لايىقىدا قەدىرلىيەلمىگەن، ئۇنىڭ چۈشۈرۈلۈشىدىن بولغان ئاساسىي مەقسەتنى ئورۇندىمىغان، ئۇنىڭ جەۋھىرى تەرىپىگە ئەھمىيەت بەرمەستىن، پەقەت زاھىرىي تەرىپىگىلا ئەھمىيەت بەرگەن. شۇڭا «قۇرئان كەرىم» ئۇلارنىڭ ھاياتىدا ئۆزگىرىش پەيدا قىلمايدىغان، ئۇلارنىڭ ئەقلىنى ئاچالمايدىغان، قەلبىگە تەسىر قىلالمايدىغان ۋە ئۇلارنىڭ ۋىجدانىنى ھەرىكەتكە كەلتۈرەلمەيدىغان بولۇپ قالغان. ئىسلام ئۈمىتى «قۇرئان كەرىم» بىلەن شەرەپلەنگەن ۋە شۇنىڭ بىلەن قەد كۆتۈرگەن ئۈمىت بولۇپ، بىزمۇ - ئەگەر ئەمەل قىلساق قەد كۆتۈرىمىز. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇ ھەقتە مۇنداق دېگەن: «بۇ ئۈمىتتىكى ئاخىرنىڭ ئەھۋالى پەقەت ئالدىنقىلىرىنىڭ ئەھۋالى تۈزەلگەن نەرسە بىلەنلا تۈزىلىدۇ»¹

«قۇرئان كەرىم» نى يادقا ئېلىپ «قارىي» بولۇش ناھايىتى ياخشى ئىش، ئەمما ئۇنى يادلاپ قويۇش بىلەن، يىلدا رامزان ئېيىدا تەراۋىھ نامىزىدا خەتمە قىلىپ قويۇشلا كۇپايە ئەمەس. ئەرەبلەر «قۇرئان كەرىم» نى يادقا ئېلىپ، مەنىسىنى بىلىپ، ئۇنىڭ قانۇن - پىرىنسىپلىرىغا ئەمەل قىلىپ، ئۇنى تىلى، دىلى ۋە ئەمەلىي ھەرىكىتى بىلەن ياشىتىقان ئادەمنى «ھامىلۇل قۇرئان» يەنى «قۇرئاننى كۆتۈرگۈچى» دەپ ئاتايدۇ. بۇ كۆتۈرۈش قۇرئاننى يادلاپ مېڭىدە ساقلاپ نەگە بارسا شۇ يەرگە كۆتۈرۈپ بېرىش ئەمەس، بەلكى ئۇ قۇرئاننىڭ تېكىستىنى،

مەنىسىنى، قانۇن - پىرىنسىپلىرىنى، ئەخلاق - پەزىلەتلىرىنى ئەمىر - پەرمانلىرىنى مۇكەممەل ئۆگىنىپ، ئاۋۋال ئۆزىگە يەرلەشتۈرۈپ، ئاندىن كىشىلەرگە يەتكۈزۈش، ئۇلارغا ئۆگىتىش دېگەنلەرنى تەقەززا قىلىدىغان كۆتۈرۈشتۇر. بۇ كۆتۈرۈش قۇرئاننى يادلاپ قويۇپ، ئۇنىڭ مەنىسىنى ئۆگەنمىگەنلەرنى ياكى ئۇنىڭ كۆرسەتمىلىرىگە ئەمەل قىلمىغانلارنى ئۆز ئىچىگە ئالمايدۇ، ئەلۋەتتە. چۈنكى «ھامىلۇل قۇرئان» دېگەن ئۇنۋان كاتتا ئۇنۋان بولۇپ، ئۇ بىزنىڭ «قارىم»، «قاراخۇنۇم» ۋە «قارىھاجىم» دېگەن ئۇنۋانلىرىمىزدىن ئەلۋەتتە چوڭ.

«قۇرئان كەرىم» ئايەتلىرىدىن تۇمار قىلىپ بويۇنلارغا ئېسىۋېلىش، كېسەللىكلەرنى قۇرئان ئايەتلىرى بىلەن داۋالاش دېگەنلەر ساھابىلارنىڭ زامانىدا بولۇپ باقمىغان غەلىتە ئىشلاردۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىزگە «ئى ئىنسانلارنىڭ رەببى! كېسەلگە شىپالىق بەرگىن، سەندىن باشقا شىپالىق بەرگۈچى يوقتۇر، سېنىڭ شىپايىڭ بىلەن كېسەل قالمايدۇ» دەپ دۇئا قىلىشنى، فاتىھە، فەلەق ۋە ناس سۈرىلىرىنى ئوقۇپ ئاللاھ تائالادىن شىپالىق تىلەش... قاتارلىقلارنى تەلىم بەرگەن خالاس. ئەمما ساھابىلاردىن ياكى ئۇلاردىن كېيىنكىلەردىن كېسەللەرنى ئايەت بىلەن داۋالاش ئۈچۈن شىپاخانا ئاچقانلار بولمىغان. چۈنكى «قۇرئان كەرىم» مۇسۇلمانلارنىڭ دىلىغا مەنىۋى شىپادۇر. جىسمانىي كېسەللەردىن شىپا تېپىشنىڭ چارىسى دوختۇرغا مۇراجىئەت قىلىشتۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «شىپالىق پەقەت ئۈچ نەرسىدىندۇر. ئۇلار: ھەسەل يېيىش، قان ئالدۇرۇش ۋە داغلاشتۇر» دېگەن. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام كېسەل بولۇپ قالدىم دەپ كەلگەن بىرنى ئايەت ئوقۇپ سۈپلەشكە ياكى سۇغا ئوقۇپ ئىچىشكە ياكى تۇمار ئېسىشقا بۇيرۇغان ئەمەس. بەلكى كېسەللەرنى تېۋىپلارغا مۇراجىئەت قىلىشقا بۇيرۇغان. شۇ ۋاقىتتا مەدىنىدە ھارىس ئىبىن كەلدە ئىسىملىك بىر تېۋىپ بار بولۇپ، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ساھابىلىرىدىن كېسەل بولۇپ قالغانلارنى شۇ تېۋىپقا بېرىشقا بۇيرۇيتتى. مەلۇمكى، «قۇرئان كەرىم» دىكى: «بۇ (قۇرئان)

¹ ئىمام بۇخارى رىۋايىتى

دۇئا مۇئەننىڭ قورالى

ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلدۇ: «دۇئا مۇئەننىڭ قورالى، دىننىڭ تۈۋرۈكى، ئاسمان-زېمىننىڭ نۇرى».

دۇئانىڭ بالا-قازالارغا قارىتا مۇنداق ئۈچ دەرىجىسى بولدى

1. دۇئا بالا-قازادىن كۈچلۈكرەك بولسا، ئۇنى چىكىندۈرەلەيدۇ.

2. دۇئا بالا-قازادىن ئاجىز كەلگەن بولسا، ھېلىقى ئادەمگە بالا قازا كېلىدۇ. لېكىن دۇئا ئاجىز بولغان تەقدىردىمۇ بالا-قازانى يەڭگىللىتىدۇ.

3. دۇئا ۋە بالا-قازا ئۆزئارا قاتتىق تىرىشىدۇ. بىر-بىرىدىن مۇداپىئە ھالەتتە تۇرىدۇ. (دۇئا قىلغۇچىنى بالا-قازادىن ھىمايە قىلىدۇ، بالا-قازا ھېلىقى ئادەمنى دۇئادىن توسماقچى بولىدۇ-دە، دۇئا بىلەن بالا-قازا ئوتتۇرىسىدا كۈچ سېنىشىش ھالىتى شەكىللىنىدۇ).

ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلدۇ: «ئېھتىيات تەقدىرىنى چىكىندۈرەلەيدۇ. دۇئا يۈز بەرگەن ۋە يۈز بەرمىگەن تەقدىرلەرگە تەسىر كۆرسىتەلەيدۇ. شۇبھىسىزكى، بالا-قازا يۈز بېرىپ دۇئا بىلەن ئۇچرىشىدۇ. بۇ ئىككىسى تا قىيامەتكىچە ئۆزئارا كۈرەش قىلىدۇ».

ئىبنى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلدۇ: «دۇئا يۈز بەرگەن ۋە يۈز بەرمىگەن تەقدىرلەرگە تەسىر كۆرسىتەلەيدۇ، ئىي ئاللاھنىڭ بەندىلىرى، ئۇنداقتا دۇئاغا ئەھمىيەت بېرىڭلار!».

(يۇقىرىقى ھەدىسلەرنى ھاكىم رىۋايەت قىلغان)

بۇ مەزمۇنلار «ئەلجەۋابۇل كافي» دىن ئېلىندى

ئىمان ئېيتقانلار ئۈچۈن بىر يولباشچى ۋە شىپادۇر¹ دېگەن ئايەت «قۇرئان كەرىم» ئايەتلىرىنىڭ قەلبلەرگە شىپا ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ. يەنە بىر ئايەتتە ئوچۇقراق قىلىپ: «ئى ئىنسانلار! سىلەرگە رەببىڭلار تەرىپىدىن ئۆگۈت بولغان، دىللاردىكى (كېسەللىكلەر) ئۈچۈن شىپا بولغان، مۇئەننلەرگە ھىدايەت ۋە رەھمەت بولغان قۇرئان كەلىدى»² دېيىلگەن. دېمەك، «قۇرئان كەرىم» نىڭ شىپالىقى مەنىۋى شىپالىق بولۇپ، دىللاردىكى شەك-شۈبھە، نادانلىق، ئازغۇنلۇق قاتارلىق مەنىۋى كېسەللىكلەرنى داۋالايدۇ.

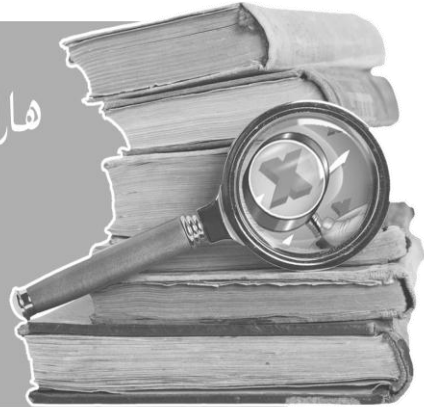
ئەگەر ئاۋۋالقى ئۈلگىلىك مۇسۇلمانلار كېسەللىرىنى «قۇرئان كەرىم» ئايەتلىرى بىلەن داۋالاش يولىنى تۇتۇپ، سەۋەب قىلمىغان بولسا، ئىسلام ھەزرىتىدە تېبابەتنىڭ ئورنى بولمىغان ۋە دۇنياغا مەشھۇر مۇسۇلمان مېدىتسىنا ئالىملىرىمۇ مەيدانغا كەلمىگەن بولار ئىدى. ئاۋۋالقى مۇسۇلمانلاردىن چىققان ئالىملارنىڭ تولىسى دىن ۋە پەن ھەر ئىككى جەھەتتىن يېتىشكەن كىشىلەر ئىدى. مەسىلەن: ئىبن رۇشەد دىنىي ئىلىمدە يېتىشكەندەك دوختۇرلۇقتىمۇ يېتىشكەن بولۇپ، ئۇنىڭ دىنىي ئىلىم ساھەسىدە «بىدايەتۇل مۇجتەھىد» دېگەن كىتابى، مېدىتسىنا ئىلىمدە «مېدىتسىنادا ئاساس» ناملىق كىتابى دۇنياغا تونۇلغان. ئاتاقلىق مۇپەسسىر فەخرۇددىن رازى ئەينى ۋاقىتتا مېدىتسىنادا پېشۋا ئىدى. ئىبن نەفىس مېدىتسىنادا قان ئايلىنىش مەركەزلىرىنى كەشپ قىلغان بولسا، شافىئىي فىقھى ساھەسىدە نۇرغۇن مەشھۇر ئەسەرلەرنى يازغان. چۈنكى ئاۋۋالقى مۇسۇلمانلار «قۇرئان كەرىم» نىڭ بەرىكەتلىكى ئۇنى سۇغا ئوقۇپ ئىچىش ياكى كېسەلگە سۇفلەش بىلەن ئەمەس، بەلكى ئۇنىڭ روھىغا ئەگىشىش، ئۇنىڭ كۆرسەتمىلىرىگە ئەمەل قىلىش ۋە ئۇنى ھاياتقا تەتبىق قىلىش بىلەن بولىدىغانلىقىنى ئوبدان بىلەتتى. كاشكى، ھازىرقى مۇسۇلمانلار بۇنى چۈشەنسە ئىدى.

¹ فۇسسەلەت سۇرىسى 44-ئايەت

² يۇنۇس سۇرىسى 57-ئايەت

ھاراۋ ئىچكەن كىشىنىڭ قىرىق كۈنىگىچە نامىزى قوبۇل بولمايدۇ؟

پەنئادا: دوكتور ئابدۇلكەزىز رەھمەتۇللا

ئەقلىنى بىر نېمەت سۈپىتىدە ئاتا قىلغان ۋە ئەقلىنى ئىبادەتكە تەكلىپ قىلىنىشىنىڭ شەرتى ۋە شەرىئەتتە قوغدىلىدىغان دىن، جان، مال - مۈلۈك، ئىپپەت - نوھۇس ۋە ئەقىلدىن ئىبارەت بەش چوڭ ئاساسنىڭ بىرى قىلغان. شەرىئەتتە ئەقلىنى قوغداش ئۈچۈن بەلگىلەنگەن ماددىي ۋە مەنىۋى جازالار ئەقلىنى قوغداش بىلەن بىر ۋاقىتتا دىننىمۇ قوغدايدۇ. چۈنكى، ئەقىل ئىبادەتكە تەكلىپ قىلىنىشىنىڭ شەرتى.

بەزى كىشىلەر ئادىمىي ۋە جىننىي شەيتانلارنىڭ چىرايلىق كۆرسىتىشى بىلەن ئەقلىنىڭ يېتەكچىلىكى ۋە ۋىجدانىنىڭ كونتروللىقىدىن بوشىنىپ، بارلىق رەزىللىكنىڭ ئانىسى بولغان ھاراققا يېقىنلىشىپ قالىدۇ ۋە ئاقىۋەتتە ئۇنىڭغا خۇمار بولىدۇ.

ئىنساننىڭ ئۆز ئەقلىنى زىيانغا ئۇچرىتىشى ئەمەلىيەتتە ئۇنىڭدىكى ئاجىزلىق ئالامەتلىرىدىن بولۇپ، ناۋادا ئۇ رىئاللىقتىكى تۈرلۈك خىرىسلارغا دۇچ كەلگەندە قىيىنچىلىقنى ھەل قىلىش ۋە مۇۋاپىق چارە - تەدبىر كۆرۈش ئۈچۈن پىكىر يۈرگۈزۈش ۋە تىرىشچانلىق كۆرسىتىشنىڭ ئورنىغا ھاراق ياكى زەھەرلىك چېكىملىك ئارقىلىق ھايات قىيىنچىلىقلىرىدىن ئۆزىنى قاچۇرۇشقا تىرىشىدۇ. نەتىجىدە ئىنسان زېمىندىكى ۋەزىپىسىنى ئادا قىلالماي قالىدۇ. شۇڭا ئىسلام شەرىئىتى ئاۋۋال ئىسلامىي جەمئىيەتنى بىرقانچە باسقۇچتا ھازاقتىن ئۈزۈل - كېسىل تازىلىغان، ئاندىن ھازاقتى ھازام قىلىپلا قالماستىن، بەلكى ئۇنى زىنا ۋە ئوغرى -

ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم، ھۆرمەتلىك ئۇستاز! بىر سوئال بار ئىدى. بىر بۇرادىرىمىز مەسچىتكە كېتىۋاتقاندا ئىككىيلەننىڭ «ھاراق ئىچكەن ئادەمنىڭ قىرىق كۈنلۈك نامىزى مەقبۇل بولمايدۇ» دېيىشىۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپ قاپتۇ. شۇنىڭ بىلەن مەسچىتكە كېلەي دەپ قالغان ھېلىقى بۇرادەر «ھەر قانچە ناماز ئۆتكىنىم بىلەن بەربىر قوبۇل بولمايدىكەنغۇ» دەپ ئويلاپ كەينىگە ئۆرۈلۈپلا قايتىپ كېتىپتۇ. مەن بۇ ئەھۋالنى ئاڭلاپ ئويلىنىپ قالدىم، ئۇنداقتا ھاراق ئىچىپ قويغان كىشىلەر قىرىق كۈنگىچە ناماز ئۆتمەسلىك كېرەكمۇ؟ مۇشۇ ھەقتە تەپسىلىي چۈشەنچە بەرگەن بولسالا! (ئاللاھ سىلدىن رازى بولسۇن)

ۋە ئەلەيكۇم ئەسسالام ۋە رەھمەتۇللاھى ۋە بەرەكاتۇھۇ!

بارلىق ھەمدۇ - سانا ئاللاھ تائالاغا بولسۇن، شۇنداقتا پەيغەمبىرىمىزگە، ئائىلە - تاۋابىئاتلىرىغا ۋە ئۇنىڭغا تاكى قىيامەتكىچە ئەگەشكەنلەرگە دۇرۇت - سالاملار بولسۇن.

ئاللاھ تائالا ئىنسانغا زېمىندا ئىزباسارلىق قىلىش، سىناقتىن مۇۋەپپەقىيەتلىك ئۆتۈش، تاپشۇرغان ئامانەتنى ئادا قىلىش، شۇنداقتا دۇنيادىكى سەپىرىدە ئىنسانغا يېتەكچىلىك قىلىش، تۈرلۈك خاتالىقلاردىن، ھاۋايى - ھەۋەسلىرىگە ئەگىشىشتىن توسۇپ، توغرا يولغا باشلاش ئۈچۈن

قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «مەست قىلىدىغان ھەرقانداق ئىچمىلىك ھارامدۇر، بىر فەرەق⁽⁴⁾ ئىچمىگىچە مەست قىلمايدىغان ئىچمىلىكتىن بىر يۇتۇم ئىچشمۇ ھارام» دېگەن.⁽⁵⁾

جابر ئىبنى ئابدۇللاھ رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما رىۋايەت قىلىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «مەست قىلىدىغان ئىچمىلىكنىڭ ھەرقاندىقى ئاز ياكى كۆپ بولسۇن ھارامدۇر» دېگەن.⁽⁶⁾ شۇنىڭدەك يەنە ھاراقنى دورا سۈپىتىدە ئىستېمال قىلىشتىنمۇ توسقان.

تارىق ئىبنى سۇۋەيد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ رىۋايەت قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: مەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىن ھاراق ياساش ھەققىدە سورىغانىدىم، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مېنى ئۇ ئىشتىن توستى. مەن: — ئۇنى دورا قىلىش ئۈچۈن ياسايمەن، — دېۋىدىم، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: — ئۇ دورا ئەمەس، بەلكى كېسەلنىڭ دەل ئۆزىدۇر، — دېدى.⁽⁷⁾

ئىبنى مەسئۇد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ھاراق توغرىسىدا: «ئاللاھ كېسىللىكلارنىڭ شىپاسىنى سىلەرگە ھارام قىلغان نەرسىلەردە قىلمىغان» دېگەن.

بۇنىڭدىن ئىسلام شەرىئىتىنىڭ ھاراققا مۇناسىۋىتى بار بارلىق يوللارنى تاقىۋېتىشنى مەقسەت قىلغانلىقىنى كۆرۈۋالالايمىز. «قۇرئان كەرىم» مۇ ھاراقنى بۇتپەرەسلىك، قىمار ۋە شېرىك قىلمىشلار بىلەن بىر قاتاردا تىزىپ، ئۇنىڭدىن يىراق تۇرۇشقا بۇيرۇغان: «ئى ئىمان ئېيتقانلار! ھاراق، قىمار، تىكىلگەن تاشلار ۋە پال ئوقلىرى شەيتاننىڭ ئىشىدىن بولغان پاسكىنلىقتۇر. شۇڭا نىجاتلىق تېپىشىڭلار ئۈچۈن ئۇلاردىن يىراق بولۇڭلار.»⁽⁸⁾

بۇ ئىلاھىي چاقىرىقنى ئاڭلىغان ھامان ساھابە

بۇلاڭچىلىقتەك چوڭ گۇناھلار قاتارىغا تىزىپ، بىراۋنىڭ مۇئەمىلىك ھالىتىدە بۇ جىنايەتلەرنى سادىر قىلمايدىغانلىقىنى تەكىتلىگەن.

ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ رىۋايەت قىلىدۇكى، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: «زىنا قىلغۇچى مۇئەمىلىك ھالىتىدە تۇرۇپ زىنا قىلمايدۇ، ئوغرى مۇئەمىلىك ھالىتىدە تۇرۇپ ئوغرىلىق قىلمايدۇ، ھاراقكەش مۇئەمىلىك ھالىتىدە تۇرۇپ ھاراق ئىچمەيدۇ، بۇلاڭچى باشقىلارنىڭ قىممەتلىك بۇيۇملىرىنى مۇئەمىلىك ھالىتىدە تۇرۇپ تارتىۋالمايدۇ»⁽¹⁾.

يەنە بىر ھەدىس تە ھاراقكەشلىكنىڭ ئومۇملىشىپ كېتىشىنى قىيامەت قايىم بولۇشنىڭ ئالامەتلىرى قاتارىدا سانغان: ئەنەس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ رىۋايەت قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: «ئىلىمنىڭ كۆتۈرۈلۈپ كېتىشى، جاھالەتنىڭ يىلتىز تارتىشى، ھاراقكەشلىكنىڭ ئومۇملىشىپ كېتىشى، زىنانىڭ ئەۋج ئېلىشى قىيامەتنىڭ ئالامەتلىرىدندۇر.»⁽²⁾

ئىسلام شەرىئىتى يەنە ھاراق ئىچىش ۋە ئۇنىڭ تىجارىتىنى قىلىشنى ھارام قىلىپلا قالماي، ئۇنىڭغا ئالاقىدار ئون تۈرلۈك كىشىگە لەنەت قىلغان: ئەنەس ئىبنى مالىك رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: «پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ھاراققا ئالاقىدار ئون تۈرلۈك كىشىگە لەنەت ئېيتقان. ئۇلار: ھاراق ياسىغۇچى، ياساتقۇچى، ئىچكۈچى، كۆتۈرگۈچى، كۆتەرتكۈچى، تەقدىم قىلغۇچى، ساتقۇچى، پۇلنى يېگۈچى، سېتىۋالغۇچى، ئارىدا ۋاستىچىلىق رول ئوينىغۇچى قاتارلىقلار.»⁽³⁾

ھاراقنىڭ يولىنى پۈتۈنلەي تاقىۋېتىش ئۈچۈن شەرىئەت مەست بولىدىغان دەرىجىدە ئىچىشنىلا ھارام قىلماي، ئازغىنە ئىچىشنىمۇ ھارام قىلىۋەتكەن.

ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن رىۋايەت

⁴ فەرەقنىڭ سىغىمچانلىقى ئۈچ ساغا يېقىن كېلىدۇ يەنى 65

كىلوگرام

⁵ «سۇنەنى تىرمىزى» 1865- ھەدىس ئالبانى «سەھىھ» دېگەن

⁶ «سۇنەنى تىرمىزى» 1865- ھەدىس ئالبانى «سەھىھ» دېگەن

⁷ «سەھىھ مۇسلىم» 1984- ھەدىس

⁸ مائىدە سۇرىسى 90- ئايەت

¹ سەھىھەين: بۇخارى 2475- ھەدىس، مۇسلىم: 57- ھەدىس

² سەھىھەين: بۇخارى 80- ھەدىس، مۇسلىم 2671- ھەدىس

³ «سۇنەنى تىرمىزى» 1295- ھەدىس ئالبانى «سەھىھ»

دېگەن

كىراملار ھازىرقى ئۇزۇل-كېسىل قول ئۆزگەن ۋە نۇرغۇن پايدا ئېلىۋاتقان تىجارەتچىلەرمۇ ھازىرقى تىجارەتتىكى تاشلىغان. دىنغا راستچىللىق بىلەن كىرگەنلەر ئاللاھ ۋە رەسۇلنىڭ لەنتىگە ئۇچرىماسلىق ئۈچۈن ئىقتىسادىي زىيان تارتىشىغا قارىماي ئىلكىدىكى ھازىرقىلارنىڭ ھەممىنى تۆكۈۋەتكەن. تۆكۈۋېتىلگەن ھازىرقىلار مەدىنىيە كۈچلىرىدا ئاتقان. ھازىرقى چەكلىگەنلىك خەۋىرى ئۆيدىن-ئۆيگە يۆتكىلىپ بىر نەچچە سائەت ئىچىدە پۈتۈن مەدىنىيە ئاھالىسى ھازىرقى ئىچىشىنى تاشلاپ ئاللاھنىڭ ئەمرىگە بويسۇنغان. بۇ ئىنسانىيەت تارىخىدىكى ھازىرقى قارشى ئېلىپ بېرىلغان ئەڭ مۇۋەپپەقىيەتلىك كۆرەش ۋە تارىخىي بىر مۆجىزە بولۇپ قالغان.

يەنە رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم دەۋرىدىكى ئىنچىكە تەپسىلاتلارنى قويماي بايان قىلغان تارىخشۇناسلارنىڭ بايان قىلىشىچە ئاشۇ ئېسىل دەۋردە ھازىرقى ئىچىپ جازاغا تارتىلغانلارنىڭ سانى يەتتە كىشىدىن ئاشمىغان.⁽¹⁾ بۇنىمۇ بىر مۆجىزە دېيىشكە بولىدۇ.

ئەنەس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دېگەن: مەن ئەبۇ تەلھەنىڭ قورۇسىدا سورۇندىكىلەرگە ساقىلىق قىلىۋاتاتتىم. ئۇلار شۇ كۈنى (خورمىنىڭ غورىسىدىن تەييارلانغان) فەزىخ ھازىقى ئىچكەن ئىدى. شۇ ئەسنادا رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىر جاكارچىنى: «ئاگاھ بولۇڭلار، ھازىرقى ھازىرقى قىلىندى» دەپ جاكارلاشقا بۇيرىدى، شۇنىڭ بىلەن ئەبۇ تەلھە ماڭا: ھازىرقى ئېلىپ چىقىپ تۆكۈۋەت، دېدى. مەن چىقىپ ئۇنى تۆكسەم، مەدىنىنىڭ كۈچلىرىدا ئاتتى.⁽²⁾

ھازىرقى زىيىنى چوڭ بولغاچقا، ئىسلام ئۇنى جەمئىيەتتىن يوقىتىشتا باشقا چوڭ گۇناھلارنى چەكلەشتە قوللانغان ئۇسۇللاردىن پەرقلىق ھالدا بىر قانچە باسقۇچلۇق ئالاھىدە ئۇسۇل قوللىنىپ، ئالدى بىلەن ئەربەبلەرمۇ ئىتراز بىلدۈرمەيدىغان شەكىلدە ھازىرقى ئازراق مەنپەئەت باردەك كۆرۈنسىمۇ ئۇنىڭدا چوڭ گۇناھ بارلىقىنى مۇئەييەنلەشتۈرگەن. ئاندىن كۈندىلىك تۇرمۇش

¹ دوكتور مۇھەممەد سەلىم ئەلئەۋۋانىڭ «ئىسلامدا جازا

نەزەرىيىسى» دېگەن كىتابىغا قارالسۇن

² سەھىھەين: بۇخارى 2464 - ھەدىس مۇسلىم: 1980 - ھەدىس

ئادىتىنى رەتكە سېلىپ، ھازىرقى ئىچىش ۋاقتىنى تارايىتىش ئارقىلىق، سەگەك تۇرغان چاغ بىلەن مەستلىك چاغلارنىڭ پەرقىنى ئايرىپ ھېس قىلىش پۇرسىتى بەرگەن. بۇ ئىككى باسقۇچ ھازىرقى چەكلەشكە ئۇل تەييارلىغان. نەتىجىدە ھازىرقى ئىچىش زىيىنى كۆزىگە كۆرۈنگەن كۆپ مۇسۇلمانلار ھازىرقى ھازىرقى قىلىندىغانلىقىدا شەك قىلمىغان ۋە ھازىرقى قىلىنىشىنى ئارزۇ قىلغان. ھازىرقى ھازىرقى قىلغان ئىلاھىي بۇيرۇق نازىل قىلىنغاندا مۇسۇلمانلارنىڭ ئىدىيىسىدە بۇنىڭغا قارىتا ئالدىن تەييارلىق بولغاچقا دەرھال تاشلىيالىغان.

دەۋرىمىزدە ھازىرقى زىيىنى ئىچىش تارتىۋاتقان دۆلەتلەر قۇرئاننىڭ ھازىرقى چەكلەش باسقۇچلىرىنى ۋە رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ۋە ساھابە كىراملارنىڭ ئىلاھىي بۇيرۇقىنى قانداق ئىجرا قىلغانلىقىدىن ئىبارەت بۇ چوڭ مۆجىزىنى چوڭقۇر تەتقىق ۋە تەھلىل قىلىش ئارقىلىق كىشىلەرنى ھازىرقى تاشلاشقۇزۇش چارە - تەدبىرلىرىنى ئىزدەش، شۇنداقلا ئىسلامنىڭ ئەقىدە ۋە ئەخلاق تۈزۈلمىلىرىنىڭ ئىنسانىيەتنىڭ بارلىق مەسىلىلىرىنى ھەل قىلالايدىغان بىردىنبىر شىپالىق دورا ئىكەنلىكىنى بىلىپ يېتىشى ئىنتايىن زۆرۈر.

ھازىرقى نېمىدىن ياسىلىشىدىن قەتئىينەزەر نورمال ئەقلىي تەپەككۈرغا سەلبىي تەسىر كۆرسىتىدۇ. دەۋرىمىزدىكى ھەر خىل نامىلاردا ئاتىلىۋاتقان مەست قىلغۇچى ئىچكىملىك، تابلەت، چىكىملىك قاتارلىق بارلىق نەرسىلەر ھۆكۈم جەھەتتە ھازىرقى بىلەن ئورتاق. چۈنكى، يۇقىرىقىلارنىڭ ھەممىسى ھازىرقى بىلەن ئوخشاش ئىنسان ئەقلىنى بۇلغىغۇچى ۋە جىسمانىي جەھەتتىن بەدەنگە زىيان سالغۇچى نەرسىلەردۇر.

ئىبنى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما مۇنداق دېگەن: مەن (ئاتام) ئۆمەرنىڭ رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مۇنبىرىدە تۇرۇپ مۇنداق دېگەنلىكىنى ئاڭلىغان: «ئى خالايق، ھازىرقى ھازىرقى قىلىدىغان ئايەت چۈشكەن چاغدا ھازىرقى ئۇزۇم، خورما، ھەسەل، بۇغداي ۋە ئارىپىدىن ئىبارەت بەش نەرسىدىن ئىشلىنەتتى. دېمەك، ئەقلىنى پەردىلەيدىغان ھەرقانداق نەرسە

ھاراق تۇر»⁽¹⁾.

زەھەرلىك چېكىملىكلەردىن نەپەتلەرنى تۇرۇشى ھەممىدىن قاتتىق بولغان. بۇنىڭ سەۋەبى ئىنسان مەست بولۇپ قالسا قالايلىغان سۆزلەيدۇ، باشقىلارغا تىل-ھاقارەت قىلىدۇ. يېقىن تۇغقانلىرى بىلەن زىنا قىلىشىمۇ، باشقىلارنى ئۆلتۈرۈۋېتىشىمۇ مۇمكىن. چۈنكى ئۇنىڭ ئەقلى كونتروللىقىنى يوقىتىدۇ. بۇ جەھەتتىن ئىسلام ھاراق ئىچىشكە ماددىي جازا بىلەنلا كۇپايىلىنىپ قالماي مەنىۋى جازامۇ بېكىتكەن. ھاراقنىڭ مەنىۋى ياكى ئاخىرەتتىكى جازاسى ھەدىستە مۇنداق كۆرسىتىلگەن:

ئابدۇللاھ ئىبنى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما رىۋايەت قىلىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللىم مۇنداق دېگەن: «دۇنيادا ھاراق ئىچىپ تەۋبە قىلمىغان ئادەم، ئاخىرەتتە (جەننەتنىڭ ئېسىل شارابلىرىدىن) مەھرۇم قىلىنىدۇ»⁽³⁾.

يەنە بىر ھەدىستە خۇددى يۇقىرىدا سوئال سورىغان قېرىنداشىمىز ئېيتقاندا ھاراق ئىچكەن كىشىنىڭ قىرىق كۈن نامىزى قوبۇل بولمايدىغانلىقىمۇ بايان قىلىنغان: ئابدۇللاھ ئىبنى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما رىۋايەت قىلىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللىم مۇنداق دېگەن: «كىمكى ھاراق ئىچسە قىرىق كۈنگىچە نامىزى قوبۇل قىلىنمايدۇ. ئەگەر تەۋبە قىلسا، ئاللاھ تەۋبىسىنى قوبۇل قىلىدۇ. قايتا ئىچسە، يەنە قىرىق كۈنگىچە ئاللاھ ئۇنىڭ نامىزىنى قوبۇل قىلمايدۇ. ئەگەر تەۋبە قىلسا، ئاللاھ تەۋبىسىنى قوبۇل قىلىدۇ. يەنە ئىچسە، ئاللاھ يەنە قىرىق كۈنگىچە ئۇنىڭ نامىزىنى قوبۇل قىلمايدۇ. ئەگەر تەۋبە قىلسا، ئاللاھ تەۋبىسىنى قوبۇل قىلىدۇ. تۆتىنچى قېتىم قايتا ئىچسە، ئاللاھ يەنە قىرىق كۈنگىچە ئۇنىڭ نامىزىنى قوبۇل قىلمايدۇ. تەۋبە قىلسىمۇ، تەۋبىسىنى قوبۇل قىلمايدۇ ۋە ئۇنى (باقى ئالەمدە) نەھرۇلخەبال»دىن سۇغىرىدۇ». بىرەيلەن ئىبنى ئۆمەردىن:

— ئى ئەبۇ ئابدۇراھمان! نەھرۇلخەبال دېگەن نېمە؟ — دەپ سورىغانىدى، ئۇ:
— نەھرۇلخەبال دېگەن، دوزاخ ئەھلىنىڭ قان-يىرىغلىرى ئاقىدىغان ئۆستەڭ، — دەپ جاۋاب

ئىمام ئەينى مۇنداق دەيدۇ: «يۇقىرىقى جۈملە ئومۇمىي ئىپادىلەيدىغان «ھەرقانداق دېگەن» لەۋزىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان. دېمەك، مەيلى ئۈزۈم، كىشىمىش ياكى تۈرلۈك دانلاردىن ئىشلەنگەن بولسۇن ياكى كوكۇس، كەندىر، كۆكتار قاتارلىق ئۆسۈملۈكلەردىن ئىشلەنگەن بولسۇن ئەقلى يوقىتىدىغان ھەرقانداق نەرسە ھاراق تۇر. بۇلارنىڭ ھەرقاندىقى مەست قىلسا ھارام بولىدۇ»⁽²⁾.

ھاراقنى ھارام قىلىشتىن مەقسەت ئېنىق. ئۇ بولسىمۇ جانابى ئاللاھ ئىنسانغا ئەقلىنى ئاتا قىلدى. مەستلىك ئەقلىنىڭ رولىنى بىكار قىلىۋېتىدىغان بولغاچقا، ئۇنى بىكار قىلغان نەرسە ھارام قىلىنغان. ھاراقنىڭ زىيىنىنىڭ ئېغىرلىقىدىن بەزى كاپىر دۆلەتلەرمۇ ھاراقنى چەكلىگەن ۋە ئاق چېكىملىك تىجارىتى قىلغانلارغا ئۆلۈم جازاسى بەرگەن.

ئىسلام شەرىئىتىدە ھاراق ئىچكەنلەر تەزىر ئۇرۇلىدۇ. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللىم ھاراق ئىچكەنلەرنى تەزىر بىلەن ساۋىغان. خەلىپە ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ھاراق ئىچكۈچىنىڭ جازاسىنى قىرىق دەررە قىلىپ بېكىتكەن. كېيىنكى خەلىپىلەر 80 دەررە ئۇرۇشنى مۇۋاپىق كۆرگەن. مەيلى نېمە ئىچىشتىن قەتئىينەزەر مەست بولغان بولسا، ئۇنىڭغا بەلگىلەنگەن جازا بېرىلىدىغانلىقىدا، ھاراقتىن ئازغىنە ئىچسىمۇ مەست بولسۇن بولمىسۇن ئوخشاشلا بەلگىلەنگەن جازا بېرىلىدىغانلىقىدا ئۆلىمالار بىردەك ئىتتىپاق.

بۇنىڭدىن كۆرۈۋېلىشقا بولىدۇكى، ئىسلام ھاكىمىيىتى ھاراقنىڭ جەمئىيەتتە ئەۋج ئېلىپ كېتىش دەرىجىسىگە قاراپ جازانى قىرىق دەررىدىن سەكسەن دەررىگە كۆتۈرۈش ئارقىلىق تەدبىر قوللانسا بولىدۇ.

دققەت قىلىدىغان بولساق، ئىسلامدا ھاراق ئىچىشنىڭ جازاسى زىنا ۋە ئوغرىلىقتىن جىنايەتلەرنىڭ جازالىرىغا سېلىشتۇرغىنىمىزدا بەكلا يەتتىكى بولسىمۇ، بىراق ئىسلامنىڭ ھاراق ۋە

¹ سەھىھەين: بۇخارى 4619 - ھەدىس مۇسلىم: 3032 - ھەدىس
² سەھىھەين: بۇخارى 4619 - ھەدىس مۇسلىم: 3032 - ھەدىس

³ ئۆمەد تۇل قارى 221/18

بەردى. (1)

نەۋەۋى، ئىمام قەرافى ۋە ھافىز ئىبنى ھەجەر قاتارلىق كۆپچىلىك بۇنى مۇنداق تەھلىل قىلغان:

«ھاراق ئىچكەن كىشىدىن قىرىق كۈن ناماز قوبۇل بولمايدىغانلىقتىن مەقسەت ساۋابقا ئېرىشەلمەسلىك. لېكىن نامازنىڭ ئادەتتىكى شەرت ۋە ئەركانلىرى تولۇق بولسا پەرزنى گەدىنىدىن ساقىت قىلىدىغان دەرىجىدە قوبۇل بولىدۇ، شۇڭا ئۇ قايتا ئوقۇشقا بۇيرۇلمايدۇ.»

ئىمام قەرافى مۇنداق دەيدۇ: «قوبۇل بولۇش دېگەن ئىبادەتنىڭ توغرا بولۇش ۋە گەدىنىدىن ساقىت بولۇشىدىن باشقا نەرسىدۇر. چۈنكى قوبۇل بولۇش دېگەن ئەمەلگە ساۋاب بېرىلىشتىن ئىبارەت. گەدىنىدىن ساقىت بولۇش بىلەن ئەمەلنىڭ توغرا بولۇشى بولسا، جازانىڭ بىكار قىلىنىشىدۇر.»

ئۇ يەنە مۇنداق دەيدۇ: «قوبۇل بولۇش بىزگە نىسبەتەن غەيب ئىش بولغاچقا، بۇ ھەقتە بىز ھۆكۈم چىقىرالمىمىز. ئۇسۇلى فىقھى ئالىملىرى بۇنى ئىبادەتنىڭ سۈپىتى تەرىقىسىدە تەتقىق قىلىپ توختالمىغان.»⁴

بۇلارنىڭ نەزىرىدە بۇ ھەدىسلەردە نامازنى تىلغا ئالغانلىقى نامازنىڭ ئەڭ ئەۋزەل ئىبادەت بولغانلىقى ئۈچۈندۇر. يەنى ئۇنداق كىشىدىن ناماز قوبۇل بولمايدىغان بولسا، ھەرقانداق ئىبادەت قوبۇل بولماسلىقى تۇرغانلا گەپ. لېكىن مەزكۇر ھەدىس ۋە شۇنىڭغا ئوخشاش ھەدىسلەردىكى «قوبۇل بولمايدۇ» دېگەن ئىبارىلەر ھاراقىدىن توسۇش ئۈچۈن قورقۇتۇپ ۋە ھاراقنىڭ يامان ئاقىۋەتلەرنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدىغانلىقىدىن ئاگاھلاندۇرۇپ ئېيتىلغان ئىبارىلەردۇر. چۈنكى ئۇ نامازنى شەرت ۋە ئەركانلىرى بىلەن ئادا قىلغان تەقدىردە پەرز گەدىنىدىن ساقىت بولىدۇ، لېكىن ھاراق ئىچىشتەك پاسىقلىق ناماز ۋە باشقا ئىبادەتلەرنىڭ مۇكەممەل بولۇشىنى توسۇپ قويدۇ. چۈنكى ھەر بىر ئادەت - ئىبادەتنىڭ «پەرزنى ئادا قىلىش» ۋە «ساۋابقا ئىرىشىش» تىن ئىبارەت ئىككى تەرىپى بار. شۇڭلاشقا يۇقىرىقىدەك ھەدىسلەردە ساۋابقا ئېرىشەلمەسلىك قوبۇل بولماسلىق دەپ

ئابدۇللاھ ئىبنى ئەمىر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما رىۋايەت قىلىپ مۇنداق دەيدۇ، مەن رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى ئاڭلىغان: «ئۇمىتىمدىن بىر ئادەم ھاراق ئىچىپ قالسا ئاللاھ ئۇنىڭ قىرىق كۈنلۈك نامىزىنى قوبۇل قىلمايدۇ»².

مەزكۇر ھەدىسلەر سەھىھ بولۇپ ھاراق ئىچكەن ئادەمنىڭ نامىزىنىڭ قوبۇل قىلىنمايدىغانلىقىغا دەلىل بولالايدۇ. بۇ ھەقتە ئالىملارنىڭ بىرلىككە كەلگەن بىر قانچە قاراشلىرى بار:

1. مەست ھالەتتە ناماز ئوقۇسا نامىزى توغرا بولمايدۇ. چۈنكى ئۇ نىپە دەۋاتقانلىقىنى بىلمەيدۇ. كېيىن قازاسىنى ئوقۇيدۇ. ئاللاھ تائالانىڭ: (ئى ئىمان ئېيتقانلار! سىلەر مەست ھالەتتە ئىبادەت قىلماڭلار، نىپە دەۋاتقىنلارنى بىلگىنىڭلارغىچە، يەنە جۈنۇب بولساڭلار، (يول ئۈستىدە بولغانلار بۇنىڭدىن مۇستەسنا) غۇسلى قىلمىغىچە نامازغا يېقىنلاشماڭلار.)³ دېگەن ئايىتىمۇ شۇنى كۆرسىتىدۇ.

2. ھاراق ئىچكەن ئادەم تەۋبە قىلىپ قايتا ئىچمەسلىككە بەل باغلىغان بولسا، تەۋبىسى ئۇنىڭ گۇناھىنى يۇيۇۋېتىدۇ. نامىزى مەقبۇل بولىدۇ. كېيىن قازاسىنى قايتا ئوقۇشقا بۇيرۇلمايدۇ.

3. مەستلىكى يېشىلگەن چاغدا ناماز ئوقۇسا قىرىق كۈندىن كېيىن قازاسىنى قايتا ئوقۇشقا بۇيرۇلمايدۇ.

4. تەۋبە قىلمىغان تەقدىردە ناماز ئوقۇسۇن ياكى ئوقۇمسۇن ھاراق ئىچكەنلىك سەۋەبىدىن لەنتەكە ئۇچرايدۇ.

ئەمدى يۇقىرىقى ھەدىستىكى ھەر خىل تەھلىل قىلىنغان نۇقتا «قوبۇل قىلمايدۇ» دېگەن سۆزدىكى «قوبۇللىق» مۇكەممەللىكىنى كۆرسىتىۋەتتى؛ دېگەندە، ئالىملاردىن ئىمام

¹ «سۇنەنى تىرمىزى» 1862 - ھەدىس تىرمىزى «ھەسەن» دېگەن دېگەن ئالبانى «سەھىھ» دېگەن

² «مۇسنەدى ئەھمەد» 6854 - ھەدىس، «نەسائى» 5664 -

ھەدىس ئالبانى «سەھىھ» دېگەن

³ «نەسائى» سۇرىسى 43 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى

⁴ «نەفائىسۇل ئۇسۇل» 230/1 - 329

ئىپادىلەنگەن.¹

تېپىلىدۇ، ئىبادەت سەھىپەلا بولىدىكەن مەقبۇل بولىدۇ، قوبۇل قىلىنمىغان بولسا چوقۇم باتىل بولىدۇ» دەپ قارىغان. ئىمام ئىبنى ئەقىل مۇشۇ قاراشنى قوللىغان.²

ئىمام شەۋكاننىڭ نەقىل قىلىشىچە، ئىمام ئىبنى دەقىق ئەلئىيد «قوبۇل قىلىنماسلىق توغرا ئەھمەسلىكنى تەقەززا قىلمايدۇ» دەپ قارىغان ئالىملارنىڭ قارىشىغا مۇنداق جاۋاب بەرگەن: «شەرئى قائىدىلەر شۇنى كۆرسىتىدۇكى، ئىبادەت بۇيرۇققا ئۇيغۇن ئادا قىلىنسا ساۋاب بىلەن مەرتىۋىلەرنى قولغا كەلتۈرۈپ، گەدەندىن ساقىت قىلىشقا سەۋەب بولىدۇ. بۇ ھەقتە ئىبنى بايان قىلىنغان نۇرغۇن ئايەت ۋە ھەدىسلەر بار».³

بۇ قاراشقا ئاساسەن مۇنداق دېيىش مۇمكىن: «ھاراق ئىچكۈچىنىڭ نامىزىنىڭ قوبۇل بولماسلىقى ھاراق ئىچىشتىن ئىبارەت ئېغىر مەئسىيەتنىڭ توسالغۇ بولغانلىقىدىن بولۇپ، خۇددى ئولجىدىن ئوغرىلىغان مالنى سەدىقە قىلسا توغرا بولمىغاندەك، مەئسىيەتلەرنىڭ تاغەتنىڭ توغرا بولۇشىنى توسۇپ قويۇشى تۇرغانلا گەپ. بۇ، ھاراق ئىچىشنىڭ قىرىق كۈنگىچە نامازنىڭ توغرا بولۇشىنى توسۇپ قويىدىغان دەرىجىدە ئېغىر گۇناھلىقنى، ھەر قانداق مۇسۇلماننىڭ نامىزىنى قىرىق كۈن بىكار قىلىدىغان بۇنداق قىلمىشنى قەتئىي قىلماسلىقى كېرەكلىكىنى كۆرسىتىدۇ.

ئۇنىڭ ئۈستىگە ھاراق ئىچكەن كىشى ھاراق ئىچكەندە مۇئەمىن ھالەتتە بولمايدىغانلىقى ھەققىدە سەھىھ ھەدىس بار. بۇنىڭدىن ئىچكەن ۋاقتىدا ھاراق ئىچىش ئىماننى كۆتۈرۈۋېتىپلا قالماي، قىرىق كۈنگىچە نامازنىڭ توغرا بولۇشى ۋە قوبۇل بولۇشىغا توسالغۇ بولىدىغانلىقى مەلۇم بولىدۇ. بۇنىڭدا مۇسۇلمان كىشىگە قارىتا قاتتىق ئاگاھلاندۇرۇش بولۇپ، كۆپچىلىك ئالىملارنىڭ بۇ تۈرلۈك ھەدىسلەر قورقۇتۇش ۋە ئاگاھلاندۇرۇش تەرىقىسىدە قاتتىق ئىبارىلەر بىلەن كەلگەن دېگەن چۈشەنچىسى ئىككىنچى قاراشتىكىلەرنىڭ چۈشەنچىسىگە بىر قەدەر يېقىن كېلىدۇ.

گەرچە «ئۇسۇلى فېھى» تەتقىقاتى بويىچە

مەزكۇر ئالىملار «ئىبادەت توغرا شەكىلدە ئادا قىلىنغاندا ساۋاب بىرىلىدۇ. بۇيرۇققا ئەمەل قىلىش يۈزىسىدىنلا ئادا قىلىنسا گەدەندىن ساقىت بولىدۇ» دەپ قارىغان. دېمەك، ئۇلار توغرا ۋە مۇكەممەل قىلىنغان ئىبادەت بىلەن گەدەندىن ساقىت قىلىش ئۈچۈنلا قىلىنغان ئىبادەتنى ئايرىپ مۇئامىلە قىلغان. يەنى «ئىبادەت گەدەندىن ساقىت بولىدۇ-يۇ، ئەھمە ساۋابغا ئېرىشىدىغان دەرىجىدە كامىل بولمايدۇ». بۇ بىر خىل تەئۋىل قىلىش بولۇپ، بۇنىڭغا كۆرە ھاراق ئىچكەن كىشى مەستلىكى يېشىلگەندە نامازنى ئادا قىلىشى ۋاجىپ. نامازنى ئادا قىلسا ساۋاب بېرىلمىگەن تەقدىردىمۇ پەرزنى گەدەندىن ساقىت قىلىش ئارقىلىق نامازنى تەرك قىلغانلىقىنىڭ جازاسىدىن قۇتۇلۇپ قالىدۇ. يەنى ساۋاب بېرىلمەسلىكى ھاراق ئىچكەنلىكىنىڭ مەنئىي جازاسى ھېسابلىنىدۇ. بۇلار قىرىق كۈن دەپ بېكىتىشنى ئىچكەن ھاراقنىڭ تەسىرى بەدىنىدە شۇنچىلىك مۇددەت قالىدىغان بولغاچقا شۇنداق قىرىق كۈن بېكىتكەن دېگەن.

لېكىن بۇلار تۈرلۈك مەئسىيەتلەر سەۋەبىدىن «نامىزى قوبۇل بولمايدۇ» دەپ كەلگەن ھەدىسلەرگە قارىتا نامىزى توغرا بولغان تۇرۇقلۇق قوبۇل بولمايدىغان ئەھۋاللار بىلەن نامىزى «سەھىھ» مۇ بولماي، قوبۇل بولماي قالىدىغان ئەھۋاللارنى ئايرىيدىغان ئىنىق بىر ئۆلچەم بېكىتمىگەن. چۈنكى داخانىغا بېرىپ غەيبىنى سورىغان كىشىدىن قىرىق كۈن ناماز قوبۇل قىلىنمايدىغانلىقى، ئولجىدىن ئوغرىلىغان مالدىن سەدىقە قوبۇل قىلىنمايدىغانلىقى، ئىگىسىدىن قاچقان قۇلدىن، ئۈچ كۈندىن ئارتۇق ئاداۋەت ساقلىغان قېرىنداشلاردىن، ئېرى نارازى ھالەتتە ياتقان ئايالدىن، ئاياللارغا خاس گىرىم ئىشلەتكەن ئەردىن ناماز قوبۇل بولمايدىغانلىقى ھەدىسلەردە بايان قىلىنغان.

يەنە بىر قىسىم ئالىملار «ئىبادەتنىڭ قوبۇل بولۇشى بىلەن توغرا بولۇشى بىر-بىرىگە چېتىشلىق. بىرى تېپىلسا يەنە بىرى چوقۇم

² «ئەتتەھبىر شەرھۇتتەھرىر» 1103/3

³ «نەيلىل ئەۋتار» 234/1، «تارھۇتتەھرىر» 189/2

¹ «شەرھى سەھىھى مۇسلىم» 227/14، «قۇمدە تۇل قارى» 2/

244، «مەرقات» 213/7

ئىنچىكە تەھلىل قىلىش ئارقىلىق بىرەر قاراشنى كۈچكە ئىگە قىلىش ئۈچۈن ئوڭاي بولمىسىمۇ، ئومۇمەن قىلىپ ئېيتقاندا «قوبۇل بولماسلىق توغرا بولماسلىقنىڭ ئۆزى» دېگەن قاراش مەيلى بۇ ئېغىر قىلمىشتىن قورقۇتۇش جەھەتتىن بولسۇن، مەيلى تەئۈل قىلىشقا موھتاج بولماسلىق جەھەتتىن بولسۇن، مەيلى باشقا ئىمان كۆتۈرۈلۈپ كېتىشى ھەققىدىكى ھەدىسلەرگە ماس كېلىش جەھەتتىن بولسۇن توغرىغا ئەڭ يېقىن دەپ قارىلىدۇ.

لېكىن بۇ قاراشتىكىلەرنىڭ يازمىلىرىدا ھازىر ئىچىپ يېشىلگەندىن كېيىن تەۋبە قىلماستىن قىرىق كۈنگىچە ناماز ئوقۇسا ناماز بىكار بولىدىغانلىقى، قىرىق كۈندىن كېيىن ئاشۇ قىرىق كۈندە ئوقۇمىغان نامازنىڭ قازاسىنى قىلىشى - قىلماسلىقى ھەققىدە بىرەر مەلۇمات ئۇچراتمىدىم. ئەمما بۇلارنىڭ قارىشىنىڭ تەقەززاسى بويىچە: قىرىق كۈن ئىچىدە ناماز ئوقۇسا پايدىسى بولمايدۇ، قىرىق كۈندىن كېيىن قازا قىلمايدۇ دېيىشكە بولىدۇ.

ئىبنى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما مۇنداق دەيدۇ: «كىمكى ھازىر ئىچىسە، لېكىن مەست بولمىسا، ئىچكەن ھازىر ئۇنىڭ بەدىنىدىن پۈتۈنلەي چىقىپ كەتكەنگە قەدەر ئاللاھ ئۇنىڭ نامىزىنى قوبۇل قىلمايدۇ. ئەگەر ئۇ شۇ ھالەتتە ئۆلۈپ كەتسە، كاپىر ھالدا ئۆلگەن بولىدۇ. ئەگەر ھازىر ئىچىپ، مەست بولغان بولسا، ئاللاھ ئۇنىڭ قىرىق كۈنلۈك نامىزىنى قوبۇل قىلمايدۇ، ئەگەر ئۇ شۇ ھالەتتە ئۆلۈپ كەتسە، كاپىر ھالدا ئۆلگەن بولىدۇ»⁽¹⁾.

يۇقىرىقىدەك قاراشلارنى ساھابىلەر ئۆز رەيى بويىچە دەۋالمايدىغان بولغاچقا، بۇ مەزمۇنلارغىمۇ ھەدىسلەرنىڭ ئىزاھاتى سۈپىتىدە مۇئامىلە قىلىشقا بولىدۇ.

يۇقىرىقىلارغا ئاساسەن ئاللاھنى تونۇپ، مۇھەممەد سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ئەگەشكەن مۇسۇلمانلا بولىدىكەن ھازىر ۋە زەھەرلىك چېكىملىكلەرگە ئوخشاش ئەقىلىنى بۇلغايدىغان نەرسىلەرگە يېقىن يولماسلىقى، ئىچىلىدىغان ۋە چېكىلىدىغان سۈرۈنلاردا

ئولتۇرما سىلىقى، ئاجىزلىق كۆرسىتىپ ئىستېمال قىلىپ قالغانلار تەۋبىسىز ھالىتىدە دۇنيادىن كېتىپ قالماستىن، نامازلىرىنىڭ قوبۇل بولۇشى ئۈچۈن دەرھال تەۋبە قىلىشقا ئالدىرىشى، مەغپىرەت تىلىشى، قايتا قىلماسلىققا بەل باغلىشى ۋە بۇنىڭ ئۈچۈن تۈرلۈك چارە - تەدبىرلىرىنى ئېلىشى لازىم، شۇنداقلا ئاللاھ تائالا ئۇنىڭ تەۋبىسىنى قوبۇل قىلىپ گۇناھلىرىنى مەغپىرەت قىلىدۇ.

ئوسمان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: «ھازىرقى يېقىن كەلمەڭلار. ھازىر دېگەن پۈتۈن بۇزۇقچىلىقنىڭ ئانىسى. سىلەردىن بۇرۇنقى بىر قەۋمدە بىر ئابىد ئۆتكەنكەن، بىر ئازغۇن ئايال ئۇنىڭغا ئاشىق بولۇپ قاپتۇ. شۇنىڭ بىلەن، ئۇ ئايال دېدىكىنى ئەۋەتىپ، ئۇ ئابىدىنى (بىر مەسىلىدە) گۇۋاھچى بولۇشقا چاقىرىپتۇ. ئابىدەمۇ دېدەككىنىڭ سۆزىگە ئىشىنىپ كەپتۇ. ھەر دەۋرازدىن ئۆتكەندە، دېدەك ئارقىسىدىن دەۋرازىنى تاقاپ مېڭىپتۇ. شۇنداق مېڭىپ بىر ئۆيگە كىرىپتۇ. قارىغۇدەك بولسا، ئۆيدە چىرايلىق بىر ئايال، يېنىدا بىر بالا، يەنە بىر تەرەپتە بىر كوزا ھازىر تۇرغىدەك. ئايال ئۇنىڭغا: قەسەم قىلىمەنكى، مەن سېنى گۇۋاھلىققا تارتىشى ئۈچۈن چاقىرىمدىم. مەن سېنى يا مەن بىلەن مۇناسىۋەت ئۆتكۈزۈشكە ياكى بۇ ھازىرقى ئىچىشكە ۋە ياكى بۇ بالىنى ئۆلتۈرۈشكە چاقىردىم، - دەپتۇ. (زىنا قىلىش ۋە ئادەم ئۆلتۈرۈشنى بەك چوڭ گۇناھ دەپ قارىغان) ئابىد (بۇ گۇناھلاردىن ساقلىنىش ئۈچۈن):

— ئۇنداقتا، مەن بۇ ھازىرقى بىر قەدەم ئىچەي، - دەپتۇ. بىر قەدەم ئىچكەندىن كېيىن:

— يەنە بىر قەدەم بېرىڭلار! - دەپتۇ. شۇنداق قىلىپ، ھازىرقى ئىچىپتۇ، ئارقىسىدىن ئۇ ئايال بىلەن زىناملۇ قىپتۇ، ھېلىقى بالىنىمۇ ئۆلتۈرۈپتۇ. شۇڭا، ھازىرقى بەك يىراق تۇرۇڭلار! ئاللاھنىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، بىر ئادەمنىڭ قەلبىدە ئىمان بىلەن ھازىر خۇمارى ھەرگىز بىللە تۇرالايدۇ. چوقۇم يا ھازىر ئىماننى قوغلاپ چىقىرىدۇ ياكى ئىمان ئۇ ئادەمدىن ھازىر خۇمارىنى قوغلاپ چىقىرىدۇ»².

(ئەڭ توغرىسىنى ئاللاھ بىلگۈچىدۇر)

² «نەسائى» 5666 - ھەدىس ئالبانى «سەھىھ» دېگەن

¹ «نەسائى» 5668 - ھەدىس ئالبانى «سەھىھ» دېگەن

ئىسلامدا ئوتتۇراھاللىق - چۈشەنچىسى

ئوبۇلقاسىم ئەھمەدى

ئوتتۇراھاللىق پىرىنسىپىنى يوقىتىپ قويۇش بۈگۈنكى مۇسۇلمانلارنىڭ پىرقىلەرگە بۆلۈنۈپ، ئىلگىرىكى كۈچ - قۇۋۋەت ۋە سەلتەنەتلىرىنى قولدىن كەتكۈزۈپ قويۇشنىڭ ئاساسلىق سەۋەبلىرىنىڭ بىرى. ھازىر خەلقىمىز ئىچىدە ئىسلامدىكى ئوتتۇراھاللىقنى ھەقىقىي چۈشىنىدىغانلار ئانچە كۆپ ئەمەس. بۇنى چۈشىنىدىغانلارمۇ باشقىلارنىڭ خاتا چۈشىنىپ قېلىشىدىن ئەنسىرەپ «ئىسلامدا ئوتتۇراھاللىق» دېگەن تېمىدا سۆز ئىچىشتىن ئۆزلىرىنى قاجۇرۇپ كەلمەكتە. چۈنكى كىشىلەرنىڭ كۆپىنچىسى «ئوتتۇراھاللىق» دېگەن ئۇقۇمنى ياخشى بىلەن ناچار ياكى ھالال بىلەن ھارام ياكى بۇيرۇق بىلەن چەكلەپ ئوتتۇرىسىدا مۆتىدىل يول تۇتۇپ مېڭىش دېگەندەك چولتا مەنىدە ياكى باشقىچە ئىپادىلىگەندە «ئىلىمانلىق» (يەنى ھەر نەرسىگە سوغۇق نەزەر بىلەن قاراپ، خاراھۇشلارچە ھايات كەچۈرۈش) دەپ چۈشىنىۋالغان.

ئىنسانلار باشقىلارغا باھا بەرگەندە بولسۇن ياكى بىر ئىشنى ئىجرا قىلىشتا بولسۇن كۆپىنچە چېكىدىن ئاشۇرۇۋېتىش ياكى سەل قاراش ئىللەتلىرىدىن خالىي بولالمايدۇ. چېكىدىن ئاشۇرۇۋېتىش ياكى سەل قاراش بولغان يەردە تەبىئىيىكى تەڭپۇڭلۇق يوقالغان بولىدۇ. ئوتتۇراھاللىق تەڭپۇڭلۇقنىڭ كاپالىتى. تەڭپۇڭلۇقنى يوقاتقان ھەرقانداق نەرسە ھامان ۋەيران بولىدۇ. شۇڭا ئىسلام دىنى ئىنسانلارنى

ئىسلام دىنى ئادالەتنى يادرو قىلغان، ھەر شەيئىگە چوڭقۇر ھېكمەت بىلەن مۇئامىلە قىلىدىغان دىن بولۇپ، ئۇ مۇسۇلمانلارنى ئادىل بولۇشقا، ھېكمەت بىلەن ئىش قىلىشقا، ھەر ئىشتا ئوتتۇراھال يول تۇتۇشقا چاقىرىدۇ. ئوتتۇراھاللىق ئىسلامنىڭ ئەقىدە، ئىبادەت، ئەدەپ - ئەخلاق، قانۇن - تۈزۈم ۋە مۇئامىلە قاتارلىق ھەممە تەرەپلىرىدە ئۆز ئىپادىسىنى تاپىدۇ. ئىنسانىي تەبىئەت نۇقتىسىدىن قىلىپ ئېيتقاندىمۇ ئوتتۇراھاللىق تولمۇ قوبۇللىنىشچان بىر تېما. ھەر ئىشتا ئادىللىق، ئوتتۇرا ھال يول تۇتۇش ئىسلام دىنىمىزنىڭ ئالاھىدىلىكى ھېسابلىنىدۇ. ھازىر دۇنيادا مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇۋاتقان دىن ۋە قانۇن - تۈزۈملەرگە نەزەر سالىدىغان بولساق، ئۇلاردا چەكتىن ئاشۇرۇۋېتىش ياكى سەل قاراش ئىللەتلىرىنىڭ ساقلانغانلىقىنى بايقايمىز. ئىلگىرىكى مۇسۇلمانلار ئوتتۇراھاللىققا ئالاھىدە ئەھمىيەت بېرىپ، سۆز ۋە ئىش - ھەرىكەتلىرىدە تەڭپۇڭلۇقنى ساقلاپ، زور مۇۋەپپەقىيەتلەرگە ئېرىشكەندى. ئەپسۇسكى، كېيىنكىلەر بۇنىڭغا سەل قاراپ چوڭ زىيانلارغا ئۇچرىدى.

ئىلگىرىكىلەر ئالاھىدە ئەھمىيەت بېرىپ، مۇسۇلمانلارنى ئىختىلاپ، بۆلۈنۈش ئاپەتلىرىدىن ساقلاشتا تايانغان «قۇرئان كەرىم» ۋە «ھەدىسى شەرىپ» نىڭ روھىغا ئۇيغۇن بولغان

شاھىت بولۇشى ئۈچۈن، بىز سىلەرنى ۋەسەت (يەنى ياخشى) ئۆمەت قىلدۇق»³.

ئۆلىمالار «ئىسلام ئۆمەتى دىندا ناسارالاردەك چېكىدىن ئاشۇرۇۋەتمەي، يەھۇدىلاردەك سەل قارىماي ئوتتۇرىدا لىلا تۇرغانلىقى ئۈچۈن ئاللاھ تائالا ئىسلام ئۆمەتىنى «ۋەسەت» (ئوتتۇراھال) دېگەن سۈپەت بىلەن تەرىپلىگەن» دەپ قارايدۇ. ئوتتۇراھاللىق ئاللاھ تائالاغا ئەڭ ياخشى كۆرۈلىدىغان سۈپەتلەرنىڭ جۈملىسىدندۇر.

ئەنەس ئىبنى ماللىك رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ مۇنداق دېگەنلىكى رىۋايەت قىلىندۇ: ئۈچ كىشى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئاياللىرىدىن ئۇ زاتنىڭ ئىبادەتلىرى توغرىدا سوراپ كەلگەن بولۇپ، ئۇلار بۇ ھەقتە خەۋەر بېرىلگەندە، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئىبادەتلىرىنى ئاز كۆرگەندەك قىلىپ: ئاللاھ تائالا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئىلگىرى ۋە كېيىنكى بارلىق گۇناھلىرىنى مەغپىرەت قىلغان تۇرسا، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا قارىغاندا بىز قانچىلىك؟ دېيىشىدۇ. ئۇلارنىڭ بىرى: مەن كېچىچە ئۇخلىماي ناماز ئوقۇيمەن دېسە، يەنە بىرسى: مەن كۈن ئاتلاتماي يىل بويى روزا تۇتمەن دەيدۇ. ئۈچىنچىسى: مەن ھاياتىمدا ھەرگىز خوتۇن ئالمايمەن، دەيدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام كېلىپ: «سىلەر شۇنداق گەپلەرنى دېدىڭلارمۇ؟ ئاللاھ بىلەن قەسەم قىلىمەنكى، مەن ئاللاھقا سىلەردىنمۇ بەكرەك تەقۋالىق قىلىمەن، لېكىن مەن كۈن ئاتلىتىپ روزا تۇتمەن، كېچىلىرى ناماز ئوقۇيمەن ھەم ئۇخلايمەن، خوتۇنمۇ ئالمەن، كىمكى سۇننىتىمدىن يۈز ئۆرۈيدىكەن، ئۇ مېنىڭ (ئەگەشكۈچىلىرىم)دىن ئەمەس» دەيدۇ.⁴

ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «دىندا چېكىدىن ئاشۇرۇۋېتىشتىن ساقلىنىڭلار. شەكسىزكى، سىلەردىن ئىلگىرى

ھەر قانداق خىسەتلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالدى.¹

ئوتتۇراھاللىق پىرىنسىپى بىر - بىرىگە زىت ئىككى تەرەپنىڭ ئوتتۇرىسىدا بىر تەرەپكە ئىرىشىپ كەتمەي ئادىللىق بىلەن تەڭپۇڭلۇقنى ساقلايدىغان پىرىنسىپتۇر.

ئوتتۇراھاللىق ھەر شەيئەدە تەڭپۇڭلۇقنى، مۆتىدىللىكنى تەشەببۇس قىلىدۇ. ئۇ، ئىسلامىي پىكىرلەرنى ئالدىراقسانلىق، ھەددىدىن ئاشۇرۇۋېتىش ۋە سەل قاراش ئىللەتلەردىن ساقلاپ قالىدۇ. ئەمەلىيەتتە پەلسەپە ۋە ئىنسان تەسەۋۋۇرلىرى، ھەتتا تېخى ئىلگىرىكى بەزى شەرىئەتلەرمۇ بۇ ئىللەتلەردىن خالىي بولالمىغان.

ئوتتۇراھاللىق يۇقىرىقىدەك مەنىلىرى بىلەن ئاللاھ تائالانىڭ بىر ۋە بارلىقىنى، بۇيرۇق ۋە چەكلىمىلىرىنى تونۇپ يېتىش ئۈچۈن ئاللاھنىڭ ئايەتلىرىدە تەپەككۈر قىلىش ئارقىلىق ئەقىلنىڭ ھەقىقەتكە يېتىشتىكى تەڭپۇڭلۇقنى ساقلايدىغان پىرىنسىپتۇر. ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: «ئۇلار ئۆرە تۇرغاندىمۇ، ئولتۇرغاندىمۇ، ياتقاندىمۇ ئاللاھنى ئەسلىپ تۇرىدۇ، ئاسمانلارنىڭ ۋە زېمىننىڭ يارىتىلىشى توغرىسىدا پىكىر يۈرگۈزىدۇ. (ئۇلار ئېيتىدۇ) «پەرۋەردىگار بىز! بۇنى بىكار ياراتمىدۇ. سەن پاك تۇرسەن، بىزنى دوزاخ ئازابىدىن ساقلىغىن»².

ئوتتۇراھاللىق ئىسلام ھەقىقەتلىرىنى نامايان قىلىدىغان، ھەقىقەت-پەرۋەر، قەلبى ساغلام مۇسۇلمانلارنىڭ، شۇنداقلا پۈتۈن دۇنيا ئەھلىنىڭ تۈپ مەنئەپەتنى چىقىشى قىلغان پىرىنسىپتۇر.

«قۇرئان كەرىم» ۋە «ھەدىس شەرىپ» لەردە مەقسەت قىلىنغان ئوتتۇراھاللىق

ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: «شۇنىڭدەك (يەنى سىلەرنى ئىسلامغا ھىدايەت قىلغاندەك) كىشىلەرگە (يەنى ئۆتكەنكى ئۆمەتلەرگە) شاھىت بولۇشۇڭلار ئۈچۈن ۋە پەيغەمبەرنىڭ سىلەرگە

¹ دوكتور ئەلى مۇھەممەد سەلابىي: «قۇرئان كەرىمدىكى ئوتتۇراھاللىق» 42 - بەت

² سۇرە ئال ئىمران 191 - ئايەت

³ سۇرە بەقەرە 143 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى

⁴ بۇخارى رىۋايىتى

ئۆتكەنلەرنى دىندا چېكىدىن ئاشۇرۇۋېتىش ھالاك قىلغان».

دىندا چېكىدىن ئاشۇرۇۋېتىش ۋە دىننى مۇرەككەپلەشتۈرۈۋېلىش ئىسلامدا قەتئىي رەت قىلىندۇ.

ئابدۇللا ئىبنى مەسئۇد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ «ئاگاھ بولۇڭلاركى، چېكىدىن ئاشۇرۇۋەتكۈچىلەر ھالاك بولدى» دەپ ئۈچ قېتىم تەكرارلىغانلىقىنى رىۋايەت قىلدۇ.¹

ئىسلام دىنى نۇر چېچىشقا باشلىغان ئەينى زاماندىلا بىرەيلەن «ئى مۇھەممەد، ئادىل بول!» دەپ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا ئىتىراز بىلدۈرگەندى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭغا: «ھالىڭغا ۋاي! مەن ئادىل بولمىسام كىم ئادىل بولىدۇ» دەپ رەددىيە بەرگەندى.

ھەزرىتى ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ مۇنداق دېگەنلىكى بايان قىلىندۇ: «تۆۋەننى يۇقىرىغا كۆتۈرىدىغان، ئۈستۈننى تۆۋەنگە قاينۇرىدىغان ئوتتۇرا ھال ئۆلچەمنى لازىم تۇتۇڭلار».

ئوتتۇراھاللىقتىن ئەقىدە، ئىبادەت، مۇئامىلە ۋە بارلىق ئىش-ھەرىكەتلەردە ئوتتۇرا ھال بولۇش كۆزدە تۇتۇلىدۇ. ئىسلامدا ئىبادەتلەردە چېكىدىن ئاشۇرۇۋېتىش قاتتىق چەكلەنگەن. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام دىندا چېكىدىن ئاشۇرۇۋېتىشنىڭ ئىلگىرىكىلەرنى ھالاك قىلغانلىقىنى بايان قىلغان.

ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: «ئى ئەھلى كىتاب! (يەنى ناسارالار جامائەسى) دىنىڭلاردا ھەددىدىن ئاشماڭلار، ئاللاھنىڭ شەنگە ھەق (سۆز)دىن باشقىنى ئېيتماڭلار».²

دىنمىز مەيلى ئىبادەتتە ياكى كىشىلىك مۇئامىلىلەردە بولسۇن ئوتتۇراھاللىقنى تەشەببۇس قىلىدۇ. چۈنكى، ئوتتۇراھاللىق ئاللاھ تائالا مۇشۇ ئۆلچەمگە تاللاپ بەرگەن پىرىنسىپتۇر. ئاللاھ تائالا ئىسلام ئۆلچەمىنى «ۋەسەت» سۈپىتى بىلەن تەرىپلەپ مۇنداق دەيدۇ: «شۇنىڭدەك (يەنى سىلەرنى ئىسلامغا ھىدايەت قىلغاندەك) بىز

سىلەرنى ۋەسەت ئۆلچەمى قىلدۇق».

ئاللاھ تائالا بۇ ئۆلچەمنىڭ ياخشى ئۆلچەمى ئىكەنلىكىنى تەرىپلەپ مۇنداق دەيدۇ: «(ئى مۇھەممەد ئۆلچەمى!) سىلەر ئىنسانلار مەنپەئەتى ئۈچۈن ئوتتۇرىغا چىقىرىلغان، ياخشىلىققا بۇيرۇپ يامانلىقتىن توسىدىغان، ئاللاھقا ئىمان ئېيتىدىغان ئەڭ ياخشى ئۆلچەمىسىلەر».³

ئوتتۇراھاللىق شەخس ۋە ئۆمۈمنىڭ مەنپەئەتىدە ئادىل ھۆكۈم قىلىدىغان پىرىنسىپتۇر. ئىسلام شەرىئىتى مەنپەئەتنى قولغا كەلتۈرۈش، زىياندىن ساقلىنىش ئاساسى ئۈستىگە قۇرۇلغان بولۇپ، بارلىق ئىش-ھەرىكەتلەردە ئوتتۇراھاللىق پىرىنسىپىگە ئەمەل قىلىشنى تەكىتلەپ، ھەممە تەرەپنىڭ پايدا-مەنپەئەتلىرىگە تولۇق رىئايە قىلىشقا تەشەببۇس قىلىدۇ.

ئوتتۇراھاللىقنىڭ ئەھمىيىتى

شەيئىلەرگە ھۆكۈم قىلىشتا ھەم ئوتتۇراھاللىق پىرىنسىپىگە ئەھمىيەت بېرىش ئىنتايىن زۆرۈر. چۈنكى شەيئىلەر يېڭىلىنىپ، مەسىلىلەرنىڭ تۈرى كۆپىيىپ تۇرىدۇ، ئۇنداق بولغان ئىكەن بۇ يەردە شەيئىلەر، شەخسلەر، جەمئىيەتلەر ۋە دۆلەتلەر ئۈستىدىن ھۆكۈم چىقىرىشتا چوقۇم ئوتتۇراھال بىر پىرىنسىپنىڭ بولۇشى زۆرۈر. ئىسلاھات، دەۋەت پائالىيەتلىرى بىلەن شۇغۇللانغۇچىلار پائالىيەتلىرىنىڭ مۇۋەپپەقىيەتلىك بولۇشى ئۈچۈن ئوتتۇراھاللىق پىرىنسىپىنىڭ ئەھمىيىتىنى تولۇق تونۇپ يېتىشى ۋە ئىلىم-مەرىپەت بىلەن كۈچلۈك قوراللىنىشى لازىم. ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: «بىلمەيدىغان نەرسىگە ئەگەشمە (يەنى بىلمىگەننى بىلىدىم، كۆرمىگەننى كۆردۈم، ئاڭلىمىغاننى ئاڭلىدىم دېمە)، (ئىنسان قىيامەت كۈنى) قۇلاق، كۆز، دىل (يەنى سەزگۈ ئەزالىرى) نىڭ قىلمىشلىرى ئۈستىدە ھەقىقەتەن سوئال-سوراق قىلىندۇ».⁴

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىلمەي تۇرۇپ سۆزلەشتىن چەكلىگەن ۋە بىلمەي تۇرۇپ پەتۋا

³ سۈرە ئال ئىمران 110 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى
⁴ سۈرە ئىسرا 36 - ئايەت

¹ ئەبۇ داۋۇد رىۋايىتى
² سۈرە نىسا 171 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى

ئىجتىھادى ئاساس قىلىندۇ. ئوتتۇراھال پىرىنسىپ قوللىنىدىغانلارنىڭ روشەن ئالاھىدىكى ھەر ئىشتا ئىلىم ۋە ھېكمەتنى ئاساس قىلىشتۇر.

ئوتتۇراھاللىق پىرىنسىپى رېئاللىق ۋە شەرت - شارائىتلارنى قاتارغا ئالدى

ئەمەلىي رېئاللىق ۋە شەرت - شارائىتلارغىمۇ كۆڭۈل بۆلۈش ئوتتۇراھاللىق پىرىنسىپىنىڭ يەنە بىر ئالاھىدىلىكى ھېسابلىنىدۇ. ئوتتۇراھاللىق پىرىنسىپى ھەر ئىشقا ئاۋام - خەلقنى، زامان - ماكاننى چىقىش قىلغان ئاساستا مۇئامىلە قىلىدۇ. چۈنكى، زامان ۋە ماكاننىڭ ئوخشىماسلىقى ئوخشىمىغان ھۆكۈملەرگە ئېھتىياجلىق بولىدۇ. ئاۋام - خەلقنىڭ تەلەپ - تەقەززالىرى، دۇنيانىڭ ئۆستۈرۈلۈپ، تەرتىپلىرىمۇ بىر ھالەتتە تۇرمايدۇ. شەرىئەت ئەسلىدىنلا پۈتۈن ئىنسانىيەت مەسلىسىنى ھەل قىلىش ئۈچۈن يولغا قويۇلغان. ئۇنداق بولغانىكەن ئەلۋەتتە ئۇنىڭدا ئوخشىمىغان ماكان ۋە زامانغا قارىتا ئوخشىمىغان ھۆكۈملەرنىڭ بولىدىغانلىقى تەبىئىي ئىش. شۇڭلاشقا ئۆلىمالار زامان، ماكان ۋە شارائىتلارنىڭ ئۆزگىرىشى بىلەن پەتىۋالارنىڭ ئۆزگىرىدىغانلىقىنى ئوتتۇرىغا قويۇشقان.

ئوتتۇراھاللىق ئىسلام شەرىئىتىنىڭ تەشەببۇسىدۇر

بىز ئوتتۇراھاللىق پىرىنسىپى توغرىسىدا ماقالە يازغىنىمىزدا بىر قىسىم قېرىنداشلار «ئوتتۇراھاللىق پىرىنسىپى پۈتۈن ئىنسانىيەت مۇشكۈلچىلىكلىرىنى ئوڭۇشلۇق ھەل قىلالايدۇ دەپ قارىغانلىقىڭلار ئۈچۈن ئالاھىدە تەكىتلەۋاتامسىلەر ياكى باشقا سەۋەب بارمۇ؟» دەپ سورىشى مۇمكىن. بۇنىڭ جاۋابى شۇكى، «ئاللاھ ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرى بىزنى ھەر ئىشتا ئوتتۇراھال پىرىنسىپ تۇتۇشقا بۇيرۇغان». ھازىر پۈتۈن ئىسلام ئۇمىمىنى ئوتتۇراھاللىق پىرىنسىپىنىڭ تولىمۇ مۇھىم بىر مىزان ئىكەنلىكىنى قايتا چۈشىنىشكە باشلىدى. بىزمۇ ئىسلامدىكى ئەسلى تەشەببۇس بولغان

بەرگەن كىشىنىڭ دوزاخقا كىرىدىغانلىقىدىن خەۋەر بەرگەن.

دەۋەت ئىشلىرىدا ھەم ئوتتۇراھاللىق پىرىنسىپىگە رىئايە قىلىش ئىنتايىن زۆرۈر. چۈنكى دەۋەت ئىشلىرى تەرتىپ - ئىنتىزامغا ۋە ھەمكارلىققا مۇھتاجدۇر. دەۋەت ئىشلىرىدا چېكىدىن ئاشۇرۇۋەتمەسلىكىمىز ياكى ئۇنىڭغا سەل قارىماسلىقىمىز ئۈچۈن مەسئۇلىيەتچان ئالىملار تۇتۇپ ماڭغان ئوتتۇراھاللىق يولىنى چىڭ تۇتۇشىمىز، خەلققە ئوتتۇراھاللىقنى چۈشەندۈرۈش ۋە ئۇلار بىلەن بىرلىكنى ساقلىشىمىز لازىم.

ئوتتۇراھاللىق پىرىنسىپىنىڭ ئالاھىدىلىكلىرى

ئوتتۇراھاللىق شەرىئىتىمىزنىڭ تەشەببۇسى بولۇپلا قالماستىن، بەلكى ساغلام ئەقىلگە ۋە نورمال ئىنسان تەبىئىتىگىمۇ ئۇيغۇن كېلىدۇ. ئىسلام شەرىئىتى ھەر ئىشتا چېكىدىن ئاشۇرۇۋېتىشتىن، مۇبالغە قىلىشتىن ياكى سەل قاراش ۋە ھورۇنلۇق قىلىشتىن چەكلەيدۇ. چېكىدىن ئاشۇرۇۋېتىش ياكى سەل قاراش ئارقىلىق نورمال ئىجتىمائىي تەرتىپنى ساقلىغىلى بولمايدۇ. ئەقلىي جەھەتتىن قىلىپ ئېيتقاندىمۇ ئىشلاردا ئوتتۇرا ھال ۋە لىلا مەيداندا تۇرۇش ساغلام بىر ئىنسانىي تەبىئەتنىڭ تەقەززاسى ھېسابلىنىدۇ.

ئوتتۇراھاللىق پىرىنسىپى كۈچلۈك ئىلمىي ئاساسقا ئىگە

ئوتتۇراھاللىق پىرىنسىپىنىڭ يەنە بىر ئالاھىدىلىكى ھاۋايى - ھەۋەس ۋە نەپسى - خاھىشقا ئەمەس، بەلكى مۇكەممەل ئىلمىي ئاساسقا تايانغانلىقىدۇر. بۇ يەردىكى ئىلمىي ئاساس «قۇرئان كەرىم»، «ھەدىس شەرىپ»، «ئىجتىمائىي ۋە قىياس قاتارلىقلارنى كۆرسىتىدۇ. قۇرئان ياكى ھەدىستىن ئوچۇق دەلىل بولمىغان مەسىلىدە بىرەر ساھابىنىڭ سۆزى ۋە ياكى مۇجتەھىد دەرىجىسىگە توشىدىغان ئالىملارنىڭ

ئاشىدۇ. شەخس ۋە ياكى ئاممىنىڭ ھاياتىنى شەرتى ئاساسلا ئۈستىگە قۇرۇپ چىقىش پەقەت توغرا چۈشىنىلگەن ئوتتۇراھاللىق پىرىنسىپى ئارقىلىق ئىشقا ئاشىدۇ.

«ئەھلى سۈننەت ۋە لىجامائە» ئەقىدىسىدىكىلەر ئوتتۇراھاللىق پىرىنسىپىغا ئەمەل قىلىپ كەلگەن

ئوتتۇراھاللىق پىرىنسىپى ئىتتىقاد ۋە ئەھەللەردە ئوڭچىللىق ياكى سولچىللىقتىن مۇستەسنا لىلا مەيداندا تۇرىدىغان «ئەھلى سۈننەت ۋە لىجامائە» نىڭ پىرىنسىپىدۇر. «ئەھلى سۈننەت ۋە لىجامائە» ئەقىدىسىدىكىلەر تەقدىر بىلەن ئىنسانىي ئىرادىنىڭ، ئىلىم بىلەن ئىبادەتنىڭ، دەھشەت بىلەن رەھمەتنىڭ ئوتتۇرىسىنى ھېكمەتلىك گارمونىك بىرلەشتۈرەلەيدۇ ۋە ناھايىتى ياخشى بىر تەرەپ قىلالايدۇ.

ھەر ئىشتا ئىنساپ ۋە ئادالەتنى ياقلاش «ئەھلى سۈننەت ۋە لىجامائە» ئەقىدىسىدىكىلەرنىڭ ئالاھىدىلىكى ھېسابلىنىدۇ. «ئەھلى سۈننەت ۋە لىجامائە» تەكرىم (ھۆرمەت) بىلەن تەئزىم (قۇلۇغلاش) نى ئارىلاشتۇرۇۋەتمەيدۇ. قارشى سەپتىكىلەرگە مۇئامىلە قىلغاندىمۇ ئادالەتنى، ئىنساپنى، پەزىلەتنى ئېسىدىن چىقىرىپ قويمىدۇ. كىم بولمىدىن قەتئىينەزەر بىراۋنىڭ پەزىلەت ۋە ئارتۇقچىلىقلىرىنى ئىنكار قىلمايدۇ. ئۆلىمالار ۋە پېشىۋالارغا چوقۇنمايدۇ ياكى پۈتۈنلەي ھۆرمەتسىزلىكمۇ قىلمايدۇ. ئۇلار «پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن باشقا ھەر قانداق كىشىنىڭ سۆزى قۇبۇل قىلىندۇ ۋە رەت قىلىندۇ» دەپ قارايدۇ. شەرىئەتنىڭ ئۆزگەرمەس پىرىنسىپلىرى بىلەن زامان ئۆزگىرىشلىرىنى، شەرتى ھۆكۈملەر بىلەن زامان تەقەززالىرىنى بىر-بىرىگە ماھىرلىق بىلەن جىپىسلاشتۇرۇۋالمايدۇ. ئۇلار ئۆتمۈش، رېئاللىق ۋە كېلەچەكنى تەڭ نەزەرگە ئالىدۇ.

ئوتتۇراھاللىق پىرىنسىپىغا ئەمەل قىلغۇچىلار تۈزەش، ئىسلاھ قىلىش ۋە تەربىيەلەشنى ئاساس قىلىدۇ. ئاۋامغا ئىشلارنىڭ ئاسان تەرىپىنى

ئوتتۇراھاللىق پىرىنسىپىنى شەرھلەشكە ھازىرغىچە ئانچە كۆپ ئەھمىيەت بېرىپ كەتمىگەنلىكىمىزنى تونۇپ يەتتۇق. شۇڭلاشقا گەرچە كىچىككەن بولساقمۇ يەنىلا مۆھتەرەم ئۇيغۇر مۇسۇلمان قېرىنداشلىرىمىزغا ئىسلامنىڭ ئوتتۇراھاللىق پىرىنسىپى توغرىسىدا چاممىزنىڭ يېتىشىچە چۈشەنچە بېرىشكە تەرەددۇت قىلدۇق. ئوتتۇراھاللىق پىرىنسىپىغا ئەھمىيەت بېرىش ئەسلىدىنلا شەرىئەتنىڭ كۆرسەتمىسى. ھەربىر مۇسۇلمان بارلىق پىكىر ۋە ھەرىكەتلىرىدە شەرىئەت تەرىپىدىن بۇيرۇلغان كۆرسەتمىلەرگە ئەگىشىشى، شەرىئەتكە زىت ئىشلاردىن يىراق تۇرۇشى لازىم. ئوتتۇراھاللىق پىرىنسىپى ھاۋايى-ھەۋەس، نەپسى خاھىشتىن يىراق، قىزىققانلىق، بۇرۇننىڭ ئۇچىنى كۆرۈش ياكى ئىدىيىۋىي مۇستەبىتلىكتىن خالىي بولغان پىرىنسىپتۇر. ئوڭچىللىق ياكى سولچىللىق ھاۋايى-ھەۋەسكە ئەگىشىش ھېكمەتسىزلىك ۋە تەنتەكلىكنىڭ نەتىجىسىدۇر. ئوتتۇراھاللىق پىرىنسىپىنىڭ شوئارى ھەقىقەت ۋە ئادالەتتۇر. ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: «ئى مۇھەممەد! ماڭا نەپسى خاھىشىنى ئىلاھ قىلىۋالغان، ئاللاھ ئازدۇرغان، (ھەقىقەت) بىلىپ تۇرغان، ئاللاھ قۇلغىنى ۋە قەلبىنى پېچەتلىۋەتكەن ۋە كۆزىنى پەردىلىگەن ئادەمنى ئېيتىپ بەرگەن، ئاللاھ ئازدۇرغاندىن كېيىن، ئۇنى كىم ھىدايەت قىلالايدۇ؟ سىلەر (بۇلاردىن) ۋەز-نەسىھەت ئالمايسىلەر؟»¹

ئوتتۇراھاللىق پىرىنسىپى شەرىئەت مەقسەتلىرىگە ئۇيغۇن پىرىنسىپتۇر

ئوتتۇراھاللىق پىرىنسىپى ئىنسانلارنى شەرىئەت مەقسەتلىرىگە يەتكۈزىدۇ. ھەممىمىزگە مەلۇمكى، بىز شەرىئەتنى ئەمەلىيلەشتۈرۈش ئۈچۈن شەرىئەتنىڭ مەقسەتلىرىنى چۈشىنىشكە مۇھتاجمىز. شەرىئەت ئېغىزىمىزدىكى قۇرۇق دەۋالدىمىز بىلەنلا ئىشقا ئېشىپ قالمايدۇ. بەلكى ئۇ پۈتۈن ھاياتىمىزنى ۋە ئاممىنىڭ ھاياتىنى شۇ قېلىپ بويىچە قۇرۇپ چىقىش ئارقىلىق ئىشقا

¹ سۇرە جاسىيە 23 - ئايەت

قىلمايدۇ، ئوتتۇراھال خىراجەت قىلىدۇ»³.

ئىقتىسادىي مەسىلىلەردە ھەممە تەبىقىلەرنىڭ پايدا-مەنپەئىتىنى تەڭ نەزەردە تۇتۇپ، «ئۆزۈمۇ زىيان تارتماستىن، ئۆزۈڭگۈمۇ زىيان سالماستىن» پىرىنسىپىنى قوللىنىدۇ.

روھ ۋە ماددا ئوتتۇرىسىدىكى ئوتتۇراھاللىق

ئىسلام شەرىئىتى روھقا ئەھمىيەت بېرىشتە چېكىدىن ئاشۇرۇۋېتىدىغان، جىسمانىيەتنى ئازابلانما، زاھىدىلىققا بۇيرۇيدىغان ئىقىم بىلەن ماددىي ھوزۇر-ھالاۋەتلەرنىلا قوغلىشىپ، روھقا سەل قارايدىغان ئىقىملارغا ئوخشىمايدىغان، بەلكى ھەر ئىككى تەرەپكە ئورتاق ئەھمىيەت بېرىدىغان، ھەر ئىككى تەرەپكە ئادالەت بىلەن مۇئامىلە قىلىدىغان شەرىئەتتۇر.

ئەنئەنە بىلەن تەرەققىيات ئوتتۇرىسىدىكى ئوتتۇراھاللىق

ئىسلام شەرىئىتى ھۆكۈملەرنىڭ ئەسلى ماھىيىتىدە ئۆزگىرىش ئېلىپ بېرىشنى قوبۇل قىلمايدۇ. كۈنكىرت قىلىپ ئېيتقاندا، يىلتىزلىق پىرىنسىپتا ئۆزگەرتىشنى قوبۇل قىلمايدۇ. شاخچە مەسىلىلەردە ئەمەلىي ئەھۋالنى چىقىش قىلغان ئاساستا زامان ۋە ماكانغا خاس ھۆكۈملەرنى خۇلاسەلەشكە بولىدۇ. ئوتتۇراھاللىق پىرىنسىپى بۇ تەرەپتىكى تەڭپۇڭلۇقنى ساقلاشقا كاپالەتلىك قىلالايدۇ.

ئوتتۇراھاللىق پىرىنسىپىنىڭ ئىجتىمائىيەتتىكى رولى

ئوتتۇراھاللىق پىرىنسىپى شەخسىي مەنپەئەت بىلەن كۈلپىكتىپ مەنپەئەتنى ئوتتۇرىسىدىكى تەڭپۇڭلۇقنى ساقلايدۇ.

كاپىتالىستىك تۈزۈمدە جەمئىيەت مەنپەئەتىدىن شەخسلەرنىڭ يەنى خوجايىنلارنىڭ مەنپەئەتى

كۆرسىتىپ قويىدۇ. ھەرگىزمۇ قىيىنلاشتۇرۇپ «دىن يولى مېڭىش مۇمكىنسىز بىر يول» دېگەن قاراشقا كەلتۈرۈپ قويمايدۇ. بىشارەت بېرىدۇكى، نەپەتلەندۈرمەيدۇ. ئۆزۈڭلار ھەمكارلىق، كۆيۈنۈش ۋە مېھىر-مۇھەببەتكە چاقىرىدۇ.

ئىسلامدا ئوتتۇراھاللىق كۆرۈنۈشلىرى

ئىسلام ئىنسانلارغا مۇئامىلە قىلىشتىمۇ ئوتتۇراھال مەيدان تۇتىدۇ. ئاتىزىمچىلاردەك «ئادەم مايمۇندىن پەيدا بولغان» دەپ قارىمايدۇ. بەزى پەلسەپىچىلەر ئېيتقاندا «ئىنسان ئۆزىگە ئۆزى ئىلاھ» دەپمۇ قارىمايدۇ. بەلكى، ئىسلام ئىنساننى «ئاللاھ ئۆز قولى بىلەن ياراتقان، ئۆز روھىدىن جان كىرگۈزگەن، زېمىندا ئاللاھنىڭ خەلىپىسى بولۇشقا تېگىشلىك ھۆرمەتلىك بەندە» دەپ قارايدۇ.

ئاللاھ تائالا «قۇرئان كەرىم» دە مۇنداق دەيدۇ: «شەك-شۈبھىسىزكى، بىز ئادەم بالىلىرىنى ھۆرمەتلىك قىلدۇق»¹.

ئوتتۇراھاللىق پىرىنسىپى ئەمەل ساھەسىدە مۇسۇلمانلارنىڭ دۇنيا ۋە ئاخىرەتلىك ھاياتىنىڭ ھەر ئىككى تەرىپىگە ئوخشاش ئەھمىيەت بېرىدۇ: «ئاللاھ سائغا بەرگەن بايلىق بىلەن ئاخىرەت يۇرتىنى تىلگىن، دۇنيادىكى نېسىۋەڭنىمۇ ئۇنتۇمىغىن»².

مال-مۈلۈك ئىشلىرىدا ئىسلام دىنى سوتسىيالىزم ياكى كاپىتالىزم تۈزۈملىرىگە ئوخشاش بىر تەرەپلىمە قاراشتا بولماستىن، بەلكى ئوتتۇراھال مەيداندا تۇرۇپ مال-مۈلۈككە قانداق ئېرىشىش، قانداق ئىشلىتىش توغرىسىدا كۆرسەتمە بېرىدۇ. يەنە شۇنىڭدەك مال-مۈلۈكنىڭ كېلىش مەنبەسىنىڭ توغرا ۋە ھالال بولۇشىنى، خىراجەت قىلىشتا ئىسراپ ۋە بېخىللىقتىن يىراق بولۇشنى تەكىتلەيدۇ. ئاللاھ تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: «ئۇلار (يەنى ئاللاھ ياخشى كۆرىدىغان بەندىلەر) خىراجەت قىلغاندا، ئىسراپچىلىقمۇ قىلمايدۇ، بېخىللىقمۇ

¹ سۇرە ئىسرا 70 - ئايەت

² سۇرە قەسەس 77 - ئايەت

³ سۇرە فۇرقان 67 - ئايەت

ئوتتۇراھاللىق پىرىنسىپى «ئەنئەنە ۋە يېڭىلىق ئىشلىرىدا ئىلگىرىكىلەرنىڭ بارلىق ئىشى - ھەرىكەت ۋە ئەفكارلىرى يۈزدە - يۈز توغرا، بىز بۇنىڭدىن چەتنىمەي مېڭىشىمىز زۆرۈر» دېگۈچىلەر بىلەن يېڭىلىق ۋە ئىجادىيەتكە چوقۇنۇپ ئەنئەنىنى پۈتۈنلەي چەتكە قاققۇچىلار ئارىسىدىكى مۆتىدىل پىرىنسىپتۇر.

ئوتتۇراھاللىق پىرىنسىپى بىزگە ئىلگىرىكىلەرنىڭ ئىشى - ھەرىكەت ۋە ئەفكارلىرىدىكى «قۇرئان كەرىم» ۋە «ھەدىس شەرىپ» لەرگە ئۇيغۇن ئالاھىدىلىكلەرنى قوبۇل قىلىش بىلەن يېڭى دەۋر ئەۋزەللىكلىرىدىن ئۈنۈملۈك پايدىلىنىش ۋە ئەنئەنە بىلەن يېڭىلىق ئارىسىنى ماھىرلىق بىلەن بىرلەشتۈرۈش ئىقتىدارىنى ئاتا قىلدۇ.

— داۋامى كېيىنكى ساندا

ئۈستۈن تۇرىدۇ. سوتسىيالىستىك تۈزۈمدە بولسا شەخسنىڭ مەنپەئەتىدىن كوللېكتىپنىڭ مەنپەئەتى ئۈستۈن تۇرىدۇ. بۇلارنىڭ ھەر بىرىدە ئېغىر بىر تەرەپلىملىك خاھىشى مەۋجۇت. بىرىنى بىرىگە قۇربان قىلىش ئىدىيىسى كۈچلۈك. ئىسلام شەرىئىتىدە شەخسى مەنپەئەت بىلەن كوللېكتىپ مەنپەئەتنى ئوتتۇرىسى ھېكمەت ۋە ئادالەت بىلەن تەڭپۇڭلاشتۇرۇلغان بولۇپ، «ئۆزۈمۈ زىيان تارتماسلىق، ئۆزۈڭگۈمۈ زىيان سالماسلىق» پىرىنسىپىنى يولغا قويغان. دېمەك، ئىسلام شەرىئىتىدە شەخس ۋە كوللېكتىپنىڭ ھەق - ھوقۇقلىرىغا تېڭىشلىك رەۋىشتە ئادىللىق بىلەن رىئايە قىلىنىدۇ.

ئوتتۇراھاللىق پىرىنسىپى رېئاللىقنى چىقىش قىلىدۇ

ئوتتۇراھاللىق پىرىنسىپى رېئاللىقنى چىقىش قىلىدۇ. ئۇ، ئاۋام - خەلقنىڭ ئەمەلى ئەھۋالىنى ئالاھىدە نەزەرگە ئالىدۇ. ئاۋام - خەلقنىڭ قىيىنچىلىقلىرىنى ئۈنۈملۈك ھەل قىلىپ بېرىدۇ. ئاۋامنىڭ قەلبىدە ئىشەنچ تۇرغۇزىدۇ ۋە ئاللاھ تائالانىڭ: «ھەر قانداق بىر قەۋم ئۆزىنىڭ ئەھۋالىنى ئۆزگەرتىمىگىچە ئاللاھ ئۇلارنىڭ ئەھۋالىنى ئۆزگەرتەيدۇ»¹ دېگەن ئايىتىگە ئۇيغۇن ھالدا كىشىلەرنىڭ ئۆزىنى ئۆزگەرتىش ۋە ئىسلاھات قەدەملىرىگە بەرھەم بېرىدۇ.

ئوتتۇراھاللىق پىرىنسىپىنى ئاۋۋال ئۆزۈمۈزدىن باشلاپ ئەمەلىيلەشتۈرۈشىمىز كېرەك. چۈنكى ھەر قانداق ئىسلاھات ۋە تەشەببۇسلار ئاۋۋال ئۆزۈمۈزدىن باشلانمىغاندا باشقىلارغا تەسىر كۆرسىتەلمەيدۇ.

ئوتتۇراھاللىق پىرىنسىپى يۇقىرىدا ئېيتىپ ئۆتكىنىمىزدەك پاك ۋەھىي «قۇرئان كەرىم» نى ۋە پاك ئىلھام «ھەدىس شەرىپ» لەرنى ئارقا كۆرۈنۈش قىلغان بولغاچقا، ئۇ نوقۇل پىكىر ياكى ئىدىئولوگىيەلا بولماستىن، بەلكى مۇتلەق توغرا يول ۋە دۇنيا - ئاخىرەتلىك بەخت - سائادەتنىڭ كاپالىتىدۇر.

ئەللاھ قەرداۋى مۇنداق دەيدۇ...
 ➤ ھەر قانداق دەۋر ۋە مەيلى ھەر قانداق جەمئىيەتتە ھەر قانداق شەخس ياكى گۇرۇھ ھېسسىيات ۋە غەيرىي ئىنسانىي تۇيغۇلارنىڭ ئازدۇرۇشى بىلەن ئەزەلدىن ئىنسانىيەت بىلەن ئاجزالماس رىشتە ئورناتقان ۋە تەبىئىي ئېھتىياجغا ئايلانغان شەيئىلەرگە قارشى تۇرىدىكەن، ئۇلارنىڭ ئاقىۋىتى ھەقىقەتنىڭ ئاچچىق مەسخىرىسى ۋە ئۇقۇمۇشلۇق كىشىلەرنىڭ نەپىتىدىن باشقا نەرسە بولمايدۇ.
 ➤ ھەر قانداق قۇلۇپنىڭ ئۆز ئاچقۇچى بولىدۇ. باشقا ئاچقۇچ بىلەن ئۇنى ئاچمىدىن دېيىش ئوشۇقچە ئاۋارىچىلىقتىن باشقا نەرسە ئەمەس. خۇددى شۇنىڭدەك، ئىنسان روھىنى ئاچىدىغان ئاچقۇچ بىرلا، ئۇ بولسىمۇ دىن ۋە ئىمان. بىز ئۇنىڭسىز كىشىلەرنى پاكلايدۇرۇش ۋە ئۇلاردىكى يوشۇرۇن كۈچنى نامايان قىلىش مەقسىتىگە يېتەلمەيمىز. باشقىچە ئۇرۇنۇشلارنىڭ ھەممىسى گۇيا سۇغا ئۆي قۇرۇش ياكى ھاۋاغا خەت يازغانغا ئوخشاش بېھۇدە ئىشلادۇر.

¹ سۈرە رەئەد 11 - ئايەت

جەمئىيەتتىمىز دۇچ كېلىۋاتقان تەھدىتلەر ۋە ئۇلارنى ھەل قىلىش چارە-تەدبىرلىرى

ئابدۇلكەھەد ھاپىز

ۋە ئۇلارنى ھەل قىلىش ئۇسۇللىرى ھەققىدە توختىلىپ ئۆتىمىز.

جەمئىيەتتىمىزنىڭ ئامانلىقى ۋە خاتىرجەملىكىگە كاپالەت بولىدىغان مۇھىم ئامىللار

1. ئىمان

ئىمان لۇغەتتە «ئىشەنچ قىلىش، چىنىۋېتىش» دېگەندەك مەنىلەرنى ئىپادىلەيدۇ. شەرئەت ئىستىمالدا ئاللاھ ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرى تەرىپىدىن بېرىلگەن بارلىق خەۋەرلەرگە شەك-شۈبھىسىز چىن ئىشىنىش دېمەكتۇر.

بۇ كائىناتتا بىرلا ياراتقۇچىنىڭ بارلىقىغا، ئۇنىڭدىن باشقا جانلىق - جانسىز پۈتكۈل مەۋجۇداتلار ئۇ ياراتقۇچىنىڭ يوقىتىن يارىتىشى بىلەن بارلىققا كەلگەن مەخلۇقات ئىكەنلىكىگە ئىشەنگەن بىر مۇئەمىن كائىناتنىڭ ياراتقۇچىسى بولغان ئاللاھنىڭ كائىناتتا بولغان، بولۇۋاتقان ۋە بولىدىغان بارلىق ئىشلارنى بىلىپ، كۆرۈپ تۇرىدىغانلىقىغا، ئۇ ئاللاھنىڭ ئالدىدا قىلغان - ئەتكەنلىرىنىڭ ھەممىسىدىن ھېساپ بېرىدىغانلىقىغا ئىشىنىدۇ ۋە ئاللاھ ئالدىدىكى مەسئۇلىيىتىنى مېنۇت - سىكۇنت ئېسىدىن چىقارمايدۇ. ھېچكىمگە ناھەقچىلىك قىلمايدۇ، ھېچكىمنىڭ ھەققىگە چىقىلمايدۇ. شۇنىڭ بىلەن جەمئىيەتتە ئامانلىق، ھوزۇر ۋە خاتىرجەملىك بولىدۇ.

دېمەك، ئىمان ئىنسانلار جەمئىيىتىنىڭ خاتىرجەملىكىنى ۋە ئامانلىقىنى كاپالەتكە ئىگە

بىزنى يوقىتىن بار قىلىپ، ئەڭ چىرايلىق شەكىلدە ياراتقان، ئىنسانلار ئارىسىدا مېھرى - مۇھەببەت ۋە قېرىنداشلىق بەرپا قىلىش ئارقىلىق دۇنيا ۋە ئاخىرەتتە بەختلىك قىلىدىغان ئەڭ مۇكەممەل ۋە ئەڭ ھەق دىنى ئىسلامغا ھىدايەت قىلغان رەببىمىزگە چەكسىز ھەمدۇ - سانالار بولسۇن. ئىنسانلارنى ئاللاھ ئۈچۈن قېرىنداش بولۇشقا چاقىرىغان، مۇھاجىرلار بىلەن ئەنسارلارنى قېرىنداش قىلىش بىلەن ئىش باشلىغان ئۇلۇغ پەيغەمبىرىمىز ھەزرىتى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا، ئۇنىڭ ئائىلىسىگە ۋە ساھابىلىرىگە ئاللاھتىن رەھمەت تىلەيمەن. ئاللاھ ئىنساننى ئەڭ چىرايلىق شەكىلدە يارىتىپ، ئېتىھان ئۈچۈن دۇنياغا ئەۋەتتى. ئىنسان يارىتىلىش ئېتىبارى بىلەن ئۆز ئالدىغا يالغۇز ياشىيالايدىغان ۋە ھاياتىنى داۋاملاشتۇرالايدىغان خۇسۇسىيەتكە ئىگە ئەمەس. بۇ سەۋەبتىن ئىنسانلار جامائەت ھالىتىدە ياشايدۇ، بىرلىكتە ھەرىكەت قىلىدۇ. بىر مەھەللىدە، بىر يۇرتتا بىر دۆلەتتە بىرگە ياشايدۇ. ئەھۋال بۇنداق بولغان ئىكەن ئىنسانلارنىڭ تىج - ئامان ۋە خاتىرجەم ياشاپ، بەختلىك ھايات كەچۈرۈشى ئۈچۈن بەزى قائىدە - يوسۇنلارنى ئۆگىنىپ ئۇنىڭغا ئەمەل قىلىشى ۋە بەزى خاتا ھەرىكەتلەردىن ساقلىنىشى لازىم بولىدۇ.

بىز تۆۋەندە ئىنسانلار جەمئىيىتىدىكى ئامانلىق ۋە خاتىرجەملىكنىڭ نېگىزلىك مۇھىم ئامىللىرىنى بايان قىلىش بىلەن بىرگە، ئىنسانلار جەمئىيىتىدە قالايىمقانچىلىق تۇغدۇرۇۋاتقان ۋە سەلبىي تەسىرلەرنى ئېلىپ كېلىۋاتقان بىر قىسىم مەسىلىلەر

قىلىدىغان ئەڭ ئاساسلىق ئامىلىدۇر. ئىمان بولمىغان جەمئىيەتتە ئامانلىقتىن، خاتىرجەملىكتىن ئېغىز ئېچىش مۇمكىن ئەمەس.

2. ئادالەت

ئادالەت لۇغەتتە «رەتلىك ۋە تەخپۇك ھەرىكەت قىلىش، ھەممىنىڭ ھەققىنى بېرىش، ناھەقچىلىكتىن يىراق ئوتتۇراھال يولنى تۇتۇش، ھەر نەرسىنى ئۆز ئورنىدا قويۇش» دېگەن بولىدۇ. ئىسلامدا ئادالەت پۈتكۈل ئىنسانلارنىڭ قانۇن ئالدىدا تەڭ - باراۋەر بولۇشى دېگەن بولىدۇ. ھەزرىتى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ «ئادالەت ھۆكۈمرانلىقنىڭ ئاساسىدۇر» دېگەن ئىدى. ئادالەتنىڭ ئەكسى زۇلۇم، ناھەقچىلىك ۋە ئىنساپسىزلىقتۇر. جەمئىيەتنىڭ خاتىرجەم، تىچ - ئامان ۋە ھوزۇرلۇق بولۇشى ئادالەتكە باغلىقتۇر. بۇ ھەقتە ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: «ئى ئىمان ئېيتقان زاتلار! خۇدالىق ئۈچۈن گۇۋاھلىق بېرىشتە، ئۆزەڭلارنىڭ ۋە ئاتا - ئاناڭلارنىڭ ياكى تۇغقانلىرىڭلارنىڭ زىيىنىغا (گۇۋاھلىق بېرىشكە) توغرا كەلگەن تەقدىردىمۇ، ئادالەتنى چىڭ تۇتۇڭلار، (گۇۋاھلىق بېرىلگۈچى) باي بولسا (ئۇنىڭغا رىئايە قىلماستىن)، ياكى يېقىر بولسا (ئۇنىڭغا ئىچ ئاغرىتماستىن) ھامان ئادىل گۇۋاھ بولۇڭلار، ئاللاھ سىلەردىن ئۇلارغا يېقىندۇر (يەنى ئۇلارنىڭ مەنپەئىتىنىڭ نېمىدە بولىدىغانلىقىنى ئوبدان بىلىدۇ)، نەپسى خاھىشلىرىڭلارغا ئەگىشىپ (ھەقىقەتتىن) بۇرۇلۇپ كەتمەڭلار. ئەگەر تىلىڭلارنى تولغۇساڭلار (يەنى گۇۋاھلىقتىكى پاكىتنى بۇرمىلىساڭلار)، ياكى گۇۋاھلىقتىن باش تارتساڭلار، مۇنداقتا ئاللاھ ھەقىقەتەن سىلەرنىڭ قىلمىشىڭلاردىن خەۋەردار بولۇپ تۇرغۇچىدۇر.»¹

يەنە بىر ئايەتتە مۇنداق دەيدۇ: «ئى ئىمان كەلتۈرگەن زاتلار! ئاللاھنىڭ (ھەقىقىتىنى) ئادا قىلىشقا تىرىشىڭلار، ئادىللىق بىلەن گۇۋاھلىق بېرىڭلار، بىرەر قەۋمگە بولغان ئۆچمەنلىكىڭلار (ئۇلارغا) ئادىل بولماسلىقىڭلارغا سەۋەب

بولمىسۇن، (دۈشمىنىڭلارغا) ئادىل بولۇڭلار...»²

3. باراۋەرلىك

ئاللاھ بارلىق ئىنسانلارنى ئىنسانىي ھۆرمەتتە ئوخشاش ياراتقان. ئۇنىڭ ئۈچۈن ئىنسانلارنىڭ رەتلىكى، مىللىتى ۋە ياشايدىغان يېرى قانداق بولسا بولسۇن، «پۈتكۈل ئىنسانلار ئىنسان بولۇش سۈپىتى بىلەن تاغاقنىڭ چىشىدەك تەڭ - باراۋەر» دۇر. جەمئىيەتتە تىنچلىق، مۇقىملىق بولۇشى ئۈچۈن ئىنسانلارغا ئوخشاش مۇئامىلە قىلىش، ھېچكىمگە يان باسماسلىق لازىم. ئاللاھ تائالا ئىنسانلارنىڭ كېلىش مەنبەسىنىڭ بىرلىكىنى، نەسەپ ياكى ئىجتىمائىي ئورۇن جەھەتتىكى پەرقلىرىنى پەش قىلىپ باشقىلارغا پەرقلىق مۇئامىلە قىلىشنىڭ توغرا ئەمەسلىكىنى ئېلان قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: «ئى ئىنسانلار! سىلەرنى بىز ھەقىقەتەن بىر ئەر، بىر ئايالدىن، (ئادەم بىلەن ھەۋۋادىن ئىبارەت) بىر ئاتا بىر ئانىدىن ياراتتۇق ئۆز ئارا تونۇشۇشۇڭلار ئۈچۈن سىلەرنى نۇرغۇن مىللەت ۋە ئۇرۇق قىلدۇق، ھەقىقەتەن ئەڭ تەقۋادار بولغانلىرىڭلار ئاللاھنىڭ دەرگاھىدا ئەڭ ھۆرمەتلىك ھېساپلىنىسىلەر (يەنى كىشىلەرنىڭ بىر - بىرىدىن ئارتۇق بولۇشى نەسەب بىلەن ئەمەس، تەقۋادارلىق بىلەن بولىدۇ)، ئاللاھ ھەقىقەتەن ھەممىنى بىلگۈچىدۇر، ھەممىدىن خەۋەرداردۇر.»³

بۇ ئايەتتە بايان قىلىنغاندەك ئىنسانلارنىڭ رەتلىكىنىڭ، تىلىنىڭ، ئىرقىنىڭ ھەرخىل بولۇشى، ئۇلارنىڭ بىر - بىرى بىلەن تونۇشۇشى، بىر - بىرىنىڭ ئاللاھدىكىلىرىدىن پايدىلىنىشى ئۈچۈندۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن ئىنسانلار ئارىسىدىكى ئوخشاشماسلىقلارنى دۈشمەنلىك، يامان كۆرۈش، ئۆز قەۋمىنى ھەممىدىن ئۈستۈن كۆرۈپ باشقىلارنى كەمسىتىش ۋاستىسى قىلماستىن، بەلكى توغرا قوبۇل قىلىش، دوستانە مۇئامىلە قىلىش كېرەك. چۈنكى دۇنيادا ئۈستۈن مىللەت، ئۈستۈن ئىرق يوق. ھەممە مىللەت ۋە ئىرق

² سۇرە مائىدە 8 - ئايەت

³ سۇرە ھۇجۇرات 13 - ئايەت

¹ سۇرە نىسا 135 - ئايەت

مۇسۇلمانلار ئاللاھنىڭ بارلىق مەخلۇقلارنى ئاللاھنى سۆيگەنلىكى ئۈچۈن ياخشى كۆرىدۇ. مۇسۇلمان كائىناتنىڭ دوستىدۇر. مۇسۇلمان ئىنسانىيەتنى يوقىتىشقا ئەمەس، ئۇنى بەخت - سائادەتكە ئېرىشتۈرۈشكە ھەرىكەت قىلىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ جەمئىيەتنىڭ ئامانلىقىنى ساقلاشقا بارلىق كۈچى بىلەن تىرىشىدۇ.

5. ئىلىم

جەمئىيەتنى تەرەققى قىلدۇرىدىغان، ئىنسانلارغا بۇ ئالەمدىكى جانلىق - جانسىز مەخلۇقاتلاردىن توغرا يوسۇندا پايدىلىنىشنى ئۆگىتىدىغان نەرسە ئىلىمدۇر. ئىلىمسىز ئادەم يېلىكىسىز ئۇستىخانغا ئوخشايدۇ. ئۇنىڭدىن ھېچكىمگە پايدا كەلمەيدۇ. ئەكسىچە ئۇ جەمئىيەتكە زىيان كەلتۈرىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇلۇغ ئىسلام دىنىمىز داۋاملىق ئوقۇشقا، ئۆگىنىشكە، ھەر ساھەدە بىلىم ئىگىسى بولۇشقا بۇيرۇيدۇ. دىنىمىزدا پەقەت دىنىي ئىلىملارلا ئەمەس، پەن بىلىملىرىنى ئۆگىنىشمۇ ئوخشاش پەرزدۇر. بىلىم ئىگىسى بولغان كىشى ھەم ئۆزىگە، ھەم ئۆزى ياشاۋاتقان جەمئىيەتكە پايدىلىق كىشىدۇر. ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: «بىلىمسىز دوستۇم بولغىچە، بىلىملىك دۇشمىم بولسۇن» دېگەن ئىكەن. دېمەك، بىلىمسىزنىڭ دوستلىقىمۇ ئىشەنگىلى بولمايدۇ.

جەمئىيەتنى ھالاكەتكە سۆرەيدىغان ئىللەتلەر:

1. گورۇھۋازلىق

ئۆز توپىنىڭ مەنپەئىتىنى دەپ باشقىلارغا زىيان يەتكۈزۈش، ئۆزىنىڭ پىكىر - ئىدىيىسىدىكىلەرنىلا ھەممىدىن يۇقىرى كۆرۈش گورۇھۋازلىقنىڭ تىپىك ئالاھىدىلىكىدۇر. ئاللاھ تائالا ئىنسانلارنى بىر - بىرى بىلەن تونۇشۇپ، بىر - بىرىنىڭ ئالاھىدىلىكلىرىدىن پايدىلىنىپ دوستانە ھايات كەچۈرسۇن ئۈچۈن شۇنداق پەرقلق ياراتقان. پىكىر - ئىدىيەدىكى پەرقلەر ئەسلىدە ئىنسانلارنىڭ ئۆز خاسلىقى ۋە ئالاھىدىلىكىنى نامايان قىلىدىغان كەڭرى بىر سەھنىدىنلا ئىبارەت خالاس.

ئوخشاش بولۇپ، ئۇستۇنلۇك پەقەت تەقۋالىق بىلەن بولىدۇ.

4. سۆيگۈ ۋە ھۆرمەت

سۆيگۈ ئادەم ياكى نەرسىلەرنى ياخشى كۆرۈش تۇيغۇسىدۇر. سۆيگۈ ئىنسان تەبىئىتىدىكى تۇغما تۇيغۇ بولۇپ، ئىنسانلارنى بىر - بىرىگە باغلايدىغان ۋە بىرلەشتۈرىدىغان مۇھىم ئامىلدۇر. ئاللاھ تائالا ئىنسانلارنى بىر - بىرىگە سۆيگۈ - مۇھەببەت، ھۆرمەت ۋە شەپقەت بىلەن مۇئامىلە قىلىشقا بۇيرۇيدۇ. بۇ گۈزەل تۇيغۇنى ئۇلۇغ «قۇرئان كەرىم» مۇنداق بايان قىلىدۇ: «ئاللاھ ئۇلارنىڭ دىللىرىنى بىرلەشتۈردى. سەن يەر يۈزىدىكى پۈتۈن بايلىقنى سەرپ قىلىپمۇ ئۇلارنىڭ دىللىرىنى بىرلەشتۈرەلمەيتتىڭ؛ لېكىن ئاللاھ ئۇلارنى ئىناق قىلدى. شۇبھىسىزكى، ئاللاھ غالبىتۇر، ھېچكىمەت بىلەن ئىش قىلغۇچىدۇر.»¹

دىللارنىڭ بىرلىشىشى ۋە كىشىلەر ئارىسىدىكى ئىناقلىق سۆيگۈ - مۇھەببەت ۋە بىر - بىرىنى ھۆرمەتلەش بىلەن بولىدۇ. سۆيگۈ - مۇھەببەتنىڭ ئەڭ يۇقىرىسى ئاللاھ سۆيگۈسىدۇر. ئاللاھ جەمئىيەتكە زىيان يەتكۈزۈدىغان، جامائەتنىڭ ئارىسىغا پىتنە سالدىغان، ئىنسانلارنىڭ ھەقىقىتىنى بەرمەيدىغان كىشىلەرنى ياخشى كۆرمەيدۇ. ئاللاھ ياخشى كۆرمەيدىغان كىشىلەر: زالىملار، بۇزغۇنچىلار، كاپىرلار، ئىسراپخورلار، ھەددىدىن ئاشقۇچىلار ۋە مۇتەكەببىر گەدەنكەشلەردۇر. بۇلارنىڭ ھەممىسى جەمئىيەتنى پارچىلايدىغان، ئىنسانلارنى ياخشى كۆرمەيدىغان، پەقەت ئۆز مەنپەئىتى ئۈچۈن باشقىلارغا زىيان ئۇرۇشتىن يانمايدىغان كىشىلەردۇر.

ھەر بىر مۇسۇلمان ئاللاھنى ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىنى ھەممە نەرسىدىن بەكرەك ياخشى كۆرىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: «ئىنسانلارنىڭ بىرىگىلەر ئاللاھنى ۋە رەسۇلنى ئاتا - ئانىسىدىن، خوتۇن - بالىلىرىدىنمۇ بەكرەك ياخشى كۆرمىگىچە مۇئمىن بولالمايدۇ».

¹ سۇرە ئەنفال 63 - ئايەت

بىر دۆلەت ياكى بىر رايوندا ياشاۋاتقانلار ئىچىدە ھەر بىر توپ يەنە بىر توپتىن ئۆزىنى يۇقىرى كۆرۈپ، ئۆز ئادەملىرىنىڭ مەنپەئەتىنى ھەممىدىن ئەلا بىلسە، بۇ باشقىلارنى كەمسىتىش ۋە كۆزگە ئىلماسلىققا سەۋەپ بولىدۇ. بۇ خىل خاھىش جەمئىيەتتە زىددىيەت، دۈشمەنلىك پەيدا قىلىدۇ. دۇنيادا نۇرغۇنلىغان ئىچىنىشلىق تىراگىدىيەلەر دەل يۇقىرىقىدەك گورۇھۋازلىق خاھىشىدىن كېلىپ چىققان. ھازىرمۇ يەرشارىنىڭ ھەر قايسى جايلىرىدا ئىنسانلار گورۇھۋازلىقنىڭ دەردىنى بولۇشىغا تارتىۋاتىدۇ.

ئىنسانلارنى دۇنيا ۋە ئاخىرەتتە بەخت - سائادەتكە ئېرىشتۈرۈش ئۈچۈن كەلگەن مۇقەددەس دىنىمىز جەمئىيەتكە ئېغىر تالاپەت كەلتۈرۈۋاتقان بۇ ئايرىمچىلىققا خاتىمە بېرىپ، «پۈتكۈل ئىنسانلارنىڭ تاغاقنىڭ چىشىغا ئوخشاش تەڭ - باراۋەر» ئىكەنلىكىنى ئېلان قىلغان. دۇنيادىكى ئەڭ تۇنجى «كىشىلىك ھوقۇق خىتابنامىسى» ھېسابلىنىدىغان «ھەججەتۇل ۋىدا» خۇتبىسىدە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «ئەرەبىنىڭ ئەجەمدىن، ئەجەمنىڭ ئەرەبتىن، ئاق تەنلىكنىڭ قارا تەنلىكتىن ئۈستۈنلىكى يوق. ئۈستۈنلۈك پەقەت تەقۋالىق بىلەندۇر.» سۆيگۈ - مۇھەببەت، بىر - بىرىنى ھۆرمەتلەش، بىر - بىرىگە ياخشىلىق قىلىش، ئۆز ئارا ھەمكارلىشىش ۋە يامان ئىشلارغا دەل ۋاقتىدا كولىپكىتىپ ئىنكاس قايتۇرۇش قاتارلىق گۈزەل خىسلەتلەر ئومۇملاشسا، جەمئىيەت تىنچلىق ۋە ئاسايىشلىققا چۆمدۇ، ھەممە ئادەم ھەقىقىي بەختنى ھېس قىلالايدۇ. ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: «ياخشى ئىشقا ۋە تەقۋادارلىققا ياردەملىشىڭلار، گۇناھقا ۋە زۇلۇمغا ياردەملەشمەڭلار...»¹

مۇسۇلمانلار ياشىغان مۇھىت ۋە دەۋرنىڭ ئوخشىماسلىقىغا قاراپ فىقھى جەھەتتىن تۆت مەزھەبىنىڭ بىرىگە تەۋەلەنگەن. ئەينى دەۋر مۇسۇلمانلارنىڭ ئوخشىمىغان مەزھەپلەرگە مەنسۇپ بولۇشى ئۆز - ئارا دۈشمەنلىشىشكە سەۋەب بولغان ئەمەس. چۈنكى ئۇلار تۆت مەزھەپنىڭ ھەممىسىنى توغرا دەپ قارايتتى. زامانىمىزدا ئوخشىمىغان ناملاردا نۇرغۇن ئېقىملار پەيدا بولۇپ، نەچچە يۈز يىللاردىن بېرى مۇسۇلمانلار ئوتتۇرىسىدا ئومۇملىشىپ كەلگەن دىنى ئۆرپ - ئادەت، ئىبادەت شەكىللىرىدە ئۆزگىچىلىك پەيدا قىلىشقا تېرىشىپ، ئادەتتىكى مەسىلىلەردە ئىختىلاپ پەيدا قىلىپ، ئوخشىمىغان پىكىردىكىلەرنى «ئازغۇن»، «بىدئەتچى»، «ئەشئەرى»، «ماتۇرىدى» دەپ خۇددى كاپىردەك يامان كۆرىدىغان ئەھۋاللار كۆرۈلمەكتە. بۇ ئېقىمدىكىلەر قارماققا ئىسلامنى ناھايىتى ياخشى تەتبىق قىلىدىغان، رەسۇلۇللاھنىڭ سۈننىتىنى توغرا بەرپا قىلىۋاتقان دىنغا سادىق كىشىلەردەك قىلغىنى بىلەن ئەمەلىيەتتە ئۇلار ئۆزىنىڭ نادانلىقى ۋە ھېكمەتسىزلىكىدىن مۇسۇلمانلار ئوتتۇرىسىدا پىنتە پەيدا قىلىپ، بىر - بىرىگە دەي - دەيگە سېلىپ، زالىم ھۆكۈمەتلەرنىڭ مۇسۇلمانلارنى ئىزدىشىگە پۇرسەت يارىتىپ بەرمەكتە. مۇسۇلمان مۇسۇلماننى ئۆلتۈرىدىغان ۋە بۇ ئىشنى ئاللاھنىڭ ئىسمى بىلەن، دىن نامىدىن قىلىدىغان ئەھۋاللار شەكىللەنمەكتە. ئوتتۇرا شەرقتە بولۇۋاتقان ئۇرۇشلار، ئېقىۋاتقان قانلار ۋە كۆز ياشلار مۇشۇ تار رامكىدىكى مەزھەبچىلىك ۋە شۇنچە كەڭ يوللۇق دىنىمىزنى تار دائىرىدە چۈشىنىۋالغانلىقىنىڭ نەتىجىسىدۇر.

2. مەزھەبچىلىك

بۈگۈنكى كۈندە مۇسۇلمانلار جەمئىيەتكە ئېغىر تالاپەت ئېلىپ كېلىۋاتقان، ئىسلامىي رايۇنلارنى قالايمىقانچىلىق پاتقىمغا سۆرەۋاتقان يەنە بىر ۋابا مەزھەبچىلىكتۇر. ئەھلى سۈننى ئەقىدىسىكى

3. بىلىمىزلىك

خەلقىمىز ھازىر مەيلى دىن ياكى تىل ياكى مىللىي ئەنئەنىلەر نۇقتىسىدىن بولمىسۇن تارىختىكى ئەڭ ئېغىر كۈنلەرنى بېشىدىن كەچۈرۈۋاتىدۇ. ھۆكۈمران كۈچلەر دىنىي مائارىپ ۋە ئانا تىل مائارىپىنى چەكلەش ئارقىلىق مىللىتىمىزنى پۈتۈنلەي يوقىتىشقا ئۇرۇنۇۋاتىدۇ.

¹ سۈرە مائىدە 2 - ئايەت

قارىغان ئىشىنىلا قىلىدۇ. قىلىۋاتقان ئىشلىرىنىڭ باشقا ئاۋام مۇسۇلمانلارغا قانداق تەسىرلەرنى ئېلىپ كەلگەنلىكىنى، كىملىرىنى خاپا قىلىپ، كىملىرىنى خۇش قىلىۋاتقانلىقىنى ئويلايمۇ قويمايدۇ. بەلكى ئۇلارنىڭ دېتى ئۇ تەرەپلەرنى ئويلىغۇدەك سەۋىيەدەمۇ ئەمەس.

4. تەڭسىزلىك

جەمئىيەتتە بىر تۈركۈم كىشىلەر باي، پاراۋان تۇرمۇش كەچۈرۈپ، يەنە بىر تۈركۈم كىشىلەر كۈندىلىك ئىھتىياجىنى قامدىيالمايدىغان ھالەت شەكىللەنسە، بۇ، ئاللاھ ئىنسانلارنىڭ مەنپەئىتى ئۈچۈن ياراتقان تەبىئىي بايلىقلارنىڭ تەڭ باراۋەر ئۈلەشتۈرۈلمىگەن، مەلۇم بىر سىنىپ ئۇنى ئېگىلىۋالغانلىقىنى كۆرسىتىدۇ. بۇ تەڭسىزلىك ئىنسانلار ئوتتۇرىسىدا زىددىيەت، ئۆچمەنلىك ۋە دۈشمەنلىك پەيدا قىلىدۇ. شۇنىڭ بىلەن جەمئىيەتتە توقۇنۇش يۈز بېرىپ، ئامانلىق ۋە خاتىرجەملىك بولمايدۇ. ئىسلام دىنىمىز مال-دۇنيانىڭ ۋاقىتلىق بولىدىغانلىقىنى، سىناق ئۈچۈن ئىنسانلارغا قىسقا مۇددەتلىك بېرىلگەنلىكىنى، بايلارنىڭ مېلىدا پېقىرلارنىڭ ھەققى بارلىقىنى بايان قىلىش ئارقىلىق جەمئىيەتتىكى تەڭپۇڭلۇقنى بەرپا قىلغان. بۇنىڭ ئەڭ ئوچۇق مىسالى زاكات ۋە سەدىقىلەردۇر. «بەرگۈچى قولنىڭ ئالغۇچى قولىدىن ئۈستۈن ئىكەنلىكى» نى بىلىدۈرۈش ئارقىلىق بايلارنى ئۆز ئىختىيارى بىلەن، بەلكى ئۆز رىغبىتى بىلەن يوقسۇللارغا ياردەم قىلىشقا تەشەببۇس قىلىدۇ. بۇ شەكىلدە جەمئىيەتتىكى بايلار بىلەن نامراتلار ئوتتۇرىسىدىكى تەڭسىزلىك يوقىتىلىپ، ھەممە بىرلىكتە خۇشال-خۇرام، راھەت-پاراغەت ھايات كەچۈرىدىغان ئەھۋال قولغا كەلتۈرۈلگەن.

5. زۇلۇم

زۇلۇم ئادالەتنىڭ دەل ئەكسى بولۇپ، بۇ ھەر نەرسىنى ئۆزىگە تېگىشلىك ئورۇندا قويماستىن كۆرسىتىدۇ. ئوچۇقنى ئېيتقاندا باشقىلارنىڭ ھەققىنى بەرمەسلىك، باشقىلارغا زورلۇق -

چۈنكى ئىلىم - مەرىپەتتىن يىراق، بىلىمسىز، نادان خەلقنى يوقىتىن ئانچە تەسكە چۈشمەيدۇ.

بۇنىڭغا قارىتا تولا قاقشاپ، شىكايەت قىلىپ، ھېچ ئىش قىلماي يۈرگەننىڭ ئورنىغا خەلقىمىز ئىچىدىكى ئىمانى ۋە ۋىجدانى ئويغاق كىشىلەر دەرھال مۇناسىپ تەدبىرلەرنى قوللىنىپ، قولىدىن كېلىدىغان، قىلىش ئىمكانىيىتى بولغان ئۇششاق نۇقتىلارنى چىڭ تۇتۇپ، «ئۆلگەندە ياسىن ئوقۇغاننىڭ ئورنىغا سەكراتتا ئېغىزغا سۇ تېمىتقان ئەڭ ئەۋزەل». مانا بۇ ۋە تەن خەلقكە قىلغان ئەمەلىي، رېئال خىزمەت ھېسابلىنىدۇ. ئالايلىق، ئائىلىلەردە ئەۋلاتلىرىمىزغا ئۆز تىلىمىزنى ئۆگىتىش، دىنىي تەلىم تەربىيەلەرگە كۆپرەك ئەھمىيەت بېرىش، بالىلارغا كۆپرەك ۋاقىت ئاجرىتىپ ئۇلارنى دىندىن خالىي جەمئىيەت ۋە مەكتەپلەردىن ئۆگىنىۋالغان يامان خاراكتېرلىق يۇقۇندىلاردىن ۋاقتى-ۋاقتىدا تازىلاپ تۇرۇش دېگەندەك.

ئەمما دەۋرىمىزدە مەرھۇم مۇھەممەد غازالى دېگەندەك «دۈشەنبە مەكتەپكە كىرىپ، سەيشەنبە ئالىم بولۇپ چىقىپ، چارشەنبە ئۆتمۈشتىكى بۈيۈك ئالىملارغا تىل ئۇزۇنۇشقا باشلايدىغان بىر قىسىم چولتا پەم كىشىلەر» مۇ بار. ئۆزىنى چوڭ تۇتۇش، بىلەرمەنلىك قىلىش، تەنتەكلىك بۇلارنىڭ تىپىك ئالاھىدىلىكى. بەش-تۆت يىل مەدرىس كۆرگەنگە، بىرەر ئۇنىۋېرسىتېتنىڭ دىپلومىغا ئېرىشكەنگەلا ھەممىنى بىلىپ كەتكىلىكى بولمايدۇ. ئاشقانسىرى ئادەمنى ئېغىر-بېسىقلىققا، تەمكىنلىككە، كەڭ قورساقلىققا، شەخسىي ۋە ئىجتىمائىي مەسئۇلىيەتچانلىققا ئېلىپ بارالغان ئىلىم ھەققى مەنىدىكى ئىلىمدۇر. ئۇنىڭ ئەكسىچە بولسا قانچە كاتتا ئۇنۋانلارغا ساھىپ بولۇشتىن قەتئىينەزەر ساختا، كۆپۈك بىلىم ھېسابلىنىدۇ. ئۆز خەلقىگە مېھىر بەرمىگەن، ئىجتىمائىي مەسئۇلىيەت تۇيغۇسى كەمچىل كىشىلەر ھەر قانچە ئۆزىنى ئەللامە ساناپ يۈرگەن تەقدىردىمۇ، بۇلار ئاخىرىدا يەنە ھەرخىل پىتنە - ئىغۋالارغا پىلتە بولىدۇ، جامائەتچىلىكىنى پارچىلايدۇ. بۇلاردا ئىجتىمائىي مەسئۇلىيەت تۇيغۇسى بولمىغاچقا دائىم ئۆزى توغرا دەپ

زومبۇرلۇق قىلىش، زوراۋانلىق قىلىش، باشقىلارنىڭ ئۆي-جاي، پۇل-ماللىرىنى تارتىۋېلىش... قاتارلىقلارنى كۆرسىتىش مۇمكىن. دېمەك، زۇلۇم جەمئىيەتنىڭ ئامانلىقىغا تەھدىت ئېلىپ كېلىدىغان ئامىللارنىڭ ئەڭ چوڭى ھېسابلىنىدۇ. زۇلۇم بولغان جەمئىيەتتە تىنچلىق، خاتىرجەملىك بولمايدۇ. زۇلۇم ئەۋج ئالغان جەمئىيەت ئۇزاققا بارمايلا بەربات بولىدۇ. ئىمام ئىبنى تەيمىيە: «زۇلۇم قىلىدىغان ھاكىمىيەت مۇسۇلمان بولسىمۇ ئۇزاق دەۋر سۈرەلمەيدۇ. ئادالەتلىك ھاكىمىيەت كاپىر بولسىمۇ ئۇزاق ۋاقىت دەۋر سۈرىدۇ» دېگەن ئىكەن. چۈنكى ئاللاھ تائالا زۇلۇمنى ياخشى كۆرمەيدۇ. كۈنىمىزدە زالىم ھاكىمىيەتلەرنىڭ دەۋر سۈرۈپ كېتىشىنىڭ سەۋەبى ئۇنىڭغا قارشى تۇرىدىغان ھەق كۈچنىڭ بولماسلىقىدۇر. شۇڭلاشقا ھەق ئىگىلىرى ئوتتۇرىدىكى ئۇششاق ئىختىلاپلارنى تاشلاپ، كۈچنى بىرلەشتۈرۈپ ھەرىكەت قىلىش كېرەك.

6. ئايرىمچىلىق

ساغلام، مېھىر-مۇھەببەتلىك ئىسلامىي جەمئىيەت بەرپا قىلىش ئۈچۈن ھەر كىشىگە ئۆزىگە تېگىشلىك مۇئامىلە قىلىش، مۇئامىلەلەرنى باي-نامراتلىق پەرقى بويىچە ياكى ئىجتىمائىي جەمئىيەتتىكى ئورۇن-مەرتىۋىسى بويىچە ئەمەس، بەلكى ئىسلامنىڭ كىشىلەرگە مۇئامىلە قىلىشتىكى ئۆلچىمى، ئىسلامىي مۇرۇۋۋەت ئۆلچىمى بويىچە قىلىشقا توغرا كېلىدۇ. ھازىر جەمئىيەتىمىزدە كۆرۈلۈۋاتقان بىر قىسىم زىددىيەت ۋە ئارازچىلىقلار دەل مۇشۇ تەرەپكە سەل قارىغانلىقىمىزدىن بولۇۋاتىدۇ. ئۆز ئىچىمىزدىكى ئىمانلىق، ئاقكۆڭۈل، سەمىمىي قېرىنداشلىرىمىزنى ئىجتىمائىي ئورنى تۆۋەن بولغانلىقى ياكى ئىقتىسادىي ئاساسى ئاجىز بولغانلىقى ئۈچۈن كۆزگە ئىلمىيدىغان، باشقا پۇلدار، مەنەسپدار، ئاق ياقىلىقلارنى مەيلى ئۇلار پاسىق بولسۇن ياكى ئاللىقانداق ناشايان ئىشلارنى قىلىپ يۈرسۇن ئۇلارنىڭ ئالدىدا كۈچۈكلىنىپ يۈرۈش قاتارلىقلار ئىشلار ياخشى نىيەت، ئاقكۆڭۈل، ئىجتىمائىي

ئورنى تۆۋەن قېرىنداشلىرىمىزدا بىر خىل قىيىداش ھالىتىنى شەكىللەندۈرۈپ قويدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار جەمئىيەتكە مەسئۇل بولۇشتىن ئۆزىنى تارتىدىغان، «ياخشىلىققا بۇيرۇپ، يامانلىقتىن توسۇشتىن» يالتىيدىغان بولۇپ قالىدۇ. جەمئىيەتكە مەسئۇل بولۇش ۋە «ياخشىلىققا بۇيرۇپ، يامانلىقتىن توسۇشتىن» ئىبارەت بۇ ئەقەللىي مۇسۇلماندارچىلىق ئىپادىسى تاشلانغاندىن كېيىن جەمئىيەتتە ئېغىر مەسئۇلىيەتسىزلىك، قالايمىقانچىلىق كۆرۈلۈشكە باشلايدۇ. بۇ ھالەت سىرتتىن ئېقىپ كىرگەن سوقۇندىلارنى ياخشى ئىمكانىيەت بىلەن تەمىنلەيدۇ. شۇنىڭ بىلەن بىزنىڭ بارلىق ئوي-خىيالىمىز ئۆزىمىزنىڭ ئورنىنى مۇستەھكەملەش، باشقا قېرىنداشلار بىلەن مەنەسپ، مەرتىۋە جېڭى بىلەنلا بولۇپ كېتىپ ياتلارغا ئاللىپ قاراشقىمۇ ۋاقىت چىقمايدىغان بولۇپ قالىدۇ. شۇنداقلا بۇ خىل كەيىپات ياتلارغا ئۆزىنى تېخىمۇ مۇستەھكەملەش پۇرسىتى يارىتىپ بېرىدۇ. بۇ خىل ئىجتىمائىي ئىللەتلەردىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن كۆپرەك ئىسلام تارىخى ۋە مىللىي تارىخلىرىمىزنى ئوقۇپ بېرىش، ئۆزىمىزنىڭ كىملىكىمىزنى ھېس قىلىش، كۈلكىتېۋىزىملىق روھ يېتىلدۈرۈشىمىز ئىنتايىن زۆرۈر.

7. گۇناھ-مەئسىيەتلەرگە سەل قاراش

ھاراق ئىچىش، قىمار ئويناش، زەھەرلىك چىكىملىكلەرنى ئىستېمال قىلىش، زىنا - پاهىشە قاتارلىق ناشايان ئىشلار جەمئىيەتتە تىز يامراۋاتقان ۋە ئېغىر خەۋپ شەكىللەندۈرۈۋاتقان ئامىللاردۇر.

گۇناھ-مەئسىيەتلەر زېمىندا نۇرغۇن بۇزۇقچىلىقلارنى پەيدا قىلىدۇ. ئۇ سۇ، ھاۋا، زىرائەت، مېۋە-چېۋە، ئۆي-تۇرالغۇ قاتارلىقلاردا تەڭپۇڭسىزلىق پەيدا قىلىدۇ. ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: «ئىنسانلارنىڭ قىلغان گۇناھلىرى تۈپەيلىدىن، قۇرۇقلۇقتا ۋە دېڭىزدا ئاپەت يۈز بەردى، ئاللاھ ئۇلارنى تەۋبە قىلسۇن دەپ قىلمىشلىرىنىڭ بىر قىسمىنىڭ (جازاسىنى) ئۇلارغا

لوقمان ھەكىم نەسھەتلىرىدىن

- كىمگە پەندە - نەسھەت قىلساڭ ئاۋۋال ئۇنىڭغا ئۆزۈڭ ئەمەل قىل.
- دوستۇڭنى قىيىن كۈندە سىنا.
- دوستتىن پايدا - زىياندا ئىمتىھان ئال.
- ئەخمەق ۋە نادان ئادەملەردىن قاچ.
- دانا ۋە زىرەك كىشىنى دوست تۇت.
- ساپ دىل ۋە دانا كىشىلەرنى مەسلىھەتكە تەكلىپ قىل.
- سۆزنى ئىسپاتى بىلەن سۆزلە.
- ئاتا - ئانىنى غەنىمەت بىل.
- ئۇستازنى ئاتىدىن ئەزىز بىل.
- بىراۋنىڭ ئۆيىگە كىرگىنىڭدە كۆز ۋە تىلىڭغا ئىھتىيات قىل.
- كىچىدە سۆزلىسەڭ ئاستا ۋە مۇلايىم بول. كۈندۈزى سۆزلىسەڭ ئەتراپىڭغا بىقىپ سۆزلە.
- ھەر ئىشنى ئاۋۋال ئويلاپ چارە - تەدبىر بىلەن قىل.
- بۈگۈنكى ئىشنى ئەتىگە قويما.
- ئۆزۈڭدىن چوڭغا چاقچاق قىلما.
- باشقىلارنىڭ ئالدىدا بارماقلىرىڭنى ئېغىز - بۇرۇنۇڭغا تىقما.
- ئېيتقان سۆزلىرىڭنى تەكىررالىما.
- ھەممە ئادەمنى ھۆرمەتلەشنى ئۇنتۇما.
- ئىشتا ئالدىراقسانلىققا يول قويما.
- قۇياش چىققۇچە ئۇخلاپ ياتما.
- باشقىلارنى قارىتىپ قويۇپ نەرسە - كىرەك يىمە.
- چوڭلارنىڭ ئالدىدىن توغرا ئۆتمە.
- باشقىلارنىڭ سۆزىگە قوشۇق سالما.
- كوچىلاردا بىكار - تەلەت ۋە سايىقلار بىلەن بىللە تۇرما.

- ئەۋلات تورىدىن ئېلىندى

مۇجاھىد مۇنداق دەيدۇ: «زالىم ھۆكۈمران ھاكىمىيەت بېشىغا چىقسا، زۇلۇم ۋە بۇزۇقچىلىق قىلىشقا باشلايدۇ. ئاللاھ شۇلارنىڭ كاساپىتىدىن يامغۇرنى چەكلەپ قويدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئېتىز - ئېرىقلار، جانلىقلار ھالاكەتكە يۈزلىنىدۇ. ئاللاھ تائالا بۇزغۇنچىلىقنى ياخشى كۆرمەيدۇ». مۇجاھىد ئاللاھ تائالانىڭ «ئىنسانلارنىڭ قىلغان گۇناھلىرى تۈپەيلىدىن، قۇرۇقلۇقتا ۋە دېڭىزدا ئاپەت يۈز بەردى، ئاللاھ ئۇلارنى تەۋبە قىلسۇن دەپ قىلمىشلىرىنىڭ بىر قىسمىنىڭ (جازاسىنى) ئۇلارغا تېنتىتى» دېگەن ئايىتىنى ئوقۇدى، ئاندىن مۇنداق دېدى: «ھەي ئادەملەر، ئاللاھ بىلەن قەسەمكى، بۇ ئايەتتە تىلغا ئېلىنغان دېڭىز سىلەر كۆرۈۋاتقان مۇئەييەن دېڭىز ئەمەس، لېكىن ھەرقانداق بىر مەھەللە بىر ئېقىن بويىغا جايلاشقان بولىدۇ. شۇ ئېقىن مەھەللىگە نىسبەتەن دېڭىز ھېسابلىنىدۇ».

يۇقىرىقى ئايەتتە تىلغا ئېلىنغان «فەساد» دېگەن كەلىمىدىن مەقسەت بەندىلەر گۇناھ - مەئىسىيەتلەرگە چۆمۈپ كەتكەندە ئاللاھ ئۇلارغا چۈشۈرىدىغان بەرىكەتسىزلىك، يامانلىق، دەرت - ئەلەملەردىن ئىبارەتتۇر. بەندىلەر ئىزچىل گۇناھ ئۆتكۈزۈپلا تۇرىدىكەن ئاللاھ ئۇلارغا ئازاب ئەۋەتىدۇ. بەزى سەلەپ ئۆلىمالىرى مۇنداق دەيدۇ: «سىلەر بىرەر گۇناھ - مەئىسىيەت پەيدا قىلساڭلارلا، ئاللاھ تائالا ئۆز دەرگاھىدىن بىر ئازاب چۈشۈرىدۇ».

گۇناھ - مەئىسىيەتلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش، گۇناھ - مەئىسىيەتلەرنى ئىزچىل ئازايتىش بىردىنبىر چارىسى تەلىم - تەربىيەنى كەڭ قانات يايدۇرۇپ، ياشلىرىمىزنى توغرا ۋە پايدىلىق يولغا باشلاش، پايدا بىلەن زىياننى ئايرىيالايدىغان ئىشلىق كىشىلەرنى يېتىشتۈرۈشتۇر.

ئاللاھ تائالا بىزگە ھەقىقىي ھەق كۆرسىتىپ، ئۇ يولدا مېڭىشىنى نېسىپ قىلسۇن. بۇ يولدا قىلىنىۋاتقان خىزمەتلىرىمىزنى مۇۋەپپەقىيەتلىك قىلسۇن. (ئامىن)

¹ سۈرە رۇم 41 - ئايەت

ھىجاب توغرىسىدا

سىراھىدىن ئاۋازى

ئىچىدىكى بەزى قېرىنداشلىرىمىز «يۈسۈپ قەرداۋى ھارام دەپ پەتۋا بېرىشنى بىلمەيدۇ، ھەممە نەرسە ۋە ھەممە ئىشنى ھالال دەيدۇ» دەپمۇ ئۈلگۈرگەن شەيخ ئۇستاز، مۇجتەھىد يۈسۈپ قەرداۋىنىڭ بۇ ھەقتە «ھازىرقى زامان پەتۋالىرى» ناملىق كىتابىدىكى «مۇسلىمەلەرنىڭ ھىجابىنى چەكلەشنى» ماۋزۇلۇق پەتۋا ماقالىسىنى قايتا-قايتا كۆرۈپ چىقتىم. شەيخ قەرداۋى مەزكۇر ماقالىسىدە «قايسىبىر دۆلەتتىكى مۇسلىمەلەر ھىجابىنى چەكلەنگەنلىك سەۋەبى بىلەن ھىجابىنى تەرك ئەتسىمۇ بولىدۇ» دېگەن پەتۋانى بېرىپ باقمىپتۇ.

دوكتور، ئۇستاز شەيخ قەرداۋى مەزكۇر پەتۋاسىدا «فرانسىيە ئۇنىۋېرسىتېتلاردا، بەلكى بارلىق مەكتەپلەردە ھىجابىنى چەكلەدى، مۇسۇلمان قىزلار قانداق قىلىشى كېرەك؟» دېگەن سوئالغا مۇنداق جاۋاب بېرىپتۇ: «ياۋروپا تەتقىقات ۋە پەتۋا كومىتېتى» 1997-يىلى مارت ئېيىدا غەرب، شەرق، بەلكى پۈتۈن دۇنيا مۇسۇلمانلىرى دۇچ كېلىۋاتقان «ھىجاب» توغرىلۇق پەتۋا چىقىرىپ «ھەرقانداق بىر مۇسلىمە ئاللاھنىڭ ھىجاب ھەققىدە نازىل قىلغان «ئاللاھ ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرى بىرەر ئىشتا ھۆكۈم چىقارغان چاغدا، ئەر-ئايال مۇئىمىنلەرنىڭ ئۆز ئىختىيارلىقى بولمايدۇ (يەنى ئاللاھ ۋە ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرى بىرەر ئىشتا ھۆكۈم چىقارغان ئىكەن، ھېچ ئادەمنىڭ ئۇنىڭغا مۇخالپەتچىلىك قىلىشىغا بولمايدۇ)، كىمكى ئاللاھقا ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىگە ئاسىيلىق قىلسا، ھەقىقەتەن ئۇ ئۆيۈچۈك ئازغان

ئاياللارنىڭ ئىسلامچە كىيىنىشى «قۇرئان كەرىم» دە «ھىجاب» نامى بىلەن تىلغا ئېلىنغان بولۇپ، مۇسۇلمان ئايالغا نىسبەتەن ھىجابلىنىش ھېچقانداق ئۆزۈرە تەلەپ قىلمايدىغان كەسكىن پەرزدۇر.

يېقىندا ۋە تىنىمىزدىكى ئۇنىۋېرسىتېتلاردا پەرمان چۈشۈرۈپ قىز ئوقۇغۇچىلارنىڭ ياغلىق چېكىشىنى قەتئىي چەكلەنگەنلىكى توغرىسىدىكى خەۋەرلەر پاكىتلىق ھالدا ئىجتىمائىي ئالاقە تور بەتلىرىگە تارقىلىپ، كەڭ ئۇيغۇر ئاممىسىنىڭ كۈچلۈك نارازىلىقىنى قوزغىدى.

شۇنىڭدىن بىرى ۋە تەن ئىچى ۋە سىرتىدىكى نۇرغۇن قېرىنداشلىرىمىز ئىزچىل بۇ ھەقتە مەندىن چۈشەنچە تەلەپ قىلىپ كەلدى. بۇ ھەقتە سورىغان قېرىنداشلارمۇ ئاساسەن «ھىجاب» نىڭ پەرزلىكىنى بىلىشىمۇ، بىراق ۋە تەننىدىكى ئېغىر بېسىم ھەمدە نەچچە ئون مىڭلىغان ھەمىشەلىرىمىزنىڭ ھىجابى سەۋەپلىك ئوقۇشىمىز قېلىش مۇقەررەلىكىنى نەزەردە تۇتۇپ «بۇ ھەقتە دىنىمىزدا ئاللاھىدە ۋەزىيەت ۋە شارائىتلارغا قارىتا رۇخسەت قىلىش مۇمكىنچىلىكى بارمىدۇ» دېگەن ئۈمىد تە سورىغانلىقىنى ھېس قىلىپ، ئىمانىي ۋە ئىلمىي بۇرچ يۈكسەكلىكىدە نۇرۇپ، بۇ ھەقتە چامىمىزنىڭ يېتىشىچە ئىزدەندىم.

ئىزدىنىش جەريانىدا شۇنى بىلىدىمكى، ھېچبىر ئالىم «ھىجاب» نى تەرك ئېتىشىنىڭ جايىزلىقىغا پەتۋا چىقارماپتۇ. ئاخىرى مۇسۇلمانلار ئىچىدە ئەڭ كەڭرى يولنى تەشەببۇس قىلىدىغان «مۆتىدىل» دەپ ناملانغان، ھەتتا خەلقىمىز

نامەھرەملەرگە تىكىلىپ قارىمىسۇن، ئەۋرەتلىرىنى ياپسۇن، تاشقى زىننەتلىرىدىن باشقا زىننەتلىرىنى ئاشكارىلىمىسۇن، لېچەكلىرى بىلەن كۆكرەكلىرىنى ياپسۇن، (تاشقى زىننەتلىرىدىن باشقا) زىننەتلىرىنى ئەللىرىدىن، ئاتىلىرىدىن، يا قېيىن ئاتىلىرىدىن، يا ئوغۇللىرىدىن، يا ئەللىرىنىڭ ئوغۇللىرىدىن، يا ئۆز قېرىنداشلىرىدىن، يا قېرىنداشلىرىنىڭ ئوغۇللىرىدىن، يا ھەمىشەرىلىرىنىڭ ئوغۇللىرىدىن، يا دىنداش ئاياللاردىن، يا قول ئاستىدىكى چۆرىلەردىن، يا خوتۇنلارغا ئېھتىياجى يوق خىزمەتچىلەر (يەنى قېرى دەلدۇش بولغانلىقتىن جىنسى شەھۋىتى يوقلار)دىن، يا ئاياللارنىڭ ئۇياتلىق جايلىرىنى ئۇقمايدىغان (يەنى بالاغەتكە يەتمىگەن) بالىلاردىن باشقا كىشىلەرگە كۆرسەتمىسۇن، زىننەتلىرىنى كىشىلەرگە بىلدۈرۈش ئۈچۈن ئاياغلىرىنى يەرگە ئۇرمىسۇن، ئى مۇئەمىنلەر! بەختكە ئېرىشىشىڭلار ئۈچۈن ھەممىڭلار ئاللاھقا تەۋبە قىلىڭلار.»²

«ئى پەيغەمبەر! ئاياللىرىڭغا، قىزلىرىڭغا ۋە مۇئەمىنلەرنىڭ ئاياللىرىغا ئېيتقىنكى، پۈركەنجى بىلەن بەدىنىنى ئورۇۋالسۇن، بۇنداق قىلغاندا ئۇلارنىڭ (ھۆر ئاياللار ئىكەنلىكى) ئەڭ ئوڭىاي تونۇلىدۇ. دە، باشقىلار ئۇلارغا چىقىلمايدۇ. ئاللاھ (بەندىلىرىگە) ناھايىتى مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر، ناھايىتى مېھرىباندۇر.»³

مەزكۇر ئايەتلەرنىڭ ھۆكۈمى بويىچە ھىجابتىنى مۇسلىمەلەرگە كەسكىن پەرىزدۇر. مەبلىدىن، ئەخلاق، قانۇن، ئۆرپ-ئادەت نۇقتىسىدىن ئېيتقاندىمۇ مۇسلىمەلەرنى ئەقىدىسى ۋە ۋىجدانىغا خىلاپ ئىشلارغا زورلاش قەتئىي توغرا ئەمەس. ناۋادا شۇنداق قىلىنسا، بۇ، ئاللاھ ۋە ئاللاھنىڭ رەسۇلىغا جەڭ ئېلان قىلغانلىقتۇر.

بۇ خىلدىكى ئېتىقادى ۋە ئۆرپى زوراۋانلىقلار دىكتاتورىلىق خاھىشىغا ئىگە باشقا مۇستەبىت دۆلەتلەردە يولغا قويۇلۇپلا توختاپ قالماستىن، ئىنسان ھەقلىرىگە ھۆرمەت قىلىش، ئەركىنلىك، باراۋەرلىك ۋە ئادالەتنى شۇئار قىلغان فرانسىيەدە يولغا قويۇلۇشى زادىلا ئادەمنىڭ

بولدۇ.»¹ دېگەن ئايىتىگە شەكسىز قۇلاق سېلىشى ۋە ئىتائەت قىلىشى لازىم» دەپ ئوتتۇرىغا قويدى.

«ھىجاب» سۆزى ئاياللارنىڭ بەدىنىنىڭ يۈز ۋە ئالقانلىرىدىن باشقا جايلىرىنى پۈتۈنلەي يۆگەش دېگەن مەنىنى ئىپادىلەيدىغان بولۇپ، مۇسلىمەلەرنىڭ بۇ پىرىنسىپقا ئەمەل قىلىشى ئاللاھ ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرى بۇيرۇغان كەسكىن پەرىزدۇر.

ھىجابنىڭ پەرىزلىكى ھەققىدە ئالىم-ئۆلىمالار، مۇجتەھىدلەر ۋە مەزھەپلەر ئوتتۇرىسىدا ھېچقانداق ئوخشىمىغان قاراش مەۋجۇت ئەمەس. شۇنداق بولغاچقا ھىجاب 1400 يىلدىن كۆپرەك ۋاقىتتىن بۇيانقى ئىسلام تارىخىدا مۇسلىمەلەرنىڭ ئەقىدە بىلەن زىچ باغلانغان كىيىنىش ئادىتىنىڭ ئايرىلماس بىر قىسمىغا ئايلاندى كەتكەن.

ھەرخىل نام ۋە سىياقلاردىكى مۇستەملىكىچىلەر ئىسلام دىيارلىرىنى ئىشغال قىلىش قەستىدە بولغان خىلى ئۇزاق مەزگىللەردىن بېرى ئۆزلىرىنىڭ تۇرمۇش ئۇسۇلىنى مۇسۇلمانلارغا مەجبۇرى تېڭىپ، زورلاپ مۇسۇلمانلارنىڭ ئۆرپ-ئادەتلىرى ۋە ئىدىئولوگىيەلىرىدە غەربلىشىش ۋە ئىسلام پىرىنسىپلىرىدىن چەتنەش ھادىسىلىرىنى پەيدا قىلىشقا باشلىدى.

مۇستەملىكىچىلەرنىڭ ھەرخىل سۇيقەست ۋە ھىلە-مىكىرلىرى سەۋەبلىك ئىسلامنىڭ ھەقىقىي روھى بىر مەزگىل يېتىمىسىرەپ قالغاندەك قىلىنىپ، يەنىلا مۇسۇلمانلاردا ئىسلام ئويغىنىشى باشلانغاندىن بېرى مۇسۇلمانلار ئۆزىدە ئىشەنچ تۇرغۇزۇپ، دىنىغا قايتىپ، دىنى ۋە مىللى كىملىكىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈشكە باشلىغان ۋە ئۇنىڭغا ئەگىشىپ مۇسلىمە خانىم-قىزلىرىمىز ئۆز ئىختىيارلىقى بىلەن بەس-بەستە ھىجابتىنى تاللىغان ئىدى.

ياۋرۇپا پەتىۋا كومىتېتى شۇنى تەكىتلەيدۇكى، بالاغەتكە يەتكەن ھەربىر مۇسلىمە شەرىئەتنىڭ ھىجاب توغرىسىدىكى بۇيرۇقلىرىغا قەتئىي ئەمەل قىلىشى لازىم. بۇ ھۆكۈمگە ئاللاھنىڭ مۇنۇ ئايەتلىرى دەلىلدۇر: «مۇئەمىنلەرگە ئېيتقىنكى،

² سۇرە نۇر 31-ئايەت

³ سۇرە ئەھزاب 59-ئايەت

¹ سۇرە ئەھزاب 36-ئايەت

كالىسىدىن ئۆتمەيدۇ.

ھەر بىر مۇسۇلمان ئۆزى ئېتىقاد قىلىۋاتقان دىننىڭ پەرز-ۋاجىپلىرىنى بىجا كەلتۈرۈشى، ئاللاھنى رازى قىلىش ئۈچۈن ئۇنىڭ پەرمانلىرىغا بويسۇنۇشى پەرزدۇر. ھېچبىر شەخس ياكى كولىكتىپنىڭ بۇ پەرزىنى تەرك ئېتىشكە مەجبۇرلاش ھوقۇقى يوق. ھەممىگە مەلۇمكى، ھىجاب مەسىلىسى مۇسلىمەلەرنىڭ دىنى ئەركىنلىك ۋە كىشىلىك ئەركىنلىك دائىرىسىگە كىرىدۇ. دۇنيادىكى ھېچقانداق قانۇن-تۈزۈم، ھەتتا خەلقئارا قانۇنلارمۇ ھېچبىر ئادەمنىڭ كىشىلىك ئەركىنلىكىگە چەك قويالمايدۇ ۋە قويسا بولمايدۇ.

غەربنىڭ ئەلھانى (دىن بىلەن ھاكىمىيەتنى ئايرىش پىرىنسىپى) ۋە لېبىرال (شەخسىي مەنپەئەت ۋە كىشىلىك ئەركىنلىكى كۈچەپ تەشەببۇس قىلىدىغان بىر خىل ئېقىم) تۈزۈلمىلىرى دائىم ئۆزىنىڭ دىنغا قارشى ئەمەسلىكىنى ۋە ئۇنى تەشەببۇس قىلىپ كەتمەيدىغانلىقىنى، ئىزچىل بىتەرەپ مەيداندا تۇرىدىغانلىقىنى داۋراڭ قىلىشىدۇ. دېمەك، ئۇلارنىڭ بۇ شۇئارى بويىچە بولغاندا «ئايال كىشى يېرىم-يالىڭچاچ يۈرەمدۇ ياكى ئىسلامى ھىجابلىنىپ يۈرەمدۇ ھېچكىمنىڭ ئارلىشىش ھەققى يوق» دېگەن گەپ. ئۇنداقتا «باراۋەرلىك، ئەركىنلىك ۋە قېرىنداشلىق» شۇئارىنى دۆلەت گېمىنى قىلغان فرانسىيەگە ئوخشاش بىر ياۋروپا دۆلىتىدە يېرىم-يالىڭچاچلىققا تەرغىب قىلىنىپ، ھىجابلىنىشقا قارشى تۇرسا، ئۇنداقتا ئۇلارنىڭ بۇ قىلغىنى قوش ئۆلچەم قوللانغانلىق ۋە ئىككى يۈزلىمىلىك بولماي نېمە؟!

دىنسىز كوممۇنىستلار دىنغا ئوچۇق-ئاشكارا قارشى مەيداندا تۇرۇپ، «دىن خەلقىنى زەھەرلەيدىغان ئەپيۇن» دەپ قارايدۇ.

بەزى فرانسىيىلىكلەر «ھىجاب»نى دىنى سىمۋول دەپ قاراپ، ئۇنى چەكلەش تەرەپدارى بولغان. ئەمما «ھىجاب» دىنى سىمۋول بولماستىن، بەلكى ئاياللارنىڭ بولۇپمۇ مۇسلىمەلەرنىڭ ئەۋرەتلىرىنى يۆگەش ئۈچۈن كېيىدىغان كىيىملىرىدۇر. سىمۋول دېگەنلىك كىشىلەرنىڭ كۈندىلىك تۇرمۇشى بىلەن زىچ ئالاقىسى بولمىغان شۇئاردىن ئىبارەتتۇر.

مەسىلەن: كىرىس بەلگىسى، يەھۇدىلارنىڭ داۋۇت يۇلتۇزى، بېشىدىكى كىچىك دوپپىسىغا ئوخشاش. لېكىن ھىجاب يۇقىرىدا ئېيتقىنىمىزدەك ئاللاھ تەرىپىدىن بەلگىلەنگەن شەرىئىي پەرز ۋە كۈندىلىك تۇرمۇشتىكى جىددىي زۆرۈرىيەتتۇر. ماقۇل، بىر قىسىم فرانسۇزلار ئېيتقاندا «ھىجاب»نى دىنىي سىمۋول دەپمۇ تۇرايلى، ئۇنداقتا نېمە ئۈچۈن خرىستىئانلار كىرىس بەلگىسىنى ئېسىشتىن چەكلەنمەيدۇ، يەھۇدىلار داۋۇت يۇلتۇزىدىن چەكلەنمەيدۇ-يۇ، مۇسلىمەلەر ھىجابتىن چەكلەنمەيدۇ؟! بۇنى قانداق ئادالەت، قانداق ئەركىنلىك دەيمىز؟!

فرانسىيە ۋە ئۇنىڭدىن باشقا ياۋرۇپادىكى بارلىق ئەركىنلىك جارىچىلىرى، ئىنسان ھەقلىرىنى قوغداش تەشەببۇسچىلىرى بولغان دۆلەتلەر ۋە ئۇنىڭدىن باشقا دۇنيادىكى بارلىق شەخس ۋە كولىكتىپلار مۇسۇلمانلارنىڭ ئەقىدىسى ۋە ھېسسىياتىغا ھۆرمەت قىلىشى كېرەك. ياۋرۇپا ئۆزىگە ئوخشىمايدىغان ئىرق، دىن ۋە مەدەنىيەتلەرگە ھۆرمەت قىلىشى لازىم.

بىز يەنە دۇنيانىڭ باشقا جايلىرىدىكى ئىسلام ئالىملىرى، مۇپتىلار، دىنى ۋە تەلىم-تەربىيە ساھەسىدىكى كىشىلەردىن «ھىجاب»تىن ئىبارەت ئىسلامچە كېيىنىش ئۇسۇلىنىڭ دىنىمىزدا ئوچۇق بەلگىلەنگەن شەرىئىي پەرز ئىكەنلىكىنى جاكارلاپ مۇستەھكەم تۇرۇشنى ۋە مەدەنىيەتلىك دۇنيا ۋە دۇنيا ئەھلىنى ئىنسانلارنىڭ دىنى، ئىنسانىي ھەقلىرىگە ھۆرمەت قىلىشقا چاقىرىشنى تەشەببۇس قىلىمىز». (قەرداۋىنىڭ پەتۋاسى تۈگىدى)

ئۇيغۇر مۇسۇلمان خانىم-قىزلىرىمىز ھازىر دۇچ كېلىۋاتقان «ھىجاب» مەسىلىسى ھەقىقەتەن ئېغىر مەسىلە. ۋەتەندىكى مۆتىۋەر ئالىم-ئۆلىمالار بۇ ھەقتە ئەمەلىي شارائىت ۋە رېئال ئەھۋالغا قارىتا شەرئەتنىڭ ھۆكۈملىرىنى بايان قىلىشى ئىنتايىن مۇھىم.

ئىسلامدا ئوچۇق ئاشكارا بايان قىلىنغان پەرز-ۋاجىپلاردا ھېچ كىشىنىڭ خالىغانچە پەتۋا بىرىش، مۇرەسسە قىلىش، دەرىجىسىنى تۈۋەنلىتىپ بېرىش ھەققى يوق. ئىبادەت، يىمەك-ئىچمەك ۋە كىيىم-كېچەكلەردە مەجبۇرلىنىپ، ھاياتى خەتەرگە يولۇقمىغانلا بولسا،

شەرىئى پەرىزگە قارىتا دۆڭ كېچىك ئىزدەپ ئاۋارە بولماسلىقىنى، مەخلۇققا ئىتائەت قىلىش يولىدا خالىق (ياراتقۇچى) ئاللاھقا گۇناھكار بولۇپ قالماسلىقىنى تەۋسىيە قىلىمەن. ياغلىق مەسىلىسى ئەسلىدە ئازغىنە بىر تۈركۈم ستودېنت ھەمىشەرىلىمىزنىڭ خۇسۇسىي مەسىلىسى بولماستىن، بەلكى پۈتۈن مۇسۇلمانلارنىڭ مەسىلىسىدۇر، پۈتۈن ئۇيغۇر مۇسۇلمانلىرىنىڭ دىنىي ۋە مىللىي مەۋجۇتلۇق مەسىلىسىدۇر. بۇ، ئون ئەسىردىن ئارتۇق ئىسلام ئەنئەنىسىگە ئىگە ئۇيغۇر خەلقىنىڭ مەۋجۇتلۇق مەسىلىسىدۇر. بۇ، بىر مەيدان ئېغىر مەدەنىيەت زوراۋانلىقىدۇر. شۇڭا بۇ ھەقتە قولدىن كېلىدىن ئامال چارىلەرنى ئىشلىتىپ، دىنىي ۋە مىللىي كەملىكىنىڭ ناماياندىسى بولغان «ھىجاب» نى قوغداپ قېلىش ھەر بىر مۇسۇلماننىڭ مەجبۇرىيىتىدۇر.

ساھابە ۋە تابىئىنلار سۆزلىرىدىن

➤ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ۋاپاتىدىن كېيىن مەيدانغا كەلگەن تۇنجى يېڭىلىق توقۇلۇق بولدى. كىشىلەرنىڭ قورساقلىرى تويۇندى، نەپىلىرى ئۇلارنى دۇنياغا سۆرەپ ئەكىردى. — ئاكىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا

➤ دىل قازان، تىل چۆمۈچتۇر. بىر كىشىنىڭ سۆزىگە ئوبدان دىققەت قىلغىن. چۈنكى ئۇنىڭ تىلى دىلىدىكى ئۇسۇپ ئالدىۇ.

— يەھيا ئىبىن مۇئاز

➤ بىراۋنىڭ بەھۇدە ئىشلارغا بەنت بولۇپ يۈرگەنلىكى ئاللاھ تائالانىڭ ئۇنىڭدىن يۈز ئۆرۈگەنلىكىنىڭ بېشارىتىدۇر.

— ھەسەل ئەل بەسرىي

شەرىئەت كۆرسەتمىسىگە خىلاپلىق قىلىشقا قەتئىي رۇخسەت قىلىنمايدۇ.

ياغلىق چېگىش مەسىلىسىدە ياغلىقنى ھەقىقىي ھىجاب شەكلىدە چېچىنى مۇكەممەل يۆگەپ چېگىش كېرەك. ياغلىقنى ئارقىدىن چېگىش، چېچىنىڭ بىر قىسمىنى ئوچۇق قويۇپ چېگىش قاتارلىقلار شەرىئەتتە تەلەپ قىلىنغان ھىجاب ئۆلچىمىگە چۈشمەيدۇ. ۋە تىنىمىزدىكى ھىجابلانغان خانىم - قىزلار شەرىئەت كۆرسەتكەن «ھىجاب» ئۆلچىمىگە ئۇيغۇن كىيىملەرنى كىيىشى لازىم. جىلباب كېيگەن ۋە روپاش بولغانلارمۇ قىممىتى چەكلىنىپ ئاشقان، ئادەتتىن تاشقىرى جەلپ قىلارلىق جىلبابلارنى كىيىمەسلىكى تەشەببۇس قىلىنىدۇ. «ھىجاب» تىن بولغان مەقسەت مۇسلىمەلەرنىڭ باشقىلارنىڭ دىققىتىنى تارتىشتىن ساقلىنىش بولۇپ، ئالا - بۇلا، تار كىيىملەر، ئادەتتىن تاشقىرى قىممەت باھالىق جىلباب ۋە مۇسلىمەلەرنىڭ فىگۇرىلىرىنى ئەينەن ئىپادىلەپ بېرىدىغان پەلتۇلار ئارقىلىق ھىجابلىنىش شەرىئەت بۇيرىغان «ھىجاب» بولماستىن، بەلكى چەكلىگەن كىيىملەردۇر. بۇلار ھەرگىزمۇ شەرىئەت پەرىز قىلغان «ھىجاب» دائىرىسىگە كىرمەيدۇ.

قىز ستودېنتلارنىڭ ياغلىق چەككەنلىكى سەۋەبلىك مەكتەپتىن قوغلىنىشى شۇ يەردىكى ھاكىمىيەت ئۆزى چىقارغان «دىنغا ئىشىنىشىمۇ، ئىشەنمەسلىكىمۇ ئەركىنلىك» دېگەن پىرىنسىپىمۇ خىلاپتۇر.

بۇنداق شارائىتتا ۋە تىنىمىزدىكى مۇسۇلمان قېرىنداشلىرىمىز قىزلارنى يالغۇز تاشلاپ قويماستىن، ئۇلارغا ئىگە بولۇشى، (ئەگەر ھاكىمىيەت ئورۇنلىرى ئۆزى تۈزگەن قانۇنلارغا ئەمەل قىلىدىغانلا ئىش بولسا) ئۇلارنىڭ ھەق - ھوقۇقلىرىنى «قانۇن» بويىچە تەلەپ قىلىشى كېرەك. بۈگۈن ياغلىق چەككەنلەرنى چەكلىسە، ئەتە مۇسۇلمان بولغانلانى چەكلەيدۇ. نېپە دېسە «خوش» دەپ تۇرۇۋەرسە، ھەددىدىن ئېشىپ كەدەنگە مېنىش مۇستەھلىكچىلەرنىڭ ئورتاق سۈپىتىدۇر. ئوچۇقنى ئېيتقاندا، ئۇلار ئاخىرىدا «سېنىڭ ياشاش ھەققىڭ يوق» دېيىشتىنمۇ يانمايدۇ.

شۇنىڭ ئۈچۈن ھەمىشەرىلىرىمىز مەزكۇر

پىكرى ئېقىملارغا نەزەر

ئابدۇلكادىر ئابدۇقادىر

كاتىگورىيەنىڭ بىرىگە كىرىدىغانلىقىنى كۆرمىز. بارلىققا كېلىش سەۋەبىنىڭ قانداق بولۇشى ۋە ئۇنىڭ قايسى تۈرگە كىرىشىدىن قەتئىينەزەر، بىر مۇسۇلمان ئۈچۈن ئېلىپ ئېيتقاندا، پىكرى ئېقىمنىڭ رولى مۇھىم بولۇپ، بىرەر دىنىي جامائەت ئۆزىگە يېتەكچى قىلغان ھەر قانداق بىر پىكرى ئېقىم مەزكۇر جامائەت ئەزالىرىنىڭ ئەقىدىسى، ئەمەل-ئىبادەتلىرى، ئائىلە ھاياتى، ئىجتىمائىي مۇناسىۋىتى ھەتتا ئۇلارنىڭ سۆز ھەرىكەتلىرىگىچە مۇئەييەن تەسىرلەرنى كۆرسىتىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ھەربىر مۇسۇلمان ئۆزى تۇتۇپ ماڭغان يولىنىڭ چوقۇم «قۇرئان كەرىم» ۋە «سۈننەت» نىڭ روھىغا ئۇيغۇن بولۇشىغا ئالاھىدە ئەھمىيەت بېرىش كېرەك.

ئىسلام دىنى بارلىق مۇسۇلمانلارنى كۆپ ئىزدىنىشكە، كۆپ پىكىر-تەپەككۈر قىلىشقا چاقىرىش بىلەن بىر ۋاقىتتا، ئۆلىمالارنى ئىجتىھات قىلىشقا رىغبەتلەندۈردى. ھەتتا ئىجتىھات جەريانىدا خاتالاشقانلارغىمۇ بىر ھەسسە ساۋاب ۋەدە قىلدى. ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن رىۋايەت قىلغان «ئاللاھ بۇ ئۈممەتكە ھەر يۈز يىلنىڭ بېشىدا دىننى يېڭىلايدىغان بىر كىشىنى ئەۋەتىدۇ»¹ دېگەن ھەدىس ئىسلام دىنىنىڭ تارماق مەسىلىلىرىگە ئائىت چۈشەنچە-ئۇقۇملىرىنىڭ زامانىنىڭ تەرەققىياتى ۋە ماكاننىڭ ئۆزگىرىشى بىلەن يېڭىلىنىپ تۇرۇشىغا ئېھتىياجى بولىدىغانلىقىنى كۆرسىتىدۇ.

ئەتراپىمىزغا ئىنچىكىلەپ قارايدىغان بولساق زامانىمىزدىكى مۇسۇلمانلار ئارىسىدا ناھايىتى كۆپ پىكرى ئېقىملارنىڭ مەۋجۇتلۇقىنى، بەزى ئىسلامىي پىرقىلەر ئارىسىدىكى قانلىق ئىچكى ئۇرۇشلار ۋە ھەرخىل پىتنە-پاساتلارنىڭ پىرقىلەر ئارىسىدىكى پىكرى ئوخشىماسلىقلار سەۋەبىدىنلا بارلىققا كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرمىز.

دۇنيادىكى پىكرى ئېقىملارنىڭ سانى كۆپ بولغاندەك، ئۇلارنىڭ بارلىققا كېلىشىگىمۇ تۈرتكە بولغان سەۋەبلەر مۇئىنتايىن كۆپ.

بۇلارنى تۆۋەندىكىدەك ئۈچ تۈرگە يىغىنچاقلاش مۇمكىن:

1- ھاكىمىيەتنىڭ بېسىملىرى ياكى سىياسەتچىلەرنىڭ ھەرخىل مۇددىئالىرى سەۋەبىدىن بارلىققا كەلگەن «سىياسىي ئېقىملار».

2- پەيلاسوپلار ۋە مۇتەپەككۈرلارنىڭ ئىسلام ئىدىيەسى ھەققىدىكى ئوخشاش بولمىغان چۈشەنچە ۋە كۆز-قاراشلىرى سەۋەبىدىن بارلىققا كەلگەن «ئىدىيەۋى ئېقىملار».

3- دىنى ئۆلىمالارنىڭ ھەر تۈرلۈك فىقھىي مەسىلىلەردىكى ئوخشاش بولمىغان كۆز قاراشلىرى ۋە پەتىۋالىرى سەۋەبىدىن بارلىققا كەلگەن «فىقھىي ئېقىملار».

ئىسلام دۇنياسىدىكى شىئە، خاۋارىج، مۇنەزىلە، ئەبازىيە ۋە ئەھباش قاتارلىق يۈزلىگەن مەزھەپلەرنىڭ كېلىپ چىقىشى سەۋەبلىرىگە قارايدىغان بولساق، يۇقىرىدىكى 3 خىل

1 ئەبۇ داۋۇد رىۋايىتى

ئارقىلىق ئۇلاردىن ئىنتىقام ئېلىشقا ئاتلاندى. زامانىمىزغىچە داۋام قىلىپ كېلىۋاتقان بۇ خىل رەزىل ھەرىكەتلەر پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام دەۋرىدىلا ئوتتۇرىغا چىقىشقا باشلىغان بولسىمۇ، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ھېكمەتلىك تەدبىرى، ئەقىل-پاراسىتى ۋە ھوشيارلىقى ھەرقانداق چوڭ-كىچىك پىتىنلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىشقا يېتىپ ئاشاتتى. ئەمما ئۇنىڭ ۋاپاتىدىن كېيىنلا باشلانغان دۈشمەنلىك ھەرىكەتلىرى، ئىسلام تارىخىدىكى ئەڭ چوڭ بۆلۈنۈش ۋە پارچىلىنىشلارنى كەلتۈرۈپ چىقاردى. زامانىنىڭ تەرەققىي قىلىشىغا ئەگىشىپ مەزكۇر دۈشمەنلىك ھەرىكەتلىرىنىڭ تۈرلىرى كۆپىيىپ، شەكىللىرى ئۆزگىرىپ، ئەڭ خەتەرلىك باسقۇچقا كىردى. ئەھۋال شۇنداق تۇرۇقلۇق زامانىمىزدىكى مۇسۇلمانلارنىڭ بۇ ئەھۋاللارغا قارىتا پەرۋاسزىلارچە مۇئامىلەدە بولۇپ، غەپلەت ئۇيقۇسىدىن ئويغانماسلىقى ھەقىقەتەن ئېچىنىشلىق بىر ئەھۋال.

زامانىمىزدىكى پىكرىي ئېقىملار ۋە مۇسۇلمانلار ئارىسىدىكى ئىختىلاپلارنىڭ ئاساسلىق سەۋەبلەرنى چۈشىنىش ئۈچۈن پەيغەمبەرنىڭ زامانىدىن باشلانغان 1430 يىللىق سىياسىي تارىخىمىزغا نەزەر سېلىشقا ۋە سۆزنى ئەڭ باشتىن باشلاشقا توغرا كېلىدۇ.

مىلادىيەنىڭ 632-يىلى سۈيۈملۈك پەيغەمبەرىمىز مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ ۋاپاتىدىن كېيىنلا خەلىپىلىك پەيغەمبەرنىڭ تۇغقانلىرىغا مىراس قىلىشى كېرەك دېگەندەك پىتىنە-ئېغۇللار تارقالغان بولۇپ، ئۆمەر ئىبنى خەتتابغا ئوخشاش چوڭ ساھابە كىراملارنىڭ تىرىشچانلىقلىرى نەتىجىسىدە خەلىپىلىك مەسلىسى ئىسلام كۆرسەتمىسىدىكى كېڭەش يولى ئارقىلىق ھەل قىلىنغان ۋە 4 مەشھۇر خەلىپىنىڭ ئالتۇن دەۋرى باشلانغان ئىدى. ئىسلام دۈشمەنلىرىنىڭ پىتىنخورلۇق، ئىغۋاگەرلىك ھەرىكەتلىرى نەتىجىسىدە مەزكۇر تۆت خەلىپىدىن ئۈچى شېھىت قىلىندى. ئىككىنچى خەلىپە ئۆمەر بىن خەتتاب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ شېھىت قىلىنغاندىن كېيىن، گەرچە، ئۈچىنچى خەلىپە ئوسمان ئىبنى ئەففان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ يەنىلا ئاشۇ كېڭەش يولى

ئىسلام دىنىنىڭ ئىلاھىي ۋەھىدىن ئىبارەت ئۆزگەرمەيدىغان ئاساسلىرى ۋە ئۆزگىرىش قوبۇل قىلىدىغان تارماق مەسلىلىرى بار بولۇپ، ئىسلام مۇتەپەككۇرلىرى ئىسلام دىنىنىڭ ئومۇمىي مەقسەت ۋە مۇددىئالىرىدىن چەتنىمىگەن ئەھۋال ئاستىدا، مەزكۇر مەسلىلەرگە قارىتا ھەرخىل ئوقۇم ۋە چۈشەنچىلەرنى بايان قىلىشقا تىرىشىدۇ. ئۆلىمالارنىڭ بىر-بىرىگە قارشى پىكىر بايان قىلىشى، ھەرگىزمۇ ئىلاھىي ۋەھىگە قارشى پىكىر بايان قىلغانلىق ھېسابلىنماستىن، بەلكى ئىلاھىي ۋەھىينىڭ مەقسىتىنى يورۇتۇپ بېرىدۇ. ئەگەر بىز ئۆلىمالار ئوتتۇرىسىدىكى ئاساسلىق پىكرىي ئىختىلاپلار ھەققىدە چوڭقۇر مۇلاھىزە يۈرگۈزىدىغان بولساق، كۆپىنچە ئىختىلاپلارنىڭ ئىسلامنىڭ ئۆزگەرمەس ئاساسلىرى ئۈستىدە ئەمەس، بەلكى شاخچە مەسلىلىرى ئۈستىدە ئىكەنلىكىنى چۈشىنىش كېرەك.

ئىلاھىي ھېكمەتنىڭ تەقەززاسى بويىچە، پەيغەمبەرىمىز مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ ئەربەلەر ئىچىدىن چىقىشى ۋە ئىسلام دىنىنىڭ بارلىققا كېلىشى بىلەن، ئۇنىڭدىن بۇرۇنقى بارلىق دىنلار ۋە ئۇلارنىڭ تەلىماتلىرىنىڭ بىردەك ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇشى، ئىلگىرىكى دىنلارنى خالىغانچە ئۆزگەرتىپ، ئۆزلىرىنىڭ كۆڭۈل خاھىشلىرى ۋە ھاۋايى-ھەۋەسلىرىگە خىزمەت قىلدۇرۇپ كېلىۋاتقانلارغا قارىتا چوڭ زەربە بولدى. شۇ سەۋەبتىن دەسلەپكى ۋاقىتلاردا پەيغەمبەرنىڭ دەۋىتىگە جان-جەھلى بىلەن قارشىلىق كۆرسەتكەن ئىسلام-دۈشمەنلىرىنىڭ سانى ئىنتايىن كۆپ بولدى. ئەمما پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ۋە ئۇنىڭ ساھابىلىرىنىڭ سەۋرچانلىق بىلەن ھەق ئۈستىدە مۇستەھكەم تۇرۇشى نەتىجىسىدە ھىجرەت دىيارى مەدىنە مۇنەۋۋەرە شەھىرىدە ئىسلام دۆلىتى قۇرۇلۇپ، ھەقىقەتنىڭ نۇرى چاقناشقا باشلىغاندىن كېيىن مۇسۇلمانلارنىڭ كۈچلۈك ئىمانى، نەۋرەنمەس ئىرادىسى ۋە بىرلىك ئىتتىپاقى ئالدىدا چارىسىز قالغان ئىسلام دۈشمەنلىرى مۇسۇلمانچە قىياپەتتە ئوتتۇرىغا چىقىپ ئىسلامىي سەپتە پىتىنە پەيدا قىلىش ۋە مۇسۇلمانلارنىڭ بىرلىكىنى بۇزۇش

ئارقىلىق خەلىپىلىك تەختىگە چىققان بولسىمۇ «خەلىپىلىك پەيغەمبىرىمىزنىڭ ئەڭ يېقىن تۇغىنى بولغان ئەلى بىن ئەبۇ تالىپقا ھىراس قىلىشى كېرەك ئىدى» دەيدىغان پىتىنخورلارنىڭ پىتىنىسىگە دۇچ كەلدى. بۇلار ئىسلام دۈشمەنلىرىنىڭ پىلانلىق ئىغۋاگەرچىلىكى ئىدى.

جاھىلىيەت دەۋرىدە پەيغەمبىرىمىز مۇھەممەت ئەلەيھىسسالامنىڭ ئۈچىنچى چوڭ دادىسى ئابدۇمەنەفىننىڭ جەمەتىدىن بولغان، بىر نەۋرە ئىككى ئائىلە، بەنى ھاشىم ۋە بەنى ئۇمەييە (ئابباسىيلار ۋە ئەمەۋىيلەر) ئوتتۇرىسىدا ئىچكى زىددىيەت ۋە ئاداۋەتلەر ئۇزۇن يىللار داۋام قىلغان بولسىمۇ، ئىسلام نۇرى سايىسىدا ئۇنىڭغا تەلتۆكۈس خاتىمە بېرىلىپ، ئۇلارنىڭ دۈشمەنلىكى دوستلۇققا ئايلىنىپ بولغان ئىدى. ئىسلام دۈشمەنلىرىنىڭ مەزكۇر ئىچكى زىددىيەت ۋە ئاداۋەتلەرنى ئەسلىتەن ھالدا، ئەمەۋىيلەر ئائىلىسىدىن كەلگەن ئوسمان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ھەققىدە ھەرخىل پىتىنلەرنى تارقىتىش ئارقىلىق، سامانىنىڭ تېگىدىن سۇ قويۇشتەك رەزىل ھەرىكەتلىرى ئارىدىكى ئىچكى زىددىيەتنى قايتىدىن يىلتىز تارتقۇزۇپ، ئۇنىڭغا قارشى دۈشمەنلىك ھەرىكەتلىرىنى كۈچەيتتى. نەتىجىدە ئوسمان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ شېھىت قىلىنىشى، ئىسلام تارىخىدىكى ئەڭ چوڭ زەنجىرسىمان پىتىنلەرنى بارلىققا كېلىشىگە يول ئاچتى. ئەلى بىن ئەبۇ تالىپنىڭ سېپىدىكىلەردىن خاۋارىجلار ۋە شەئەر ئوتتۇرىغا چىقتى.

شۇنىڭدىن كېيىن ئىسلام دۇنياسىدا ئۈچ چوڭ خەلىپىلىك بارلىققا كەلدى. ئۇلار ئەمەۋىيلەر، ئابباسىيلار ۋە ئوسمانىيلاردۇر. ئەمەۋىيلەر خەلىپىلىكى ئاران 91 يىل ھۆكۈم سۈردى. ئابباسىيلا خەلىپىلىكى 750-يىلى قۇرۇلۇپ، 1258-يىلى ئاغدۇرۇلدى. ئاندىن ئوسمانىيلار خەلىپىلىكى 1299-يىلى قۇرۇلۇپ، 1923-يىلى ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى. 624 يىل داۋام قىلغان ئوسمانىيلار خەلىپىلىكى ئاغدۇرۇلۇپ، ئىسلام دۇنياسى 70 نەچچە دۆلەتكە پارچىلانغاندىن كېيىن ئىسلام ئۈمىتىنىڭ ئەڭ ئېچىنىشلىق كۈنلىرى باشلانغان بولۇپ، ئۆتكەن بىر ئەسىردىن بۇيان

ئىگە چاقىسىز قالغان يېتىم بالىلارغا ئوخشاش تەرەپ- تەرەپتىن ھەرخىل بېسىملارغا ئۇچراپ، يەكلىنىپ ۋە بوزەك قىلىنىپ كەلمەكتە.

ئىسلام دۈشمەنلىرى ئوسمانىيلار خەلىپىلىكىدىن پارچىلانغان دۆلەتلەرنىڭ قايتا بىرلىشىپ قىلىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن، بۇ قېتىم ئاتالمىش «ۋەنەنپەرۋەرلىك» ئىدىيەسىنى تەشۋىق قىلىش بىلەن بىرگە، ھەر بىر ۋەنەننىڭ خەلقى ئۆز ۋەتەننىلا سۆيۈشى، ئۆز ۋەتەننىڭلا خىزمەت قىلىشى ۋە باشقا بىر دۆلەتنىڭ پايدا مەنپەئەتى بىلەن ئىشى بولماسلىقى كېرەك، دېگەندەك ئىدىيەلەرنى ئومۇملاشتۇرۇش ئارقىلىق، بىر مىللەت ھېسابلىنىدىغان ئەرەبلەرنى بىرنەچچە ئون دۆلەتكە پارچىلاش، ئۇلارنى بىر- بىرىدىن يىراقلاشتۇرۇش قاتارلىق يامان غەرەزلىرىدە تولۇق غەلبە قىلغاندىن كېيىن، ياۋروپادا ئومۇملاشقان دىنى - دۆلەتتىن ئايرىشتىن ئىبارەت «دىنسىزلىق ئېقىمى» نى سۆرەپ كېلىپ، پارچىلىنىپ نىمجان ھالەتكە كېلىپ قالغان ئىسلام دۆلەتلىرىنىڭ ھاكىمىيىتىنى مەزكۇر دىنسىزلىق ئېقىمىنى قوبۇل قىلغانلارغا ئۆتكۈزۈش پىلانىدىمۇ غەلبە قىلدى.

يەھۇدىيلارنىڭ پەلەستىن زېمىنىدا ئىسرائىلىيە دۆلىتىنى قۇرۇپ چىقىشتىن ئىبارەت ئىككى مىڭ يىللىق شېرىن چۈشنىڭ ھەقىقەتكە ئايلىنىشىغا ئەڭ چوڭ توسالغۇ بولغان ئوسمانلى خىلاپىتى ئەمەلدىن قالدۇرۇلغاندىن كېيىن، پۇرسەتنى غەنىيەت بىلگەن ئىسلام دۈشمەنلىرى ئىسرائىلىيە دۆلىتىنى ۋۇجۇدقا چىقىرىش ئارقىلىق بۇ رايوندىكى ئەرەبلەرنى ۋە بارلىق ئىسلام ئۈمىتىنى تۈگىمەس، پۈتمەس ئايىغى يوق جەڭگى - جېدەل پاتقىقىغا ئىتتىرىپ قويدى.

ئەڭ ئېچىنىشلىق يېرى شۇكى، ئوسمانىيلار خەلىپىلىكى ئەمەلدىن قالدۇرۇلغاندىن كېيىن پۈتۈن ئىسلام دۆلەتلىرى غەرب ئەللىرىدىن بىرىنىڭ ئىستېلاسىغا ئۇچراش ۋە يا شۇ كۈچلەردىن بىرىگە بېقىندى بولۇپ ياشاشقا مەجبۇر بولۇش ئارقىلىق ۋاسىتىلىك ھالدا غەربنىڭ مۇستەملىكىسىگە ئايلىنىپ قالدى.

پۈتۈن ئىستېلاچى كۈچلەرنىڭ سىياسىتى

بىلەن بىر ۋاقىتتا، غەرب ئەللىرىنىڭ ئوبرازىنى يۇقىرى سەۋىيەلىك ۋە چىرايلىق كۆرسەتتى، غەرب تىللىرىنى ئومۇملاشتۇردى. ئەركىنلىك ۋە ئازادلىق شوئارلىرى ئاستىدا ئىجتىمائىي ئەركىنلىك، ئىككى جىنسىي ئەركىنلىك، ئەر-ئايال باراۋەرلىكى، ئوغۇل-قىز ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئارىلىشىپ ئوقۇشى، بىرگە خىزمەت قىلىشى قاتارلىقلارنى يولغا قويۇش بىلەن بىرگە، ئاياللارنىڭ ھىجابلىنىشىغا قارشى چىقتى. ھاراق-شاراب ۋە ھەرخىل چىكىملىكلەرنى ئومۇملاشتۇرۇش بىلەن بىرگە بەزمىخانا، مەيخانا قاتارلىق ئەخلاقسىزلىق مەركەزلىرىنى كەڭ-كۆلەمدە يولغا قويدى. خۇلاسە قىلىپ ئېيتقاندا، يېڭى ئەۋلادلارنى ھاۋايى ھەۋەس ۋە كۆڭۈل خاھىشلىرىنى بىرىنچى ئورۇندا قويۇشقا ئادەتلەندۈردى. چۈنكى بىر ئىنسان ئۆزىنىڭ كۆڭۈل خاھىشلىرىنىڭ قولىغا ئايلىغاندىن كېيىنلا، ئىنسانلىق دەرىجىسىدىن چۈشۈپ ھايۋانغا ئايلىنىدۇ. دە، ئۇنىڭغا كۆڭۈل خاھىشلىرى ۋە شەھۋەتلىرى روھى قىممەتلەردىن ئۈستۈن بىلىنىدىغان بولۇپ كېتىدۇ. ئۇنداق ئىنسان مەدەنىي بولالمايدۇ. چۈنكى، مەدەنىيەتلىك ئىنسان ئۆزىنىڭ روھى دۇنياسى بىلەن تەبىئەت دۇنياسى ئوتتۇرىسىدا تەڭپۇڭلۇق ساقلىيالايدىغان كىشى بولۇپ، ئۇنىڭ كۈچلۈك روھى دۇنياسى ۋە ساغلام ئەقلى، ئۇ كىشىنى ھەرخىل ياخشى نەتىجىلەرنى بارلىققا كەلتۈرۈشكە ئۈندەيدۇ.

ئىسلام ئۈمىتى بۇندىن بۇرۇنمۇ كۆپ بالايىناپەتلەر ۋە ھەرخىل كىرىزىسلارغا دۇچ كەلگەن ئىدى، ئەمما تارىختىن بۇيان ھازىرقىدەك خورلۇق چەككەن ۋە ياكى بۇنچە ئېغىر كۈنگە قالغان ئەمەس. زامانىمىزدىكى مۇسۇلمانلارنىڭ مۇسۇلمانلارغا قارشى، دىن دۈشمەنلىرى بىلەن ئىچكى جەھەتتىن تىل بىرىكتۈرۈشى، ھەمكارلىق تۇرغۇزۇشى ۋە ئۇلارغا سىز بېرىشتەك پەسكوي جىنايى قىلمىشلىرى، ئىلاھىي ئادالەتنىڭ مۇسۇلمانلارغا قاراتقان جازاسىنى كۈچەيتىپ، ئۇلارنىڭ ھالى-ئەھۋالىنىڭ كۈندىن كۈنگە خاراڭلىشىشىغا سەۋەبچى بولۇۋاتقانلىقىدا شەك يوق.

بىز ئەگەر ئۆزئارا ھەمكارلىشالايدىغان، بىر-

بىردەك ھالدا ئۆز مۇستەملىكىلىرىدە ياشايدىغان كىشىلەرنى مۇمكىنقەدەر بىلىمسىز، جاھىل قالدۇرۇش، ئىجتىمائىي جەھەتتىن چىرىكلەشكەن، جەمئىيىتى بۇزۇلۇپ ئەخلاقسىزلىقلار ۋە زەبىلىكلەر بىلەن تولغان قالايمىقان بىر ھالەتكە كەلتۈرۈشتىن ئىبارەت بولۇپ، ئۇلارنى ئاشۇ ھالغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن ئۇلارنىڭ جەمئىيەتتىكى ۋە بارلىق شەخىسلىرىگە ھەر تۈرلۈك يوللار ئارقىلىق ئېغىر دەرىجىدە ھۇجۇم قىلىدۇ. ئەڭ ئاۋۋال ئۇلارنىڭ ئۆزلىرىگە بولغان ئىشەنچلىرىنى يوقۇتىشىنى، ئۆزلىرىنى باشقىلاردىن تۆۋەن كۆرىدىغان ھېسسىياتقا كەلتۈرۈشنى مەقسەت قىلىدۇ. چۈنكى بىر ئادەم ئۆزىگە بولغان ئىشەنچنى يوقاتقاندىن كېيىن، ئىززەت-ھۆرمىتىنى ۋە كىملىكىنىمۇ يوقىتىدۇ، ھېچقانداق بىر ئىشتا غەلبە قىلالايدىغانلىقىغا ئىشىنىشكە باشلايدۇ. بۇنداق كىشىلەرنىڭ ئالغا ئىلگىرىلەش ۋە تەرەققىي قىلىش رىغبىتىمۇ يوقايدۇ. ئۇنىڭغا ئەگىشىپ ئۇنىڭ مەنئى كۈچى ۋە روھى دۇنياسى ئاجىزلايدۇ. ئاخىرىدا قارشى تەرەپكە قارشىلىق كۆرسىتىش ۋە تاقابىل تۇرۇش كۈچىدىنمۇ ئايرىلىدۇ. نەتىجىدە قارشى تەرەپنىڭ تەلەپلىرىنى شەرتسىز ۋە قارشىلىقسىز ئورۇنلايدىغان بىر ھالغا كېلىدۇ.

ئۇزۇن يىللار مۇستەملىكە ئاستىدا ياشىغان مىللەتلەرنىڭ ئەڭ چوڭ ئاجىزلىقى ئۇلارنىڭ ئىدىيەسىگە سېڭدۈرۈلگەن قورقۇنچاقلىق، يۈرەكسىزلىك ۋە جاسارەتسىزلىك ھېس-تۇيغۇلىرى بولۇپ، ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ ھېچ ئىشقا كۈچى يەتمەيدىغانلىقىغا، ھېچقانداق قابىلىيەتنىڭ يوقلىقىغا تەن بېرىپ بولغان بولغاچقا، ئۇلارنىڭ نەتىجە يارىتىشى ناھايەت قىيىنغا توختايدۇ. شۇڭلاشقا ئەڭ ئاۋۋال ئۆزىمىزنىڭ بۇ خىل پىسخىك ئاجىزلىقلىرىمىزدىن قۇتۇلۇش بىلەن بىرگە ئىدىيەنى ئازاد قىلىشقا توغرا كېلىدۇ.

ئىسلام دۈشمەنلىرى ئۆتكەن بىر ئەسىرنىڭ مابەينىدە ئىسلام كۆرسەتمىسىدىكى تەلىم-تەربىيە سىستېمىنى ئۆزگەرتىپ، يېڭى ئەۋلادلارنى ئىسلام تەلىماتىدىن ئۇزاقلاشتۇرۇشقا تىرىشتى. ئۇلارنىڭ ئىدىيەسىگە ئىسلام ئۈمىتىنى بىلىمسىز، مەدەنىيەتسىز، قالاق، ئاجىز، كۈچسىز كۆرسىتىش

بىرىنى كەچۈرۈشۈپ، ھەق - ھوقۇقلىرىنى قوغدىيالايدىغان، مەسىلىلەرنى ئىلمى ئۇسۇللار ئارقىلىق ھەل قىلالايدىغان، ئىسلامى قېرىنداشلىق ئۈستىگە قۇرۇلغان بىر جەمئىيەت بەرپا قىلماقچى بولساق، ئىسلام دىنى ئوتتۇرىغا قويغان ئىلمى يوسۇندا سۆھبەتلىشىش قائىدىلىرىنى ئۆزۈمىزدە ئۆزلەشتۈرىشىمىز لازىم. چۈنكى، بۇ دۇنيا ھاياتىنى سىناق ئۈچۈن ياراتقان ئۇلۇغ ئىگىمىز ئاللاھ تائالانىڭ ئىلاھىي ھېكمىتى بىر - بىرىدىن ھەر جەھەتتىن پەرقلىق بولغان، بەختلىك، بەختسىز، ياخشى ۋە يامان، ھەرخىل خۇي، مەجەز ۋە تەبئەتكە - ئىگە ئىنسانلارنى بىرلا ۋاقىتتا يارىتىشنى ۋە ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىدا ھەرخىل ئوخشاشماسلىقلارنى ۋە ئىختىلاپلارنى پەيدا قىلىشنى تەقەززا قىلغان بولۇپ، بىز مۇسۇلمانلار ئۈچۈن ئەڭ ياخشى چىقىش يولى ئوخشىمىغان پىكىردىكىلەر بىلەنمۇ چىقىشىپ ئۆتۈش ۋە يېقىندىن ھەمكارلىق تۇرغۇزۇشتىن ئىبارەتتۇر.

ئاللاھ تائالا سۈرە ھۇدىنىڭ 118 ئايىتىدە: «ئەگەر رەببىڭ خالسا ئىدى، پۈتۈن ئىنسانلارنى پەقەت بىرلا ئۈممەت قىلغان بولاتتى. (شۇڭا) ئۇلار ئىختىلاپ قىلىشقا داۋام قىلغۇچىلاردۇر، پەقەت رەببىڭنىڭ رەھمىتىگە ئېرىشكەنلەر بۇنىڭدىن مۇستەسنا. زادى ئاللاھ ئۇلارنى شۇنىڭ ئۈچۈن ياراتتى» دېيىش ئارقىلىق، ئىنسانلار ئوتتۇرىسىدىكى ئىختىلاپلارنىڭ بەرھەق ئىكەنلىكىنى تەكىتلەش بىلەن بىرگە، باشقا ئايەتلەردە: «ئىنسانلارنىڭ ئەر ۋە ئايالدىن ئىبارەت ئىككى جىنس قىلىپ يارىتىلغانلىغىنى، بىرى - بىرى بىلەن تونۇشسۇن ئۈچۈن، ھەر خىل مىللەتلەر ۋە قەبىلىلەرگە بۆلۈنگەنلىكىنى، ئۇلارنىڭ تىللىرى، رەڭگى قاتارلىق ئوخشاشماسلىقلارنىڭ ھەممىسىنىڭ، ئۇنىڭ قۇدرىتىنى كۆرسىتىدىغان ئالامەتلەر ئىكەنلىكى» نى جاكارلىدى. دېمەك، شۇنچە كۆپ ئوخشاشماسلىقلارغا ئىگە ئىنسانلارنىڭ، پىكىر - تەپەككۈرلىرى، چۈشەنچىلىرى، تۇنقان يوللىرى ۋە مەزھەپلىرى، ھەتتا پىكىرىي ئېقىملىرىنىڭ بىر - بىرىدىن پەرقلىق بولۇشى تەبئىي ۋە نورمال بىر ئەھۋال بولۇپ، ئاللاھ يولىدا خالسى خىزمەت

قىلماقچى بولغان مۇسۇلمانلاردىن، مەزكۇر ئىختىلاپ سىناقلىرىدىن غەلبىلىك ئۆتكەن ھالدا، ئىسلام ئۈممىتىنىڭ بىرلىكى، كۈچلىنىشى، ئالغا ئىلگىرىلىشى ۋە تەرەققىياتى ئۈچۈن خىزمەت قىلىشى تەلەپ قىلىندۇ. ئەمما بەزىبىر تار نەزەر دائىرە ئىچىگە بېكىنىۋالغان، دىنى بىلىم سەۋىيەسى تۆۋەن ياشلارنىڭ، ئاللاھ يولىدا خالسى خىزمەت شوئارى ئاستىدا ئۆزلىرىنىڭ چۈشەنچىسىگە قارشى پىكىردە بولغانلارنى ئالدىراقسانلىق بىلەن كاپىر، پاسىق ۋە ياكى بىدئەتچى دەپ ھۆكۈم چىقىرىش ئارقىلىق، بىلىپ - بىلمەي مۇسۇلمانلار ئوتتۇرىسىغا پىتنە - پاسات ۋە نەپرەت قۇرۇقى چىچىشى، مۇسۇلمانلار سېپىدە بۆلگۈنچىلىككە سەۋەبچى بولۇشى، ئىسلام كۆرسەتمىسىدە قاتتىق چەكلەنگەن ۋە ئەيىبلەنگەن چوڭ گۇناھلاردىن ھېسابلىنىدۇ.

ۋە تەندىكى مۇسۇلمانلارنىڭ ئەھۋالىغا كەلسەك، ھەرخىل بۇزۇق ۋە خاتا پىكىرىي ئېقىملارنىڭ كۈندىن كۈنگە كۆپىيىشى، غەرەزلىك تارقىتىلىۋاتقان ئىشەنچسىز دىنى ماقالىلەر، خاتا ۋە تەتۈر تەشۋىقاتلارنىڭ كۆپلۈكى، ئاقكۆڭۈل مۇسۇلمان ياشلىرى ئوتتۇرىسىدا دىنى جەھەتتىن چوڭ گائىگىراش پەيدا قىلىپ، ئۇيغۇر مۇسۇلمانلىرىنىڭ ئەلەملىرىنى تېخىمۇ ئۇلغايتماقتا.

شۇنى ئۇنۇتماسلىق لازىمكى، بىز ئەگەر «قۇرئان كەرىم» ۋە «سۈننەت» نىڭ نۇرى ۋە باشقا كۆلىمالار ئوتتۇرىغا قويغان توغرا چۈشەنچىلەرنىڭ يېتەكچىلىكىدە ئۆزۈمىزدىكى ئەۋزەللىكلىرىمىزنى توغرا بايقاپ، ئۇلارنى تېخىمۇ يۈكسەلدۈرۈشكە، يېتەرسىز تەرەپلىرىمىزنى ھېسى قىلىپ، ئۇلارنى كۈنسېرى تولۇقلاشقا تىرىشساق، دىنىي ئاللاھ نازىل قىلغان ئەسلى مۇددىئاسى بويىچە چۈشىنىشكە ۋە ئەمەلىيلەشتۈرۈشكە تىرىشساق، ئاللاھ تائالا چوقۇم بىزگە ياردەم قىلغۇسى ۋە بىزنى توغرا يول ئۈستىدە مۇستەھكەم ئالغا ئىلگىرىلەشكە مۇۋەپپەقىيەت قىلغۇسى، ئىنشا ئاللاھ.

دەۋەتچىلىرىمىزدە ئۈچ غەلەت

ئابدۇللا مۇھەممەد ئىبراھىم

تېمىغا كىرىش:

يېقىنقى بىر قانچە يىلدىن بېرى خەلقىمىزنىڭ دىنىمىزغا بولغان قىزغىنلىقى ۋە تەلپۈنىشىدە مۇئەييەن دەرىجىدە يۈكسىلىشلەر بولۇۋاتقان بولسىمۇ، بىراق ئومۇمى خەلقنىڭ دىنىي چۈشەنچىسى تۆۋەن، توغرا بولغان ئىسلامىي ئاڭ خىلىلا كەمچىل. ھەتتا مۇشۇ ساھەدە جان كۆيدۈرۈپ خىزمەت قىلىۋاتقان خىلى كۆپ ساندىكى قەدىردانلىرىمىزدىمۇ بۇ مەسىلىلەر تېخى تۈزۈك ھەل بولغىنى يوق. دىن يولىدا خىزمەت قىلىۋاتقانلارنىڭ ھەممىسى بۇ ھالەتنىڭ تىزراق ياخشىلىنىشىنى شۇنچىلىك ئارزۇ قىلىشماقچۇ، ئەمما ياخشىلاشنىڭ كۈنكېرىت ئۇسۇلى، قەدەم باسقۇچلىرى توغرىسىدا نۇقتىلىق ئىزدىنىپ باققانلار، بىر يەرگە جەم بولۇپ ئورتاق پىكىرگە كېلىشكەنلەر ئانچە كۆپ بولمىسا كېرەك.

گەرچە مەزكۇر ھالەتنى ياخشىلاشنىڭ كۈنكېرىت ئۇسۇلى ۋە قەدەم باسقۇچلىرى توغرىسىدا ئوبيېكتىپ پىلانلار ئوتتۇرىغا قويۇلمىغان ۋە سېستىمىلاشتۇرۇلمىغان بولسىمۇ، بۇ ئارزۇيىمىزغا يېتىشتە ھازىرچە دەۋەتتىن ئۈنۈملۈكرەك بىر يول يوقلىقى شەكسىز. چۈنكى، «بۇ ئۆمەتنىڭ كېيىنكىلىرى چوقۇم ئىلگىرىكىلىرى ئىسلاھ بولغان نەرسە بىلەن ئىسلاھ بولىدۇ». ئىسلام تارىخىغا ئائىت ئەسەرلەردە پەيغەمبىرىمىز دەۋرىدىن باشلاپ ھازىرغىچە ھەر يۇرت ۋە ھەر قەۋمنىڭ ئىسلاھاتىدا دەۋەتنىڭ بىرىنچى ئورۇندا تۇرغانلىقى ناھايىتى ئېنىق.

شەرىئەت ئۆلچىمىدە قىممەتقاراشلار، ھۆكۈملەر ۋە ئەمەللەرنىڭ دەرىجىسى ئوخشاش بولماستىن، بەلكى ئۆزئارا پەرقلىق بولىدۇ. بەزىلىرى چوڭ ۋە

بەزىلىرى كىچىك بولىدۇ، بەزىلىرى يىلتىز، بەزىلىرى شاخ بولىدۇ، بەزىلىرى ئاساس، بەزىلىرى تولۇقلىما بولىدۇ، بەزىلىرى ئەڭ مۇھىم ئورۇندا ۋە بەزىلىرى قوشۇمچە ئورۇندا تۇرىدۇ. بەزىلىرى يۇقىرى، بەزىلىرى تۆۋەن، بەزىلىرى ئەۋزەل، بەزىلىرى نا ئەۋزەل بولىدۇ، ئەلۋەتتە. ئاللاھقا ئىمان كەلتۈرگەن ھەر بىر مۇئمىننىڭ ئەڭ تۇنجى قىلىدىغان ئىشى ئۆزى ۋە ئۆزىنىڭ دائىرىسىدىكىلىرىنى ياخشىلىققا بۇيرۇپ، يامانلىقتىن توسۇشتۇر. دېمەك، دەۋەتنىڭ ھەر بىر مۇئمىن، مۇسۇلماننىڭ كۈندىلىك ئەمەل تەرتىبىدىكى ئەڭ ئاۋۋال ۋە تۈپكى ئورۇنىدا تۇرىدىغان ئالاھىدە بىر تۈرلىكى مۇھەققەق.

يۇقىرىقى قۇرلاردا دېيىلگەندەك دەۋەت ھەر بىر مۇئمىن - مۇسۇلماننىڭ بۇرچى. ئەمما بۇ ساھەدە مەخسۇس كەسىپلەشكەن، خۇسۇسىيلاشقان، مۇشۇ ساھەدە تەلىم ئالغان، مەخسۇس مۇشۇ ساھەدە ئىزدەنگەن، زامان ۋە ماكاننىڭ ئېھتىياجىنى چۈشىنىدىغان، ئۆزى دەۋىتىنى قاراتماقچى بولغان ئاۋام - خەلقنىڭ يۈرۈكىنى تېڭىشىيالايدىغان بىر تۈركۈم ئاۋانگارتلارنىڭ بولۇشى تەخىرىسىز بىر زۆرۈرىيەت. چۈنكى، ئادەتتىكى ئاۋام مۇسۇلمانلار ئۆز ئارىلىرىدا يەتكۈزۈشىدىغان دەۋەت بىلەن مەخسۇس كەسىپلەشكەن دەۋەتچىلەر ئاۋام خەلقىگە يەتكۈزۈشىدىغان دەۋەتنىڭ تەلەپ، مەقسەتلىرى بىر - بىرىگە ئوخشىمايدۇ. بۇ ھەقتە ئايرىم بىر تېمىا سۈپىتىدە توختىلىشقا توغرا كېلىدۇ. بۇ يەردىكى تېمىمىز مەخسۇس كەسىپى دەۋەتچىلىرىمىز ھەققىدە بولغانلىقى ئۈچۈن ئاۋام دەۋىتى بىلەن مەخسۇس دەۋەتچىلەر دەۋىتى

ئوتتۇرىسىدىكى پەرقلەر ۋە دەۋەتنىڭ تۈرلىرى ھەققىدىكى مۇلاھىزىلەرنى كېيىنگە قالدۇرۇپ، بۇ تېمىمىزدا مۇقەددەس دىنىمىزنىڭ كۈيچىلىرى بولغان دەۋەتچىلىرىمىز ۋە ئۇلاردىن كۈتىدىغانلىرىمىز توغرىسىدىكى قاراشلىرىمىزنى ئوتتۇرىغا قويۇش بىلەن كۆپايلىنىمىز.

دەرۋەقە، بىزدە تېخى كۈچلۈك ئاساس، مۇستەھكەم قۇرۇلمىغا ئىگە دەۋەتچىلەر قوشۇنى شەكىللەنگىنى يوق. بۇ بىر ئاچچىق ھەقىقەت. ئۇنداقتا نېمە ئۈچۈن مەن مەخسۇس تېما يېزىپ تېخى بارلىققا كەلمىگەن مەۋھۇم بىر توپقا ئوشۇقچە نەلەپلەرنى قويمەن؟ بۇ دەل مېنى مەزكۇر تېمىنى يېزىشقا ھەم ئۈندىگەن، ھەم ئىككىلىنىدۇرۇپ قويغان سوئال. ئۈندىشىدىكى سەۋەپ، گەرچە مۇبەللىغلەر ۋە دەۋەتچىلەر سەپ ۋە قوشۇن ھالىتىدە مەۋجۇت بولمىسىمۇ، بىراق پۈتۈنلەي يوقمۇ ئەمەس. ئۇنداقتا ئۇلاردىن ئۆزىمىزگە خاس دەۋەت - تەبلىغلەرنى تەلەپ قىلىشىمىز تامامەن ئورۇنلۇق. ئىككىلىنىشىمىزدىكى سەۋەپ، ئەسلى تەلەپكە ئۇيغۇن، ھېكمەت، ئاڭ ۋە بەسرەت بىلەن دەۋەت ئېلىپ بارىدىغان، ھەقىقىي سالاھىيەتكە ئىگە ئۆلچەملىك دەۋەتچىلەر سېپى شەكىللىنىپ بولالمىغان ئەھۋالدا ئۇلاردىن ئارتۇق نەرسە تەلەپ قىلىش گويىكى «تۇغۇلمىغان موزايغا قوزۇق ياسىغان» دەك بىر ئىش بولۇپ قالارمۇ دەپ خاۋاتىرىلەنگىنىمىزدىن بولدى. بىراق دەۋەتچىلىرىمىز كۆلەم شەكىللەندۈرۈپ بولالمىغان بولسىمۇ، ئازنى كۆپكە تاۋاپ قىلىپ يەنىلا ئويلىغانلىرىمىزنى شۇ قەدىردانلارغا سۇنغۇم كەلدى. ئۈمىدىم زوركى، ھەر ساھە ئۆز ساھەسىدە كەسىپلىشىش، مۇتەخەسسسلشىش دەۋرىگە قەدەم قويغان بۈگۈن كۈندە دەۋەتچىلىرىمىز مۇ ئۆزىدە مۇناسىپ سەۋىيە ۋە سالاھىيەت ھازىرلاپ، ئۇيغۇر مۇسۇلمانلىرى ئىچىدە پىشقان دەۋەتچىلەر قوشۇنى بولماسلىقتىن ئۆزۈڭلۈكچىلىككە خاتىمە بېرىپ قالسا ئەجەپ ئەمەس!

كۆپىنچە ئەھۋالدا مەلۇم شەخس ياكى كوللېكتىپنىڭ نۇقسانى پەزىلەتلىرىدىن ئازراق بولىدۇ. بولۇپمۇ ئىسلامىي سەپتە شۇنداق. بۇ ئەھۋالدا بىز كۆڭۈل بۆلۈۋاتقان شەخس ياكى

كوللېكتىپنىڭ نۇقسانلىرىنى كۆرسىتىپ قويايساقلا ۋە ئۆزىمىزنىڭ ئەينەكلىك رولىمىزنى جارى قىلدۇرالىساقلا، ئۇلارنى ئۆزىمىز كۈتكەن مۇكەممەللىككە يېقىنلاشتۇرۇش تامامەن مۇمكىن. ئەلۋەتتە بۇ جەرياندا پىرىنسىپ جەھەتتىن خاتالىققا ياتمايدىغان تەرەپلەرنى نەزەردىن ساقىت قىلىش كېرەك. بولمىسا ھەر ئادەم ياكى كوللېكتىپقا لوپا ئەينەك بىلەن قارىغىلى تۇرىدىغان بولساق ھېچ ئادەم ياراملىق دېگەن سۈپەتكە لايىق بولماي قالىدۇ.

مەن يۇقىرىقى قارىشىم بويىچە يەككە شەكىلدە ئۆز يولىنى داۋام قىلىپ كېلىۋاتقان قەدىرلىك دەۋەتچىلىرىمىزدە ئەڭ كۆپ كۆرۈلۈپ قالىدىغان «ئۈچ غەلەت» نى كۆرسىتىپ ئۆتۈش بىلەن بىرگە، بۇ «غەلەت» لەرنىڭ شەكىللىنىشى ۋە قۇتۇلۇش يوللىرى توغرىسىدا ئويلىغانلىرىمىز كۆپچىلىك بىلەن ئورتاقلىشىمەن.

1. ئىنكارچىلىق
2. پىكرى ئۈزۈكچىلىك
3. پىداكارلىق روھى كەمچىللىك

بۇلار مەن ھازىرغىچە كۆرگەن دەۋەتچىلەردە كۆپرەك سادىر بولۇۋاتقان نۇقسانلار. مېنىڭ دەسلەپتىنلا پەزىلەتلەرنى تىلغا ئالماي نۇقسانلارنى تىلغا ئېلىشىم قانداقتۇر ئۇلارنى چۈشۈرۈش، چۆكۈرۈش ياكى پېشانىسىگە ئوقۇش مەقسىتىدە ئەمەس، بەلكى ئۇلارنى ئازغىنا نۇقسانلارنى تۈزىتىش ئارقىلىق مۇكەممەللىككە تېخىمۇ يېقىنلاشسەن، مۇمكىنقەدەر پەزىلەتلىك شەخسلەردىن بولسەن دەپ ئۈمىد قىلغانلىقىم ئۇچۇندۇر.

تەكىتلەيدىغىنىم، يازمامنى ئوقۇغاندىن كېيىن مەن نۇقسان دەپ قارىغان مەزكۇر تەرەپلەر ئۆزىدە مەۋجۇت بولغان قېرىنداشلار ئالاھىدە دىققەت قىلىپ، شۇ تەرەپلەردىن خالاس بولۇشقا تېرىشسا، ئۆزىدە مەزكۇر ئىللەتلەر يوق دەپ قارىغانلار شۇ ئىللەتلەرگە چۈشۈپ قېلىشتىن ھەزەر ئەيلىسە كۆزلىگەن مەقسىتىمگە يەتكەن بولاتتىم...

1. ئىنكارچىلىق

ئىنكارچى خاراكتېرگە ئىگە كىشىلەردە باشقىلاردا بولمىغان بىر ياكى بىر قانچە ئارتۇقچىلىق بولغان بولىدۇ. ئۇلار دەل بۇ ئارتۇقچىلىققا ئىشىنىپلا ئۆزىگە باھا بېرىشكە، «سايىسىنى ئۆلچەپ كىيىم پىچىش» قا باشلايدۇ.

ئىنكارچىلىق ئىللىتى بىر ئادەمنىڭ ھاياتىدا بىر قېتىم ياكى بىر نەچچە قېتىم كۆرۈلۈپ قالسا، توغرا چۈشەنگىلى بولغان بىلەن، ئىزچىل ئادەتكە ئايلىنىپ كەتسە ياكى ئاجرىماس بىر خاراكتېرغا ئايلىنىپ كەتسە، چوقۇمكى ئۇنى قوبۇل قىلغىلى بولمايدۇ. بۇلارغا چوقۇم «تاغدىن ئېگىز تاغ بار» لىقىنى، «ھەر بىر بىلىمدار ئۈستىدە ئۇنىڭدىنمۇ بىلىمدار بار» لىقىنى ئەسكەرتىپ قويۇش، مۆرىنى كەلگەندە پېشىدىن ئازراق تارتىپ قويۇشمۇ زۆرۈر.

نۆۋەتتە ئىسلامىي سېپىمىزدە، بولۇپمۇ ئىسلامىي دەۋەتنىڭ ھەرقايسى ساھەلىرىدە خىزمەت قىلىۋاتقانلار ئىچىدىكى ئىنكارچى قېرىنداشلىرىمىزنىڭمۇ يۇقىرىدا بايان قىلىنغاندەك چوقۇم ئۆزى ئىشىنىدىغان بىر ياكى بىر قانچە ئارتۇقچىلىقلىرى بار. بەزىلىرى زامانىۋىي ئۈسكۈنىلەردىن ياخشى پايدىلىنالايدۇ، شۇ پايدىلىنالمىغانلىقىنى كۆزدە تۇتۇپلا باشقىلارنى ساۋاتسىزلىق ياكى كەينىدە قالغانلىق بىلەن ئەيىلەيدۇ. يەنە بەزىلەر جەلپ قىلارلىق ھالدا، يېقىشلىق قىلىپ نۇتۇق سۆزلىيەلەيدۇ. بۇ قېرىنداشلىرىمىزمۇ دەل مۇشۇ ئارتۇقچىلىقىنى نەزەردە تۇتۇپلا باشقا ئاۋازى غاراڭ - غۇرۇڭ چىقىدىغان ياكى نۇتۇق قابىلىيىتى تۆۋەنراق بولغان قېرىنداشلىرىنى ئىنكار قىلىدۇ. بەزى قېرىنداشلىرىمىز «قۇرئان كەرىم» نى ياكى بىر قانچە يۈز ھەدىسىنى يادقا بىلىدۇ. بۇلارمۇ دەل مۇشۇ تەرەپنى نەزەردە تۇتۇپ باشقىلارنى يارىماس، ئىسلامىي خىزمەتتە ئەھمىيىتى يوق دەپ قارايدۇ. يەنە بەزى قېرىنداشلىرىمىز قەلەم تۇتالايدۇ ياكى دەرس ئۆگەتەلەيدۇ، بۇلارمۇ دەل بۇ ئارتۇقچىلىقىنى دەستەك قىلىپلا باشقا قېرىنداشلارغا ھېچ ئىشقا كارغا كەلمەيدىغاندەك، دۇنياغا يۈك بولۇۋالغاندەك نەزەردە قارايدۇ.

ئىسلامىي خىزمەت ساھەسىدىكى بىر قىسىم قېرىنداشلىرىمىزدا كۆرۈلۈۋاتقان، خۇسۇسەن تەبلىغى ۋە تەلىمىي دەۋەت ساھەسىدە خىزمەت قىلىۋاتقان قېرىنداشلاردا ئېنىق ئىپادىسىنى تېپىۋاتقان بىر ئىللەت ئىنكارچىلىقتۇر.

قايسىدۇر بىر توپتا ئىنكارچىلىق، بىر - بىرىنى ئېتىراپ قىلماسلىق ئەۋج ئالسا، بىرلىك، يۈكسىلىش، راۋاجلىنىش دېگەنلەردىن ئېغىز ئاچقىلى بولمايدۇ. چۈنكى، ئىنكارچىلىقتىن ئىبارەت بۇ غەيرى تۆرەلمە پەيدا بولغان ھامان كىشىلەر ئارىسىدا مەنمەنچىلىك، مەمەدانلىق، مۇغەمبەرلىك، تەكەببۇرلۇق قاتارلىق دەۋەتچىلەر ۋە ئالىملارغا ئەمەس، بەلكى ئادىمىيەتكە يات بىر تالاي ناچىنىسلىقلار باش كۆتۈرۈشكە باشلايدۇ.

يۇقىرىدا تىلغا ئېلىنغان بۇ ئىللەتلەر باش كۆتۈرگەن كىشىلەردە نە ئىناقلىق، نە ئىتتىپاقلىق، بىرلىك، بىر - بىرىنى قوللاش، ماس قەدەمدە ئىلگىرىلەش دېگەنلەردىن ئېغىز ئاچقىلى بولمايدۇ.

ئىنكارچى خاراكتېرگە ئىگە كىشىلەر قانداقتۇر ئۆزىنى قالىتىپ چاغلانغان، ئۆزىگە ھەددىدىن زىيادە ئىشىنىدىغان، ئۆزىنى مەركەز قىلىپلا ياشايدىغان ئادەملەردۇر. بۇلار باشقىلارغا مۇئامىلە قىلغاندا ئىزچىل «خوجا ئاكا» لىق سالاھىيەتتە ئوتتۇرىغا چىقىشىنى ئىستەيدۇ، ھەمدە ئۆزىنى «ئاكاڭ قارىغاي» قىلىپ كۆرسىتىشكە ئۇرۇنىدۇ. تەبىئىيىكى بۇ خىل كەيپىيات نورمال ئىنسانىي خاراكتېرىنى يوقاتمىغان، ھۆر تەبىئەتلىك كىشىلەر تەرىپىدىن قوبۇل قىلىنمايلا قالماستىن، بەلكى ئۇلارنىڭ غورۇرىغا، ئۆزلۈك تۇيغۇسىغا ئېغىر زەربە بېرىدۇ. جاھاندا ھېچبىر ئادەم ئۆزىگە زەربە بەرگەن، ئۆزىنى كۆزگە ئىلمىغان كىشىلەر بىلەن ھەمكارلىشىشىنى، ئورتاقلىشىشىنى خالىمايدۇ. شۇنىڭ بىلەن بۇ يەردە تەبىئىي ھالدا ياتلىشىش، بۆلۈنۈش، بىر يەرگە كېلەلمەسلىك، بىر - بىرىگە گېپى تېتىماسلىق، كۆزىگە سىغماسلىق، ھەر ئادەم ئۆزىگە باش، ئۆزىگە خوجا بولۇش ھادىسىلىرى كۆرۈلۈشكە باشلايدۇ.

كونىلارنىڭ «تېكىنى سەكرەتكىنى چات ئارىلىقتىكى» دەيدىغان بىر گېپى بار. دەرۋەقە

¹ سۈرە يۇسۇفى 76 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى

لېكىن ئۇلار ئاللاھنىڭ ئىنسانىي مۇكەممەللىكىنى پارچىلاپ پۈتۈن ئىنسانلارغا چېچىۋەتكەنلىكىنى، ھەر بىر ئادەم ئۆزىنىڭ قاچىسىغا يارىشا ئۇسۇپ ئالدىغانلىقىنى ئويلايمۇ باقمايدۇ.

بۇ ھاياتتا بىرەر تال تاش، چالما، چاۋار-چانتقالارغىچە بىكار يارىتىلمىغانلىقىغا ئىشەنگەن بۇ ئالىملار ۋە دەۋەتچىلەر ھېچ بىر ئادەمنىڭ ئارتۇق يارىتىلىپ قالغانلىقىنى، ھېچ بىر ئادەمنىڭ كېرەكسىز ئەمەسلىكىنى زادىلا ئېتىراپ قىلىشنى خالىمايدۇ.

قەلەمكەش قېرىنداشلىرىمىز ئىجادىيەتلىرىدە، تەرجىمان قېرىنداشلىرىمىز تەرجىمىلىرىدە، دەۋەتچى قېرىنداشلىرىمىز نۇتۇق-لېكسىيەلىرىدە، مۇدەررىس قېرىنداشلىرىمىز دەرس ۋە مۇھاكىمىلىرىدە پۈتۈن دۇنيا ئىنسانلىرىنىڭ كاپىر ۋە مۇسۇلماندىن ئىبارەت ئىككى تىپقا بۆلۈندۈرۈلگەنلىكىنى، مۇسۇلمانلارنىڭ مۇسۇلمانلارغا ئەمەس ھەتتا كاپىرلارغىچە ئىنسانىي مېھىر-مۇھەببەت يەتكۈزۈشى لازىملىقىنى يازىدۇ، سۆزلەيدۇ، ئۆگىتىدۇ-يۇ، ئەمما ئەقىدىسى بىر، يولى بىر، نىشانى بىر، ھەتتا نۆۋەتتىكى ۋەزىپىسىمۇ بىر بولغان قېرىنداشلىرىغا ئۆز مېھرىنى ئايايدۇ. ئۇلارغا كەينىنى قىلىۋالىدۇ، ئۇلاردىن قىزغىنىدۇ، ئۇلارنى ھەقىقىي مېھرى بىلەن قۇچاقلىمايدۇ...! بۇ خىل ئىللەتلەر ئاخىرىدا پۈتۈن بىر خەلقنى ئىتتىپاقسىزلىق، گورۇھۋازلىقتىن ئىبارەت ھالاكەت قاينىمىغا سۆرەيدۇ.

بەزى ئوقۇرمەنلىرىمىز ئىنسان دېگەن خاتالىقتىن خالىي ئەمەس، بۇنچىلىك ئىشلارنى كەچۈرۈۋېتىش كېرەككە، دېيىشى مۇمكىن. بۇلارنىڭ نىيىتى ناھايىتى توغرا. ئىنسان دېگەن خاتالىقتىن خالىي ئەمەس دېگەن سۆزمۇ توغرا ئېيتىلغان سۆز. بىراق بۇ يەردە بىر خاتالىق بار. ئۇ بولسىمۇ خاتالىقنى ئۆزىگە ئادەت قىلىۋېلىش. خاتالىق سەۋەنلىكتىن سادىر بولسا ئەپسۇس قىلىۋېتىش كېرەك، بىراق ئۇ ئادەتكە ئايلىنىپ كەتسە، ئۇنىڭ ئىسمى خاتالىق بولماي، جىنايەت بولىدۇ. يەنە كېلىپ بىر ئوخشاش خاتالىق ھاياتتا بىر ياكى بىر قانچە قېتىم تەكرارلىنىپ قالسا

كەچۈرۈلگەن بىلەن، ئۇ بىر ئۆمۈر داۋام ئەتسە، ھەتتا ھەددىدىن ئېشىپ دەسلەپكى شەخس ئىنكارچىلىقىدىن كۆللىكتىپ ئىنكارچىلىق دەرىجىسىگە كۆتۈرۈلسە، بۇنى ئەسلا قوبۇل قىلغىلى بولمايدۇ.

بۇ ئىللەتلەرنى چوقۇم تەبلىغىي دەۋەت ساھەدىكى قېرىنداشلار دەۋەتلىرىدە؛ يەنە ھەر جاي، ھەر يەرلەردىكى مۇدەررىس قېرىنداشلار دەرىجىلىرىدە؛ تەرجىمە ساھەسىدىكى ياكى ئىجادىيەت ساھەسىدىكى يازارمەنلىرىمىز قەلەملىرىدە قاتتىق قامچىلىشى، بۇلارنىڭ ھەممىسى قامچىلاشنى ئاۋۋال ئۆزىدىن باشلىشى، بۇ ھەقتە ئىماننى، ئىمانىي ۋىجداننى قازى قىلىپ ئۆزىدىن ئىنساپ بىلەن ھېساب ئېلىشى تەخىرىسىز بىر مەسىلىدۇر.

ئىسلامىي ساھەدە مەيلى قايسى خىزمەت بىلەن شۇغۇللىنىۋاتقانلار بولسۇن، بۇلار ئەڭ ئاۋۋال ئۆزى قىلىۋاتقان خىزمەتنىڭ دىنىي خىزمەتنىڭ ھەممىسى ئەمەسلىكىگە ئىشىنىشى لازىم. ئىسلام ئەسلىدىنلا نۇرغۇن پارچىلاردىن تەركىپ تاپقان بىر پۈتۈنلۈكتۇر. خىزمەت نۇقتىسىدىن ھەر بىر ئادەم ئۆزىنىڭ ئېقتىدارى، بىلىم-سەۋىيىسى، ئىختىلاسىغا يارىشا ھېلىقى پارچىلار ئىچىدىن مۇئەييەن ساھەلەرنى، مۇئەييەن تەرەپلەرنى ئۆزىگە ھاياتىدىكى خىزمەت نىشانى قىلىپ تاللىۋالسا بولىدۇ. بىراق ئېتىراپ نۇقتىسىدا قۇر ئاتلىماستىن ھەممىنى بىر تۇتاش ئېتىراپ قىلىمىقى لازىمدۇر، ھەمدە بۇ ئادىمىي پەزىلەت ئۆلچىمىدۇر.

يەنە تەكىتلەيمىزكى، دەۋەت تۈرى كۆپ، شەكلى ھەرخىل بولغان بىر ئەمەلىيەت جەريانى. بۇ جەرياندا ھەر بىر مۇئەممىن-مۇسۇلمان ئۆزىگە تېگىشلىك ۋەزىپىسىنى ئادا قىلىشى لازىم. كۆپ بىلگەنلەر كۆپ سۆزلەش، كۆپ ئۆگىتىش، كۆپ يېزىش؛ ئاز بىلگەنلەر بىلگەنلىكىگە يارىشا تېرىشچانلىق كۆرسىتىش لازىم. پەقەت بىرەر كەلىمە ھەق سۆز ئاڭلىغانلار شۇنىمۇ ئاز كۆرمەي باشقىلارغا يەتكۈزۈش كېرەك. چۈنكى ئىنساننىڭ قىممىتى ئىرىشكەنلىرىگە قارىتا بولماستىن، بەلكى بېغىشلىغانلىرىغا قارىتا بولىدۇ. ئىمام بۇخارى

بولسىمۇ تازا جۇلاسىنى ئاپالماي قالدىمۇ؟»

جاۋابەن دەيمىزكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ساھابىلىرى ھازىرقى كاتتا ئۇنۋانلىقلاردەك نەچچە ئون يىلاپ كىتاب كۆتۈرمەيمۇ پۈتۈن دۇنيا مۇسۇلمانلىرى تا قىيامەتكىچە سالام يوللايدىغان، ئۇلارنى ئۆزىنىڭ ئۆگىنىش ئۆلگىسى قىلىدىغان بۈيۈك ئىنسانلارغا ئايلىنالىغان ئىدى. بۇلارنى شۇنداق كاتتا مەرتىۋىگە، شۇنداق بۈيۈك ئۇستازلىق شەرىپىگە ئىرىشتۈرگەن نەرسە زادى نېمە ئىدى؟! شۇنىڭغا كەسكىن ئىشىنىشىمىز كېرەككى، ئۇلارنى شۇنداق كاتتا مەرتىۋىگە، شۇنداق بۈيۈك ئۇستازلىق شەرىپىگە ئىرىشتۈرگەن نەرسە يىغىنچاقلاپ ئېيتقاندا چىن مەنىدىكى ئادىمىلىك ئىدى.

دېمەك، بۇ ئىلىم بىزدە ئەزەلدىن بار دېگەن گەپ. ئەمدىكى مەسىلە بۇنى قانداق سېستىمىلاشتۇرۇش، قانداق قىلىپ ئۆزىمىزنىڭ ئەمەلىيىتىمىزگە ئايلاندۇرۇش مەسىلىسىدۇر.

مانا بۇ نۇقتىدا بىز كۆرگەن مۇدەررىسلەر، ھەق يولغا پۈتۈن ۋۇجۇدىنى ئاتىغان مۆھتەرەم ئۆلىمالىرىمىز، مۇبەللىغلىرىمىز ھەقىقىي تەلەپكە لايىق بولمىسىمۇ، ئەمما ئۆزىگە يارىشا ئادىمىلىك پەزىلەتلەرنى يېتىلدۈرگەن دېيىشكە بولىدۇ. مەسىلەن: مۇدەررىسلەردىكى خالىسلىق، پىداكارلىق، ئۆزىنى بېغىشلاش، ئىلىمگە بولغان ھېرىسمەنلىك، ئۇستازلارغا بولغان ھۆرمەت، نۆۋىتى كەلگەندە ئۆز دىنىغا، ئۆز ئادەملىرىگە ساھىب چىقىش، جانبەدەل، مالىيەدەللىرىنىڭ كۆزىگە قاراپ قالماسلىق قاتارلىق تەرەپلەرنى كۆرسىتىش مۇمكىن. مانا بۇ سۆيۈملۈك كىشىلىرىمىزنى مۇشۇ نۇقتىدىن ساھابىلاردىكى يۈكسەك پەزىلەتلەرگە يېقىن تۇرىدىغانلار دەپ قاراشقا بولىدۇ.

جاھان تارىخىدا ئۆتكەن ھەر بىر ئۈمىمەتنىڭ ئەھۋالىغا نەزەر سېلىپ باقىدىغان بولساق، شۇ ئۈمىمەتلەردە ئادىمىي پەزىلەت يوقالغاندا، ئىنسانىي تەبىئەت بۇزۇلغاندا ئاللاھ ئۇلارنى يېتەكلەيدىغان، توغرا يول كۆرسىتىدىغان پەيغەمبەرلەرنى ئەۋەتكەن. پەيغەمبەرلەر ئۇلارنى پەقەت ھەقىقىي مەنىدىكى ئادەم بولۇشىغا ئۆزىدىكى، خالاس! ئۇلاردىن باشقا ئارتۇق نەرسە

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن مۇنداق رىۋايەت قىلىدۇ: «مەندىن بىرەر ئايەت بولسىمۇ يەتكۈزۈڭلار».

ھازىر كىشىلىرىمىز دەۋەتنى پەقەت سۆزلىنىدىغان تەبلىغ دەپلا چۈشىنىۋالىدۇ. ئەمەلىيەتتە تەبلىغ پەقەت دەۋەت ئىچىدىكى بىر پارچىدۇر. بىز پۈتۈن بىر دەۋەت شەكلىنى گويىا بىر ئىنسانغا ئوخشاستىق، تەبلىغ ئىنساننىڭ ئېغىزىدۇر. ئۇنداقتا باشقا ئەزالىرى بولماي ئېغىزىلا بولغان بىر نەرسىنى كىم ئىنسان دەپ ئاتايدۇ. ئېغىز ئۆزىنىڭ ھەممىنىڭ ئالدىدا تۇرغانلىقى، ئاش-تاماق يەپ جىسمىنى قۇۋۋەتلەندۈرەلگەنلىكى ئۈچۈنلا باشقا كۆز، قۇلاق، بۇرۇن دېگەنلەرنى ئىنكار قىلسا، ئۇلارغا شىلتىڭ ئاتسا، بۇ ئاقىلانلىك بولامدۇ؟! يەنە بۇ يەردە فۇنكىسىيە جەھەتتىن ئېغىزدىن ئارتۇق رولغا ئىگە باشقا ئەزالارمۇ تۇرسا، ھەتتا ئۇنىڭسىز ئىنسان مەۋجۇت بولۇپ تۇرالمىدىغان رەئىس ئەزالارمۇ تۇرسا، بۇلارنىڭ ھەممىنى ئىنكار قىلىپ، ھەممىنىڭ رولىغا سەل قاراپ، مەمەدانلىق قىلسا قانداق بولغىنى ئۆزى؟!

«ئالمىلىقتىن ئادىمىلىك مۇھىم» دېگەنكىن دانالىرىمىز... بىر ئادەم بىر نەچچە يىل ئوقۇپ، بىر ياكى بىر نەچچە ئون ئۆزىنى پۈتتۈرۈپ ئالم دېگەن نامغا ياكى ئۇستاز دېگەن ناملارغا ئىرىشەلشى مۇمكىن! ئەمما ئۇ ئادىمىي پەزىلەت يېتىلدۈرمىسە، بولۇپمۇ ئىسلامىي پەزىلەتلەر بۇلىقىدىن قېنىپ ئېچىمىسە، ئىشىنىشىمىز كېرەككى، بۇلار يامغۇردىن بۇرۇنقى چىقىندۇققا ئوخشاشلا تىز ئۆچىدۇ، خالاس.

ھازىر دۇنيادا ئىلىمنىڭ تۈرلىرى ئىنتايىن كۆپەيدى. يەنە ئىزچىل كۆپىيىۋاتىدۇ. نۇرغۇن يېڭى-يېڭى تېمىلار ئوتتۇرىغا چىقتى. ئەمما ئادەمنى ئەسلى يارىتىلىش مۇددىئاسىغا، ئەسلىي يارىتىلىش ھېكمىتىگە تەڭلەپ تۇرۇپ تەھلىل يۈرگۈزىدىغان ھەقىقىي مەنىدىكى ئادىمىيەت ئىلمى تېخى شەكىللەنگىنى يوق.

بىز بۇ قۇرلارنى يېزىۋاتقاندا مۇنداق بىر سوئال ئوتتۇرىغا چىقىدۇ: «بۇ ئىلىم ئەسلىدىنلا شەكىللىنىپ باقمىغانمۇ ياكى ئەسلى شەكىللەنگەن

تەلەپ قىلىنمايتتى. ئۇلارنى ئادىمىيلىكتىن ھالقىپ پەرىشتىلەر سېپىگە قوشۇلۇشقا چاقىرمايتتى، ئادىمىيلىكتىن چۈشۈپ ھايۋانىيلار سېپىگە قېتىلىپ كېتىشكە يول قويمايتتى. پەقەت ۋە پەقەت تەلەپ قىلىدىغىنى ھەقىقىي ئادىمىيلىك، چىن مەنىدىكى ئىنسان بولۇش ئىدى...

بۈگۈنكى ئىسلام ئۈمىتى ئىچىدىكى مۇبەللىغلەر، مۇدەررىسلەر، دەۋەتچىلەر، يازارمەنلەر، قىسقىسى باشقىلارغا نېسبەتەن مۇئەييەن ئاڭ-تونۇشقا، بىلىم قۇرۇلمىغا ئىگە كىشىلەر ئۈمىدەت ئۈچۈن پەيغەمبەرلەرنىڭ ۋارىسلىرىدۇر. بۇلارنىڭ ۋەزىپىسى ھەممە ئادەملەرنى ئالىم قىلماق ئەمەس، بەلكى چىن مەنىدىكى ئادەم قىلماقتۇر. ئەمەلىيەتتە ئادىمىيەتتىن چەتىنگەن ئالىملارنىڭ جاھان تارىخىدا ھېچبىر ئۇلۇغۋار ئىشلارنى ۋۇجۇدقا چىقارمىغانلىقىنى، كۆپىنچە ۋاقتلاردا ئاللاھ ئاتا قىلغان ئىلىمنى خالاپ-خالىماي ھەقىقەتكە قارشى، شەرئەتكە قارشى ئىشلىتىپ قويۇۋاتقانلىقىنى كۆرۈۋاتىمىز.

يېقىندا مىسىردا ئىچىنىشلىق قەتلىاملار، چىدىغۇسىز ۋەھشىيلىكلەر بولۇپ ئۆتتى. ھەر بىر ۋەھشىيلىك، زۇلۇم، ئادالەتسىزلىك ئىچىقىدا بۈيۈك ئۇنۋانلارغا ساھىب مىراپلار بار ئىدى. بۇ مىراپلار گەرچە ئۆز ساھەسىدە «ئالىم» ئاتالغانلار بولسىمۇ، ئەمما ئادىمىي پەزىلەت نۇقتىسىدا يەنىلا سالاھىيەتسىزلەردىن بولغاچقا جاھان تارىخ بېتىگە نومۇسلىق بىر قارا سەھىپە قىستۇرۇپ قويدى.

يېغىنچاقلاپ ئېيتقاندا، ئىنكارچىلىق يۇقىرىقىدەك پاجىئەلەرنىڭ دەسلىپكى ئىپادىسىدۇر. ئىنكارچىلارنىڭ ئىنكارچىلىقى ئۇلارنىڭ قىلالايدىغان ئەڭ چوڭ ئىشى ئەمەس، بەلكى ئەڭ كىچىك ئىشىدۇر. ناۋادا ئۇلارغا ئۇنىڭدىن كاتتا پۇرسەتلەر بېرىلسە قولىدىن كېلىدىغانلىكى قىلغۇلۇقلارنى قىلىشى مۇقەررەر. بۇنىڭغا تارىخ ۋە ئەمەلىي رېئاللىقلاردىن مىساللار ساماندىك تولا.

شۇنى مۇئەييەنلەشتۈرۈشكە بولىدۇكى، ئۆزىنى ھەق ھىمايىچىسى دەپ ئاتاپ، ئۆزىنى ھەق داۋاگىرى كۆرسىتىپ، ئۆزىنى بۈيۈك

ئىسلاھاتلارنىڭ ساھىبى جاكارلاپ، ئەمما دىن ۋە دەۋەت يولىدىكى ئاۋانگارتلارغا، سەپداشلارغا لايىقىدا ھۆرمەت بىلدۈرمەيدىغان، ئۇلارنىڭ قەدرىنى قىلمايدىغان، مۇھەببەت باغلىمايدىغان، ئۇلارنى كۆزگە ئىلمايدىغان، ئۇلارنى چەتكە قاقىدىغانلار چوقۇم بىراۋلارنىڭ ياكى ئۆزىنىڭ شەخسى غەرىزى ئۈچۈن ھەرىكەت قىلغۇچىلاردۇر.

ئۆز كۆمىچىگە چوغ تارتقۇچىلاردۇر. جاھاندا ھەر نەرسە ساختىلىقنى سىغدۇرۇپ كەتكەن بىلەن، دىنىمىزغا ئىشلىتىگەن ساختىلىقلار ھامان ئاشكارىلىنىپ قالىدۇ. بۇ قۇرلارنى يېزىۋاتقاندا تارىخچى، ئەدىب، شائىر مەرھۇم ئابدۇرېھىم ئۆتكۈرنىڭ مۇنۇ رۇبائىسى كۆڭلۈمگە كەچتى:

ئەل ئۈچۈن يۈگۈرتىدەك قەغەزە قەلەم،
تاغلارنىڭ بېشىغا تىكەرسەن ئەلەم،
ۋە لېكىن سۇ قوشۇپ قويساڭ سىياھقا،
ئىزلىرىڭ تېز ئۆچۈپ چىكەرسەن ئەلەم.

ئىسلامىي دەۋەت يولى تارىختىن بۇيان ئەڭ ئاۋۋال ئاللاھنىڭ پەزىلى، ئاندىن قالسا ھەقىقىي ساداقەتمەن، جان پىدا، ئون تىنىسىز باش چۆكۈرۈپ خىزمەت قىلىدىغان ئالىم-ئۆلىمالار، فەقىھ-مۇجتەھىدلەر، مۇدەررىسلەر، تەبلىغچىلەر ۋە بۇلاردىن باشقا ئىمانغا سادىق ئاۋام مۇسۇلمانلارنىڭ ئىزچىل تېرىشچانلىقى بىلەن بۈگۈنگە ئۇلاشقان. بۇندىن كېيىنمۇ يەنە شۇنداق بولىدۇ، ئىنشا ئاللاھ!

شۇنىڭ ئۈچۈن ئىسلامىي سەپتە مەيلى قەلەم بىلەن، ئەلەم بىلەن، تەبلىغ بىلەن، دەرس بىلەن ۋە ياكى ھەرقايسى ساھەلەردە ئاللاھ رازىلىقى ئۈچۈن خىزمەت قىلىۋاتقان قېرىنداشلار ئۆزى تۇرۇۋاتقان سەھنىنى «مەدەنىيەت ئىنقىلابى» نىڭ يېپەن سەھنىسىگە ئايلاندۇرۇۋالماستىكى لازىم. بىر-بىرىنى ئېتىراپ قىلىشى، ئۆزئارا ھۆرمەت قىلىشى، چىن قەلبىدىن مۇھەببەت باغلىشى، مۇرىنى مۇرىگە تىرەپ ھەقىقەت يولىدىكى كارۋانلار سېپىگە قوشۇلۇشى لازىم.

كونىلاردا «چاڭگا بۇزۇلسا تۇخۇم ساق قالماستىكى» دەيدىغان بىر ھېكمەت بار. ناۋادا ھەر بىرىمىز يەنە ئۆز ئالدىمىزغا بىردىن ئىچىققا مىراپ بولۇپ، ئېتىراپ قىلىشىنى، قوللاشىنى، يول

باشقا ئىماملارنىڭ نامۇۋاپىق پىكىرلىرى ئوتتۇرىغا قويۇلغاندا، ئىمام ئەھمەد گەرچە بۇ پىكىرلەرگە ئۆزى قوشۇلمىسىمۇ ئەمما ئۇلارنى ئىنكار قىلمايتتى.²

3. مۇھەممەد ئىبنى ئەھمەد فىنجار مۇنداق دەيدۇ: «ھەر قايسى ساھەلەردە نۇرغۇن ئەسەرلەرنى يازغان ئىبنى سالام بىلەن فەقھ ئەبۇ ھەفىس ئەھمەد ئىبنى ھەفىس ئوتتۇرىسىدا مەزھەب ئىختىلاپى بولسىمۇ، ئەمما ئۇلار يەنە ياخشى دوستلاردىن ئىدى.»³

4. مەبۇن ئىبنى مېھران مۇنداق دېگەن: «ھەر يۇرتتىكى ئۆلىمالار مېنىڭ يىتتۇرۇپ قويغان نەرسەمدۇر، ئىزدەيدىغان كىشىلىرىمدۇر. ئۇلارنى تاپالمىسام، پۈتۈن ئەس-يادىم شۇلاردا قالىدۇ، مەن ئۆلىمالار بىلەن ھەمسۆھبەت بولۇش ئارقىلىق قەلبىمنىڭ ساپلاشقانلىقىنى ھېس قىلدىم.»⁴

5. ئەبۇ دەردا رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دېگەن: «بىراۋنىڭ يۈرۈش-تۇرۇشتا، ئولتۇرۇش-قوپۇشتا، باردى-كەلدى قىلىشتا ئۆلىمالار بىلەن بىللە يۈرگەنلىكى ئۇنىڭ ئاقىللىقىدىن دېرەك بېرىدۇ.»⁵

6. لوقمان ھەكىم ئوغلىغا مۇنداق دېگەن: «سەن مەيلى ئىلمى يۇقىرى بولسۇن ياكى تۆۋەن بولسۇن ھەر قانداق كىشى ئالدىدا سەۋرچان بول. ئۆلىمالار ئالدىدا سەۋرچان بولغان، ئۇلاردىن ئايرىلمىغان، سىلىق-سىپايلىك بىلەن تەلىم ئالغۇچىلارلا ئۇلارنىڭ سىپىگە قوشۇلالايدۇ.»⁶

7. ئىبنى ماجە قۇزۇنى مۇنداق دېگەن: «يەھيا ئىبنى مۇئىن بىر كۈنى ئەھمەد ئىبنى ھەنبەلنىڭ قېشىدا ئولتۇراتتى، شۇ ئەسنادا ئىمام شافىئى قېچىرىغا مىنىپ ئۇلارنىڭ يېنىدىن ئۆتتى. ئەھمەد ئىبنى ھەنبەل ئورنىدىن چاچراپ تۇرۇپ ئۇنىڭغا سالام بەردى-دە، كەينىدىن ئەگىشىپ،

قويۇشنى، ئۆز ئارا ھۆرمەت قىلىشنى خالىماي ئۆزىمىز بىلگەن سەنەمگە دەسسەۋىرىدىغان بولساق، ھازىرقى ئىتبارسىزلىق، خارلىق ۋە زالالەتتىن ھەرگىزمۇ قۇتۇلالمايمىز. ناۋادا ھەممىمىز ئۆزىمىزنىڭ ئوبرازىنى تىكلەش، ئۆزىمىزنىلا مەركەز قىلىش، ئۆزىمىزنىلا ئېتىراپ قىلدۇرۇش ئۈچۈن كۈچەيدىغانلا بولساق، ئۇ چاغدا چوقۇمكى، بىزنىڭ ھەقىقەت يولىدىكى كارۋانىمىز كارۋانلىق سالاھىيىتىنى يوقۇتۇپ، يەككە يولۇچىلىق ھالىتىگە چۈشۈپ قالىدۇ. ئاخىرىدا خۇددى «يالغۇز ئاتنىڭ چېڭى چىقماس، چېڭى چىقسىمۇ دېڭى چىقماس» دېگەن تەمسىلدىكىدەك قىلغان ئىشلىرىمىز نەتىجىسىز ئاخىرلىشىدۇ.

يۇقىرىدا بىز ئىنكارچىلىقنىڭ ئادىمىي پەزىلەتلەرگە زىتلىقى ۋە ئۇنىڭ يامان ئاقىۋىتى، شۇنداقلا ئۆز ئارا ئىتتىپاقلىشىش، ئېتىراپ قىلىشىش ۋە قوللاپ-قۇۋۋەتلىشىشلەرنىڭ زۆرۈرىيىتى توغرىسىدا قىسقىچە توختىلىپ ئۆتتۇق.

ئەمدى بۇ ھەقتە پېشىۋالىرىمىزنىڭ بايانلىرىغا قۇلاق سېلىپ باقايلى:

1. ئىمام ئەھمەد ئىسھاق ئىبنى راھەۋەي ھەققىدە مۇنداق دەيدۇ: «كىشىلەر ئارىسىدا داۋاملىق پىكىر ئىختىلاپى بولۇپ تۇرىدۇ، ئىسھاق گەرچە بەزى پىكىرلەردە بىزگە ئوخشاش بولمىسىمۇ، ئەمما خۇراسان كۆۋرۈكىدىن ئۇنىڭدەك كاتتا كىشى ئۆتۈپ باقمىغان.»¹ مانا بۇ ئۈممەت پېشىۋاسى بولغان ئىمام ئەھمەدنىڭ ئىلمىي مەسلىھەتلىرىدىكى ئىختىلاپنى بىر ياققا قايرىپ قويۇپ ئىنساپنى، ۋىجداننى ئاساس قىلىپ بېرىۋاتقان باھاسىدۇر.

2. ئىمام ئىبنى رەجەب مۇنداق دېگەن: «ئىمام ئەھمەد ئىسھاق ئىبنى راھەۋەينى ماختايتتى، ئۇنىڭغا ئايرىن ئوقۇيتتى، كىشىلەر ئارىسىدا داۋاملىق پىكىر ئىختىلاپى بولۇپ تۇرىدۇ، ئىسھاق گەرچە بەزى پىكىرلەردە بىزگە ئوخشاش بولمىسىمۇ... دەيتتى. ئىسھاق ۋە

2 «ئەلبەرقۇ بەينەن نەسەھت ۋە ئەتتەئىبىر» 31-32-بەت
3 «سىبەرۇ ئەئلامىن نۇبەلا» 10-توم 630-بەت
4 «جامئۇ بەيانىل ئىلمى ۋە فەزلىھى» 1-توم 49-بەت
5 «جامئۇ بەيانىل ئىلمى ۋە فەزلىھى» 1-توم 128-بەت
6 «جامئۇ بەيانىل ئىلمى ۋە فەزلىھى» 1-توم 107-بەت

1 «سىبەرۇ ئەئلامىن نۇبەلا» 11-توم 371-بەت

بىرھازادىن كېيىن قايتىپ كەلدى. يەھيا تېخىچە ئولتۇراتتى، ئۇ، ئىمام ئەھمەدكە:

- ئى ئەبۇ ئابدۇللاھ! (ئىمام ئەھمەدنىڭ ھۆرمەت نامى) نېمىشقا بۇنچە قىلىپ كېتسەن؟ دېدى.

- بۇنداق دېمە! ئەگەر ئۆلىما بولاي دېسەڭ، ئۇنىڭ قېچىرىنىڭ قۇيرۇقىغا يېپىش!» دېدى، ئىمام ئەھمەد.¹

سەلەف سالھىنلار ئىلىم ئۆگىنىشكە ھېرىسمەن بولۇش، ئۆلىمالاردىن تەلىم ئېلىشقا ئالدىراشتا ئەڭ ياخشى ئۆلگىلەرنى ياراتقان. خەتب بەغدادى ۋە باشقىلارنىڭ ھەدىسى ئۆگىنىش ئۈچۈن قىلغان سەپەرلىرى توغرىسىدا كەلتۈرگەن تارىخى ۋە قەلىكلەر بۇنىڭغا شاھىد تۇر. بەزى سەلەپلەر پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ بىر ھەدىسىنى ئاڭلاش ئۈچۈن يىراق مۇساپىلەرنى باسقان. ئۇلار بىرەر كىشىنىڭ ئۆزلىرىدىن ئىلىمدە ئارتۇق ئىكەنلىكىنى بىلسە، ئۇنىڭ قېشىغا بېرىپ، تەلىم ئېلىشقا ئالدىرايتتى.

مەشھۇر مۇپەسسىر ساھەبە ئابدۇللاھ ئىبنى مەسئۇد مۇنداق دېگەن: «مەن بىرەر كىشىنىڭ ئاللاھنىڭ كىتابىنى مەندىن بەكرەك بىلىدىغانلىقىدىن خەۋەر تاپسام، ئۇ كىشىنىڭ قېشىغا تۈگە بارالايدىغانلا بولسا باراتتىم».²

شەرىئەت ئىلمى ئۇستازلاردىن تەلىم ئېلىنىدۇ، ئۇنى پەقەت كىتابلاردىنلا ئۆگىنىش ئارقىلىق كۆزلىگەن مەقسەتكە يەتكىلى بولمايدۇ. شەرىئەت ئىلمىنى ئۇستازسىزلا كىتابلاردىن ئۆگىنىش ۋە شۇ تەرەپ بىلىملىرىنى ھاياتىي قەدەملىرىگە ئەندىزە قىلىۋېلىش ئىنتايىن خەتەرلىك ئەھۋال. شۇنىڭدەك، ئوقۇغۇچىلارنىڭ بىرەر ئۇستازدىن تەلىم ئالمايلا كىتاب كۆرۈپ، مەسىلىلەردە بىرەر قاراش شەكىللەندۈرۈشى توغرا ئەمەس. ئىمام شافىئى (ئاللاھ ئۇنىڭغا رەھمەت قىلسۇن) بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: «كىتابلاردىنلا ئىلىم بولغان ئادەم ھۆكۈملەرنى زايە قىلىۋىتىدۇ».³

بىر قىسىم سەلەپلەر مۇنداق دەيتتى: «كىتابلارنىلا ئۇستاز تۇتۇش ئەڭ ئېغىر

ئاپەتتۇر».⁴

بىرەيلەن ئىمام ئەبۇ ھەنىفەگە: پالانى مەسجىد تە فقھى ھەققىدە مۇنازىرىلىشىدىغان بىر بۆلۈك كىشىلەر بار دېۋىدى، ئەبۇ ھەنىفە: ئۇلارنىڭ ئۇستازى بارمۇ؟ دەپ سورىدى، ئۇ كىشى: يوق دېگەندە، ئەبۇ ھەنىفە: ئۇنداقتا ئۇلار مەڭگۈ ئالىم بولالمايدۇ دېگەن.⁵

ئاۋام مۇسۇلمانلار، بولۇپمۇ دەۋەت ساھەسىدە خىزمەت قىلىۋاتقانلار پېشىقەدەم ئۆلىمالارنىڭ قېشىغا تەشەببۇسكارلىق بىلەن بېرىپ، ئۇلارنى ئۆزلىرىگە باش قىلىشى، سۆزلىرىنى ئاڭلىشى ۋە ئۇلاردىن تەلىم ئېلىشى كېرەك. تېخىمۇ مۇھىمى شۇكى، كىشىلەر دىن ۋە ئىلىمدە ئىشەنچلىك ئۆلىمالاردىن تەلىم ئېلىشقا ئىنتىلىشى ئىنتايىن زۆرۈر. «ئىلىم دېمەك دىندۇر، شۇڭا دىننىڭلارنى كىملىرىدىن ئۆگىنىۋاتقىنىڭلارغا قاراڭلار».⁶

ناۋادا مۇئەييەن ساھەدە كەسىپلەشكەن ئۆلىمالار بولسا، ئۇلارنى كەسىپى ئالاھىدىلىكى بويىچە ئۇستاز تۇتۇش كېرەك. ھەرقانداق پەندە پەقەت شۇ ساھەدە مۇتەخەسسسىس بولغان ئۆلىمالارنىڭ سۆزىلا ئېتىبارغا ئېلىنىدۇ.

ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما مۇنداق دېگەن: «بىر كۈنى ئۆمەر ئىبنى خەتتاب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ جابىيە⁷ دە كىشىلەرگە نۇتۇق سۆزلەپ مۇنداق دېدى: ئەي خالايتىق! كىمكى قۇرئان توغۇرلۇق سورىماقچى بولسا، ئۆبەي ئىبنى كەئب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ قېشىغا كەلسۇن. كىمكى مېنىڭ ئىلمى توغۇرلۇق سورىماقچى بولسا، زەيد ئىبنى سابىت رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ قېشىغا كەلسۇن. كىمكى فقھى توغۇرلۇق سورىماقچى بولسا، مۇئاز ئىبنى جەبەل رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ قېشىغا كەلسۇن».⁸

ئاۋام مۇسۇلمانلار ۋە دىن يولىدا خىزمەت قىلىۋاتقانلار ئۆلىمالارنىڭ يېشىنىمۇ نەزەردە تۇتۇپ مۇئامىلە قىلىشى ۋە ئۇلارغا ئالاھىدە ئېتىبار بىلەن قاراش كېرەك. ياشلار مەلۇم كەسىپى ساھەلەردە، مۇئەييەن پەنلەردە يۇقىرىراق بولغان

4 «تەزكىرەتۇس سامىئى» 86 - بەت

5 «جامئۇ بەيئەنل ئىلمى ۋە فەزلىھى» 1 - توم 139 - بەت

6 «مۇسلىم» 1 - توم 14 - بەت

7 جاي نامى

8 «تەبارانى» رىۋايىتى

1 جامئۇ بەيئەنل ئىلمى ۋە فەزلىھى» 2 - توم 252 - بەت

2 «بۇخارى» 6 - توم 102 - بەت

3 «تەزكىرەتۇس سامىئى» 86 - بەت

دېگەندىلا بۇلارنى قېقىۋېتىشكە، ئۇلارغا كەلسە - كەلمەس پۈت ئېتىشقا بولمايدۇ.

ئىچىمىزدىكى يېتىشىپ چىقىۋاتقان دىنىي ئىزباسارلار دەل مۇشۇ نۇقتىدا كەتكۈزۈپ قويۇۋاتىدۇ. بىز يۇقىرىدا بۇ ھەقتە ئۆزىمىزنىڭ پىكىر قاراشلىرىمىز ۋە مەشھۇر بايراقدار ئىماملارنىڭ قاراشلىرىنى ئوتتۇرىغا قويۇپ ئۆتتۇق. بايراقدار ئىماملارنىڭ بىر - بىرىگە قانداق ئىكرام - تەۋەززۇلارنى قىلغانلىقىنى، قانداق ھۆرمەت بىلدۈرگەنلىكلىرىنى بايان قىلدۇق.

ئەمدى بۇ پىكىر - قاراشلارنى ئۆزىمىزنىڭ نۆۋەتتىكى ئەمەلىي ئەھۋالغا تەتبىقلاپ باقايلى!

بىزدە «ئېنى كىچىك ناۋاي بەك ۋارقىرايدۇ»، «يېرىم چىلەك سۇ بەك شالاقشىدۇ» دېگەنگە ئوخشاش نۇرغۇن ھېكمەتلىك ئىدىئوملار بار. ئەقىللىق ئەجدادىمىز قەدىمدىن باشلاپلا ئالدىراخغۇلۇق، ئىنكارچىلىق، ئۆزىنى كۆز - كۆز قىلىشلارنى «پېشىپ يېتىلمىگەنلىك»، «ئالدىراپ خامپىغا سەكرىگەن» لىك دەپ قارىغان ھەمدە بۇ خىل ئىللەتلەردىن قەتئىي يىراق تۇرۇشنى تاپىلغان.

بۇ ھەقتە دىنىمىزنىڭ سۆھبەت ۋە دېئالوگ ئەخلاقىغا نەزەر سېلىپ باقىدىغان بولساق «پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ سۆھبەتدەشنىڭ پىكىرى تۈگىمىگىچە گېيىنى بۆلۈۋەتمەيدىغان، مۇناسىۋەتسىز تېمىلاردا سوئال سورالغان تەقدىردىمۇ ئېغىر - بېسىقلىق بىلەن ئاخىرىغىچە ئاڭلاپ، ئەتراپلىق چۈشەنچە بېرىدىغان» لىقتەك بۈيۈك بىر ئۆرنەكنى بايقايمىز.

دەرۋەقە ھىزىمەت رىئالىتىمىزدا پەيغەمبىرىمىزنىڭ ۋارىسلىرى ھېسابلىنىۋاتقان ئاز ساندىكى سۆيۈملۈك ئۆلىمالار ۋە ھەقىقەت يولىدا تۇرلۇق تۈمەن قىيىنچىلىق ۋە خەتەرلەرگە تەۋەككۈل قىلىپ، ئۆزىنى مۇشۇ يولغا ئاتىغان بىر قىسىم تالىبۇل ئىلىم قېرىنداشلىرىمىزدا كۆپرەك كۆرۈلۈۋاتقان بىر ئىللەت دەل قارشى پىكىردىكىلەرگە ياكى ئۆزى بىلەن ئوخشاش بولمىغان چۈشەنچىدىكىلەرگە قارىتا سەۋىرسىزلىرىچە مۇئامىلە قىلىشتۇر. تېخى ئەڭ ئېغىر بولغىنى، بۇ سەۋىرسىزلىك ئۇلارنىڭ نەزىرىدە «دىننى دەپ چىرايى ئۆتۈش» دەپ ئاتىلىۋاتىدۇ. ئۇلار بۇ خىل ئىللەتلەردىن

تەقدىردىمۇ، پېشقەدەملەردە ئۇنىۋېرسال بىلىم كۆپرەك بولغان بولىدۇ. ئىلىم بىر كۈندىلا ياكى بىر نەچچە يىلدىلا شەكىللەنمەستىن، بەلكى ئاز - ئازدىن بارا - بارا توپلىنىدۇ. ئۆلىمالارنىڭ يېشى چوڭايغانسىرى ئىلمى ئېشىپ تەجرىبىسى موللىشىدۇ. شۇڭا دىنىي ساھەدە خىزمەت قىلىۋاتقان قېرىنداشلار پېشقەدەملەر بىلەن زىچ مۇناسىۋەت ئورنىتىپ، ئۇلاردىن كۆپرەك تەلىم ئېلىشى، مۇناسىۋەتلىك مەسىلىلەردە يوليۇرۇق سورىشى، باشباشتاق بولۇپ قالماسلىقى لازىم.

پېشقەدەملەرنىڭ پەزىلىتى توغۇرلۇق نۇرغۇن ئايەت - ھەدىسلەر كەلگەن، ھەتتا نامازغىمۇ ياشقا چوڭلارنىڭ ئىمام بولۇشى بۇيرۇلغان. مالىك ئىبنى ھۇۋەيرىس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دېگەن: «بىز بىر بۆلۈك تەڭتۇش ياشلار پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ قېشىغا كېلىپ 20 كۈن تۇردۇق. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئىنتايىن مېھرىبان، كۆيۈمچان ئىدى. بىزنى ئائىلىسىدىكىلەرنى سىغىنىپتۇ دەپ ئويلىغان چېغى، بىزدىن ئائىلەڭلەردە كىملىر بار؟ دەپ سورىدى، بىز ئائىلە ئەھۋالىمىزنى ئېيتتۇق. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىزگە: ئۆيۈڭلارغا قايتىپ ئۇلار بىلەن تۇرۇڭلار، ئۇلارغا ئۆگەنگەنلىرىڭلارنى ئۆگىتىپ قويۇڭلار، ئۇلارنى ياخشىلىققا بۇيرۇڭلار، نامازنى مەن ئوقۇغاندەك ئوقۇڭلار. ناماز ۋاقتى بولسا، بىرىڭلار ئەزان ئېيتسۇن، ئاراڭلاردىكى چوڭراقڭلار ئىمام بولسۇن، دېدى.»¹ دېمەك، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام يېشى چوڭراقنى ئىمام بولۇشقا بۇيرۇغان. بۇ مەسىلىدە مەزكۇر ساھابىلەرنىڭ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئالدىدا تۇرغان ۋاقتى ئوخشاش، ئىگەللىگەن بىلىمىمۇ ئوخشاش بولغاچقا، ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى ياشقا چوڭراقنىڭ ئىمام بولۇشى ئالاھىدە تىلغا ئېلىنغان. ناۋادا ئىلىمىدىمۇ، ياشتىمۇ چوڭلار بولسىچۇ؟! ئەلۋەتتە بۇنىڭدا ئىلىمدە ھەم ياشتا چوڭلارغا يول قويۇش، ئۇلارغا ئەگىشىش كېرەك! ھەر قايسى دەۋر كىشىلىرى ياكى يۇرت ئەھلى ئىلىمگە قايىل بولۇپ، پەزىلىتىنى ئېتىراپ قىلىپ، «دەۋرىمىزنىڭ ئۆلىماسى» ياكى «يۇرتىمىزنىڭ ئۆلىماسى» دەپ ئاتىغان ئۆلىمالارغا ئالاھىدە ھۆرمەت - ئېتىبار بىلەن قاراش كېرەك. ھە

1 «بۇخارى» 1 - توم 155 - بەت

ئىپتىخارلىنىۋاتىدۇ. بۇ قېرىنداشلىرىمىز «دەپ چىرايى ئۆگۈش» نى توغرا ئورۇنغا تەتبىقلىمايۋاتىدۇ. ئۆزىگە تەلمۈرۈپ تۇرۇۋاتقان تەلىمگە، يول كۆرسىتىشىگە مۇھتاج بولۇۋاتقان ئۆز سېپىدىكىلەرگە ئۆگۈۋاتىدۇ. بۇ خىل كەيپىيات دىنىي ساھەدىكى قېرىنداشلار ئارا ۋە ئالىم-ئۆلىمالار بىلەن ئاۋام مۇسۇلمانلارنىڭ ئارىسىغا ھاك شەكىللەندۈرۈپ قويۇۋاتىدۇ. بۇ قېرىنداشلىرىمىز ئۆز ئارا ۋە ئاۋام مۇسۇلمانلار ئارا مۇناسىۋەتكە، مۇئامىلىگە ئالاھىدە دىققەت قىلمايۋاتىدۇ. شۇنداق قىلىپ ئاخىرىدا ھەر ئادەم ئۆزىگە ئۆزى باش، ئۆزىگە ئۆزى خوجا بولۇپ قېلىۋاتىدۇ.

ھازىر پۈتۈن ئۈمەتنىڭ چىچىلاڭغۇلىقى، قەدىرىسىزلىكى ۋە ئىتتىپاقسىزلىقىنى «دۇنيادا پۈتۈن مۇسۇلمانلارغا بىر باشنىڭ كەمچىل» ئىكەنلىكىگە باغلاپ چۈشەندۈرۈش ئۈمۈمىي كەيپىياتقا ئايلاندى. مەن ئويلايمەنكى، بىزدە ھازىر كەمچىل بولۇۋاتقنى باش ئەمەس بەلكى ئەگەشكۈچىدۇر.

قاراپ باقىدىغان بولساق ئازراق بىر نەرسە ئوقۇۋالغان ياكى ئاڭلىۋالغان قېرىنداشلارنىڭ ھەممىسى ئۆزى بىلگەنچە ئىش كۆرۈۋاتىدۇ. ھېچكىم ھېچكىمگە ئەگەشمەيدۇ. بەلكى ھەممە ئادەم باشقىلارنىڭ ئۆزىگە ئەگىشىشنى ئارزۇ قىلىدۇ. ھەركىم ئۆز پىكرى ياكى مەۋقەينىڭ خاتا بولۇش ئېھتىماللىقىنى پۈتۈنلەي ئىنكار قىلىدۇ. ھەممە ئادەم ئۆزى بىر سىزنى سىزىدۇ-دە، باشقىلارنى شۇ سىزنى ئۈستىدە بىرلىشىشكە دەۋەت قىلىدۇ. ئېنىقكى ھەممە ئادەمنىڭ چۈشەنچىسى، پىكىر-قاراشلىرى، ئويلىغانلىرى ئوخشاش بولمايدۇ. ئۇنداق بولغانىكەن ھەممەيلەننىڭ ھېلىقى بىر سىزنى ئۈستىگە سەپراس بولۇشى مۇمكىن بولماي قالدى. دەل مۇشۇ نۇقتىنى تۇتۇۋالغان قېرىنداشلىرىمىز شۇ ھامان باشقىلار ئۈستىدىن قازىلىق قىلىشقا باشلايدۇ.

ناھايتى ئېنىقكى ئەقىدىۋىي بىرلىك بولمىغانلار بىلەن بىر يولنىڭ كارۋانلىرىغا ئايلانغىلى بولمايدۇ. چەكسىز سۆيگۈ ياكى ئىنسانىي مۇھەببەتتىن ئىبارەت غايىۋىي تەسەۋۋۇرلارنىڭ پەپىلىشىگە ئەگىشىپ بىر مەزگىل ئەقىدىۋىي

بىرلىك بولمىغانلار بىلەن بىر يولدا ماڭغىلى بولغاندەك قىلغان بىلەن، بەربىر ئۇ يوللار ئاخىرىغا چىقمايدۇ. ئەمما چوڭ جەھەتتىن ئەقىدە-ئېتىقادتا بىرلىك مەۋجۇت بولسا ئارىلىرىدىكى ئۇششاق پەرقلەر ۋە ئوخشىمىغان پىكىرلەرگە يول قويۇش كېرەك. ئوخشىمىغان ئوي، ئوخشىمىغان ئېقىتىدار، ئوخشىمىغان سەۋىيىدىكى كىشىلەرنىڭ ھەممىسىنى بىر پىكىر ۋە بىر قاراشقا مەركەزلەشتۈرۈپ، بىرلەشتۈرۈپمەن دېيىش تامامەن مۇمكىنسىزدۇر. ئوخشىمىغان سەۋىيە، ئوخشىمىغان پىكىر دەل ئىنسانلارنىڭ ئۆز ئالاھىدىلىكىنى نامايان قىلىدىغان، ئۆز ئىقتىدارىنى جارى قىلدۇرىدىغان كەڭرى سەھنىدۇر. بۇ نۇقتىدىن ئادەملەرنى بوغۇشلاپ، ھەممىنى بىر قىلىپقا چۈشۈرۈشكە ئۇرۇنۇش ئىنسان تەبىئىتىگە زىت ھەرىكەتلەردۇر. ئىنسان تەبىئىتىگە زىت ھەرقانداق ھەرىكەت مەيلى ئۇ قانچىلىك ئۇلۇغۋار، دەپدە بىلىك تەشۋىق قىلىنىدىشىدىن قەتئىينەزەر ھامان ھالاكەتكە يۈزلىنىدۇ.

دېمەك، ھەر قايسى ساھەدىكى ئۇستازلار، قېرىنداشلار ئەڭ ئاۋۋال ئىنساننىڭ ئاللاھ ياراتقان ئۆزىگە تەبىئىتىنى بىر قەدەر ئىچكىرىلەپ چۈشىنىشكە كۈچىشىمىز، ئاللاھ ۋە ئاللاھنىڭ رەسۇلى رۇخسەت بەرگەنلىكى ئىشىكلەرنى داغدام ئېچىۋېتىشىمىز، دىنىمىز يول قويغان دائىرىدە پىكرى ئوخشىماسلىقلارغا كەڭ قورساقلىق بىلەن مۇئامىلە قىلىشىمىز، ھە دېسىلا باشقا قېرىنداشلارنى ئۆزىمىزگە دۈشمەن، رەقىب سايلىۋالماسلىقىمىز لازىم.

گېپىمىزنى ئەسلى تېمىمىزغا يۆتكەسەك، ئىنكارچىلارنىڭ مەقسىتى كۆپىنچە ۋاقتلاردا ئۆزىنى مۇئەييەنلەشتۈرۈش بولىدۇ. ھېچبىر ئادەم ئۆزىنى ئۆزى ماختىغان، ئۆزىنى كۆككە كۆتۈرگەن، ئۆزىنى بازارغا سالغان ئادەمنى ياقىتۇرمايدۇ. شۇڭلاشقا ئىنكارچىلار ئۆزىنى بىۋاسىتە بازارغا سالماستىن، بەلكى باشقىلارغا باھا بەرگىلى تۇرىدۇ. ئەتراپىغا ئۆزىنىڭ مۇرت-مۇخلىسلىرىدىن بىر نەچچىنى يىغىۋېلىپ ئەل-جامائەت ئىچىدە نامى بار، ئاتالغان شەخسلەرنى بىر-بىرلەپ تاسقىغىلى تۇرىدۇ. ئېغىزغا ئالغۇدەك بىرەر ئەيىب-نۇقساننى تاپقان ھامان «قىلنى پىل كۆرسىتىپ» بولۇشقا داۋراڭ سالغىلى تۇرىدۇ. شۇنداق قىلىپ ئەتراپىدىكى بىر نەچچە

قوبىماسلىق، ھە دېگەندىلا مەسىلىلەرنى يامان تەرەپكە بۇراپ تەسەۋۋۇر قىلىش، ئۆزىنىڭكىنىلا توغرا دېيىش، رېئاللىقنى نەزەردىن ساقىت قىلىش، نېمىنى ئاۋۋال نېمىنى كېيىن قىلىشنى بىلمەسلىك، باشقىلارغا ئالدىراپلا تون پېچىش قاتارلىق يەنە بىر تالاي ئىللەتلەر ساقلانغان.

بۇ قېرىنداشلارنىڭ يۇقىرىدا تىلغا ئېلىنغان ۋە شۇ قاتاردىكى بىر تۈركۈم ئىللەتلەرنى تۈزىتىلسە، چوقۇمكى بۇلاردىكى قىزغىنلىق، جۇشقۇنلۇق، پىداكارلىق ئىسلامىي كەيپىياتقا زور ھاياتىي كۈچ بەخشى ئېتىدۇ. بۇ قېرىنداشلارنىڭ كۆپىنچىسى يېڭىدىن ھىدايەت تاپقان، ئۇيغۇرچە تەرجىمە ماتېرىياللار ئارقىلىق ئىمان - ئىسلامنى چۈشەنگەن قېرىنداشلاردۇر. بىز بۇلاردىن ناھايىتى پەخىرلىنىمىز، بۇلاردىن زور ئۈمىدلەرنى كۈتىمىز. شۇنداقلا بۇلارغا دىن ۋە دىنى مەسىلىلەرنى مۇكەممەل چۈشىنىشتە پەقەت تەرجىمە ماتېرىياللارغا تايىنۋالماستىن، بەلكى ماتېرىياللاردىكى مەزمۇنلارنى رېئاللىققا توغرا تەتبىقلاپ بېرىدىغان، ئىمانى ۋە ئەمەلىي ھەرىكەتلىرىگە يېتەكچىلىك قىلىدىغان ئۇستازلارنىڭ پېشىنى تۇتۇشنى تەۋسىيە قىلىمىز.

بۇ ھەقتە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ دەۋرىگە نەزەر سېلىپ باقىدىغان بولساق، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۆز ھوزۇرىدا مۇئەييەن ۋاقىت دىن ئۆگىنىپ، ئۆزىدە يېتەكچىلىك، دەۋەتچىلىك سالماھىيىتى ھازىرلىغان كىشىلەرنى يۇرت - يۇرتلارغا ئۇستاز قىلىپ ئەۋەتكەنلىكىنى كۆرەلەيمىز. ئەلۋەتتە «بۇ ئىلىم دىندۇر، شۇڭا دىنىڭلارنى كېمىلەردىن ئۆگىنىۋاتقىنىڭلارغا قاراڭلار.»² يەنە بىر ئەسەردە «كىمىنىڭ دىندا ئۇستازى بولمىسا ئۇنىڭ ئۇستازى شەيتاندۇر» دېيىلگەن. شۇڭلاشقا ئىمانغا سادىق، دىنىغا ئىخلاسمەن قېرىنداشلار تەرجىمە كىتابلارنى كۆپ كۆرۈش، ئېنىقلىنىشنى ھەرخىل تەبلىغلەرنى كۆپ تېڭىش بىلەن بىللە ئۆزى ئىمانغا ئىشىنىدىغان، دەل مەسىلىلەردە مەسلىھەت بېرەلەيدىغان بىرەر ئۇستازنىڭ پېشىنى تۇتىشى لازىم. ئەلۋەتتە ئۇستازىم بار دەپلا تەرجىمە ئەسەرلەرنى ۋە ئۇستازلارنىڭ تەبلىغلەرنى قارا - قويۇق ئىنكار قىلىش ئاقىلانلىك

ئىخلاسمەنلەر بۇ داڭقانىپۇتى گەپلەرنى يەرمۇ - يەر، گەشمۇ - گەش تارقاقلىقى تۇرىدۇ. ئاقىۋەتتە ئېغىر ئىختىلاپلارنى، زىددىيەتلەرنى كەلتۈرۈپ چىقىرىپ نۇرغۇن ۋاقىت، زېھىن ئىسراپچىلىقلىرىغا سەۋەب بولىدۇ.

ئۆلىمالارنى ئىنكار قىلىش، ئۇلارغا تەنە قىلىش ئۇلارغا ئازار بەرگەنلىكتۇر. ئۆلىمالارغا ئازار بەرگەنلىك ئاللاھنىڭ ياخشى دوستلىرىغا ئازار بەرگەنلىكتۇر. ئىلىمگە ئەمەل قىلغان ئۆلىمالار ئاللاھنىڭ دوستلىرى دەپ سۈپەتلىنىشكە ئەڭ لايىق. ئۆلىمالارغا ئازار بېرىش ئىنتايىن خەتەرلىك. چۈنكى ئاللاھ تاڭالا دوستلىرىنى دۈشمەن تۇتقۇچىلارغا جەڭ ئېلان قىلغان. ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ھەدىسى قۇدۇسىدا مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلغان: «ئاللاھ: كىمكى مېنىڭ دوستلىرىمنى دۈشمەن تۇتىدىكەن، مەن ئۇنىڭغا جەڭ ئېلان قىلىمەن، دېدى.»¹ مەيلى دىننىڭ قايسى ساھەلىرىدە خىزمەت قىلىدىغانلار بولسۇن، كۆرسەتكەن خىزمەتلىرى چوڭ بولسۇن ياكى كىچىك بولسۇن ئالىم - ئۆلىمالارغا، پىشقەدەم پېشىۋالارغا ۋە ئۆزىدىن چوڭ ياكى كىچىك سەپداشلىرىغا تەنە قىلماسلىقى، بىر - بىرىنى قوللاپ قۇۋۋەتلىشى، خىزمەتلىرىگە يىراق - يېقىندىن ياردەمدە بولۇشى لازىم.

يېقىنقى يىللاردىن بۇيان تۇرغۇنلۇق ۋە پىكىرى قاتمىللىقلاردىن قۇتۇلۇش پىكىرلىرى يېتەكچىلىكىدە نۇرغۇن يۈكسىلىشلەر، ئىلغار پىكىرلىك ياش ئالىم - ئۆلىمالار، دىننى توغرا چۈشەنگەن ئىخلاسمەن، دىنىغا سادىق قېرىنداشلار بارلىققا كەلدى. ئەلۋەتتە بۇ ئالقىشلاشقا تېگىشلىك ئىش. بىراق بۇ ياخشى قېرىنداشلارنىڭ سايسىغا ئەگىشىپ يەنە بىر تۈركۈم «پىكىرى ئېلغار، قىلقى ناچار» قېرىنداشلارمۇ ئوتتۇرىغا چىقتى. بۇ قېرىنداشلىرىمىز قارىماققا دىننى ئىشلاردا ۋە دىننى مۇداپىئە قىلىشتا چىڭ تۇرغاندەك قىلغىنى بىلەن، ئەپسۇسكى، بۇلاردا ئېتىقادتا جېدەلخورلۇق قىلىش، فىقھى مەسىلىلەردە ئۆزى بىلگەنچە سۆزلەش، ئۇششاق ئىشلارغا ئېسىلىۋېلىش، روھىي قۇرغاقلىق، باشقىلار بىلەن مۇنازىرە ۋە مۇھاكىمە ئېلىپ بارغاندا قوپاللىق قىلىش، يول

2 «مۇسلىم» 1 - توم 14 - بەت

1 «بۇخارى» 7 \ 190 - بەت

بولمىغاندەك، ئۇن-سىن بۇيۇملىرى ياكى تەرجىمە ئەسەرلەردىكى دەۋەتلەر بىلەنلا كۇپايىلىنىپ، بىرەر ئۇستازنىڭ پېشىنى تۇنماسلىق، ئەتراپىدىكى ئالىم-ئۆلىمالارغا كۆزىنىڭ پاختىسىنى چىقىرىش، ھە دېگەندىلا ئۆزىنىڭ بەزىبىر ئىلغار پىكىر-قاراشلىرىنى دەستەك قىلىپ يۇرت پېشىۋالىرىغا، پېشقەدەملەرگە، مەشھۇر ئۇستازلارغا شىلتىڭ ئېتىش، باشقا قېرىنداشلار بىلەن ئۈزۈڭگە سوقۇشتۇرۇش قاتارلىقلارمۇ نادانلىق ھېسابلىنىدۇ.

ئەلۋەتتە ئىسلامىي سەپكە يېڭىدىن قوشۇلۇۋاتقان قېرىنداشلىرىمىزنى يېتەكلەش، مەنئىيىتىنى تازىلاش، ھەقىقىي ئىسلام بوتىسىدا ئېرىتىپ، ئىسلامچە قىلىپتا قايتىدىن قۇرۇپ چىقىش ئۈچۈن ئۇنىۋېرسال ساپاغا، مۇئەييەن بىلىم قۇرۇلمىغا ئىگە ھېكمەتلىك دەۋەتچىلەر كېرەك. بىز بۇ جەھەتتىكى ئىشلارنىڭ ھەممىنى فەقەھ ئۇستازلارغا، پېشىۋالارغا ئارتىپ قويساق، ئۇلارنىڭلا ۋەزىپىسى دەپ قارىۋالسا بولىدۇ. فەقەھ ئۆلىمالار پۈتۈن بىر خەلقنىڭ ھەر قايسى تەرەپتىكى ئومۇمىي ئىشلىرىغا يېتەكچىلىك قىلىدۇ، پەتۋا ئىشلىرىنى بىر تەرەپ قىلىدۇ. دەۋەتچىلەر ئاللاھ ۋە ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرىنىڭ كۆرسەتمىسى ھەمدە فەقەھ ئۆلىمالارنىڭ ۋە ئۆز دىيارىدىكى مۇشۇ ساھەدە ئۆزىدىن بۇرۇن ئىز سالغان پېشقەدەملەرنىڭ مەسلىھەتى بويىچە ئاللاھ بىلدۈرگەن توغرا ئېتىقاد ۋە توغرا قاراشلارنى باشقا مۇسۇلمان ئاممىغا، يېڭىدىن يېتىلىۋاتقان مۇسۇلمان قېرىنداشلارغا يەتكۈزىدۇ.

دەۋەتچى قېرىنداشلار يېڭىدىن يېتىلىۋاتقان ياشلارغا دىننى چۈشەندۈرۈشتە تەلىم-تەربىيە بىلەن بىرلەشتۈرۈپ، روھىنى پاكلاشقا ئالاھىدە كۈچىنى لازىم. ئۇلارغا بىر پۈتۈن ئىسلام تارىخى ۋە ئۆزىنىڭ مىللىي ئىسلام تارىخىنى توغرا يەتكۈزۈپ، ئۇلاردا ئىسلامىي ئىپتىخار تۇيغۇسى پەيدا قىلىشى زۆرۈر. بۇ جەرياندا بىر پۈتۈن ئىسلام تارىخىغا ۋە مىللىي ئىسلام تارىخىمىزغا چوڭقۇر چۆكۈپ، ئۇلارغا تارىختا ئۆتكەن مەشھۇر مۇجاھىدلار، ھەقىقەتپەرۋەر ئالىم-ئۆلىمالارنىڭ ئىش-ئىزلىرىنى كۆپرەك سۆزلەپ بېرىش، ئۇلار ھەققىدە بىرلىكتە مۇلاھىزە يۈرگۈزۈش، مۇمكىن بولسا، يۇرت-يۇرتلاردىكى ھايات پېشىۋالارنى، پېشقەدەملەرنى ۋاقتى-ۋاقتىدا يوقلاپ، ئۇلاردىن

تەجرىبە ئۆگىنىش، ئۇلارنىڭ ھاياتىدىكى ئۆرنەكلىك تەرەپلەرنى خۇلاسىلەپ، ئەجدادلار بىلەن ئەۋلادلار ئوتتۇرىسىكى ئۈزۈكچىلىككە خاتىمە بېرىش ناھايىتى زۆرۈر.

مۇشۇنداق زۆرۈرىيەتلەر بولغاچقا، يېتەكچى دەۋەتچىلەر ھەرخىل نەقى مەيدان سورۇنلاردىكى ياكى ئېنئىت ۋە ئۈنئەخسە، سىنئەخسە ئارقىلىق يەتكۈزۈۋاتقان دەۋەتلىرىدە ۋاپات بولغان پېشقەدەم دەۋەتچىلەر، مەرھۇم پېشىۋالار ۋە ئۆلىمالار ھەققىدە توختالغاندا ئۇلارنى ئالاھىدە ھۆرمەت نامى بىلەن، غايىۋانە مېھرىنى بىلدۈرۈپ تۇرۇپ تىلغا ئېلىش؛ ھايات پېشىۋالار ۋە ئالىم-ئۆلىما، دەۋەتچىلەر ۋە پېشقەدەملەرنى تىلغا ئېلىشقا توغرا كەلگەندە «ئۇستاز»، «ھۆرمەتلىك»، «قەدىرلىك» دېگەندەك ئېتىراپىي سۈپەتلەرنى كۆپرەك ئىشلىتىش كېرەك. ناۋادا قەرەللىك ئۇيۇشتۇرۇلغان دەۋەت سورۇنلار بولسا، بۇ سورۇنلارغا پات-پات ئۇستازلارنى، ئۆلىمالارنى تەكلىپ قىلىپ، تەبلىغ ئاڭلاۋاتقان قېرىنداشلار بىلەن ئۆلىمالار ۋە پېشىۋالار ئوتتۇرىسىدىكى ھاڭىنى تارايىتىش، ئۆزئارا تونۇشتۇرۇش، ئالىم-ئۆلىمالار ۋە پېشىۋالاردىن سورۇندىكىلەرگە دۇئا ئېلىش لازىم. ناۋادا دەۋەت، تەبلىغلەرنى تور ئارقىلىق قىلىۋاتقان ياكى ئۈنئەخسە، سىنئەخسەلەردە يەتكۈزۈۋاتقان بولسا، دەۋەت، لېكسىيەلەرنى ئاڭلاۋاتقان ئاۋام خەلقىنىڭ ئەمەلىي ئەھۋالىنى ۋاقتى-ۋاقتىدا ئىگەلەپ تۇرۇش، مۇمكىنقەدەر ئىخلاسەن ئاڭلىغۇچىلار بىلەن يۈز تۇرانە سۆھبەت ئورۇنلاشتۇرۇش، ھېچبولمىغاندا تور ئارقىلىق بولسىمۇ قەرەللىك ھالدا راي سىناش پائالىيەتلىرىنى يولغا قويۇش، شۇنداقلا ئىخلاسەن مۇسۇلمان ئاممىسىنىڭ تەلەپ-ئۆتۈنۈشلىرى ۋە پىكىر-ئىلتىماسلىرىغا ناھايىتى ئەستايىدىللىق بىلەن جاۋاب قايتۇرۇش لازىم...

ئاللاھ ھەممىمىزنى كىبىردىن، مەنمەنچىلىكتىن، رىيا ۋە شۆھرەتپەرەسلىكلەردىن ساقلىسۇن.
(ئامىن)

داۋامى كېيىنكى ساندا...

تىل ۋە تەرجىمىچىلىك

توغرىسىدا

ئابدۇسەمىي مۇپتەھمەتتىن

ئەقىل ھەم بىلىم تەرجىمانى بۇ تىل،
روشن تىل كىشىنى يۇرۇتقۇچى، بىل!

— يۈسۈپ خاس ھاجىپ

ئىلاۋە:

ئالدىنقى ئەسىرنىڭ ئاخىرقى چارەكلىرى ئەدەبىياتىمىزنىڭ ئۆز يولىغا يېقىنلىشىش جەريانى بولدى. بۇ جەرياندا ئاللاھنىڭ پەزىلى - مەرھەمىتى بىلەن «قۇرئان كەرىم» نىڭ ئۇيغۇرچە تەرجىمىسى نەشر قىلىندى. بۇ، ئۇزاق مەزگىل ئىسلامىي نەشر ئەفكارلىرىدىن پۈتۈنلەي مەھرۇم قىلىنغان خەلقىمىزگە نىسبەتەن زور ئۈمىد ۋە ئىشەنچ بېغىشلىدى. بۇ ئۈمىد ۋە ئىشەنچنىڭ تۈرتكىسىدە ئاز بولسىمۇ خىلى ساز بىر تۈركۈم ئىسلامىي تەرجىمە ئەسەرلەر روياپقا چىقتى. شۇنداق قىلىپ بۇ ساھە نۇرغۇن ئۆلىمالىرىمىز ۋە دىنىي ئىزدەنگۈچىلىرىمىزنى ئۆزىگە جەلپ قىلدى - دە، ئىسلامىي ئەسەرلەر بىر - بىرلەپ تەرجىمە قىلىنىشقا باشلىدى. ھەر نەرسە ئاۋۋال يوقلۇقتىن بارلىققا كېلىپ، ۋاقىتسىزى مۇكەممەللەشكىنىگە ئوخشاش دىنىي ساھەدىكى تەرجىمە ئىشلىرىمۇ ئىجتىھادلىق خالىس تۆھپىكارلىرىمىزنىڭ پىداكارلىق كۆرسىتىشى بىلەن خىلى راۋاجلىنىپ تەخمىنەن 300 دىن ئارتۇق كىتاب كەڭ ئوقۇرمەنلەر بىلەن يۈز كۆرۈشتى. ئەلۋەتتە بۇ ئاز سان ئەمەس. ئەمما ئاز ساندىكى بىر قىسىم تەرجىمە

ئوتتۇرا ئەسىر ئۇيغۇر تىلى دەۋرى ۋە يېقىنقى زامان ئۇيغۇر تىلى دەۋرى مەزگىللىرىدە تىلىمىزدا ئىجاد قىلىنغان ياكى تەرجىمە قىلىنغان ئەسەرلەر خىللا كۆپ بولغان. بۇ ئىككى دەۋردە روياپقا چىققان ئەسەرلەرگە نەزىرىمىزنى ئاغدۇرغاندا بۇلارنىڭ مۇتلەق كۆپ سانلىقىنىڭ ئىسلامىي ئەسەرلەر بولغانلىقىنى، ھېچبولمىغاندا ئىسلامچە پىكىر ئەندىزىسىنى ئارقا كۆرۈنۈش قىلغانلىقىنى ھېس قىلالايمىز. ئەپسۇسكى تىلىمىز ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلى دەۋرىگە كىرىپ ئۇزاق ئۆتمەيلا تۈرلۈك - تۈمەن سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن ئېغىر چېكىنىشكە يۈز تۇتتى. شۇنداق قىلىپ بىر قەرنىدىن كۆپرەك ۋاقىت ئۇيغۇر تىل ئەدەبىياتىمىز ئۆزىنىڭ ئەدەبىي خاسلىقىدىن چەتلەشتۈرۈلۈپ، ئاللىقانداقتۇر تەتۈر قويۇنلارغا ئەگىشىپ يۈردى. بۇ ۋاقىتلاردا ئىجاد قىلىنغان ياكى تەرجىمە قىلىنغان ئەسەرلەر دېگۈدەك مەلۇم غەزەز ۋە مۇددىئالارنىلا چىقىش قىلغان بولغاچقا، بۇلار ئەدەبىيات تارىخى زەنجىرىنىڭ بىر ھالقىسى بولۇش سالاھىيىتىگە توشمايدۇ.

قىلغۇچىلاردا تۈزۈشكە تېگىشلىك بىر تالاي مەسىلىلەرنىڭ ساقلىغانلىقىمۇ كۆز يۈمىلى بولمايدىغان رېئاللىق.

ئاپتور بۇ ماقالىسىدە تەرجىمە ھەققىدە ئەتراپلىق ئىزدەنگەن بولۇپ، ماقالىدە تەرجىمانلارغا قويۇلدىغان تەلەپلەر ۋە تەرجىمىنىڭ ئۆلچەملىرىنى بىر قۇر كۆرسىتىپ ئۆتكەن ۋە كەسىپ ئەھلىلىرىنىڭ تەرجىمىچىلىككە ئالاقىدار پىكىر-قاراش ۋە نەزەرىيىلىرىنى نەقىل كەلتۈرگەن. بۇ ماقالە دەل بىز يۇقىرىدا تىلغا ئېلىپ ئۆتكەن ئىسلامىي ئەسەرلەر تەرجىمىچىلىكىدە ساقلىغان بىر قاتار مەسىلىلەرنى ھەل قىلىشتا ئالاھىدە ئەھمىيەتكە ئىگە. شۇنداقلا يېڭىدىن تەرجىمىچىلىككە كىرىشىۋاتقانلارغا ئۆگىنىش ماتېرىيالى، مۇشۇ ساھەدە مېڭىۋاتقانلارغا پايدىلىنىش ماتېرىيالى بولالايدۇ.

بۇ ئەسەر جەمئىي 2 باب، 28 تېمىدىن تەشكىل تاپقان بولۇپ، ژۇرنىلىرىمىزنىڭ بىر قانچە ساندا ئۇدا ئۇلاپ بەرمەكچىمىز.

تۆۋەندە ئوقۇرمەنلىرىمىزنى ئەسەرنىڭ مەزمۇنىدىن ئالدىن خەۋەردار قىلىپ قويۇش ئۈچۈن ئەسەرنىڭ كېيىنكى سان ژۇرنالىغا بېرىلدىغان قىسمىنىڭ مۇندەرىجىسىنى قىستۇرۇپ قويۇشنى مۇۋاپىق كۆردۈك:

تەرجىمە ماھارىتى

جۈملە بۆلەكلىرى سېلىشتۇرمىسى

تەرجىمىگە سۆز قوشۇش ماھارىتى

تەرجىمىدە زۆرۈر بولغان گرامماتىكىلىق ئامىللارنى قوشۇش ماھارىتى

سۆز قىسقارتىش ماھارىتى

سۆز ئالماشتۇرۇش ماھارىتى

جۈملە بۆلەكلىرىنى ئالماشتۇرۇپ تەرجىمە قىلىش ماھارىتى

تولدۇرغۇچىنى تەرجىمە قىلىش ماھارىتى

ھالەت، رەۋىشلەرنى تەرجىمە قىلىش ماھارىتى

ئېنىقلانغۇچىنى تەرجىمە قىلىش ماھارىتى

مەزكۇر تېمىلارغا قىزىققۇچى ئوقۇرمەنلەرنىڭ ئىزچىل كېيىنكى سانلارغا نەزەر ئاغدۇرۇشىنى سورايمىز!

تېمىغا كىرىش:

1. تىل

تىل ھەققىدە قىسقىچە چۈشەنچە:

تىل ئىنسانلارنىڭ ئۆز مەقسەتلىرىنى ئىپادىلەش ۋە بىر-بىرى بىلەن پىكىر ئالماشتۇرۇشتا ئاساسلىنىدىغان مۇھىم ئالاقە ۋاسىتىسى ۋە قورالى. ئۇ، ئىنسانلار جەمئىيىتىدە كەم بولسا بولمايدىغان ئامىل. تىل پەقەت ئىنسانلارغا خاس بولۇپ، ئۇ فونېتىكا، لېكسىكا ۋە گىرامماتىكىدىن تەركىپ تاپقان بىر سىستېمىدۇر. تىل ئىقتىسادىي بازىمۇ ئەمەس، ئۇستىقۇرۇلمىمۇ ئەمەس، بەلكى ئالاھىدە بىر خىل ئىجتىمائىي ھادىسە. تىل ئىجتىمائىيلىققا ۋە ئومۇمىيلىققا ئىگە. تىل بىلەن جەمئىيەتنىڭ بىر-بىرىنى تەقەززا قىلىدىغانلىقى ۋە بىر-بىرىگە تايىنىدىغانلىقى تىلنىڭ ئىجتىمائىيلىقىدۇر. تىل جەمئىيەتتە مەۋجۇت بولۇپ تۇرىدۇ، جەمئىيەتتىن ئايرىلغان تىل بولمايدۇ، جەمئىيەتمۇ تىلدىن ئايرىلالمايدۇ. تىل بولمايدىكەن، جەمئىيەت مەۋجۇتلۇق ۋە تەرەققىياتتىن مەھرۇم بولىدۇ. تىلنىڭ جەمئىيەتتىكى ھەرساھە، ھەرقاتلام كىشىلىرىگە ئورتاق خىزمەت قىلىدىغانلىقى تىلنىڭ ئومۇمىيلىقىدۇر.

تىلنىڭ رولىدىن قارىغاندا، تىل ئىنسانلارنىڭ ئەڭ مۇھىم ئالاقە ۋە تەپەككۇر قورالى. تىل بىلەن ئوي-پىكىرنى ئىپادىلەش ۋە ئالاقە قىلىش ئىنسانلارنىڭ ھاياتلاردىن پەرقلىنىدىغان تۈپكى خاسلىقلىرىنىڭ بىرى. شۇڭا ئۇلۇغ تىل ئۇستىسى، شائىر، ئەلشىر نەۋائىي ھەزرەتلىرى: «تىل ئىنساننى ھاياتىدىن جۇدا قىلدى» دەپ يازغان.

تىل بىر خىل ئىجتىمائىي ھادىسە، تىل بىلەن جەمئىيەت بىر-بىرىگە بېقىنىدۇ. كىشىلەر ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەت تىل ئارقىلىق ئېلىپ بېرىلىدۇ. تىل بولمايدىكەن، ئىنسانلار ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەت توختايدۇ، نورمال بىر

ئومۇمىي ئەھۋالنى چۈشىنىش، تېخىمۇ توغرىسى ئۇيغۇر تىلىنىڭ تۈركىي تىللار ئائىلىسىدىكى تارىخى ۋە بۈگۈنكى ئورنىنى چۈشىنىشتە تۈركىي تىللارنىڭ تۈركىي ئايرىلىشى ھەققىدىكى تەتقىقاتلارغا دىققەت قىلماي بولمايدۇ.

ئۇيغۇر تىلىنىڭ ئورخۇن دەۋرىدىن بۇرۇنقى ۋە كېيىنكى باسقۇچلىرىنى تۆۋەندىكىدەك دەۋرلەشتۈرسەك، ئۇيغۇر تىلىنىڭ تارىخى تەرەققىياتىنى تېخىمۇ ئېنىق ئەكس ئەتكۈزگىلى بولىدۇ.

(1) ئالتاي تىلى دەۋرى. بۇ، ئۇيغۇر تىلىنىڭ ئەڭ قەدىمقى دەۋرى بولۇپ، بۇ دەۋرنىڭ يىل دەۋرى ئېنىق ئەمەس. ئەمما بۇ دەۋرنىڭ ئالاھىدىلىكىنى كېيىنكى مەزگىللەردىكى يازما يادىكارلىقلار تىللىرى ۋە بۈگۈنكى تىللارنىڭ ئەڭ قەدىمكى ئالاھىدىلىرىنى سېلىشتۇرۇش ئارقىلىق پەرەز قىلىش مۇمكىن.

(2) ئاۋۋالقى تۈركىيچە دەۋرى. بۇ دەۋرنىڭ ئەڭ چوڭ ئالاھىدىلىكى تۈركىي - موڭغۇل تىللىرى بىلەن مانجۇ - توڭغۇس تىللىرىنىڭ بىر - بىرىدىن ئايرىلىپ چىققانلىقىدۇر. بۇ دەۋرنىڭ يىل چېكى مىلادىيە 1 - ئەسىرگىچە دەپ مۆلچەرلەنمەكتە.

(3) ئانا تۈركىيچە دەۋرى. بۇ دەۋر مىلادىيە 1 - ئەسىردىن مىلادىيە 6 - ئەسىرگىچە بولغان دەۋرنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. بەزى ئالىملار بۇ دەۋرنى «ھون دەۋرى» دەپ، يىل دەۋرىنى مىلادىيەدىن بۇرۇنقى 3 - ئەسىردىن مىلادىيە 5 - ئەسىرگىچە دەپ قارايدۇ.

(4) قەدىمكى تۈركىيچە دەۋرى. بۇ، قەدىمكى تۈركىيچە ياكى تۈركىي تىلى دەپ ئاتىلىدىغان بولۇپ مىلادىيە 6 - ئەسىرنىڭ ئوتتۇرىلىرى كۆك تۈرك خانلىقىنى قۇرغان قەدىمكى تۈركىي قەۋملارنىڭ تىلىنى كۆرسىتىدۇ.

(5) ئوتتۇرا ئەسىر ئۇيغۇر تىلى دەۋرى. بۇ دەۋر ئۇيغۇر تىلىنىڭ ئورخۇن تىلىدىن كېيىنكى يېڭى بىر دەۋرنى كۆرسىتىدۇ. بۇ دەۋردە ئۇيغۇرلار تۇرپان، تارىم ۋە خېشى كارىدورلىرىغا كىرىپ، قوچۇ ئىدىقۇتلۇقى، قاراخانىيلار خانلىقى،

جەمئىيەتنى تىلسىز تەسەۋۋۇر قىلغىلىمۇ بولمايدۇ.

تىل بىر خىل كاتېگورىيە. ئۇ پەيدا بولۇش ۋە تەرەققىي قىلىش جەريانىنى بېسىپ ئۆتىدۇ. تىل جەمئىيەتنىڭ تەرەققىي قىلىشىغا ئەگىشىپ تەرەققىي قىلىدۇ. تىلنىڭ تەرەققىي قىلىشى ۋە ئۆزگىرىشى ئىنتايىن ئاستا ۋە پەيدىنپەي بولىدۇ. قانداق جەمئىيەتنىڭ تەرەققىياتى ئۈستۈن بولسا، شۇ جەمئىيەتنىڭ تىلى تەرەققىي تاپىدۇ. مەلۇم بىر تىلنىڭ ئەلئارا كۆپ قوللىنىدىغان تىلغا ئايلىنىشى شۇ تىل ئىگىلىرىنىڭ سىياسىي، ئىقتىسادىي، مەدەنىيەت جەھەتلەردىكى تەسىرىگە قارىتا بولىدۇ. قايسى بىر مىللەت يۇقىرىقى تەرەپلەردە ئالاھىدە ئورۇنغا ئىرىشەلمەسە ياكى چېكىنىپ كەتكەن بولسا، تەبىئىيىكى بۇ مىللەتنىڭ تىلىمۇ كۈنسېرى ئاجىزلىشىدۇ ۋە رولى كىچىكلەشكە باشلايدۇ. شۇڭا، مەلۇم بىر تىلنىڭ قايسى دەرىجىدە، قانچىلىك دائىرىدە قوللىنىلىشى تىلنىڭ ئۆزى ياكى تىلنىڭ تەس، ئاسانلىقى بىلەن ئەمەس، بەلكى تىل ئىگىسىنىڭ دۇنياغا كۆرسەتكەن تەسىرى ۋە ئەلئارا ئېھتىيازغا مۇناسىۋەتلىك بولىدۇ.

ئۇيغۇر تىلى ھەققىدە قىسقىچە چۈشەنچە

ئۇيغۇر تىلى ئۇزاق تارىخقا ئىگە گۈزەل تىل. ئۇ ئۇزاق ئەسىرلىك تەرەققىيات جەريانىدا قەدىمكى تۈركىي تىللار دەۋرى، ئورخۇن ئۇيغۇر تىلى دەۋرى، ئىدىقۇت - خاقانىيە ئۇيغۇر تىلى دەۋرى، چاغاتاي ئۇيغۇر تىلى دەۋرى قاتارلىق بىر قانچە دەۋرنى بېسىپ ئۆتكەن.

ئۇيغۇر تىلى ئۇيغۇر مەدەنىيىتىمىزنىڭ ئايرىلماس بىر قىسمى. ئۇنىڭ تارىخى مەدەنىيىتىمىزگە ئوخشاشلا قەدىمىيلىككە ئىگە. ئۇيغۇر تىلىنىڭ تارىخى ئۇيغۇر يېزىقىنىڭ تارىخىدىن بۇرۇن. ئەمما، يېزىق مەيدانغا كەلمىگەن زامانلاردىكى ئۇيغۇر تىلىنىڭ ئەھۋالى ھەققىدە پەقەت ئىلمىي پەرەزلەرنىلا ئوتتۇرىغا قويۇش مۇمكىن.

ئۇيغۇر تىلى ئالتاي تىللىرى سىستېمىسى، تۈركىي تىللار ئائىلىسىگە كىرىدۇ. ئۇيغۇر تىلىنىڭ

ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلىنىڭ تەرەققىيات باسقۇچلىرى ھەققىدە ئىككى خىل قاراش مەۋجۇت. بىرى، ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلى 20 - ئەسىرنىڭ 30 - يىللىرىدىن باشلاپ شەكىللەنگەن. 19 - ئەسىرنىڭ 50 - يىللىرىدىن تارتىپ 20 - ئەسىرنىڭ 30 - يىللىرىغىچە بولغان دەۋر يېقىنقى زامان ئۇيغۇر تىلىدىن ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلىغا كۆچۈشتىكى ئۆتكۈنچى باسقۇچ بولغان دەيدىغان قاراش. يەنە بىرى، 19 - ئەسىرنىڭ كېيىنكى يېرىمىدىن تارتىپ شەكىللەنگەن دېگەن قاراش. خۇلاسە شۇكى، ئۇيغۇرلارنىڭ ئانا تىل ھەققىدىكى ئىزدىنىشلىرى 20 - ئەسىرنىڭ 30 - يىللىرىدا مېۋە بېرىشكە باشلاپ، ئۈزۈكسىز ھالدا راۋاجلىنىپ كەلدى ۋە شۇ ئاساستا بىرلىككە كەلگەن جانلىق تىل ئاساسىدىكى يازما ئەدەبىي تىل بىلەن مەتبۇئاتچىلىق ئىشلىرى يولغا قويۇلدى، شۇنداقلا شۇ چاغدىكى ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنىڭ تىلىمۇ تەبىئىي ھالدا جانلىق تىل ئاساسىدا بولدى. گەرچە ئاز ساندىكى يازغۇچى، شائىرلار ئۆز ئەسەرلىرىدە ئەرەبچە، پارىسچە سۆزلەرنى ۋە كلاسسىك يېقىنقى زامان ئۇيغۇر تىلى جۈملە شەكىللىرىنى ئىشلەتكەن بولسىمۇ، جانلىق تىل ئاساسىدىكى ئانا تىلنى قوللىنىش ئەدەبىياتىنىڭ ئاساسىي ئېقىمى بولۇپ كەلدى. شۇنداق قىلىپ، 20 - ئەسىرنىڭ 30 - يىللىرىدا ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلى شەكىللەندى ۋە بارا - بارا مۇكەممەللىشىشكە قاراپ يۈزلەندى.

بىر مىللەت كىشىلىرى ئورتاق ئىشلىتىدىغان تىل ئورتاق تىل دەپ ئاتىلىدۇ. ئورتاق تىل مىللەت بىلەن تەڭ شەكىللىنىدۇ. ئورتاق تىل مەلۇم دىيالېكت ئاساسىدا شەكىللەنگەن، مەلۇم مىللەتكە تەۋە، خەلققە ئورتاق بولغان تىلدۇر.

ھەرقانداق بىر مىللەتنىڭ ئورتاق تىلى ئادەتتە جانلىق تىل ۋە يېزىق تىلى دېگەن ئىككى خىل شەكىلنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. يېزىق تىلى جانلىق تىل ئۈچۈن يېتەكچىلىك رول ئوينايدۇ. جانلىق تىل يېزىق تىل ئۈچۈن ئاساس بولىدۇ. جانلىق تىل تىل تاۋۇشلىرى، يەنى نۇتۇق ئارقىلىق؛ يېزىق تىلى يېزىق ئارقىلىق ئىپادىلىنىدىغان

ۋە كەڭسۇ ئۇيغۇر خانلىقلىرىنى قۇرغان. بۇ دەۋر ئۇيغۇر تىلى، جۈملىدىن بىر پۈتۈن ئۇيغۇر خەلقىنىڭ تارىخىي بۇرۇلۇش دەۋرى ھېسابلىنىدۇ. چۈنكى، بۇ دەۋردە ئۇيغۇرلار ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ مىللەت سۈپىتىدە ئىسلام دىنىنى قوبۇل قىلدى ۋە يېزىقنى ئورخۇن يېزىقىدىن قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىغا ۋە ئەرەب يېزىقىغا يۆتكىدى. بۇ دەۋرنىڭ تىلى ۋە يېزىقى كېيىنكى دەۋرلەردىكى ئەدەبىي تىللارنىڭ، يەنى ئەڭ ئالدى بىلەن قاراخانىيلار دەۋرىدىكى تىلنىڭ، ئاندىن ئوغۇز - قىپچاق ئەدەبىي تىلىنىڭ، يېقىنقى زامان ئۇيغۇر تىلىنىڭ، ئالتۇن ئوردا ئەدەبىي تىلىنىڭ، كېيىنكى ۋاقىتلاردا كونا ئۆزبېك تىلىنىڭ، كونا تۈركمەن تىلىنىڭ ۋە باشقا تىللارنىڭ شەكىللىنىشىگە زور تەسىر كۆرسەتتى. بۇ دەۋرلەر ئۇيغۇر ئەدەبىياتى دېگۈدەك ئىسلاھاتلىشىپ بولغان ئىدى. بۇنىڭغا «تۈركى تىللار دىۋانى»، «قۇتادغۇبىلىك» ۋە «ئەنەبەتۇل ھەقايمىق» قاتارلىق ئەسەرلەرنى مىسال قىلىش مۇمكىن.

(6) يېقىنقى زامان ئۇيغۇر تىلى دەۋرى. يېقىنقى زامان ئۇيغۇر تىلى دەۋرى ئۇيغۇر تىلى تارىخىدا نىسبەتەن ئۇزاق بىر دەۋرنى كۆرسىتىدۇ. بۇ دەۋر چاغاتاي خانلىقىنىڭ قۇرۇلۇشى چاغاتاينىڭ نامى بىلەن ئاتالغانلىقى ئۈچۈن، شۇ زاماننىڭ ئۇيغۇر تىلىمۇ «چاغاتاي تىلى» دەپ ئاتىلىپ كەلگەن. ئالتە ئەسىردىن كۆپرەك ۋاقىت بىر تىلنىڭ مەخسۇس بىر خاننىڭ نامى بىلەن ئاتىلىپ كېلىشى تازا مۇۋاپىق بولمىغان دەپ قارىلىدۇ. بۇ ھەقتىكى تەتقىقات ۋە ئىزدىنىشلەرنى ئۆز ئەھلىگە قالدۇرىمىز. شۇنداقتىمۇ ئەسكەرتىپ قويۇشقا تېگىشلىك مۇھىم بىر نۇقتا شۇكى، بۇ دەۋرلەردە ئۇيغۇر تىلى نېمە دەپ ئاتىلىشىدىن قەتئىينەزەر نۇرغۇن ئېسىل ئىجادىيەتلەر ۋە تەرجىمىلەر بارلىققا كەلگەن.

يېقىنقى زامان ئۇيغۇر تىلىنىڭ مەشھۇر نامايەندىلىرىدىن نەۋائىي، بابۇر، ئەبۇلغازى، باھادىرخان، گۈننام، ئابدۇرېھىم نىزارى، تەجەللى قاتارلىقلارنى كۆرسىتىش مۇمكىن.

(7) ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلى دەۋرى.

سام تىلى دەپ ئاتىلىدۇ.

بىزنىڭ نەتىقىلەر ئىبىكىنىمىز بولغان ئەرەب تىلى شىمالى ئەرەبىستان تىلىدۇر. ئەرەب تىلى تارىخى جەھەتتىن ئېلىپ ئېيتقاندا قەدىمكى زامان ئەرەب تىلى «اللغة العربية الكلاسيكية» ۋە ھازىرقى زامان ئەرەب تىلى «اللغة العربية الحديثة» دىن ئىبارەت ئۈچ تۈرگە بۆلۈنىدۇ.

قەدىمكى زامان ئەرەب تىلى ئەرەب جەمئىيىتى سىنىپلارغا بۆلۈنۈشتىن بۇرۇنقى قەدىمى ئاسارە - نەتىقىلەردە ناھايىتى كەم ئۇچرايدۇ .

كلاسسىك ئەرەب تىلى كېيىنكى تەرەققىيات دەۋرى (مىلادىيە 500 - يىللاردىن 600 - يىللار) گە مەنسۇپ بولۇپ، ھازىرمۇ كۆپلىگەن ئەرەبىي مەراسىملاردا ساقلىنىپ كېلىنمەكتە .

كەبىگە ئاسقان يەتتە داستان «السنج المعلقات» ... كلاسسىك ئەرەب تىلىنىڭ تېپىك ۋەكىللىرىدىن دەپ قارىلىدۇ. كلاسسىك ئەرەب تىلى ئەرەب مەدەنىيىتى گۈللەنگەن 8 - ئەسىردىن 12 - ئەسىرگىچە (مىلادى 750 - يىللاردىن 1055 - يىللار) ئوتتۇرا شەرق خەلقلىرىنىڭ مەدەنىي ھاياتدا ئورتاق تىلغا ئايلاندى. شۇنداقلا بۇ رايوندىكى باشقا ئەل خەلقلىرىنىڭ تىللىرىغا ناھايىتى چوڭ تەسىر كۆرسەتتى. جۈملىدىن تۈرك، پارىس، ھىندى، ئوردۇ تىللىرىنىڭ لۇغەت تەركىبىدە ئەرەب تىلىدىن ئۆزلەشكەن سۆزلەر خىلى كۆپ سالماقنى ئىگىلەيدۇ.

ھازىرقى زامان ئەرەب تىلى كلاسسىك ئەرەب تىلىنىڭ تەرەققىيات نەتىجىسى بولۇش سۈپىتى بىلەن دۇنيادىكى ئەڭ گۈزەل، مەنىگە باي چوڭ تىللارنىڭ بىرى ھېسابلىنىدۇ. ھازىرقى زامان ئەرەب تىلىنىڭ تەركىبىدىكى سۆزلەرنىڭ مۇتلەق كۆپ قىسمى كلاسسىك ئەرەب تىلىدىكى سۆزلەردىن ئىبارەت بولسىمۇ، ئەمما ھازىر بەزى سۆزلەرنىڭ مەنىسى كېڭەيدى، بەزى يېڭى سۆزلەر ياسالدى ۋە بەزى ئاتالغۇلار چەتئەل تىللىرىدىن قوبۇل قىلىندى.

ھازىر دۇنيادا ئىراق سۈرىيە، لىۋان،

بولغاچقا، بۇلار روشەن پەرققە ئىگە. يېزىق تىلى جانلىق تىلغا قارىغاندا خېلى مۇكەممەل، قېلىپلاشقان بولىدۇ. لېكىن ئۇنىڭ ئۆزى يەنىلا ئەرەبىي تىل ھېسابلانمايدۇ. ئەرەبىي تىل مىللىي ئورتاق تىل ئاساسىدا بارلىققا كېلىدۇ.

ئەرەبىي جانلىق تىل ئومۇمەن رادىيۇ، تېلېۋىزىيە، كىنو، تىياتىر، دوكلات، لېكسىيە، تەشۋىقات ۋە ئوقۇ - ئوقۇتۇش ئىشلىرىدا قوللىنىلىدۇ. ئۇ تەلەپپۇز قائىدىسىنى ئۆزىگە يېتەكچى قىلىدۇ. ئەرەبىي يېزىق تىلى ئومۇمەن گېزىت، ژۇرنال، كىتاب، ھۆججەت... قاتارلىق يازما ماتېرىياللاردا قوللىنىدۇ. ئۇ ئىملا قائىدىسىنى ئۆزىگە يېتەكچى قىلىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن يېزىقچىلىق ياكى تەرجىمىچىلىككە كىرىشىۋاتقان ھەۋەسكارلار چوقۇم يېزىق تىلى ۋە جانلىق تىلنىڭ پەرقىنى، شۇنداقلا كىتابىي ئەرەبىي تىل بىلەن يېزىق تىل ۋە جانلىق تىلنىڭ پەرقىنى ئېنىق ئايرىۋېلىشى ۋە ھەممىنى ئۆزىگە مۇناسىپ ئورۇندا ئىشلىتىشكە قاتتىق ئەھمىيەت بېرىشى لازىم.

ئەرەب تىلى ھەققىدە قىسقىچە چۈشەنچە يۇقىرىدا ئېيتىپ ئۆتكىنىمىزدەك تىل كۈچلۈك مىللىي ئالاھىدىلىككە ئىگە. ھەر قايسى مىللەتلەرنىڭ ئۆز ئالدىغا تىلى بولىدۇ، ئەرەب تىلى ئەرەب مىللىتىنىڭ ئورتاق تىلى. ئۇ قەدىمى سام تىلىدىن كېلىپ چىققان، سام تىللىرى سىستېمىسىغا كىرىدۇ.

سام تىلى سىستېمىسىنىڭ ئۆزىگە خاس ئالاھىدىلىككە ئىگە بىر نەچچە خىل تارمىقى بار. ئاساسلىقى تۆۋەندىكى ئۈچ خىلدىن ئىبارەت:

- (1) بابىل ۋە ناسىرىيە مىخ يېزىقى. بۇ ئاخبارات تىلى ياكى شەرقى سام تىلى دەپ ئاتىلىدۇ.
- (2) سۈرىيە مىسوپاتامىيەنىڭ قەدىمى تىلى. بۇ شىمالى سام تىلى دەپ ئاتىلىدۇ.

(3) ئەرەب يېرىم ئارىلىدىكى ھەر قايسى تىل تۈرلىرى. بۇ جەنۇبى سام ياكى غەربىي جەنۇبى

ئىئوردانىيە، پەلەستىن، يەمەن، سەئۇدى ئەرەبىستانى، كۇۋەيت، بەھرەين، قاتار، ئەرەب بىرلەشمە خەلىپىلىكى، ئۇممان، مىسر، سۇدان، تۇنىس، ئالجىرىيە، ماراكەش، لىۋىيە، ماۋرىتانىيە، سومالى، جىبۇتى قاتارلىق 22 دۆلەتنىڭ نەچچە يۈز مىليوندىن ئارتۇق ئاھالىسى ئەرەب تىلىنى ئانا تىل سۈپىتىدە قوللىنىدۇ. ئۇنىڭدىن باشقا بارلىق مۇسۇلمانلارنىڭ تىلى بۇ ئەرەب تىلى بولمىسىمۇ، بىراق ئەرەب تىلى ئىسلام دىنىنىڭ مۇقەددەس كىتابى قۇرئان تىلى بولغانلىقى ئۈچۈن ئۇلارمۇ ئەرەب تىلىنى ئۆگىنىدۇ. ئەقەللىسى ئىبادەت ئېھتىياجى ئۈچۈن بولسىمۇ، بىر نەچچە كىچىك سۈرلەرنى يادلاشقا ھەرىكەت قىلىدۇ. ئومۇمەن قىلىپ ئېيتقاندا، دۇنيا بويىچە بىر مىلياردتىن ئارتۇق مۇسۇلمانلار ئەرەب تىلى بىلەن باردى-كەلدى قىلىشىدۇ.

نۆۋەتتىكى تېمىمىزنىڭ ئاساسلىق ئويىڭى ئۇيغۇر تىلى ياكى ئەرەب تىلى تارىخى ۋە ئەھمىيىتى توغرىسىدا بولمىغاچقا، بىز پەقەت ئۇيغۇر تىلى ۋە ئەرەب تىلى توغرىسىدا قىسقىچە چۈشەنچە بېرىش بىلەنلا كۇپايلىنىپ، باش تېمىمىز بولغان تەرجىمىچىلىك توغرىسىدا، بولۇپمۇ ئەرەب تىلى ئۇيغۇر تىلى تەرجىمىچىلىكى توغرىسىدا بىر قەدەر تەپسىلىي توختىلىمىز.

1. تەرجىمە ھەققىدە

بىر ئادەم ئۆز ئەتراپىدا يولۇققان ئىشلار بىلەنلا بولسا، ئۇنىڭ نەزەر دائىرىسى تارراق بولىدۇ. مۇبادا ئۇ ئادەم ئۆز ئەتراپىدىن ھالقىپ، تېخىمۇ كۆپ شەيئىلەر بىلەن ئۇچرىشىپ تۇرسا، نەزەر دائىرىسى كېڭىيىدۇ. نەزەر دائىرىسىنى كېڭەيتىش ۋە ئەتراپى ئالەمنى كەڭ دائىرىدە چۈشىنىشنىڭ ئىككى خىل ئۇسۇلى بار. بىرى جاھان كېزىش، يەنە بىرى تەرجىمىدىن پايدىلىنىش. بىراق ھەممە ئادەم جاھان كېزىپ يۈرەلمەيدۇ-دە، ئۇنىڭداقتا بىزگە نەق ئەسقاتىدىغان، نان بېرىدىغان ئۇسۇل تەرجىمىدۇر.

ئىنسانىيەت مەدەنىيىتىنىڭ دەسلەپكى مەزگىلىدەلا ئىككى خىل تىل بىلەن سۆزلىشىدىغان ئىككى مىللەت ئارىسىدا تەرجىمە پائالىيىتى مەيدانغا كېلىشكە باشلىغان. بۇ پائالىيەت ئىنسانىيەت مەدەنىيىتىنىڭ گۈللىنىشىگە ئەگىشىپ داۋاملىق گۈللەنمەكتە.

تىل ئېغىز تىل ۋە يېزىق تىل دەپ ئىككى تۈرگە بۆلۈنگەندەك، تەرجىمىمۇ ئىككى چوڭ تۈرگە بۆلۈنىدۇ.

بىرى ئېغىز تىل تەرجىمىسى، بۇنىڭ تارىخى ناھايىتى ئۇزاق. تىل پەرقى قاچان پەيدا بولغان بولسا، ئىنسانلار توپىنىڭ ئېھتىياجى تۈپەيلىدىن تەرجىمىمۇ شۇ ۋاقىتتىن باشلاپ پەيدىنپەي شەكىللەنگەن.

يەنە بىرى يېزىق تەرجىمىسى. يازما مەلۇماتلارغا ئاساسلانغاندا، يازمىچە تەرجىمىنىڭ تارىخى مىلادىيەدىن بۇرۇنقى 3000-يىللاردىنمۇ مۇقەددەم.

قەدىمكى مىسر مەدەنىيىتى گۈللەنگەن دەۋردە تەرجىمە پائالىيىتىمۇ گۈللىنىشكە باشلىغان. مىلادىيەدىن 3200 يىل ئىلگىرى ئۆتكەن مىسر شاھى پىرئەۋننىڭ ئىككى تىلدا يېزىلغان خېتى شۇ دەۋرنىڭ تەرجىمە پائالىيىتى قەدىمكى مىسر مەدەنىيىتى بىلەن بىرگە مەيدانغا كەلگەنلىكىنى چۈشەندۈرىدۇ.

مىلادى 4-ئەسىردىن باشلاپ يۇنان ئاسترونوملىرى ۋە تېببىي پەن ئالىملىرىنىڭ ئەسەرلىرى سۈرىيە تىللىرىغا تەرجىمە قىلىنىشقا باشلىغان. 7-ۋە 8-ئەسىرلەرگە كەلگەندە قەدىمكى گېرىك پەيلاسوفلىرىنىڭ نۇرغۇن ئەسەرلىرى ئەرەب تىلىغا تەرجىمە قىلىنغان.

ئوتتۇرا ئاسىيا ئاسىمىدا چاقنىغان يۇلتۇزلاردىن ئەبۇ ئەلى ئىبن سىنا ۋە فارابىلارنىڭ ئەرەب ئىسلام مەدەنىيىتىگە قوشقان تۆھپىلىرىنى ئەنە شۇ تەرجىمىچىلىك پائالىيىتىدىن ئايرىپ قارىغىلى بولمايدۇ.

مىلادى 813-يىللاردىن ئېتىبارەن ئابباسى خەلىپىلىكىنىڭ 7-ئەۋلاد خەلىپىسى باغداتتا «بىئۇ

ھۈججەتلىرىگە قەدەر چوڭقۇر سىڭگەن بەدىئىي مەزمۇن يوقىلىپ كېتىدۇ، گۈزەل ئىستىلىستىكىلىق ۋاسىتىلىرى پۈتۈنلەي ئۆزگىرىپ كېتىدۇ، پاساھەت - بالاغىتىدىن سۆز ئېچىش ئەسلا مۇمكىن ئەمەس دەپ قاراشقان بولسىمۇ، لېكىن ئىسلام دۇنياسىنىڭ كۈنىدىن - كۈنگە كېڭىيىۋاتقان جەھەتتە ئېھتىياجىنى نەزەردە تۇتۇپ، دىنىي ئەسەرلەرنى تەرجىمە قىلىشقا مەجبۇر بولغان.

ئۇلار دەسلەپ «خەتمۇ - خەت تەرجىمە قىلىش» ئۇسۇلىنى، كېيىن تەپسىرلەش ئۇسۇلىنى قوللانغان. 12 - ئەسىردە تەرجىمە قىلىنغان «قۇرئاننىڭ تەرجىمىسى» بۇنىڭ مىسالى.

يۇقىرىقى پاكىتلاردىن شۇنى كۆرۈۋېلىش تەس ئەمەسكى، پۈتۈن ئىنسانىيەت ئۈچۈن بولسۇن، ياكى بىز ئۇيغۇرلار ئۈچۈن بولسۇن، تەرجىمىچىلىك خىزمىتى يېڭى بىر ئىش بولماستىن، بەلكى ناھايىتى ئۇزاق تارىخى جەريانىغا ئىگە بىر مەسىلىدۇر.

ئەجدادلىرىمىز تەرجىمىچىلىكنىڭ ھەر قايسى ساھەلىرى بويىچە ئۆز تىلىدىن چەت تىلغا، چەت تىلدىن ئۆز تىلغا تەرجىمە قىلىش، ئېغىز تەرجىمىسى، قۇرئان - ھەدىسى تەرجىمىسى ۋە گېزىت - ژۇرنال تەرجىمىسى، خەتمۇ - خەت تەرجىمە ۋە مەنا تەرجىمە، تولۇق تەرجىمە ۋە قىسقارتىلغان تەرجىمە قاتارلىق بارلىق تۈرلەرنى ئاللىقاچان بېشىدىن ئۆتكۈزگەن. شۇنداقلا ئەينى دەۋرلەردە ھەر قايسى ساھەدە زور مۇۋەپپەقىيەتلەرنى قازىنىپ، بىزلەرگە نۇرغۇن ئۆچمەس نەمۇنىلەرنى قالدۇرۇپ كەتكەن. شۇنداق ئىكەن، بىز ئەجدادلىرىمىزنىڭ تەرجىمىچىلىك ساھەسىدىكى مۇۋەپپەقىيەتلىرىنى يەكۈنلەپ، بۇ ساھەدە ئەجدادلىرىمىزغا ئىجادىي ۋارىسلىق قىلىپ، تەرجىمىچىلىك ساھەسىدىن ئۈنۈملۈك پايدىلىنىشىمىز ۋە تېخىمۇ راۋاجلاندىرىشىمىز لازىم.

2. تەرجىمىنىڭ ئەھمىيىتى

شەرق كلاسسىك ئەدەبىياتىنىڭ 8 - ئەسىردە

الْحِكْمَةُ» (ھېكمەتخانا) ناملىق بىر مەدرىسە تەسىس قىلىپ، يۇنان پەلسەپە ئىلمى ئەسەرلىرىنى تەرجىمە قىلىش پائالىيىتىگە ئىلھام بەرگەن.

ئەڭ ئاۋۋال تەرجىمىچىلىكنى راۋاجلاندۇرغان كىشى قۇستى ئىبنى لوقا بولۇپ، ئۇ ئارىستوتېل قاتارلىق پەيلاسوپلارنىڭ نۇرغۇن ئەسەرلىرىنى ئەرەب تىلىغا تەرجىمە قىلغان.

يەنە بىرى ئەرەب دۇنياسىدا «تەرجىمانلار پىرى» دەپ نام ئالغان ھۈنەين ئىبنى ئىسھاق (?.. 873). بۇ كىشى ئەپلاتۇن ۋە جالۇت ئەسەرلىرىنى تەرجىمە قىلغان.

تەرجىمە خىزمىتى ئۇيغۇر خەلقىنىڭ مەدەنىي ھاياتىدىمۇ ناھايىتى چوڭ رول ئوينىغان. ئۇيغۇرلار شەرق بىلەن غەرب ئوتتۇرىسىدىكى مەدەنىيەت ئالماشتۇرۇش تۈگۈنى بولغان «يىپەك يولى» غا جايلاشقان بولغاچقا، غەربتە ئىران ئىسلام مەدەنىيىتى ئارقىلىق ئوتتۇرا دېڭىز مەدەنىيىتى بىلەن مۇناسىۋەتتە بولغان. 10 - ئەسىردىن كېيىن ئۇيغۇرلار ئارىسىدا ئىسلام دىنىنىڭ ئومۇملىشىشىغا ئەگىشىپ ئەرەب ۋە پارس تىللىرىدىن تەرجىمە قىلىش پائالىيىتى زور كۆلەمدە ئومۇملىشىشقا باشلىغان. بۇنىڭغا 12 - ئەسىردە تەرجىمە قىلىنغان «قۇرئان تەرجىمىسى»، چاغاتاي ئەدەبىياتى گۈللەنگەن دەۋرلەردە پارسچىدىن تەرجىمە قىلىنغان «شاھنامە»، «گۈلستان» ۋە «مىڭ بىر كېچە» گە ئوخشاش ئەسەرلەرنى ئۈلگە قىلىپ كۆرسىتىش مۇمكىن.

ئىسلام دىنىنىڭ مۇقەددەس دەستۇرى «قۇرئان كەرىم» نى تەرجىمە قىلىشتا، ئىلگىرىكى ۋە ھازىرقى بارلىق مۇسۇلمان تەرجىمانلار بىردەك «قۇرئان» نى مەزمۇن جەھەتتىنلا ئەمەس، بەلكى ئۇسلۇب جەھەتتىمۇ تەقلىد قىلىش مۇمكىن ئەمەس، شۇنداق ئىكەن قەدىمى نەزمىي نۇقتىسىدىن ئېيتقاندا، «قۇرئان» نى مۇۋەپپەقىيەتلىك تەرجىمە قىلىپ چىقىش ئەسلا مۇمكىن ئەمەس دەپ قارايدۇ. چۈنكى تەرجىمە قىلىنىش نەتىجىسىدە ئۇنىڭ جىددىي جانلىق سۆزلىرى ئۆلۈك نەرسىگە ئايلىنىپ قالىدۇ. گرامماتىكىلىق قۇرۇلمىلىرىنىڭ ھەربىر

ئۆتكەن بۇيۇك ناھايىدىسى جالالىدىن رۇمىنىڭ مەسەللىرىدە مۇنداق بىر رىۋايەت بايان قىلىندۇ: تۆت ئادەم يولدا كېتىۋېتىپ بىر دەرھەم تېپىۋېتىپتۇ. ئۇلارنىڭ بىرى پارس، بىرى تۈرك، بىرى يۇنان، يەنە بىرى ئەرەب ئىكەن. ئۇلار بىر دەرھەم پۇلنى قانداق بۆلۈشۈش ھەققىدە جېدەللىشىپ قاپتۇ. پارس: «ئەنگۈر» سېتىۋېلىپ بۆلۈشۈپ يەيلى دەپتۇ، ئەرەب «ئىناب» سېتىۋالايلى دەپتۇ، تۈرك: «ئەنگۈر-پەنگۈرۈڭنى قوي، ئىناب-پىناپ دېگەننىڭ نېمە؟ ئەڭ ياخشىسى «ئۈزۈم» سېتىۋالايلى دەپتۇ. يۇنان «ئىستاپىل» سېتىۋالسىز دەپتۇ. دېمەك پارس «ئەنگۈر» ئالماقچى، ئەرەب «ئىناب» ئالماقچى، تۈرك «ئۈزۈم» ئالماقچى، يۇنان بولسا «ئىستاپىل» سېتىۋالماقچى، بۇلار شۇنداق دەتالاش ئۈستىدە تۇرغاندا، ھەرخىل تىللارنى بىلىدىغان بىر سەبىياھ يولۇقۇپتۇ، ئەھۋالنى چۈشەنگەندىن كېيىن، ھېلىقى بىر دەرھەمگە «ئۈزۈم» ئېلىپ بېرىپتۇ-دە، شۇنىڭ بىلەن ئۇلار جېدەلدىن توختاپ ئۆلپەتچىلىك داستىخىغا يۈكۈنۈپتۇ.

بۇ رىۋايەت ئەمەلىي رىئاللىقتا يۈز بەرگەن ياكى بەرمگەنلىكىدىن قەتئىينەزەر ئىنسانىيەت ھايات مۇساپىسىدىكى ئورتاق تەلپۈنۈشلەرنى ئەكىس ئەتتۈرۈپ بېرىدۇ، شۇنداقلا تىل بىلمەسلىك تۈپەيلىدىن شۇ تەلپۈنۈشلەر توغرا ئىپادىلەنمەي ئارىدا ئارازلىقلارنىڭ يۈز بەرگەنلىكى ۋە كۆپ تىل بىلىش خاسىيىتىدىن ھاسىل بولغان ئىناق-ئىتتىپاقلىقنى مېغىزلىق قىلىپ چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ. مانا بۇ تەرجىمىچىلىك ئىلمىنىڭ نەقەدەر خاسىيەتلىك ۋە پايدىلىق ئىلىم ئىكەنلىكىنىڭ ياخشى بىر مىسالى بولالايدۇ.

3. تەرجىمىنىڭ تەبىرى

تەرجىمە دېگەن سۆز ئەرەبچە تَرْجَم-يُتْرَجَم تەرجىمە قىلدى، تەرجىمە قىلىدۇ دېگەن پېئىللارنىڭ سۆز تومۇرى (مصدر) بولۇپ، ئۇنىڭ مەنىسى كونا ئۇيغۇر تىلىدا «ئىۋرەمەك» (سۆز ئۆرۈمەك)، ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلىدا «تەرجىمە قىلماق» دېگەن بولىدۇ.

تەرجىمىشۇناسلار تەرجىمىگە تۆۋەندىكىدەك تەبىرلەرنى بەرگەن:

(1) مەلۇم بىر تىلدىكى سۆزلەر بىلەن ئىپادىلەنگەن ئۇقۇمنى يەنە بىر تىلدىكى تەڭ قىممەتلىك سۆزلەر بىلەن ئىپادىلەپ بېرىش تەرجىمە دەپ ئاتىلىدۇ.

(2) تەرجىمە بىر تىلدا ئىپادىلەنگەن ئىدىيەنى مەزمۇنى ئىككىنچى بىر تىلدا قايتا ئىپادىلەپ بېرىدىغان ئىجادىي پائالىيەت.

(3) تەرجىمە بىر تىلدا خاتىرىلەنگەن ئۇقۇمنى يەنە بىر تىلدا چۈشەندۈرۈپ بېرىدىغان ۋاستە.

(4) تەرجىمە ئەسلى تىلدا ئىپادىلەنگەن مەنانى يەنە بىر تىلدا ئاشۇرۇۋەتمەستىن، كېمەيتىۋەتمەستىن، دەلىمۇ-دەل، تەڭ قىممەتتە ئىپادىلەپ بېرىشتىن ئىبارەت تەكرار ئىجادىيەت.

(5) تەرجىمە تېگى-تەكىدىن ئالغاندا، باشقا بىر تىلدىكى مەزمۇننى ئۇقمايدىغانلارغا ئۇقتۇرۇپ بېرىدىغان ئالاقە ۋاستىسى.

(6) تەرجىمە دېمەك، باشقا بىر تىلدىكى ئىپادىلەش ۋاستىسى ئارقىلىق ئىپادىلەنگەن مەزمۇن بىلەن شەكىلنىڭ ئايرىلماس بىرلىكى يەنە بىر تىلنىڭ ئىپادىلەش ۋاستىسى بىلەن ئېنىق ۋە تولۇق ئىپادىلەپ بېرىش دېمەكتۇر.

(7) تەرجىمە ئىككى تىلنى ئۆز-ئارا ئالماشتۇرۇش سەنئىتى، ئۇنىڭ قورالى تىل، شۇڭا بۇرۇنقىلار تەرجىماننى «تىلماچ» دەپ ئاتىغان.

(8) تەرجىمە ئوخشىمىغان مىللەت خەلقلىرى ئارىسىدا پىكىر ئالماشتۇرۇشقا ۋاستىچىلىك قىلىدىغان كۆۋرۈك، ئۇنىڭ ماھىيىتى پىكىر يەتكۈزۈش.

يۇقىرىقى تەبىرلەردىن شۇنى بىلىۋېلىشقا بولىدۇكى، تەرجىمىنىڭ مەزمۇنى ئىدىيە، شەكىل تىل. تەرجىمە تېگى-تەكىدىن ئېيتقاندا ئىدىيەگە سادىق بولۇشنى ۋەزىپە، تىلدىن ئۇستىلىق بىلەن پايدىلىنىشنى قورال قىلىدۇ.

4. تەرجىمىنىڭ تۈرى

تەرجىمىنىڭ تۈرى كۆپ دائىرىسى كەڭ، تەرجىمىگە بېرىلگەن تەبىرلەرگە ئاساسلانغاندا، تەرجىمە مۇنداق بىر نەچچە ئاساسى تۈرگە بۆلۈندۈ.

(1) تەرجىمە تىل جەھەتتىن ئالغاندا، ئۆز تىلىنى ئۆزگە تىلغا تەرجىمە قىلىش ۋە ئۆزگە تىلنى ئۆز تىلغا تەرجىمە قىلىشتىن ئىبارەت ئىككى خىل بولىدۇ. مەسىلەن: ئەرەبچىنى ئۇيغۇرچىغا تەرجىمە قىلىش، ئۇيغۇرچىنى ئەرەبچىگە تەرجىمە قىلىش دېگەندەك.

(2) ژانىرلارنىڭ خاراكتېرى بويىچە ئايرىغاندا، تەرجىمە سىياسىي نەزەرىيە ئىسپاتى ئەسەرلەر تەرجىمىسى، پەن-تېخنىكا ئەسەرلەر تەرجىمىسى ۋە ئەدەبىي ئەسەرلەر تەرجىمىسى دېگەندەك تۈرلەرگە بۆلۈندۈ.

(3) ماتېرىيال تارىخىغا قاراپ قەدىمى ئەسەرلەر تەرجىمىسى، كلاسسىك ئەسەرلەر تەرجىمىسى ۋە ھازىرقى زامان ئەسەرلەر تەرجىمىسى دېگەندەك تۈرلەرگە بۆلۈندۈ.

يۇقىرىدا بايان قىلىنغانلاردىن تاشقىرى يەنە تەرجىمىگە چۈشكەن ئېھتىياج ۋە ئىپادىلەش ئۇسۇلىنىڭ قانداقلىقىغا قاراپ، تەرجىمە ئادەتتىكى تەرجىمە ۋە پەۋقۇلئاددە تەرجىمە دېگەندەك تۈرلەرگە ئايرىلىدۇ. ئادەتتىكى تەرجىمە دېگەندە ئەسلى ئورنىنى كەم-كۈتسىز، ئەينەن، تولۇق تەرجىمە قىلىش كۆزدە تۇتۇلىدۇ. پەۋقۇلئاددە تەرجىمە دېگەندە، ئالاھىدە مەقسەتنى، ئالاھىدە ۋەزىپىنى ۋە ياكى ئالاھىدە ئېھتىياجنى كۆزدە تۇتۇپ، ئەسلى ئورنىنى كۆكلەپ (ئاتلاپ، تاشلاپ، ئۇزۇپ ئېلىپ) ياكى يۇغۇرۇپ، قىسقارتىپ تەرجىمە قىلىش كۆزدە تۇتۇلىدۇ.

تەرجىمە قىلىش زۆرۈر، ئەمما ئەسەرنىڭ ھەقىقىي بەك چوڭ، مىقدارى كۆپ بولغاچقا، ماددىي ۋە مەنەۋى جەھەتتىن ئىمكانىيەت يار بەرمىگەن شارائىتتا پەۋقۇلئاددە تەرجىمە ئۇسۇلىنى قوللىنىشقا بولىدۇ. زۆرۈرىيەت بار تۇرۇپ تەرجىمە

قىلماي ناھۇمدەتە يۈرگەندىن كۆرە، ئىمكانىيەتنىڭ يار بېرىشىچە قىسقارتىپ تەرجىمە قىلىپ پايدىلانغان ياخشى. لېكىن بۇنداق ئەھۋالدا شۇنى ئەستىن چىقارماسلىق كېرەككى، ئىمكانقەدەر ئەسەر ئاپتورىنىڭ قىسقارتىپ تەرجىمە قىلىش ھەققىدىكى پىكىرىنى ئېلىش لازىم. ئەگەر بۇنىڭغا ئىمكان بولمىسا، قىسقارتىشقا قاتتىق ئەستايىدىل بولۇش كېرەك. سۆز-جۈملىلەرنى ياكى بىر پۈتۈن ئابزاسلارنى ئاڭسىز تاشلاپ كېتىش ياكى تەرجىمە قىلىش قىيىن بولغانلىقى ئۈچۈنلا تاشلاپ كېتىشتىن ساقلىنىش لازىم.

5. تەرجىمىنىڭ ئۆلچىمى

تەرجىمە ئۆلچىمى تەرجىمە ئەمەلىيىتىدە ئەمەل قىلىش زۆرۈر بولغان مىزان، تەرجىمىنىڭ سەۋىيىسىنى ئۆلچەيدىغان ئۆلچەم، شۇنداقلا تەرجىمانلارنىڭ ئۆزۈڭسىز تىرىشىپ يېتىدىغان نىشانى.

تەرجىمە ئۆلچىمى توغرىسىدا ھەر ساھە تەرجىمە مۇتەخەسسسلەرنىڭ بىر-بىرىگە ئوخشايدىغان ۋە بىر-بىرىگە پەقەتلا ئوخشامايدىغان، ھەتتا بىر-بىرىنى پۈتۈنلەي رەت قىلىدىغان نەشەبۇسلىرى بار.

بىز تۆۋەندە قەدىمدىن ھازىرغىچە ئوتتۇرىغا قويۇلغان تەرجىمە ئۆلچەملىرى بىلەن قىسقىچە تونۇشۇپ ئۆتىمىز:

(1) ساپ بولۇش ۋە پاساھەتلىك بولۇش

بۇ مىلادى 2-ئەسىرنىڭ ئوتتۇرىلىرىدا ھەيدانغا كەلگەن قاراش بولۇپ، «سىدام تەرجىمە» ۋە «مەنەن تەرجىمە»دىن ئىبارەت ئىككى چوڭ ئېقىمنى شەكىللەندۈرگەن.

بۇنىڭدا «پاساھەتلىك بولۇش» ئۈچۈن ئەسلى ئەسەردە مەلۇم بىر پىكىر قانداق سۆز، قانچە سۆز ۋە قانداق گرامماتىكىلىق شەكىل بىلەن كەلگەن بولسا، ئۇلارنى شۇنداق شەكىلدە ئىككىنچى تىلغا ئالماشتۇرۇش، ئەسەرنى زاماندىن-زامانغا ئۆچمەي، قولدىن-قولغا

ئۆتۈپ، ئېغىزىدىن - ئېغىزغا كۆچۈپ، تارقىلىپ تۇرىدىغان قىلىپ تەرجىمە قىلىش ئۇچۇن «قاش - قۇلاق» لىرىنى جايىدا چىقىرىپ، ھەشەمەتلىك، لاتاپەتلىك، قەدىمى تىل گۈزەللىكى ئەكس ئېتىپ تۇرىدىغان، قەدىمى ئۇسلۇبى گۈپۈلدەپ تۇرىدىغان پاساھەتلىك، بالاغەتلىك سۆز ئىبارىلەرنى قوللىنىپ تەرجىمە قىلىش كېرەك. بۇ «سىدام تەرجىمە» ئۆلچىمى كلاسسىك ئەسەرلەرنى تەرجىمە قىلىشتا ئۆلچەم قىلىنغان.

مىلادى 7 - ئەسىرنىڭ باشلىرى (602 - ، 664 - يىللىرى) «چىنلىققا يىتىش» ۋە «ئاممىباب قىلىش» تىن ئىبارەت تەرجىمە ئۆلچىمى مەيدانغا چىقتى. شۇندىن ئېتىبارەن «مەنەن تەرجىمە» ئېقىملىرى زور كۆلەمدە راۋاجلاندى. كېيىن «سىدام تەرجىمە» بىلەن «مەنەن تەرجىمە» ئوتتۇرىسىدىكى ئىختىلاپ «يېڭىچە تەرجىمە» دېگەن نام بىلەن بىرلىككە كەلدى.

(2) «تەرجىمىگە ماھىر بولۇش» ۋە «دۇرۇس، راۋان، گۈزەل بولۇش»

بۇ ئۆلچەم 19 - ئەسىرنىڭ ئاخىرلىرى (1894 - يىللىرى) ئوتتۇرىغا قويۇلۇپ خىلى كەڭ بازار تاپتى.

1898 - يىللىرىغا كەلگەندە تەرجىمە ئۆلچىمى «دۇرۇس بولۇش، راۋان بولۇش، گۈزەل بولۇش» تىن ئىبارەت ئۈچ جۈملە بىلەن خۇلاسەلەندى.

(3) «چۈشىنىشلىك بولۇش» ۋە «ئەسلى قىياپىتىنى ساقلاش»

بۇ ئۆلچەم 19 - ئەسىرنىڭ ئاخىرلىرىدا ئوتتۇرىغا قويۇلغان بولۇپ، بۇ تەرجىمىچىلىك ساھەسىدە بىر قەدەر مۇكەممەل سىستېمىغا ئايلاندى.

(4) «توغرا، راۋان، چۈشىنىشلىك بولۇش»

ھازىرقى زامان تەرجىمە مۇتەخەسسسلرى تەرجىمىنىڭ سۈپىتىنى يۇقىرى كۆتۈرۈش ئۇچۇن بۇرۇنقى تەرجىمىلەرنى يەكۈنلەپ، ھازىرقى ۋەزىيەتكە بىرلەشتۈرۈپ، «توغرا، راۋان

بولۇش» تىن ئىبارەت يېڭى ئۆلچەمنى ئوتتۇرىغا قويدى ھەمدە بۇنى تەرجىمە خىزمىتىنىڭ مىزانى قىلدى.

يۇقىرىقىلاردىن شۇنداق خۇلاسە چىقىرىشقا بولىدۇكى: تەرجىمە دېگەن ئەسلى ئەسەرنىڭ مەزمۇنىنى خەلق ئىچىدە قېلىپلاشقان تەرجىمە تىلى ئارقىلىق توغرا ۋە تولۇق ئىپادىلەش بىلەن بىرگە، ئەسلى ئەسەر بىلەن بىردەك بولغان پاساھەت، بالاغەت ۋاسىتىلىرىنى ساقلاپ قىلىشتىن ئىبارەت.

ئاددىي قىلىپ ئېيتقاندا، ئەسلى ئەسەرنىڭ مەزمۇنى بىلەن تىلنى بىر گەۋدە قىلىپ، ئۇنى باشقا بىر تىل بىلەن تولۇق ئىپادىلەش دېمەكتۇر.

بۇ ئورۇندا شۇنى ئەسكەرتىپ ئۆتۈش زۆرۈركى، تەرجىمە ئۆلچىمىگە ھەقىقىي يېتىش ئۇچۇن، تۆۋەندىكى ئەھۋاللاردىن قەتئىي ساقلىنىش لازىم.

(1) «كەلسە - كەلمەس تەرجىمە قىلىش» تىن ساقلىنىش لازىم، بۇ مەزمۇنى بۇرمىلاش ياكى چۈشەنمەيلا قارىسغا تەرجىمە قىلىشتىن ئىبارەت.

(2) «سۆزمۇ - سۆز تەرجىمە قىلىش» تىن ساقلىنىش لازىم، يەنى تەرجىمە تىلنىڭ ئىپادىلەش ئۇسۇللىرىغا ئەھمىيەت بەرمەي، قاتمالمالاشتۇرۇپ تەرجىمە قىلىشتىن ساقلىنىش لازىم.

(3) «ئۆلۈك تەرجىمە قىلىش» تىن ساقلىنىش لازىم. بۇ ئەسلى ئەسەرنىڭ پاساھەت، بالاغەت ئالاھىدىلىكلىرىنى ساقلىماي، پەش - چىكىتلىرىگىچە قاتارى تەرجىمە قىلىشنى كۆرسىتىدۇ. ئەسەرنى بۇنداق تەرجىمە قىلغۇچىلار ئەسەردىن نە ئۆزى نە باشقىلارنى زوقلاندىرالمىدۇ.

كەلسە - كەلمەس تەرجىمە لوگىكىنى بۇزىدۇ. سۆزمۇ - سۆز تەرجىمە گرامماتىكىنى بۇزىدۇ. ئۆلۈك تەرجىمە ئىستىلىستىكىنى بۇزىدۇ. دېمەك، بۇ خىل تەرجىمىلەرنى ئومۇملاشتۇرۇپ «سالاهىيەتسىز تەرجىمە» دېمەكتىن باشقا چارە يوق.

تاللىنىشى ۋە مۇۋاپىق ئىشلىتىلىشى مەزمۇن ئىپادىلەشنىڭ ئەڭ ئاساسى كاپالىتى .

6. تەرجىمە پىرىنسىپلىرى

19- ئەسىر ئوبزورچىلىرى تەرجىمە ئەسەرنى چەتئەللەشتۈرۈش كېرەكمۇ؟ ياكى مىللىيلاشتۇرۇش كېرەكمۇ؟ ئەسلىگە سادىق بولۇش كېرەكمۇ ياكى تىل گۈزەللىكىنى قوغلىشىش كېرەكمۇ؟ سۆزمۇ - سۆز تەرجىمە قىلىش كېرەكمۇ ياكى مەنەن تەرجىمە قىلىش كېرەكمۇ؟ شەكلىنى ئاساس قىلىش كېرەكمۇ ياكى مەزمۇنىنى ئاساس قىلىش كېرەكمۇ؟ دېگەن تېمىنى چۆرىدەپ نۇرغۇن بەس - مۇنازىرىلەرنى ئېلىپ باردى .

شۇنىڭ ئۈچۈن تەرجىمە ئەسەرنىڭ ئىدىيىۋى مەزمۇنىنى توغرا ۋە لوگىكىلىق ، ھېسسىياتنى مول ۋە ساغلام ، ئىپادىلەش ئۇسلۇبىنى ئىخچام ۋە چۈشىنىشلىك قىلىش ئۈچۈن سۆز تاللاشقا ئالاھىدە ئەھمىيەت بېرىش لازىم . تەرجىمىدە سۆزلەر قانچە توغرا تاللانسا ۋە قانچە مۇۋاپىق ئىشلىتىلسە ، ئۇنىڭ تەرجىمە ئەسەرگە بېرىدىغان كۈچ - قۇدرىتى ۋە قايىل قىلىش كۈچى شۇنچە زور بولىدۇ .

ھازىرقى زامان تەرجىمە مۇتەخەسسسلەرنىڭ كۆپچىلىكىنىڭ قارىشىچە ، تەرجىمە ئەسەرنىڭ ئىپادىلەش نەتىجىلىرىنى پۈتۈنلەي تەرجىمە تىلغا بويىسۇندۇرۇۋېتىشەلمۇ ياكى ئەسلى نۇسخىغا يېقىنلاشتۇرۇۋېتىشەلمۇ توغرا ئەمەس ، چۈنكى تەرجىمە تىلغا مۇتلەق بويىسۇندۇرۇلۇپ تەرجىمە قىلىنسا ، ئۇقۇملۇق بولغىنى بىلەن ئەسلىگە سادىق بولماي قالىدۇ . پۈتۈنلەي ئەسلى نۇسخىغا تەقلىد قىلىنىپ كەتسە ، سادىق بولغىنى بىلەن ئۇقۇملۇق بولماي قالىدۇ . ھەقىقى دەلمۇ - دەل بىردەكلىككە يېتىش ئۈچۈن مۇشۇ ئىككى تەرەپكە تەڭ ئەھمىيەت بېرىپ ، مۇمكىنقەدەر ئىككى تىل ئوتتۇرىسىدىكى خاسلىقلارنى يېقىنلاشتۇرۇپ ئىلمى يوسۇندا تەرجىمە قىلىش كېرەك .

بىز تۆۋەندە ھەر ساھە تەرجىمە مۇتەخەسسسلەرنىڭ تەرجىمە پىرىنسىپلىرىغا ئالاقىدار ئوخشىمىغان قاراشلىرىنى مۇلاھىزە قىلىپ كۆرەيلى .

- (1) تەرجىمان تەرجىمىدە ئەسلى ئاپتورنىڭ پىكىرىنى تولۇق ئىپادىلەپ بېرىش شەرت .
- (2) ئۇسلۇبى ئەسلى تېكىستكە ئوخشاش چىقىش شەرت .
- (3) ئەسلى تېكىستكە ئوخشاش راۋان بولۇش شەرت .

(4) ئەگەر سىز قۇرمۇ - قۇر تەرجىمە قىلىشقا تۇتۇشقان چېغىڭىزدا ، ھېچنەرسىگە پىسەنت قىلمىسىڭىز ، ئۇ ھالدا تەرجىمىڭىزنى ئوقۇغان كىتابخانلارنىڭ تەرجىمىڭىزدىن ئۈنۈمگە ئىرىشىشى ئۈمىد قىلمىسىڭىزمۇ بولىدۇ .

(5) تەرجىمىدە قايناق ھېسسىياتقا كەلمەي تۇرۇپلا ، ئۇدۇلمۇ - ئۇدۇل بايان قىلىپ قويۇش تەرجىماننىڭ قەلبىنىڭ سوغۇق ئىكەنلىكىنى ، شۇنداقلا كىتابخانلارغىمۇ قاتتىق بەھۆرمەتلىك قىلغانلىقىنى چۈشەندۈرىدۇ .

(6) بەزى ئاپتورلار ياراتقان ئوبرازلار كىتابخانلارنى يىغلىتىۋېتىدۇ . لېكىن ئۇنىڭ سۆزمۇ - سۆز قىلىنغان تەرجىمىسى بولسا ، كىتابخانلارنىڭ كۈلكىسىنى كەلتۈرۈپ قويدۇ . سىز كىتابخانلارنى يىغلىتىدىغان يەردە كۈلدۈرمەكچىمۇ؟!

شۇڭا تەرجىمە ساھەسىگە كىرىشمەكچى بولغانلار تەرجىمە قىلماقچى بولغان ئەسلى ئەسەرنىڭ تىلىنى ئۆگىنىپلا قالماي ، بەلكى ئۆز ئانا تىلىمىزنىمۇ پۇختا ئۆگىنىپ ، ئىككى تىلنىڭ گرامماتىكا ، لوگىكا ۋە ئىستىلىستىكا تەرەپلەردىكى مۇھىم ئالاھىدىلىكلىرىنى ئۆز - ئارا سېلىشتۇرۇپ ، پەرق ۋە خاسلىقلىرىنى تېپىپ چىقىپ ، مۇۋاپىق سۆز تاللاپ ئىشلىتىشكە قاتتىق ئەھمىيەت بېرىشىمىز لازىم .

تەرجىمە ئەسەرنىڭ ياخشى - يامان بولۇشى ، تەرجىمە تىلىدىكى قۇراشتۇرۇش ماتېرىياللىرىنىڭ قانداق تاللىنىشى ۋە قانداق ئىشلىتىلىشى بىلەن بىۋاسىتە مۇناسىۋەتلىك . چۈنكى سۆزلەرنىڭ توغرا

(16) تېكىستكە خاس بولغان ماسلىقنى سۆز ئىبارە تۈزۈلۈشىنى ۋە سۆز تەرتىپىنى شۇ بويىچە كۆچۈرۈپ كېلىش توغرا ئەمەس.

(17) تەرجىمە سۈپىتى ئەڭ يۇقىرى بولغاندىمۇ، ئۇنىڭ لەززىتى ئەسلى ئەسەردىكىدىن ئېشىپ چۈشكۈنى ياكى تۆۋەن تۇرىدۇ، تەرجىمىدە مۇمكىنقەدەر بۇ ئارىلىقنى يېقىنلاشتۇرۇش لازىم.

(18) ئەسەرنى ھەقىقىي تەرجىمە قىلىش مۇمكىن ئەمەس، قايتىدىن ئىجاد قىلىش مۇمكىن.

(19) تەرجىمە ھەرگىز ئەسلى ئەسەرنىڭ كۆچۈرۈلمىسى ئەمەس. ئۇ ئەسلى ئەسەرنى بوتغا سېلىپ شۇ ئەسەرنىڭ تەرجىمانغا بەرگەن تەسىرى بىلەن تاۋلىغاندىن كېيىن تەرجىمان تەرىپىدىن يارىتىلغان يېڭى ئەسەر. ئۇنى مۇستەقىل بەدىئىي ئەسەر دېيىشكە مۇمكىن بولىدۇ.

(20) تەرجىمىدە ئىككى تەرەپكە ئوخشاش ئىتبار بېرىپ، چۈشىنىشلىك قىلىشقا تېرىشىش كېرەك. لېكىن يەنە بىر تەرەپتىن ئەسلى ئەسەرنىڭ تۇرقىنى، سىياقىنى ساقلاش كېرەك. لېكىن بۇنداق ساقلاش كۆپ ھاللاردا چۈشىنىشلىك بولۇش بىلەن زىت بولۇپ، يات كۆرۈنۈپ قالىدۇ. ئۇنى يات كۆرۈنمەيدىغان قىلىش ئۈچۈن ئۇنىڭ كىيىم-كېچەكلىرىنىلا ئۆزگەرتىش كېرەك. ئەمما ئۇنىڭ بۇرۇننى يونۇپ پاناق قىلىپ قويۇشقا، كۆزلىرىنى ئويۇپ كور قىلىپ قويۇشقا ھەرگىز بولمايدۇ. ئاتاقلىق تەرجىمىشۇناسلاردىن بىرى مۇنداق دېگەن: «بىر سۆزنى تېپىش ئۈچۈن ئايلاپ ئارىسالدى بولمەن.»

مەن بۇرۇندىن تەرجىمە ئىجادىيەتتىن ئاسان، ھېچ بولمىغاندا پىكىر قىلىشنىڭ ھاجىتى يوق دەپ قارايتتىم، ئەمما راستتىنلا تەرجىمىگە تۇتۇش قىلغاندا، مۇشكۈل ئۆتكەللەرگە يولۇقىدىغان ئىشلار چىقىدىكەن. مەسىلەن: بىرەر پېئىل ياكى ئىسمىنى تاپالمىغاندا ئىجادىيەتتە تاشلاپ كەتسە ياكى ئالماشتۇرۇپ ئىشلەتسىمۇ بولۇپرىدۇ، تەرجىمىدە مۇمكىن بولمايدىكەن. خۇددى جىددىي ئېچىش زۆرۈر بولۇپ قالغان ساندۇقنىڭ ئاچقۇچىنى مېڭىدىن ئىزدىگەنگە ئوخشاش باشلار

(7) تەرجىماننىڭ تېكىستنى ھەرىپمۇ-ھەرىپ، سۆزمۇ-سۆز چۈشىنىش مەجبۇرىيىتى بار، لېكىن ھەرىپمۇ-ھەرىپ، سۆزمۇ-سۆز تەرجىمە قىلىش مەجبۇرىيىتى يوق. تەرجىماننىڭ سادىق بولىدىغىنى تېكىستنىڭ ھەرپلىرى ئەمەس، بەلكى ھەرپلەردىن تەركىب تاپقان سۆزلەرنىڭ مەزمۇنى.

(8) تەرجىمىنى كىتابخانا 75% چۈشەنمەيدىغان بولسۇنكى، 100% چۈشەنمەيدىغان بولۇپ قالسۇن.

(9) شەكلى ئوخشاش، مەزمۇنى ئوخشاش، روھى ئوخشاش بولسۇن.

(10) تەرجىمە تېكىستنىڭ مەزمۇنىنى ئىپادىلەپ بېرىشى، تەرجىمىدىكى ئۇسلۇب ۋە پوزىتسىيە تېكىستنىڭ خاراكتېرى بىلەن ئوخشاش بولۇشى، تەرجىمە ئەسلى تېكىستكە ئوخشاش راۋان بولۇشى شەرت.

(11) روھى جەھەتتىن ئوخشاش بولۇشقا ئىتبار بېرىپ، شەكىل جەھەتتىن ئوخشاش قىلىشقا ئىتبار قىلماسلىق، مېغىزى ئالدىدا شاكىلىنى، ئىچى ئالدىدا تېشىنى نەزەردىن ساقىت قىلىش كېرەك.

(12) كىتابخان تەرجىمىنى ئوقۇغاندا ئەسلى تېكىستنى ئوقۇغاندەك ئىلھام، تەسىرات ئالسۇن ۋە ھوزۇرلانسۇن.

(13) ئەسلى ئەسەردىكى مەزمۇنى ئۆزىنىڭ قېلىپلاشقان ئومۇمىي خەلق تىلى بىلەن تولۇق، توغرا ئىپادىلەپ بېرىش ۋە ئۇنىڭ ئۇسلۇبىنى ساقلاش كېرەك.

(14) مۇمكىن قەدەر سۆزمۇ-سۆز تەرجىمە قىلىش، لېكىن زۆرۈر تېپىلغاندا مەنەن تەرجىمە قىلىش كېرەك.

(15) تېكىستتىكى بىر سۆز ئىككىنچى تىلدىكى بىر سۆز بىلەن ئوخشاش بولسا، تەرجىمان ئۇنىڭ ئورنىغا مەنىداش سۆز ئىشلەتمەستىن، شۇ سۆزنىڭ ئۆزىنىلا ئىشلىتىش كېرەك.

كېرەك .

(6) نام - مەنپەئەتكە بېرىلمەسلىكى ، شۆھرەت قوغلاشما سىلىقى ، ئۆزىنى كەسپكە بېغىشلىغان بولۇشى كېرەك .

(7) ئەسەرنىڭ ئەسلى تىلىنى ۋە تەرجىمە قىلىنىدىغان تىلنى پىششىق بىلىشى ۋە تەرجىمە ئىشنى چۈشىنىدىغان بولۇشى كېرەك .

(8) تىل - ئەدەبىياتتىن خەۋەردار بولۇشى ، بولۇپمۇ ئۆز تىلىنىڭ قەدىمكى لۇغەت ۋە گرامماتىكىلىرىنى ئوبدان بىلىشى كېرەك .

بۇ شەرتلەر ھىلھەم تەرجىمانلار ئۈچۈن يېتەكچىلىك رولىنى يوقاتقىنى يوق ، ئەلۋەتتە .

ھازىرقى زامان تەرجىمە شۇناسلىرى تەرجىمانلارنىڭ تۆۋەندىكىدەك سالاھىيەتلەرنى ھازىرلىشىنى زۆرۈر دەپ قارىدى :

(1) ئىمكانىيەت بولسا كىتابخانغا ئوقۇۋاتقىنىنىڭ تەرجىمە ئەسەر ئىكەنلىكىنى ئۈنۈملۈك ئۆزۈڭلۈرۈپ ، ئوقۇۋاتقىنىم ئەسلى ئەسەر دېگەن تۇيغۇغا كەلتۈرەلگىدەك دەرىجىدە تەرجىمە قىلىشى كېرەك .

(2) تەرجىمان ئەسلى ئورگىنالغا شۇغۇل كىرىپ ، ئاپتور بىلەن قەلبداش بولۇشى ، ئاپتور بىلەن ئۆزى ئوتتۇرىسىدىكى زامان - ماكان ئارىلىقى ۋە مەدەنىيەت ، مىللەت پەرقلىرىدىن ھالقىپ ئۆتۈشى ھەر بىر جۈملىدىكى ھەر بىر سۆزنىڭ زاھىرى مەنىسىنىلا ئەمەس ، بەلكى شۇ جۈملىگە يوشۇرۇنغان باتىنى مەنىسىنى (تىل كەينىگە يوشۇرۇنغان پىسخولوگىيىلىك ھالەت ۋە خاھىش ئىشارىتى) نىمۇ چۈشىنىشى كېرەك .

(3) تەرجىمان ئەسلى ئارگىنالدىن يۇلقۇنۇپ چىقىشى ، شەكىل جەھەتتىن چەكلىنىپ قالماستىن ، پىكىر - تەپەككۇردا تار رامكىغا كىرىپ قالماستىن كېرەك .

(4) تەرجىمان ئەسلى ئورگىنالنىڭ يىللىكىنى قالدۇرماي سۇغۇرۇۋېلىپ ، ماھىرىلىق بىلەن سۆز تاللاپ تەرجىمىنى پىششىق ئىشلىشى لازىم .

يۇقىرىقىلاردىن باشقا تەرجىمانلارغا يەنە تۆۋەندىكىدەك شەرتلەرمۇ قويۇلدى :

گاڭگىراپ ، كۆزلەر تورلاشقۇچە ئويلاشقا توغرا كېلىدىكەن .

7. تەرجىمانلارغا قويۇلدىغان تەلەپلەر

تەرجىمە نەزەرىيىسى بويىچە ئېيتقاندا ، ھەرقانداق بىر تىلدا ئىپادىلەنگەن ئوي - پىكىرنى ئىككىنچى بىر تىلغا تەرجىمە قىلغىلى بولىدۇ . شۇنداقلا دۇنيادىكى ھەر قانداق بىر شەيئىنى ئاددىي ئېنىق سۆزلەر بىلەن ئىپادىلەپ بېرىش تامامەن مۇمكىن ، لېكىن تەرجىمە ئەمەلىيىتىدە بەزى نەرسىلەرنى توغرا ئىپادىلەپ بېرەلمەسلىك ئەھۋالى كۆپ ئۇچرايدۇ . مۇنداق ئەھۋالدا بەزىلەر ئەيىبنى تىلغا ئارتىپ قويۇپ ، ئۆزىنىڭ ئەيىبىنى تىلنىڭ نامراتلىقىدىن زارىلىنىپ ياپماقچى بولىدۇ . ئەمەلىيەتتە تەرجىمىدە بىرەر نەرسىنى توغرا ، ئېنىق ئىپادىلەپ بېرەلمەسلىكتىكى ئەيىب ھەرگىزمۇ تىلدا بولمايدۇ . بەلكى تىلنى بىر تەرەپ قىلىدىغان تەرجىماننىڭ ئىقتىدارسىزلىقىدا ۋە سۆزلەرنى تاللاشتىكى دىئىنىڭ يوقلىقىدا بولىدۇ . شۇنىڭ ئۈچۈن تەرجىمە خىزمىتىدە تەرجىمانلارغا قاتتىق تەلەپ قويۇلدى .

قەدىمكى تەرجىمە شۇناسلار تەرجىمانلارغا تۆۋەندىكىدەك سەككىز خىل تەلەپ قويغان .

(1) تەرجىمان سەمىمىي ، ئاقكۆڭۈل ، بەرقرار بولۇشى ، ئۆز خىزمىتىنى سۆيۈشى ، ئەسلى تېكىستنى چۈشەنمەيدىغان كىشىلەرگە ياردەم بېرىدىغان ئىرادىلىك بولۇشى ، ۋاقىتنىڭ ئۇزىراپ كەتكىنىدىن زېرىكمەيدىغان بولۇشى كېرەك .

(2) قائىدىلەرگە رىئايە قىلىدىغان ، پەزىلەتلىك ، ئەدەپلىك بولۇشى كېرەك .

(3) تەرجىمان ئۆزى تەرجىمە قىلماقچى بولغان ئەسەرنىڭ مەزمۇنى ، قائىدىلىرىدىن ئوبدان خەۋەردار بولۇشى كېرەك ، شۇنداق بولغاندا مەنىنى تولۇق ، راۋان ئىپادىلەپ بېرەلەيدۇ .

(4) ئۆز ۋەتىنىنىڭ ۋە خەلقىنىڭ تارىخىنى ، ۋە ئۆز تىلىنى ئوبدان بىلىشى كېرەك .

(5) كەڭ قورساق ، ئوچۇق پىكىرلىك ۋە كېڭەشلىك بولۇشى ، ئۆزۈمچىل بولماسلىقى

(1) ئۆز تىلىنى پۇختا بىلىش، كۆپ شەيئىلەردىن خەۋەردار بولۇش، سۆزگە باي بولۇش، گرامماتىكا قائىدىلىرى ۋە ئىملا قائىدىلىرىنى، شۇنداقلا تىنىش بەلگىلىرى قائىدىلىرىنى ئوبدان بىلىش.

(2) ئۆزگە تىلىنى ئوبدان بىلىشى (بۇ بىلىش تىل ئادىتى ۋە تىل مۇھىتى بىلەن ھېسابلىشىشىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ)، ئىككى تىلنى ئۆز-ئارا سېلىشتۇرۇپ، ئارتۇقچىلىق ۋە كەمچىلىكلىرىنى پەرق ئېتىشى، ئىدىيۇم، ماقال-تەمسىل ۋە پىراڭزۇلۇگىيە (ھېكمەتلىك سۆز)لەرنىڭ تۈزۈلۈش قۇرۇلمىلىرى، تارىخى يىلتىزلىرى ھەم ئىشلىتىش ئورۇنلىرىنى ئوبدان چۈشىنىشى لازىم.

(3) لوگىكا ئىلمىدىن ياخشى خەۋەردار بولۇشى، نەزەرىيە جەھەتتىن ئومۇمىي چۈشەنچىگە ئىگە بولۇپلا قالماستىن، بەلكى ئەمەلىي جەھەتتىمۇ ئىزچىل مەشىق قىلىپ تۇرۇشى كېرەك.

(4) تەرجىمە ئەسەر قايسى ساھەگە خاس بولسا، شۇ ساھەنىڭ بىلىم ساۋادىغا ئىگە بولۇشى، كەسىپ تىلىنى پىششىق بىلىشى كېرەك. ناۋادا تەرجىمە قىلماقچى بولغان ئەسەردىكى مەزمۇنلاردىن ئەتىراپلىق خەۋەردار بولمىسا، تەرجىمىگە تۇتۇش قىلىشتىن ئىلگىرى شۇ ساھەدە مۇناسىپ سەۋىيە ھازىرلاش، شۇ ساھەنىڭ زۆرۈر ئاتالغۇلىرىنى چۈشىنىشى ۋە ئۆگىنىشى لازىم.

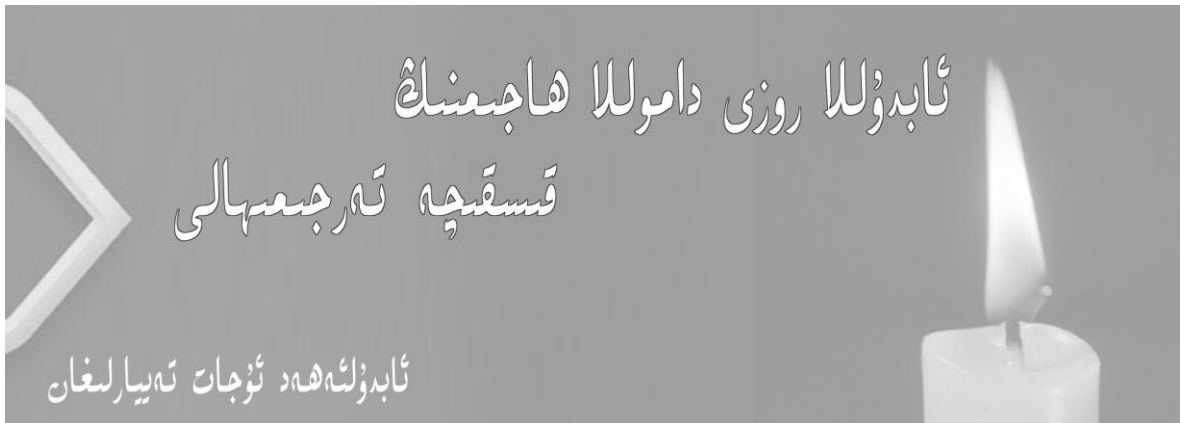
(5) تارىخ بىلىشى كېرەك، ئۆرپ-ئادەت، پىسخولوگىيە، ئىقتىسادى تۇرمۇش ۋە ئۆزگە تىل خەلقلىرىنى چوڭقۇر چۈشىنىشى كېرەك.

شۇنىڭ ئۈچۈن تەرجىمان ئەسلى ئەسەر تىلىنى ئۆگىنىپلا قالماستىن، بەلكى تەرجىمە ئەسەر تىلىنىمۇ داۋاملىق ئۆگىنىپ تۇرۇشى ھەمدە ئىككى تىلنى گرامماتىكا، لوگىكا ۋە ئىستىلىستىكا جەھەتلەردىن چوڭقۇر سېلىشتۇرۇپ، ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى ئورتاقلىقلارنى ۋە ئالاھىدىلىكلەرنى پەرق ئېتىشكە تېرىشىشى لازىم.

داۋامى كېيىنكى ساندا...

ئابدۇقادىر داموللام ئۆگۈتلىرىدىن

- ئىنساننىڭ قەدەر-قىممىتى مەيلى ئۇ ياخشى ئەمەلنى ئاز قىلسۇن ياكى كۆپ قىلسۇن، گۈزەل ئەمەلىيەتكە باغلىق.
- زاماننىڭ ھاتەملىرى سانلىدىغان ئەرلەر-مۇھتاجلارنىڭ ھاجىتىنى راۋا قىلغان، دەردمەنلەرنىڭ دەردىگە يەتكەن، بىناۋالارنىڭ كۆڭلىنى ئالغان، ھەقىقەتپەرۋەرلەرنى ھىمايە قىلغان ئەرلەردۇر.
- ئەگەر ئادەم ئۆزىنىڭ مەخپىيەتلىكىنى ئۆزى ئاشكارىلاپ بولۇپ، ئۇنى «يېيىۋەتتى» دەپ باشقىلارنى ئەيىبلەسە، ئۇ ئەخمەقتۇر. چۈنكى، ئۆزىنىڭ مەخپىيەتلىكىنى ئۆز قەلبى سىغدۇرالمىسا باشقىلارنىڭ قەلبى قانداق سىغدۇرالىسۇن؟!
- گەرچە لايىقەتسىز يەر بولسىمۇ ياخشىلىق تېرىغىن، ياخشىلىق قەيەرگىلا تېرىلسۇن، زايە كەتمەيدۇ.
- كىتاپ ئوقۇغان كىشى تەبىئەتتىكى ھەمراھ قىلماي، كىتاپنىڭ شەرھ-ئىزاھلىرىغا ئېسىلۋالسا، گويىا باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىسىغا ئايلىنىپ قالىدۇ.
- كىشىلەرنى ھۆرمەت قىل، سەن باشقىلارغا ھۆرمەت قىلساڭلا، ئاندىن باشقىلاردىن ھۆرمەت كۆرەلەيسەن.
- يەسەندىلەرگە ھەرگىزمۇ مېھرىبانلىق كۆرسەتمە، بولمىسا ئۇلارنى ھەددىدىن ئاشۇرۇپ قويسەن. قوپاللىق قىل، ئىتائەت قىلىپ باش ئەگكەن ھالدا ئالدىڭغا كىلىدۇ. شۇبھىسىزكى، تۆمۈرنى يەقەت ئوتلا يۇمشىتىدۇ، ئەمما ئۇنىڭغا پۈتۈن دېڭىز سۈيىنى قۇيساڭمۇ يۇمشىمايدۇ.

خانلىق مەدرىسىدە شۇ زاماننىڭ كاتتا ئالىملىرىدىن ھاھىم ئاخۇن داموللام، ئىمىن مەۋلىۋى، ئابدۇللا داموللام، ھامىد داموللام، سۇلايمان داموللام، ئابدۇرەشىد مەۋلىۋى، ئەخمەدخان داموللام، مۇھەممەدخان مەخدۇم، ئابدۇلباقى داموللام، ئابدۇقادىر سەئىدى داموللام قاتارلىقلاردا ئىلىم تەھسىل قىلغان.

ئەينى يىللاردا ئەلخان تۆرەم باشچىلىقىدا ئېلىپ بېرىلغان ئىنقىلاب غەلبە قىلىپ، ۋەتەننىمىزنىڭ جەنۇبى رايۇنلىرىغىمۇ زور تەسىر كۆرسىتىپ، ئىنقىلاب رەھبەرلىرى گومىنداڭ بىلەن 11 ماددىلىق كېلىشىم تۈزۈشكەندىن كېيىن، مۇھەممەدئىمىن بۇغرا ۋە ئەيسا ئالىپتىكىنلەر ئېلىپ بارغان ئىنقىلابىي ھەرىكەتلەرگە ۋە مىللىي، دىنىي پائالىيەتلەرگە ئاكتىپ ئاۋاز قاتناشتۇرغان.

1954-يىلى قەشقەردىن خوتەنگە قايتىپ كېلىپ بىر مەزگىل ئەھمەد شائىزۇڭ نامىدىكى مەدرىسىدە مۇدەررىسلىك قىلغان. شۇ يىللىرىمۇ ۋەتەنمىزدە دىنغا قارشى باستۇرۇش سىياسىتى يۈرگۈزۈلگەن بولغاچقا، بۇ مەدرىسىدىكى مۇدەررىسلىك خىزمىتى ئۇزاق داۋام قىلمىغاى توختاپ قالغاندىن كېيىن بېيجىڭدا قۇرۇلغان ئىسلام ئىنىستىتۇتىغا ئوقۇشقا كىرگەن ۋە ئۆزى تىل ئۆگىنىش بىلەن بىرگە باشقا ئۇيغۇر ئوقۇغۇچىلارغا دىنىي دەرس بەرگەن.

تۈرمە ھاياتى:

1958-يىلى بېيجىڭ ئىسلام ئىنىستىتۇتىدا

ئابدۇللا روزى داموللام 1925-يىلى خوتەن ناھىيە يىڭىئاۋات يېزىسىنىڭ ئازنە مەسچىت مەھەللىسىدە دىنىي ئائىلىدە دۇنياغا كەلگەن. دادىسى روزى ئاخۇنۇم، روزى ئاخۇنۇمنىڭ دادىسى مۇھەممەد ئەلىي ئاخۇنۇم، مۇھەممەد ئەلىي ئاخۇنۇمنىڭ دادىسى ھەمدۇللا موللام، ھەمدۇللا موللامنىڭ دادىسى توختى موللام، توختى موللامنىڭ دادىسى مۇھەممەد موللام قاتارلىقلار دىنىي ئائىلىلەر ئىدى.

ئىلىم سەپىرى ۋە ئۇستازلىرى:

ئابدۇللا روزى داموللامنىڭ ئانىسى مەرھۇمە ئەمبەرخان 1931-يىلى ئۇنى مەھەللىدىكى بىر دىنىي مەكتەپكە ئوقۇشقا ئاپىرىپ بەرگەن. ئۇ، بۇ مەكتەپتە قۇرئان ئوقۇشنى ئۆگۈنۈش بىلەن بىرگە دەسلەپكى دىنىي ساۋاتلارنى ئالغاندىن كېيىن قاراقاش چاقادىكى مەھمۇد قاراخۇنۇم ۋە باقاخۇنۇملاردا ئىلىم تەھسىل قىلغان. 1937-يىلى 12 يېشىدا ئۇستازى مەھمۇد قاراخۇنۇمدا قۇرئاننى يادلاپ بولغان. قۇرئاننى يادلاپ بولغاندىن كېيىن 1944-يىلىغىچە قاراقاشتا بىر تەرەپتىن خەلپەت بولۇپ قۇرئان ئۆگەتسە، يەنە بىر تەرەپتىن ئۇستازى مەھمۇد قارى ئاخۇنۇم، باقى ئاخۇنۇم ۋە ئالىم داموللام قاتارلىق ئۆلىمالاردا ئەرەب تىلى ۋە فىقھىگە ئالاقىدار كىتابلاردىن دەرس ئالغان. 1944-يىلى ئىلىمگە بولغان ئوتتەك قىزغىنلىقى تۈپەيلىدىن ئاتا-ئانىسىنىڭ ياردىمى بىلەن قەشقەرگە كېلىپ،

نۇرغۇن كىشىلەر دەھشەتلىك تۈرمە ئازابىدا ئۆلۈپ كەتكەن. چىدىغۇسىز ئېغىر كۈنلەرنى بېشىدىن ئۆتكۈزگەن ئابدۇللا روزى داموللام 1973-يىلى 12-ئايدا كېپىللىككە قويۇپ بېرىلگەن.

تۈرمىدىن چىققاندىن كېيىنكى خىزمەت ھاياتى ۋە قايتا تۇتقۇن قىلىنىشى:

1974-يىلىنىڭ باشلىرىدا داموللامنىڭ كونا-يىڭى دوستلىرى، داموللامنىڭ ئەتراپىغا توپلىشىشقا باشلىدى. ئېغىر باستۇرۇشلار تۈپەيلى توختاپ قالغان دىنى سورۇن، تەبلىغ، ۋەز نەسەھەت مەقسەت قىلىنغان چاي زىياپەتلىرى قايتىدىن جانلىنىشقا باشلىدى. بۇ سورۇنلار مەرھۇم داموللام باشچىلىقىدا ئابدۇلئەھدە مەخدۇم، مۇھەممەد قۇربان داموللام، ئابدۇلئەزىز قارىھاجىم ۋە شەمسىدىن قارىھاجىملارنىڭ ئىشتىراك قىلىشى بىلەن ئېلىپ بېرىلاتتى.

بۇ ئەھۋالدىن خەۋەر تاپقان ئابدۇكېرىم داموللا ۋە ئابدۇمىلىك مەخسۇم باشچىلىقىدىكى بىر قىسىم مۇتەئەسسىپلەر يەنە كونا ئادىتى بويىچە ھۆكۈمەتكە خەۋەر يەتكۈزۈپ «يېڭىدىن تۈرمىدىن كەلگەن ئابدۇللا روزى باشچىلىقىدىكى پالان-پالانلار مەخپى تەشكىلات قۇرۇپتۇ، دەرھال تۇتقۇن قىلىنمىسا ئەھۋال خەتەرلىك، ئەگەر گېيىمىز راس بولماي قالسا بىز جاۋابكار» دەپ ئەھۋال مەلۇم قىلدى. ئابدۇللا روزى داموللام تۈرمىدىن چىققاندىن كېيىن شەھەرلىك بىناكارلىق ئەترىتىگە ئىشقا ئورۇنلاشقان ئىدى. يۇقىرىدا تىلغا ئېلىنغان مۇتەئەسسىپلەرنىڭ چىقىشتۇرۇشى سەۋەبىدىن داموللامنىڭ ئۆيىگە قوراللىق ئەسكەرلەر باستۇرۇپ كىرىپ، ئۆيىنى ئاخشۇرغان ۋە باشقا ھېچ نەرسە تاپالماي كىشىلەر داموللامنى ۋە باشقىلار ئۇنىڭغا ئامانەت قويغان مال-مۈلۈكلەرنى ئېلىپ چىقىپ كەتكەن. داموللامنى تۇتقۇن قىلغاندىن كېيىن قولىنى ئارقىسىغا باغلاپ گۈلباغدىكى مەدەنىيەت سارىيىغا ئېلىپ بارغان ۋە شۇ كۈنى كەچتە شۇ يەرگە توپلىغان ئابدۇللا روزى داموللام، ئابدۇۋېلى ھاجىم، ئابلىز قارىھاجىم

خىزمەت قىلىۋاتقان ئابدۇللا روزى داموللام ئۇيغۇر ئېلىدە ئېلىپ بېرىلغان «مىللى بۆلگۈنچىلىك» كە قارشى تۇرۇش ھەرىكىتىنىڭ زىيانكەشلىكىگە ئۇچراپ «پانىسلازمىچى»، «پانتۇركىست»، «ئازاتلىق» تىن ئىلگىرى ۋە كىيىن ئىزچىل «ئەكسىئىتىقلاپى ھەرىكەتلىرى» بىلەن شۇغۇللانغان ۋە 1946-يىلى قەشقەر خانلىق مەدرىسىدە مۇھەممەدئىمىن بۇغرا ۋە ئەيسا ئالىپتىكىنلار باشچىلىقىدىكى تەشكىلاتقا قاتناشقان دېگەن قالاقلار بىلەن تۇتقۇن قىلىنىپ خوتەنگە قايتۇرۇپ كېلىنكەن ۋە يالغۇز كىشىلىك كامىرغا سولاپ قويۇپ، ھېچقانداق ئادەم بىلەن كۆرۈشتۈرۈلمىگەن. داموللامنى خوتەنگە قايتۇرۇپ كەلگەندىن كېيىن تېخىمۇ كۆپرەك مەلۇماتقا ئېرىشىش ئۈچۈن باشقا موللىلار ئارقىلىق گەپ ئېلىشقا تىرىشقان. بىر قىسىم خائىنلار ئابدۇللا روزى داموللامنىڭ 1946-يىلى قەشقەر خانلىق مەدرىسىدە ئوقۇش جەريانىدا مۇھەممەدئىمىن بۇغرا ۋە ئەيسا ئالىپتىكىنلار باشچىلىقىدىكى تەشكىلاتقا قاتناشقانلىقىنى پاش قىلىپ قويغان ۋە شۇ سەۋەبتىن ئون يىللىق قاماق جازاسىغا ھۆكۈم قىلىنغان ۋە 3 يىللىق سىياسى ھوقۇقىدىن مەھرۇم قىلىنغان. بۇ مەزگىللەر يۇرت-يۇرتلاردا ھەقىقەتپەرۋەر ئۆلىمالارغا قارشى «قاتتىق زەربە بېرىش ھەرىكىتى» ئېلىپ بېرىلىۋاتقان مەزگىل بولۇپ، پۈتۈن ئالىملارنى خوتەن گۈلباغدىكى «مەدەنىيەت سارىيى» ئالدىغا يىغىپ «پىيەن قىلىش ھەرىكىتى» ئېلىپ بارغان. بۇ ھەرىكەت جەريانىدا مەشھۇر ئۆلىمالاردىن ھوشۇر نىياز مۇپتى ئاخۇنۇم، ئابدۇنەبى قارىھاجىم، روزى مۇھەممەد داموللام ۋە ناسىر داموللام قاتارلىق نەچچە ئونلىغان كىشىلەر تۈرمىگە تاشلانغان.

1965-يىلى تۈرمە ئىسكىلاتىغا ئوت كەتكەندە «بۇ ۋەقەنى سىياسىي جىنايەتچىلەر سادىر قىلدى» دېگەن تۆھمەت بىلەن نۇرغۇن كىشىلەرنى قايتا قولغا ئېلىپ، پۇتلىرىغا ئېغىر ئىشكەل سېلىپ، يېمەك-ئىچمەك جەھەتتە ئېغىر قىيىنغان ۋە ھېچكىم بىلەن كۆرۈشتۈرمىگەن. ئابدۇللا روزى داموللام قاتارلىق نۇرغۇنلىغان مەھبۇسلارنىڭ ئەسلىدىكى مۇددىتىنى كۆپەيتكەن.

ۋە شەمسىدىن قارىھاجىم قاتارلىق بارلىق تۇنقۇنلارنى تۈرمىگە ئېلىپ كەتكەن.

ھاياتىنىڭ ئاخىرقى 30 يىلىدىكى خىزمەت باسقۇچى :

مەرھۇم ئۇستاز ئابدۇللا روزى داموللام 1978- يىلىدىن باشلاپ مۇھەممەد قۇربان داموللا ھاجىم، ئابدۇلئەھمەد مەخدۇم، مۇھەممەد ئەلىي ئاخۇن خەلىپىتىم قاتارلىق سەپداشلىرى بىلەن تۈرلۈك شارائىت ۋە ۋاسىتىلەردىن پايدىلىنىپ ياشلارنى تەربىيەلەشكە ئەھمىيەت بەرگەن. بۇنىڭ نەتىجىسىدە جەمئىيەتتە بىر تۈركۈم دىندار ياشلار يېتىشىپ چىققان ۋە شۇلارنىڭ تۈرتكىسىدە ئامما ئىچىدىمۇ دىننىڭ ھەقىقىي ماھىيىتى ۋە روھىنى توغرا چۈشىنىش كەيپىياتى بارلىققا كەلگەن. بۇنىڭغا چىدىمىغان بىر قېسىم جانباقتى موللىلار تەتۈر تەشۋىقات ئېلىپ بېرىپ ھەقىقىي دىندار، ۋەتەنپەرۋەر ۋە زۇلۇمغا قارشى ئالىملارغا دۈشمەنلىك قىلىشقا باشلىغان. نەتىجىدە جەمئىيەتتە ھەقىقىي دىنسىۋىيەر، ۋەتەنسىۋىيەر ئۆلىمالار ۋە ھۆكۈمەتپەرەس موللىلاردىن ئىبارەت ئىككى خىل تەبىقە شەكىللەنگەن. كېيىن ئاپتونوم رايونلۇق ئىجتىمائىي پەنلەر تەتقىقات ئىدارىسى تەرىپىدىن بىر قېسىم قەدىمىي ئەسەرلەرنى تەرجىمە قىلدۇرۇش خىزمىتى ئۈچۈن خوتەنگە كەلگەن مۇھەممەد سالىھ داموللا ھاجىمنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشى بىلەن «كىتابۇتتەسەۋررۇق لىمەزھەبى ئەھلى تەسەۋۋۇپ»، «ئىھىائۇ ئۇلۇمۇددىن»، «مەكتۇبات ئىمام رەببىانى» قاتارلىق كىتابلارنى تەرجىمە قىلىپ چىققان.

مەرھۇم ئۇستاز ئابدۇللا روزى داموللام 1984- ئايالى بىلەن بىرگە ھەج پەرزىنى ئادا قىلىش ئۈچۈن مەككىگە كەلگەن ۋە مەككە، مەدىنە، جىددە شەھەرلەردە ئولتۇراقلىشىپ قالغان ئۇيغۇر مۇھاجىرلارنىڭ قىزغىن قارشى ئېلىشىغا مۇشەۋرەپ بولغان. بولۇپمۇ ئابدۇجايپار ھاجىم سائىتى، قاسىم ھاجىم، ئەخمەتتوختى ھاجىم ئۇجات، ئۇستاز رەھمەتۇللاھ ئەپەندى قاتارلىق مۇھاجىرلارنىڭ ئالاھىدە ھۆرمەت ۋە ئېھتىرام

كۆرسىتىشى داموللامنىڭ ئۇزاق يىللىق ئازاب-ئۇقۇبەتلىرىگە قىسمەن بولسىمۇ مەلھەم بولغان.

ئۇستاز ئابدۇللا روزى داموللام ھەج سەپىرىدىن قايتىپ بىر مەزگىلدىن كېيىن ئىسلام ئىنىستىتۇتىنىڭ ئەينى ۋاقىتتىكى مۇدىرى، كونا قەدىناسى، مۇتەرجىمۇل قۇرئان ئۇستاز مۇھەممەد سالىھ داموللا ھاجىمنىڭ تەكلىپى بىلەن 1988- يىلىدىن 1991- يىلىغىچە ئۈرۈمچىدىكى ئىسلام ئىنىستىتۇتىدا مۇدەررىسلىك قىلغان. 1996- يىلى ئاللاھنىڭ پەزلى بىلەن قايتا سەئۇدىي ئەرەبىستانغا كېلىش ئىمكانىيىتىگە ئىرىشكەن ۋە 1997- يىلى چوڭ ئوغلى ئابدۇللىتىپ قارى ھاجىمنى مەدىنە ئىسلام ئۇنىۋېرسىتىتىغا ئوقۇشقا ئورۇنلاشتۇرۇپ ۋەتەنگە قايتقان. بىر يىلدىن كېيىن يەنە قايتا ھەرەمگە كەلگەن ۋە مەككىدە تۇرۇش جەريانىدا ئىمام ئىبنى قەيىم جەۋزىينىڭ «مۇناپىقلارنىڭ سۈپىتى» ناملىق رسالىسىنى تەرجىمە قىلىپ چىققان. ئۇستاز مەككىدە تۇرغان مەزگىللەردە دۇنيانىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىن كەلگەن ئالىملار قاتارىدا ئۇيغۇر ئالىملارغا ۋاكالىتەن كەئبە شەرىپنى يۇيۇش ۋە كەئبىنىڭ ئىچىدە ناماز ئوقۇش شەرىپىگە مۇشەۋرەپ بولغان. پۈتۈن ئۆمرىنى دىن، ۋەتەن، مىللەت ئۈچۈن بېغىشلىغان، ھاياتىنىڭ ئاخىرىغا قەدەر ھەق ئۈستىدە تەۋرەنمەي مۇستەھكەم تۇرۇپ داۋاملىق ھەق ۋە ئادالەتنىڭ بايراقدارى بولۇپ ياشىغان گىگانىت ئۇستاز ئابدۇللا روزى داموللا ھاجىم 1999- يىلى ۋەتەنگە قايتىپ دوختۇرخانىدا داۋالانماق ئۆيدە ئارام ئالغان. 2003- يىلى 11- ئاينىڭ 26- كۈنى مىڭسىگە قان چۈشۈش سەۋەبىدىن 78 يېشىدا دوختۇرخانىدا ۋاپات بولغان. ئاللاھ ئۇستازغا جەننەتتىن ئالىي ماقام ئاتا قىلسۇن. (ئامىن)¹

¹ ئەسكەرتىش! بۇ تەرجىمەھال ئابدۇللا روزى داموللا ھاجىم 1997- يىلى مەككى مۇكەررەمەدە ئۆز قەلىمى بىلەن يازغان، سىراجىدىن ئەزىزىنىڭ قولىدا ساقلىنىۋاتقان قوليازىمغا ئاساسەن تەييارلاندى.

مۇناسىۋەتلىك مەزمۇنلەر

ئىماننىڭ ئەمەلدىن ئايرىلغان ھالدا نوقۇل شۇئارغا ئايلىنىپ كەتكەنلىكىنى كۆرىمىز. ھەزرىتى خەدىيە بىزگە «ئەي ئايال، ئىچىڭ بىلەن تېشىڭ بىردەك بولسۇن» دەيدۇ.

رەسۇلۇللاھ (سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم) ھىرا غارىدا ۋەھى نازىل بولۇپ، جېبرىئىل كۆرۈنگەندىن كىيىن، قورققانلىقىنى ھەزرىتى خەدىيەگە بىلدۈرگەندە، خەدىيە ئانىمىز ئاللاھقا بولغان ئىشەنچنى ئىپادىلەپ، يۈرەكلەرنى لەرزىگە سالىدىغان سۆزلەرنى قىلغان:

– ئۇنداق ئەمەس، ئاللاھ بىلەن قەسەمكى، ئاللاھ سىنى ھەرگىز رەسۋا قىلمايدۇ، چۈنكى سەن خىش – ئەقىبالارغا سەل – رەھىم قىلسەن، ئاجىز بىچارىلەرنىڭ بېشىنى سىلايسەن، يوقسۇللارغا ياردەم قىلسەن، مېھمانلارنى ياخشى كۈتسەن، مەزلۇملارنىڭ ھالىغا يېتىسەن، ئاللاھ ساڭا شەيتاننى ۋە بولمىغۇر خىياللارنى ئاڧىرىدە قىلمايدۇ. شۇبھىسىزكى خەلقىڭنى ھىدايەت قىلىش ئۈچۈن ئاللاھ سېنى تاللاپتۇ.

ھەزرىتى خەدىيە ئاللاھقا ۋە رەسۇلغا شەكسىز ئىشىنىشتىن سىرت، ئۆمۈر يولىدىشىنىڭ گۈزەل تەرەپلىرىنى تولۇق كۆرەلگەن. ھالبۇكى، ئىمان ئۈچۈن تالاي ئىسپاتلار كۆز ئالدىمىزدا تۇرسىمۇ تولۇق ئىشەنچنى بېرەلمىگەن ئاياللىرىمىز ئاز ئەمەس؛ تەقۋادار ئەرلىرىگىمۇ ئىشەنچ بىلەن قارىيالمىدىغان، گۇمان بىلەن ئائىلە ئىناقلىقىنى

ئاياللار ئىززىتى ۋە قىممىتى ھۆسن – جامالى، مودا كىيىملىرى ۋە ياكى شان – شۆھرەتلىرى بىلەن ئۆلچىنىۋاتقان بۈگۈنكى كۈندە مەنۋىيىتىمىزدە بىر نەرسىلەرنىڭ كەملىكىنى ھېس قىلىمىز، سىزىمىز، بەلكى تىل بىلەن ئىپادىلەشكە ئاجىزلىق قىلىمىز. بىز بۇ خۇسۇستا دۇنيادىكى ئاياللارنىڭ ئەڭ ياخشىسى ھېسابلانغان ھەزرىتى خەدىيە ئانىمىزنىڭ گۈزەل ھاياتىغا نەزەر سالىدىغان بولساق، شۇنى بايقايمىزكى، ئۇ ھازىر ئۆلچەم بولۇۋاتقان تۈرلەرنىڭ ھېچقايسىسىدا سېلىشتۇرۇلغان ئەمەس. بەلكى باشقىچە بىر ئاجايىپ شەرەپنىڭ ئىگىسى بولغانلىقى بىلەن ھۆرمەتلەنگەندۇر. ئاياللار دۇنياسىدا نېمە كەم؟ ئاياللىرىمىزنىڭ كۆزىدىن نېمىشقا ياش قۇرۇمايدۇ؟ بۇ مەسىلىلەر مېنى ھەزرىتى خەدىيە بىلەن بۈگۈنكى دۇنيا ئاياللىرىنى سېلىشتۇرۇپ كۆرۈشكە ئۈندىدى.

ھەزرىتى خەدىيە تۇنجى مۇسۇلمان بولغان ئايال بولۇش سۈپىتى بىلەن ئىماندا ھۆرمەتلىكتۇر. ئاللاھ ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىگە شەكسىز ئىشىنىش ئاشۇ جاھىلىيەت دەۋرىدە ئۆسۈپ – يېتىلىپ، ئوتتۇرا ياشقا قەدەم قويغان ئايال ئۈچۈن ئاسان ئىش ئەمەس ئىدى. ئۇ ئىشەنگەنلا ئەمەس بەلكى ئەمەل قىلغان ئىدى. ئۆزىمىز ۋە ئەتراپىمىزدىن ئىزدەيدىغان بولساق، بىر مۇسۇلمان ئائىلىسىدە تۇغۇلۇپ، ئىسلامى تەربىيىدە چوڭ بولغان ھازىرقى زامان ئاياللىرىدا

تەرەپكىمۇ ئېغىز ئېچىپ ئۆز قارشىنى كۆرسىتەلمەيدىغان ئايالدىر. ھەزرىتى خەدىجە بىزگە «ئەي ئايال، جۇرئەتلىك بولغىن» دەيدۇ.

ھەزرىتى خەدىجە پەيغەمبەرىمىزدىن چوڭ، پەيغەمبەرىمىزدىن باي بولسىمۇ كىرىسىز ئىدى. پۇل - ھەممىگە قادىر دېگەن ئىدىيە ھۆكۈم سۈرگەن ھازىرقى دەۋرىمىزدە، ئۆزىدىكى ئازغىنە ئارتۇقچىلىق سەۋەبلىك ئەرلەرنى پەس كۆرۈش ئاياللارنى دوزاخ ئەھلىگە ئايلاندۇرىدىغان سەۋەبلەردىن بولسىمۇ، شەيتان بىزگە چىرايلىق كۆرسىتىۋاتقان ماددى نەرسىلەر ئاياللىرىمىزنى ھەدەپ ئازدۇرماقتا. ھەزرىتى خەدىجە بىزگە «ئەي ئايال، ئېرىڭنىڭ ھۆرمىتىنى قىلغىن» دەيدۇ.

ھەزرىتى خەدىجە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ياخشى ياردەمچىسى ۋە مەدەتكارى ئىدى، قۇرەيش مۇشرىكلىرى رەسۇلۇللاھنى يالغانچىغا چىقىرىپ دىلغا ئازار بەرگەندە، ھەزرىتى خەدىجە رەسۇلۇللاھقا تەسەللى بىرەتتى. ئائىلىسىنى بېقىش ئۈچۈن سىرتتا جاپالىق ئىشلەپ كەلگەن ئېرىنى تۈگمەس سوئال - سوراق، جىدەللەر بىلەن كۈتۈۋېلىۋاتقان ئاياللارنى ئەسلىدىن بولساق، ھازىرقى ئاجرىشىش نىسبىتىنىڭ يۇقىرى بولۇشى سەۋەبلىرى، ئائىلىلەردىكى ئىناقسىزلىق تۈپەيلى كېلىپ چىققان پەرزەنت تەربىيىسىنىڭ يېتەرسىزلىكى ۋە يەنە شۇنداق ئائىلىدە چوڭ بولغان قىزىلارنىڭ كېيىنمۇ ئوخشاش ئائىلە قۇرۇش مۇمكىنچىلىكىنى ھېس قىلالايمىز. شۇڭا ھەزرىتى خەدىجە بىزگە «ئەي ئايال، ئېرىڭگە مېھرىبان بولغىن» دەيدۇ.

ھەزرىتى خەدىجە سېخى بولۇپ، ھەتتا پۈتۈن مال - مۈلكىنى ئىسلامنى تارقىتىش يولىدا سەرپ قىلاتتى. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم «بىر تال خورما بىلەن بولسىمۇ دوزاختىن ساقلىنىڭلار» دەپ سەددىقىنىڭ نەقەدەر مۇھىملىقىنى كۆرسىتىپ بەرگەن ئىدى. ئىقتىساد مۇھىم تېمىغا ئايلانغان بۈگۈنكى كۈنىمىزدە ئاياللارنىڭ كىيىم - كىچەك، زىبۇ - زىننەتكە ھەددىدىن زىيادە بېرىلىشى، ئەتراپتىكى مەسكىن - غىرىبلارنى ئۇنتۇشى ئومۇمىي ئەھۋالغا ئايلاندى. ھەزرىتى خەدىجە بۇ ھەقتە بىزگە «ئەي ئايال، ئاللاھ بەرگەن مال - مۈلكىنى ئاللاھ يولىدا سەرپ قىلغىن» دەيدۇ.

بۇزىدىغان ئاياللىرىمىز ئاز ئەمەس؛ ئەرلىرىدىكى ئېسىل ئەخلاقى كۆرەلمەيدىغان ئاياللىرىمىز ئاز ئەمەس. ھەزرىتى خەدىجە بىزگە ئاللاھقا بولغان ئىماننىڭ دەرىجىسىنى كۆرسىتىدۇ، «ئەي ئايال، ئىشەنچىڭ ئېرىڭدە بولسۇن» دەيدۇ.

ھەزرىتى خەدىجە لايىق تاللاشتا بايلىقنى، مەنەسەپنى ئەمەس، گۈزەل ئەخلاقى، ئاخىرەت ئاۋاتلىقىنى تاللىغان ئىدى. كۈنىسىرى ئېشىپ بېرىۋاتقان توپىلۇقلار، ئاتا - ئانا ۋە قىزىلارنىڭ يېڭى ۋۇجۇدىدىكى ھەقىقىي تەقۋالىقنى ئەمەس، دۇنيا ھەۋەسلىرىنى تاللىشى ئەسلىدە مۇسۇلمان ئائىلىسىگە، مۇسلىمە قىزىلارغا لايىق ئىشلار ئەمەس ئىدى. ئانىمىز ھەزرىتى خەدىجە رەزىيەللاھۇ ئەنھا ئىشلارنى توغرا بىر تەرەپ قىلىدىغان، ئەقىللىق ئايال بولۇپ بارلىق مۇسۇلمان ئاياللىرىنىڭ ھەر زامان ۋە ھەر ماكاندا ئۆزىمىزگە ئۆلگە قىلىشىمىزغا تولىمۇ باب كېلىدۇ. ئۇ ئۆزىگە ئىجتىمائىي ئالاقىدە ئىشەنچلىك، راستچىل، ئالى پەزىلەتلىك، ئېسىل ئەخلاقلىق، گۇناھلاردىن يىراق بولغان جانابى رەسۇلۇللاھنى تاللىدى. ھەزرىتى خەدىجە رەزىيەللاھۇ ئەنھا بۇ ئىشى بىلەن بارلىق مۇسۇلمان قىز - چوكانلارغا، ئۆزىگە قانداق ياخشى جۈرە تاللاشنى، جۈرە تاللاشتا دىن ۋە ئەخلاقىنى بىرىنچى ئۆلچەم قىلىشنىڭ زۆرۈرلۈكىنى ئۆگىتىدۇ. خۇددى ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە دېگەندەك: «ياخشى ئاياللار ياخشى ئەرلەرگە لايىقتۇر، ياخشى ئەرلەر ياخشى ئاياللارغا لايىقتۇر». ھەزرىتى خەدىجە بىزگە «ئەي ئايال، قەلبىڭدىكى دۇنيا مۇھەببىتى ئاللاھ مۇھەببىتىدىن ئېشىپ كەتمسۇن» دەيدۇ.

ھەزرىتى خەدىجە دادىل ئىدى، خەدىجە رەزىيەللاھۇ ئەنھا تاغىسىنىڭ ئوغلى ۋە رەقە ئىبنى نەۋفەلنىڭ ماقۇللىقىنى ئالغاندىن كېيىن، دوستىنى رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ئەلچى قىلىپ ئەۋەتتى. دوستىمۇ بۇ ھەقتە رەسۇلۇللاھنىڭ پىكىرىنى ناھايىتى گۈزەل بىر رەۋىشتە سورىدى. بۇنىڭدىن كۆرۈۋېلىشقا بولىدۇكى، مۇسلىمە ئايال ھەرگىزمۇ باشقا قەۋملەر قىياس قىلغاندەك ئۆز پىكىرى ئەرگىنلىكى، نىكاھ ئەرگىنلىكى بولمىغان، ئائىلە زوراۋانلىقىغا مەھكۇم بولغان ئايال بولماستىن، بەلكى نىكاھ ئىشىنى ئۆزى تاللىيالايدىغانلا ئەمەس، قارشى

قارىماي شۇ ئىككىز تاغقا رەسۇلۇللاھ ئۈچۈن ئوزۇق- تۈلۈك ئېلىپ چىقاتتى. رەسۇلۇللاھ يىمەكلىك ئېلىشى ئۈچۈن ئۆيىگە كەلگەندە، غاردا يالغۇز قالغاندىكى ھېس- تۇيغۇلىرىنى، كۆرگەن- ئاڭلىغان ئاجايىباتلارنى ھەزرىتى خەدىجىگە سۆزلەپ بېرەتتى. ھەزرىتى خەدىجە رەزىيەللاھۇ ئەنھا چوڭقۇر مۇھەببەت بىلەن رەسۇلۇللاھنىڭ كۆڭلىنى ئېلىپ، ھېسسىياتىغا ئورناقلشاتتى، رەسۇلۇللاھنى خۇشال قىلىشقا تىرىشاتتى. ھەزرىتى خەدىجە رەزىيەللاھۇ ئەنھا رەسۇلۇللاھنىڭ ئۆيىدىن يىراقلاپ كەتكىنىگە بىرەر قېتىم بولسىمۇ سۆز ياكى ھەرىكىتى بىلەن نارازى بولۇپ باققان ئەمەس. بەلكى رەسۇلۇللاھنى ئۆزى خالىغان ئىشنى قىلىشقا قىزىقتۇرۇپ ياردەم قىلاتتى. ھازىرقى مۇسۇلمان ئاياللارمۇ ئەرلىرىگە ھەممەدەم بولسا، ئوشۇقچە جىدەل بىلەن خايلىق پەيدا قىلمىسا، ئوچۇق چىراي ۋە خۇش مۇئامىلە بىلەن ئېرىنىڭ كەسپىنى قوللىسا، ئەستايىدىل ئاڭلىغۇچى ۋە مەسلىھەتچى سۈپىتىدە ئېرىگە ياخشى پىكىرلەرنى بەرسە، ئائىلىدە كۆڭۈلسىزلىك بولمايدۇ، مۇھەببەت ئولى مۇستەھكەم ۋە مەڭگۈلۈك بولىدۇ. شۇڭا ھەزرىتى خەدىجە مۇسۇلمان ئاياللارغا: «ئەي ئايال، ئېرىڭنىڭ دوستى ۋە ھەمىشەرىسى بولغىن» دەيدۇ.

ھەزرىتى خەدىجە ئانىمىز رەسۇلۇللاھنى ناھايىتىمۇ بەك ياخشى كۆرگەنلىكتىن، رەسۇلۇللاھ ياخشى كۆرگەن كىشىلەرنى ياخشى كۆرەتتى. بىر كۈنى رەسۇلۇللاھنىڭ ئىنىكئانىسى ھەزرىتى ھەلىمە رەزىيەللاھۇ ئەنھا رەسۇلۇللاھنى زىيارەت قىلىپ كەلگەن ئىدى. رەسۇلۇللاھ ئۇنىڭ كەلگىنىگە ناھايىتى خۇرسەن بولۇپ، ھەلىمەنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلا-ئاڭلىماس ئۇنىڭ ئالدىغا يۈگۈرۈپ چىقتى. ئۇنى قىزغىنلىق بىلەن قارشى ئېلىپ، رىئاسىنى ئۇنىڭ ئاستىغا كۆرپە قىلىپ سېلىپ بەردى. ئاندىن ئۇنىڭ ھال - ئەھۋالىنى سورىدى. ھەزرىتى ھەلىمە يېزىدا قۇرغاقلىق بولغانلىقىنى ئېيتتى. ھەزرىتى خەدىجە رەزىيەللاھۇ ئەنھا بۇ بىچارە ئانىغا چەكسىز ئىززەت- ئىكرام قىلىپ، قىزىق تۇياق قوي، بىر تۇياق سۇ توشۇيدىغان تۆگە، ئۆيىدە لازىم بولىدىغان نۇرغۇن نەرسىلەرنى ھەدىيە قىلدى. ھالبۇكى، ھازىر شۇنداق ئاياللىرىمىز باركى، ئېرىنىڭ ئۆز ئاتا- ئانىسىنىمۇ ھۆرمەت قىلمايدۇ، ئېرىنىڭ ئۇرۇق-

ھەزرىتى خەدىجە خۇش مۇئامىلىلىك ئىدى. ئانىمىز ھەزرىتى خەدىجە رەزىيەللاھۇ ئەنھا مۇھەببەتلىك ئايال بولۇپ، رەسۇلۇللاھنىڭ خاتىرجەم ۋە كۆڭۈللۈك تۇرمۇش كەچۈرۈشى ئۈچۈن بار ئىمكانى بىلەن تىرىشاتتى. رەسۇلۇللاھ پەيغەمبەر بولۇشنىڭ ئالدىدا كۆرگەن بەزى ئالامەتلەردىن كۆڭلى بىئارام بولغاندا، ھەزرىتى خەدىجە رەزىيەللاھۇ ئەنھا ئۇنىڭغا ياردەمچى بولۇپ، ئۆتكۈر پىكىرلىك، يېقىشلىق سۆزلىرى بىلەن رەسۇلۇللاھنىڭ كۆڭلىنى تەسكىن تاپقۇزاتتى. ئەپسۇس، ھازىرقى كۈندە ئاياللىرىنى ھەر تەرەپتىن رازى قىلىپ بولالمايۋاتقان، كىچىككەنە كېلىشەسلىككە ئۇچراپ قالغۇدەك بولسا ئاياللىرىدىن توختىماي تاپا- تەنە، مالاھەت ئاڭلايدىغان، ئائىلىسىدە ئورتاق مېھىر- مۇھەببەتنى، قوللاشنى، ھېسداشلىقنى تايالماي روھى سۇلغۇنلىشىۋاتقان، چۈشكۈنلىشىۋاتقان ئەرلەر كۆرمىك. ئەقىللىق ئەجدادىمىز بۇ ھەقتە «ئەرنى ئەر قىلغانمۇ خوتۇن، يەر قىلغانمۇ خوتۇن» دەپ ناھايىتى ئېسىل بىر ھېكمەتنى يەكۈنلىگەنكەن. ئەلۋەتتە بىر ئەرنىڭ ئەجەللىك مەغلۇبىيىتى ئەڭ ئاۋۋال ئائىلىسىدىن باشلىنىدۇ. بىر ئادەمنى جەمئىيەت قىستىسا، ئۆيىگە كىرىۋېلىشى، باشقىلارغا كۆرۈنمەي مەلۇم مەزگىل ئۆيىگە بېكىنىۋاللىشى مۇمكىن. ئەمما ئائىلىسى قىستىسىچۇ؟! بىر ئۆمۈرلۈك ھالال جۈپىتى تەرىپىدىن ئىززىتى، غورۇرى دەپسەندە قىلىنسىچۇ؟! توختىماي تاپا- مالاھەت، دوق، تەنلەرگە ئۇچرىسىچۇ؟! بۇ خىل ئەھۋالغا قارىتا ھەزرىتى خەدىجە ئاياللارغا مۇنداق ندا قىلىدۇ: «ئەي ئايال، تەبەسسۇم ئارقىلىق ئېرىڭنىڭ كۆڭلىنى ئال.»

جانابى رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ھەزرىتى خەدىجە رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ قېشىدا ئۆزىنى ناھايىتى خۇشال ۋە بەختلىك ھېس قىلاتتى، ھەممە ئىشلىرى ھەزرىتى خەدىجەدىن سىر ئەمەس ئىدى. رەسۇلۇللاھ پەيغەمبەر بولۇشنىڭ ئالدىدا ئادەم خالىمايدىغان، يالغۇز يۈرىدىغان بولۇپ قالغان ئىدى. شۇڭا ئۇ ئادەملەردىن يىراق «ھىرا» غارىغا بېرىپ ئىبادەت قىلاتتى. ئۆيىگە نەچچە كۈنلەپ كەلمەيتتى. ھەزرىتى خەدىجە رەزىيەللاھۇ ئەنھا يېشىنىڭ چوڭىيىپ قالغىنىغا

تۇغقانلىرىغا قوپال مۇئامىلىدە بولىدۇ. شۇنداق قىلىپ ئائىلە ئىناقلىقى بۇزۇلىدۇ. ھەزرىتى خەدىجە بۇ ھەقتە يەنە بىزگە «ئەي ئايال، ئېرىڭنىڭ تۇغقانلىرىنى ئېرىڭنى كۆرگەن كۆزدە كۆرگەن» دەيدۇ.

ھەزرىتى خەدىجە ئۆزىنىڭ ئاشۇ گۈزەل پەزىلەتلىرى بىلەن رەسۇلۇللاھ ئۈچۈن ئۇنتۇلماس بىر سىپا ئىدى. ھەزرىتى خەدىجە ۋاپاتىدىن كېيىن پەيغەمبىرىمىز ئۇنى كۆپ ئەسلىدى، ئۇنى «دۇنيادىكى ئاياللارنىڭ ئەڭ ياخشىسى ئىدى» دەپ تەرىپلىدى. ھەقىقەتەنمۇ ھەزرىتى خەدىجە شۇ تەرىپلەشلەرگە لايىق ئىدى.

ھەزرىتى خەدىجەنى ئۈلگە قىلغان ئايالنىڭ بىرىنچى قەدىمى ئىمان ۋە ئەخلاق ئىگىسىنى تاللاشتىن باشلانسا، تۇرمۇشتىكى تۈرلۈك ئىشلارغا بولغان توغرا مۇئامىلە، ياخشى خۇلقار مۇئامىلە ئاياللارنى ھەزرىتى خەدىجە مەرتىۋىسىگە قەدەممۇ قەدەم يېقىنلاشتۇرىدۇ. دوزاختا ئاياللارنىڭ كۆپ بولىدىغىنى، ئاياللارنىڭ دوزاختىكى ئەھۋالىنى ئويلايدىغان بولساق، ئاللاھنىڭ ئاياللارغا بەرگەن مەرتىۋە ۋە ھۆرمەتلىرىگە ناشۇكۈرلىك قىلىشتىن شۈركىنىمىز. مەيلى دۇنيا سەھنىلىرىدە كىملىرى چولپان بولغان، كىملىرى چاقىنغان، ئۈلگە قىلىنغان ياكى ئابىدە تىكلەپ بېرىلگەن بولسۇن، مەڭگۈلۈك ھاياتنىڭ مۇھەببىتى قەلبىدە يالقۇنچىغان ھەرقانداق ئايال ئۇ سەھنىلەرگە ھەۋەس قىلىپ بويۇنداق قاراپ يۈرمەيدۇ. چۈنكى مۇئامىلە ئاياللارنىڭ نەمۇنىسى ئاللىقاچان تۇرغۇزۇلغان، ھەزرىتى مەرىم، ھەزرىتى ئاسىيە، ھەزرىتى خەدىجە، ھەزرىتى فاتىمە ۋە بارلىق مۆمىنلەرنىڭ ئانىلىرى بىزگە ئۈلگە بولۇشقا كۇپايە. بۇلارنى قەلب خانىمىزدىكى يېگانە سىمىلارغا، مەڭگۈلۈك ئابىدىلەرگە ئايلاندۇرايلىغان بولساق، ھاياتلىق كېمىمىزنى شۇلار تەرەپكە بۇراپ يالاق ئۇرىدىغان بولساق، شۇلار ئېرىشكەن كاتتا ماقاملارغا، مەرھەمەتلەرگە ئېرىشىشىمىزنىڭ ئۈمىدى زور...

ئاللاھ بارلىق مۇئامىلە، مۇئامىنە قېرىنداشلىرىمىزنى مەزكۇر نەمۇنىلىك ئانىلىرىمىزنىڭ ئىزىدىن بويلاپ ماڭغىلى نېسىپ قىلسۇن. (ئامىن)

ئاياللار توغرىسىدا سەھىھ ھەدىسلەر
 ﴿ئابدۇللاھ ئىبنى ئەمىر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىندۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: «دۇنيا ۋاقتلىق نېمەتتۇر، دۇنيانىڭ ئەڭ ئەۋزەل نېمىتى سالھ ئايالىدۇر». (مۇسلىم: 1467)

﴿ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىندۇكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەن: «ھەقىقەتەن مەن سىلەرگە يېتىم بىلەن ئايال كىشىدىن ئىبارەت ئىككى ئاجىز كىشىلەرنىڭ ھەقىقىتى، ئېغىر گۇناھ دەپ ھېساپلايمەن (يەنى ھارام دەپ قارايمەن، ئايەتتە ھارام دېيىلگەن)». ھاكىم، بەيھەقى رىۋايەت قىلغان.

﴿ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىندۇكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «ئەھلى جەننىتى ئاياللارنىڭ ئەڭ ئەۋزەللىكى خۇۋەيلىدىنىڭ قىزى خەدىجە. پاتىمە بىننى مۇھەممەد (سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم). ئىمرانىڭ قىزى مەرىم. فەرئەۋنىڭ ئايالى (مەزاھىمنىڭ قىزى) ئاسىيەدۇر.» ئەھمەد، تەبەرانى، ھاكىم رىۋايەت قىلغان.

﴿ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىندۇكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «ئايال كىشى بەش ناماز ئوقۇسا، رامزان ئېيىدا روزا تۇتسا، ئەۋرىنى ھارامدىن ساقلىسا، ئېرىگە ئىتائەت قىلسا، قىيامەتتە ئۇنىڭغا جەننەتنىڭ قايسى ئىشىكىدىن كىرىشى خالىسا كىرگىن دېيىلىدۇ.» ئىبنى ھەبىبان رىۋايەت قىلغان.

رۇبائىيلار

ئالىم مۇھەممەد ئىسمىن

7

ئادەمنى قېرىتىپ، قالار ئارمان ياش،
ئارمانكى، شاھ بولۇپ ئەسىرلەر ياشاش.
ياشساڭ بىر سائەت قىممىتى بىلەن،
بولالماست ئۇنىڭغا بىر ئەسىر تەڭداش.

8

بىر «جانان» يوقلايدۇ يازماستىنلا خەت،
كۆرەلمەس ھېچ ئۇنى، باسقانلار غەپلەت.
شۇنىڭچۇن ھەر زامان تۇرايلى سەگەك،
ئىسمى ئۇ جاناننىڭ، پۇرسەتتۇر، پۇرسەت.

9

ئۈمىدۋار بول دوستۇم ئۆتمىگەن غەمدە،
ئۆزگىرەر بۇ ھايات ھەر رەڭ، ھەر تەمدە.
بىزگىمۇ قۇت - ئامەت باقىدۇ بىر كۈن،
پەھلىسەك ھەر ئىشنى ئىلاھىي پەمدە.

10

بىر گۈدۈك، چېكەڭگە سانچىلىغىنى ئاق،
سىلكىگەن بېشىڭنى ئىزلىرىڭغا باق.
ئويلىغىن، قانچىلىك ياراتتىڭ تۆھپە،
بولدى بەس، غەپلەتنى ئەمدى ئۇرۇپ - چاق.

11

سەن ئەگەر ئەل - ۋەتەن غېمىنى يېسەڭ،
ئۆلسەممۇ ئەل ئىچرە يادلىناي دېسەڭ.
ھەر جايدا ئەل ئۈچۈن قىل خالىس خىزمەت،
مەڭگۈلۈك ھايات شۇ، گەر بۇنى بىلسەڭ.

12

يوقال! دە، شان - شۆھرەت ئويناتسا قاش - كۆز،
ياشىغىن سۈزۈك دىل، كېيسەڭمۇ خام - بۆز.
مۇئىننەن نىسۋەڭ رەببىڭ قېشىدا،
ئۇنىڭدىن باشقىسى بىلگەن باتىل سۆز.

1

ۋاقىت ئۇ، گويىكى بىر ئۆتكۈر قېلىچ،
كېسىدۇ كەسىمىسەڭ، ئايمايدۇ ھېچ.
بۇ ھايات بىر جەڭگاھ ۋاقىت رەقىبىڭ،
جەڭگە چۈش ئۇنداقتا، تۇرما تىپتىنچ.

2

جاپانى كۆرۈپلا يولدىن تەزسە،
ۋارقىراپ «دات» دېسە قىسمەتلەر ئەزسە.
ئەر ئەمەس مۈشكۈلدىن قېچىپ ياشىغان،
ئەر ئەمەس، يەپ، ئىچىپ، جاھانلا كەزسە.

3

ھاياتتا كۆتۈرمەي دېسەڭ يامان ئات،
بايقىغىن ئىللەتنى، چۆرۈپ يىراق ئات.
ئىللەتنىڭ شىپاسى بىلىمدە ئىرۇر،
بىلىمنىڭ كەينىدىن قوغلا، چاپتۇر ئات.

4

ئىشىكتىن چىقسا كىم ئىلىم قەستىدە،
گەرچە ئۇ ماڭسىمۇ كوچا - رەستىدە.
مالائىك قاننى ئاڭا پايانداز،
بىر قۇۋۋەت ئۆركەشلەر قامەت - بەستىدە.

5

ئىشىكتىن، تۇڭلۇكتىن ئاقسا ساڭا نەپ،
گۈزەللەر ئالدىڭدا تۇرسا تۈزۈپ سەپ.
بىلگىنىكى، بۇ ساڭا بەلكىم سىگىنال،
ھەزەر قىل، كەتمىسۇن غەپلەت سېنى يەپ.

6

ھاياتنىڭ گۈللىرى توزىسا، سولسا،
ئىچىڭگە ئەلەملەر لىپمۇ - لىق تولسا،
ھەممىسى يۈز ئۇرۇپ قاچىدۇ شۇ چاغ،
ۋە لېكىن ئەسقاتار بىلىمىڭ بولسا.

ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم، ھۆرمەتلىك ئوقۇرمەنلەر ۋە ئاپتور قېرىنداشلار!

«مەرىپەت» ژۇرنىلىمىز 2003-يىلى 10-ئايدا «پەسىللىك ئۇنىۋېرسال ژۇرنال» سۈپىتىدە نەشر قىلىنىشقا باشلىغان بولۇپ، جەمئىي توققۇز سان نەشر قىلىنغاندىن كېيىن مەلۇم سەۋەپلەر تۈپەيلىدىن توختاپ قالغان ئىدى. يېقىنقى بىر قانچە ئايدىن بېرى ژۇرنال مەسئۇللىرى ۋە تەھرىر ھەيئىتىدىكىلەرنىڭ كېڭىشىشى ۋە زور تېرىشچانلىقى ئارقىسىدا 2015-يىلى يېڭى يىلدىن باشلاپ ژۇرنالنى ئەسلىدىكى نام ۋە ئۆزگىچە ئالاھىدىلىكلەر بىلەن قايتا نەشر قىلىش قارار قىلىندى.

ژۇرنىلىمىز نەشر قىلىنغان دەسلەپكى ۋاقىتلاردىن باشلاپلا كەڭ ئۇيغۇر مۇسۇلمانلىرىنىڭ ئېھتىياجىنى چىقىش قىلىپ، دىنىمىزغا ئالاقىدار ھەر خىل تېمىلاردا ئوقۇرمەنلەرگە مۇمكىنقەدەر ئەڭ توغرا، ئەڭ مۇكەممەل بىلىم بېرىش ۋە ئۇچۇر يەتكۈزۈشنى نىشان قىلغان. بىر ژۇرنال مەلۇم مەنىدىن ئېلىپ ئېيتقاندا بىر مەكتەپ دېمەكتۇر. بۇ مەكتەپتە مەن، سىز، ئۇ... ھەممىمىز قولىمىزغا تۇتۇشۇپ تەڭ ئىلگىرىلەيمىز، بىر-بىرىمىزدىن ئۆگىنىمىز، ئورتاق ئالغا ئىلگىرىلەيمىز. ئىنشا ئاللاھ!

ئەسەرلەرگە قويۇلدىغان ئۆلچەملەر:

1. ژۇرنىلىمىزغا ئەۋەتىلگەن ماقالىلەرنىڭ مەركىزى ئىدىيىسى «ئەھلى سۈننە ۋە لىجامائە» ئەقىدىسىگە ئۇيغۇن بولۇشى كېرەك.
2. ماقالە ۋە ئەسەرلەردە ئالغا سۈرۈلمەكچى بولغان چۈشەنچىلەر ئېنىق يورۇتۇپ بېرىلگەن بولۇشى كېرەك.
3. تەرجىمە ئەسەرلەردە چوقۇم مەنبە ئەسكەرتىلىشى ۋە تەھرىر ھەيئىتىگە ئەسلى نۇسخا تەمىنلىنىشى كېرەك.

4. ژۇرنىلىمىزغا ئەۋەتىلدىغان ماقالىلەر بۇرۇن ھېچقانداق كىتاب-ژۇرناللاردا ياكى تور بەتلەردە ئېلان قىلىنمىغان بولۇشى كېرەك.

5. ژۇرنىلىمىز ۋە تىنىمىز ئىچى ۋە سىرتىدىكى ئۇيغۇر قېرىنداشلارنى، بولۇپمۇ ئىلىم ۋە دەۋەت ساھەسىدىكى ئۇستازلارنى ۋە ئىلىم ھېرىسمەنلىرىنى پىكىر ئالماشتۇرۇش، تونۇشۇش ۋە ئۆزئارا چۈشىنىش سەھنىسى بىلەن تەمىنلەشنى مەقسەت قىلغان بولغاچقا، ھەرقانداق شەخس ياكى كوللىكتىپقا قارىتىلغان ھۇجۇم خاراكتېرلىك ماقالىلەرنى قەتئىي قوبۇل قىلمايدۇ.

6. ژۇرنىلىمىزغا ئەسەر ئەۋەتكۈچىلەر ماقالىسىنى ژۇرنىلىمىز مەخسۇس ئېلخەت ئادرېسىغا يوللىشى كېرەك.

7. ئاپتورلار ئەۋەتكەن ماقالىسىغا ناھايىتى ئەستايىدىل مۇئامىلە قىلىشى، نەقىل مەنبەلىرى ئەسكەرتىلگەن بولۇشى، ئايەت ۋە ھەدىسلەرنىڭ نومۇرلىرى بەت ئاستىغا ئىزاھات سۈپىتىدە بېرىلگەن بولۇشى كېرەك.

8. ماقالىلەرنىڭ ھەجىمگە چەك قويۇلمايدۇ. ناۋادا قىممىتى زور، ئەھمىيەتلىك تېمىلار بولسا ئۇدا بىر قانچە ساندا ئۇلاپ ئېلان قىلىندۇ.

9. ژۇرنىلىمىزغا ئەسەر تاللاشتا ئەسەرنىڭ قىممىتى ۋە يوللانغان ئىلگىرى-كېيىنلىك تەرتىپى بويىچە تاللىنىدۇ. ئەسەر ئەۋەتىلىپ ئالتە ئايغىچە ژۇرنالدا ئېلان قىلىنمىسا ياكى ئېلخەت ئارقىلىق ئۇچۇر قىلىپ ئەسكەرتىلمىگەن بولسا ماقالىنىڭ قوبۇل قىلىنمىغانلىقىنى كۆرسىتىدۇ.

10. ژۇرنىلىمىزغا يوللانغان ماقالە ئېلان قىلىنغۇچە بولغان ئارىلىقتا ھېچقانداق تور بەت ياكى ئۇچۇر ۋاسىتىلىرىدا ئېلان قىلىنمىسا ئىلگىرى كېرەك.

11. ژۇرنىلىمىزغا ئەۋەتىلدىغان ماقالە چوقۇم ھەر پەسلىنىڭ ئىككىنچى ئېيىنىڭ 20-كۈنىدىن بۇرۇن يوللىنىپ بولۇشى كېرەك. ئۇنىڭدىن كېيىن يوللانغانلارنىڭ ماقالىسى كېيىنكى سانغا قالدۇرۇلىدۇ.

ئاخىرىدا ۋە تەن ئىچى ۋە سىرتىدىكى كەڭ ئاپتور ۋە ئوقۇرمەن قېرىنداشلىرىمىزدىن بۇ ئازغىنە ئەھمىيەتكە يېقىندىن ھەمدەمدە بولۇشنى ۋە كۆڭۈل بۆلۈشنى، قىممەتلىك پىكىر-تەكلىپلىرىنى ئايماسلىقىنى، ماقالە-ئەسەر ئەۋەتىشنى ئۈمىد قىلىمىز.

ھۆرمەت بىلەن:

«مەرىپەت» ژۇرنىلى تەھرىر ھەيئىتى

Fevzi Çakmak Mahallesi Şeref Sokak No. 11 Bodrum Kat

Sefaköy Küçükçekmece İstanbul.

TEL: 0212 _ 6243928